ERKEKLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI STRES, SİSTEMİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE CİNSİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Doğa Eroğlu Şah
151151102

DOKTORA TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon. Gelişim Psikolojisi) Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Ferzan Curun

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Aralık, 2020

ERKEKLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI STRES, SİSTEMİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE CİNSİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Doğa Eroğlu Şah
151151102
Orcid: 0000-0003-4486-3492

DOKTORA TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon. Gelişim Psikolojisi) Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Ferzan Curun

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Aralık, 2020

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Doğa Eroğlu'nun Erkeklerde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres, Sistemin Meşrulaştırılması Ve Cinsiyetçilik İlişkisinin İncelenmesi başlıklı tezi 28/12/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Psikoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oy birliğiyle / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. Ferzan CURUN	.....
Üye	:Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir	.....
Üye	: Doç. Dr. Mehmet Bozok	.....
Üye	: Prof. Dr. Sevim Cesur	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Karadeniz	.....

Prof. Dr. Selva Ersöz

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

28/12/2020

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bulguların sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Doğa Eroğlu

TEŞEKKÜR

Öncelikle, tez çalışmamın her aşamasında akademik ve manevi olarak bana destek olan, önerileriyle yol gösteren ve bu çalışmanın ortaya çıkmasını mümkün kılan tez danışmanım Doç. Dr. Ferzan Curun'a çok teşekkür ediyorum. Tez izleme jürimde yer almayı kabul ederek bu süreçte bana ve tez çalışmama kıymetli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir ve Doç. Dr. Mehmet Bozok'a; tez savunmasında yer alan Prof. Dr. Sevim Cesur ve Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Karadeniz'e teşekkür ediyorum. Tezin her aşamasında fikir ve önerileriyle tez sürecimin bir parçası olan Umut Şah'a emeği ve desteği için ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Elbette bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan tüm katılımcılara katkıları için de teşekkür ederim. Çalışmanın zorlayıcı aşamalarından biri olan veri toplama sürecinde bana destek olan ve vakitlerini ayıran hocalarıma ve arkadaşlarıma ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Son olarak, Doğrudan Yurtiçi Doktora Burs Programı kapsamında, bana burs imkânı veren TÜBİTAK BİDEB'e teşekkür ederim.

Doğa Eroğlu Şah
Aralık 2020

ÖZ

ERKEKLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI STRES, SİSTEMİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE CİNSİYETÇİLİK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Doğa Eroğlu Şah
Doktora Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi) Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Ferzan Curun
T.C. Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,2020

Mevcut ikili toplumsal cinsiyet sisteminde, erkeklerin, erkek olmaya ilişkin toplumsal/kültürel normlara ve beklentilere uymaya çalışması ve bunları karşılaması gerektiğine inandığı halde karşılayamaması durumunda stres yaşayabileceği belirtilmektedir (Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987). Yurtdışında bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmakla birlikte, Türkiye'de henüz az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çerçevede, bu çalışmanın temel amacı, beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçiliğin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, bu olgular arasındaki ilişkiler niceliksel yöntemle, erkeklerin bu olgulara dair anlamlandırmaları ve deneyimleri ise niteliksel yöntemle incelenmiştir.

Çalışmanın araştırma modeli, karma yöntem modellerinden biri olan çeşitleme desenine göre oluşturulmuştur. Bu kapsamda, nicel verilerin toplanması amacıyla *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği* (Bayar, Haskan Avcı ve Koç, 2018), *Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği* (Ercan, 2009) ve *Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği* (Sakallı-Uğurlu, 2002) kullanılırken, nitel verilerin toplanması için yarı-yapılandırılmış bireysel görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın nicel kısmındaki katılımcılar; İstanbul'da sözel ya da eşit ağırlıklı bir bölümde lisans eğitimi gören, 18-30 yaş arasında, heteroseksüel ve toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan 215 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın nitel kısmındaki katılımcılar ise; İstanbul'da sözel ya da eşit ağırlıklı bir bölümde 4. sınıf lisans öğrencisi olan, 22-28 yaş arasında, heteroseksüel ve toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan 13 kişiden oluşmaktadır.

Nicel araştırma verileri SPSS 20.00 paket programı ile analiz edilmiştir. *Aşamalı regresyon analizi* sonuçlarına göre, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının açıklanan toplam varyansına üç modelde ulaşılmıştır. Buna göre, araştırmanın odaklandığı değişkenler içinde öncelikle korumacı cinsiyetçilik toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını yordamaktadır. Ardından bu ilişkiye düşmanca cinsiyetçilik eklenmiş ve en son toplumsal cinsiyete dayalı stres modele dahil olmuştur.

Nitel araştırma verilerin analizinde ise *tematik analiz* kullanılmıştır. Analiz sonucunda toplumsal cinsiyete dayalı stres kategorisinde; *yetersizlik, entelektüel olarak aşağı hissetme, kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma, duyguları ifade etme* ve *performans* olmak üzere altı temaya ulaşılmıştır. Performans temasında ise *cinsel performans, çalışma ve gelir sahibi olma, mezuniyetle başlayacak sorumluluklar, evlilik baskısı* ve *zorunlu askerlik* olmak üzere beş alt temaya ulaşılmıştır. Stresle işlevsiz baş etme yolları kategorisinde; *incinebilir ve zayıf olmama, güç ve kontrole güvenme, fiziksel şiddete başvurma, duyguları bastırma ile performans* ve *başarıya önem verme* olmak üzere beş temaya ulaşılmıştır. Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması kategorisinde ise *fırsat eşitliğine vurgu, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* ve *geleneksel rolleri onaylama* olmak üzere üç temaya ulaşılmıştır. Son olarak cinsiyetçilik kategorisi altında da üç temaya ulaşılmıştır. Buna göre; *düşmanca cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *tahakkümcü paternalizm, rekabetçi farklılaştırma* ve *feministlere yönelik olumsuzlama* alt temalarına; *korumacı cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *korumacı paternalizm* ve *tamamlayıcı farklılaştırma* alt temalarına; *modern/yeni cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *kadının güçlenmesine içerleme* ve *eşitlik-cinsiyetçilik ikilemi* alt temalarına ulaşılmıştır.

Tüm bulgular bir bütün olarak ele alındığında; erkeklik, toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle baş etme, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik olgularının ve bunlar arasındaki ilişkilerin bireysel, bireyler arası ve toplumsal/ideolojik düzeyde şekillendikleri ve esasen bireysel ve toplumsal düzeylerin birbirlerinden ayrılamayacak şekilde kaynaşmış oldukları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres, Cinsiyetçilik, Sistemi Meşrulaştırma, Stresle Baş Etme

ABSTRACT

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP OF GENDER STRESS, SYSTEM JUSTIFICATION AND SEXISM IN MEN

Doğa Eroğlu Şah
PhD Thesis
Department of Psychology
Psychology (Option: Development Psychology) Programme
Advisor: Assoc. Prof. Ferzan Curun
Maltepe University, Graduate School, 2020

Within the current dichotomous gender system, it is stated that men may experience stress when they try to comply with social/cultural norms and expectations related to being a man and when they cannot meet these norms and expectations (Eisler & Blalock, 1991; Eisler & Skidmore, 1987). In abroad, studies on this subject are increasing, yet there are few studies in Turkey. Thus, the main purpose of this study is to examine gender stress, gender system justification and sexism in heterosexual men in emerging adulthood. For this purpose, while the relationships between these phenomena were analyzed with a quantitative method, men's interpretations and experiences of these phenomena were analyzed qualitatively.

The research model of the study was created according to the triangulation design, which is one of the mixed methods. In this context, while the *Masculine Gender Role Stress Scale* (Bayar, Haskan Avcı, & Koç, 2018), the *Gender-Related System Justification Scale* (Ercan, 2009) and the *Ambivalent Sexism Scale* (Sakallı-Uğurlu, 2002) are used to collect quantitative data, qualitative data are collected by semi-structured individual interviews. Quantitative research consists of 215 participants between the ages of 18-30, who are heterosexual men, who study in social sciences and humanities in Istanbul. Qualitative research consists of 13 participants between the ages of 22-28, who are heterosexual men, who are 4th grade undergraduate students in social sciences and humanities in Istanbul.

Quantitative research data were analyzed with the SPSS 20.00 package program. According to the stepwise regression analysis results, the explained total variance of the justification of the gender system was reached in three models. Accordingly, benevolent sexism predicted the justification of the gender system among the other variables that this

research has focused on. Hostile sexism was then added to this relationship, and gender stress was lastly included in the model.

Thematic analysis was used in the analysis of qualitative research data. As a result of the analysis, in the gender stress category; six themes were reached: *incompetence*, *feeling intellectually inferior*, *being subordinated to women*, *perceiving as feminine*, *expressing emotions* and *performance*. In the performance theme, five sub-themes were reached: *sexual performance*, *working and earning an income*, *responsibilities starting with graduation*, *marital pressure* and *compulsory military service*. In the category of dysfunctional coping styles with stress; five themes were reached: *not being vulnerable and weak*, *reliance on power and control*, *resorting to physical violence*, *suppressing emotions*, and *attaching importance to performance and success*. In the category of gender system justification, three themes were reached: *emphasis on equality of opportunity*, *fixation of the current gender system* and *approval of traditional roles*. Finally, three themes were reached under the sexism category. According to this, the theme of *hostile sexism* includes sub-themes of *dominative paternalism*, *competitive differentiation and negation of feminists*; the theme of *benevolent sexism* includes sub-themes of *protective paternalism* and *complementary differentiation* and the theme of *modern/new sexism* and the sub-themes of *resentment to women's empowerment* and *equality-sexism dilemma* have been reached.

Considering all the findings together, it is seen that the phenomena of masculinities, gender stress and coping, justification of the gender system and sexism and also the relationships between them are shaped by an individual, interpersonal and social/ideological level. Essentially, it can be said that the individual and social/ideological levels are inseparably integrated.

Keywords: Masculinity, Gender Stress, Sexism, System Justification, Coping with Stress.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR xii
TABLOLAR LİSTESİ xiii
ÖZGEÇMİŞ xiv
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1. Toplumsal Cinsiyet 4
1.1.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Farklı Yaklaşımlar 4
1.1.2. Bir Toplumsal Cinsiyet Kategorisi Olarak Erkeklik 7
1.1.3. Psikolojide Erkeklik Çalışmaları 10
1.2. Erkeklerde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres 12
1.2.1. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresiyle İlgili Çalışmalar 17
1.2.2. Stresle Baş Etme Yolları 19
1.3. Sistemin Meşrulaştırılması 22
1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması 26
1.3.2. Erkeklerde Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması 28
1.4. Cinsiyetçilik 31
1.4.1. Psikolojide Cinsiyetçilik Çalışmaları 34
1.4.2. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik 36
1.5. Araştırmadaki Değişkenlerin Arasındaki İlişkiler 41
1.6. Araştırmanın Amacı 43
1.7. Araştırmanın Önemi 44
BÖLÜM 2. YÖNTEM 45
2.1. Nicel Araştırma 46
2.1.1. Örneklem 46
2.1.2. Veri Toplama Araçları 47
2.1.2.1. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği (ETCRSÖ) 48
2.1.2.2. Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği 48
2.1.2.3. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği 49
2.1.3. İşlem 49
2.1.4. Verilerin İstatistiksel Analizleri 50
2.2. Nitel Araştırma 51
2.2.1. Örneklem 51
2.2.2. Veri Toplama Araçları 52
2.2.3. İşlem 54
2.2.4. Verilerin Analizi 55

2.2.5. Refleksivite 56
BÖLÜM 3. ANALİZ ve BULGULAR 58
3.1. Nicel Araştırma Bulguları 58
3.1.1. Değişkenlere Dair Betimsel Bulgular 59
3.1.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres, Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması, Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğin Birbirleriyle İlişkilerine Dair Bulgular 60
3.1.3. Yaşın Hipotez Değişkenleri ile İlişkisine Dair Bulgular 62
3.1.4. Politik Görüşün Hipotez Değişkenleri ile İlişkisine Dair Bulgular 63
3.2. Nitel Araştırma Bulguları 67
3.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Strese Dair Bulgular 68
3.2.1.1. Yetersizlik 69
3.2.1.2. Entelektüel Olarak Aşağı Hissetme 71
3.2.1.3. Kadınlara Tabi Olma 73
3.2.1.4. Kadınsı Algılanma 76
3.2.1.5. Duyguları İfade Etme 78
3.2.1.6. Performans 80
3.2.1.6.1. Cinsel Performans 80
3.2.1.6.2. Çalışma ve Gelir Sahibi Olma Sorumluluğu 82
3.2.1.6.3. Mezuniyetle Başlayacak Sorumluluklar 84
3.2.1.6.4. Evlilik Baskısı 87
3.2.1.6.5. Zorunlu Askerlik 88
3.2.2. Stres ile İşlevsiz Baş Etme Yollarına Dair Bulgular 89
3.2.2.1. İncinebilir ve Zayıf Olmaktan Kaçınma 89
3.2.2.2. Güç ve Kontrole Güvenme 91
3.2.2.3. Fiziksel Şiddete Başvurma 93
3.2.2.4. Duyguları Bastırma 97
3.2.2.5. Performans ve Başarıya Önem Verme 98
3.2.3. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasına Dair Bulgular 100
3.2.3.1. Fırsat Eşitliğine Vurgu 100
3.2.3.2. Mevcut Toplumsal Cinsiyet Sistemini Sabitleştirme 102
3.2.3.3. Geleneksel Rolleri Onaylama 105
3.2.4. Cinsiyetçiliğe Dair Bulgular 108
3.2.4.1. Düşmanca Cinsiyetçilik 108
3.2.4.1.1. Tahakkümcü Paternalizm 108
3.2.4.1.2. Rekabetçi Farklılaştırma 112
3.2.4.1.4. Feministlere Yönelik Olumsuzlama 113
3.2.4.2. Korumacı Cinsiyetçilik 116
3.2.4.2.1. Korumacı Paternalizm 116
3.2.4.2.2. Tamamlayıcı Farklılaştırma 118
3.2.4.3. Modern/Yeni Cinsiyetçilik 120
3.2.4.3.1. Kadının Güçlenmesine İçerleme 120

3.2.4.3.2. Eşitlik-Cinsiyetçilik İkilemi 121
BÖLÜM 4. TARTIŞMA 126
4.1. Nicel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi 126
4.2. Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi 135
4.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Strese Dair Değerlendirme 136
4.2.2. Stres ile İşlevsiz Baş Etme Yollarına Dair Değerlendirme 150
4.2.3. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasına Dair Değerlendirme 157
4.2.4. Cinsiyetçiliğe Dair Değerlendirme 163
4.3. Sonuç 174
4.4. Sınırlılıklar ve Öneriler 178
EKLER 179
KAYNAKÇA 189

KISALTMALAR

APA **:** American Psychological Association (Amerikan Psikoloji Birliği)

SPSS **:** Statistical Package for the Social Sciences

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Demografik Özelliklere Dair Frekans ve Yüzde Değerleri.....47

Tablo 2. Değişkenlere Dair Betimsel Bulgular.....59

Tablo 3. Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları..... 60

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasının Yordayıcılarına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları..... 61

Tablo 5. Değişkenlerin B ve Beta Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri.....61

Tablo 6. Yaşın Hipotez Değişkenleri ile Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları.....62

Tablo 7. Politik Görüşe Göre Hipotez Değişkenlerinin Bağımsız T-testi Sonuçları.....63

Tablo 8. Sol Görüşler Kategorisi için Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları..... 64

Tablo 9. Sol Görüşler Kategorisindeki Katılımcılarda Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasının Yordayıcılarına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları..... 65

Tablo 10. Düşmanca Cinsiyetçilik, Korumacı Cinsiyetçilik ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres İçin B ve Beta Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri.....65

Tablo 11. Sağ Görüşler Kategorisi için Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları.....66

Tablo 12. Sağ Görüşler Kategorisindeki Katılımcılarda Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasının Yordayıcılarına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları..... 67

Tablo 13. Korumacı Cinsiyetçilik İçin B ve Beta Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri.....67

Tablo 14. Tematik Analiz Bulguları..... 68

ÖZGEÇMİŞ

Doğa Eroğlu Şah
Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2015	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
Ls.	2013	Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalı
Lise	2008	Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2020-	Öğretim Görevlisi. Işık Üniversitesi Psikoloji Bölümü
2018-2019	Öğretim Görevlisi. İstanbul Arel Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2015 -	Üye: Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP)

Alınan Burs ve Ödüller

Yıl	*Burs/Ödül*
2015-2019	Tübitak Doktora Bursu
2013-2015	Tübitak Yüksel Lisans Bursu
2008-2013	Tübitak Lisans Bursu
2008-2013	Bahçeşehir Üniversitesi ÖSS Derece Bursu

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : İstanbul, 1990 Cinsiyet: K
Yabancı diller : İngilizce (çok iyi)
e-posta : erogludoa@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Gelişim psikolojisinde toplumsal cinsiyet (gender) çoğunlukla insan gelişiminin bir boyutu ya da parçası olarak sosyal rol teorisi, sosyal öğrenme teorisi, bilişsel gelişimsel teori, şema teorisi gibi teoriler çerçevesinde ele alınmakta ve literatürde birbirinden farklı tarifler ve kavramsallaştırmalar ile ifade edilmektedir. Bu olgu çoğunlukla cinsiyet kimliği/cinsiyet gelişimi, cinsel gelişim, toplumsal cinsiyet rolü gelişimi gibi başlıklar altında tartışılırken, bireyin sosyo-duygusal gelişiminin bir aşaması olarak görülmektedir (Santrock, 2016). Erica Burman (2017) ise toplumsal cinsiyete başka perspektiflerden yaklaşmakta ve toplumsal cinsiyetin gelişim psikolojisi içinde ayrı bir gelişim alanı olarak ele alınmayabileceğine yönelik bir öneride bulunmaktadır. Ona göre toplumsal cinsiyet, gelişim psikolojisiyle ilgili hangi meseleyi tartışıyor olursak olalım karşımıza çıkmaktadır. Bir anlamda toplumsal cinsiyet, gelişimi düzenleyen bir boyut olarak görülebilir. Bu yaklaşım, insan gelişimini toplumsal cinsiyet olgusunun olmadığı bir düzlemde tartışmanın mümkün olmayacağına işaret etmektedir. Başka bir deyişle, gelişimin bir alanı veya parçası olarak çalışmanın ötesinde, toplumsal cinsiyet insan gelişimini konu edinen her çalışmada mevcut durumdadır. Her ne kadar toplumsal cinsiyete ilişkin gelişimsel yaklaşımlar çocukluk ve ergenlik dönemine odaklanmış olsa da toplumsal cinsiyete ilişkin meselelerin varlığı yaşamlarımız boyunca sürmektedir. Bu durumun izleri toplumsal cinsiyet hakkında yapılan bilimsel çalışmalarda sürülebileceği gibi, basitçe içinde yaşadığımız dünyaya bakılarak da anlaşılabilir. Edley'nin (2017) de dediği gibi "açıkça toplumsal cinsiyetlendirilmiş bir dünyada yaşıyoruz" (s. 5) ve farkında olalım ya da olmayalım bu sistemin hepimiz için somut sonuçları olmaktadır (Clarke ve Braun, 2012).

John Broughton (1987) insan gelişimiyle ilgili meseleler hakkında tartışma yürütürken, olguları tarihsel ve toplumsal/kültürel inşa süreçleriyle ele almanın yanında, bu süreçlerin bizzat kişilerin yaşam deneyimlerinde ne anlama geldiğinin atlanmaması gerektiğini; olgulara ilişkin farklı yaklaşımlar/süreçler arasında bir denge kurmanın önemli olduğu vurgular. Bu perspektiften yola çıkılarak bu çalışmada; erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, sistemin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik arasındaki ilişki hem toplumsal/kültürel inşa süreçleriyle ilgili olarak hem de bireylerin yaşam

deneyimlerinde ne anlama geldiği ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir. Böylelikle mevcut çalışmada, heteroseksüel erkeklerin toplumsal cinsiyetleriyle ilgili deneyimlerinin toplumsal cinsiyetle ilgili tutumlar, kişilerarası süreçler ve ideolojilerle bütünleştirilerek anlamlandırılması amaçlanmıştır.

Bora ve Üstün (2005) toplumsal cinsiyetin inşasında kişinin aktif/etkin konumunu dikkate alan bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu noktadan hareketle, mevcut çalışmada heteroseksüel erkeklerin toplumsal cinsiyetlerine dair deneyimledikleri stres, yalnızca başlarına gelen zorlanma deneyimleri olarak değil, erkeklerin patriyarkal ideolojinin üretilmesinde ve sürdürülmesindeki birincil fail konumları dikkate alınarak incelemektedir. Başka bir deyişle, McCarry'nin (2007) de dikkat çektiği gibi, erkekler, erkekliğin mağdurları olarak ele alınmamaktadır. McCarry bu noktada, erkeklik olgusunun kendisi kadar erkeklerin pratiklerini de içeren çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu söylemektedir. Mevcut çalışma da erkeklerin toplumsal cinsiyetleriyle ilgili deneyimledikleri zorlukları; cinsiyetçilik ve mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasıyla ilişkilendirerek ele almaktadır.

Bunların yanı sıra, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklik(ler) tarihsel ve kültürel olarak değişmektedir (Connell, 2019). Başka bir deyişle, erkeklikler doğal ve sabit bir olgusal gerçeklikten ziyade başkalarının da katıldığı, kolektif olarak yapılan bir sürece işaret etmektedir. Toplumsal olguların tarihsel ve kültürel inşalar olmaları, bu olguların insanların hayatlarında sabit olmadığına, aksine değişebilir ve bağlamsal olduğuna işaret etmektedir (Edley, 2001). Mevcut çalışma açısından düşünülürse, toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak deneyimlenen zorluklar, mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık içeren tutumlar, söylemler ve pratikler her zaman değişme potansiyeli taşımaktadır.

Bu değişim potansiyelinin gerçekleşebileceği tarihsel ve kültürel bağlam; söylemsel ve pratik olarak çeşitli ortaklaşmaları da beraberinde getirmektedir. Böylelikle, mevcut çalışma açısından düşünülürse, katılımcıların beliren yetişkinlik dönemindeki üniversite öğrencileri olmaları, söylemsel ve pratik alanda çeşitli ortaklaşmaları barındıran bir zemin sunabilmektedir. 1990'ların başında Arnett (2015) insan

gelişimindeki seyrin izini sürerken mevcut açıklamaların yetersiz olduğunu görmüş ve *beliren yetişkinlik* kavramını ortaya koymuştur. Arnett bu dönemi; sonsuz olanaklar, arada kalmışlık, istikrarsızlık, kendine odaklanma ve kimlik arayışı çerçevesinde tanımlamaktadır. Arnett, beliren yetişkinlik dönemine dair farklı kültürlerdeki kimi ortaklıklardan söz etse de öncelikli olarak bu kavramın ABD'deki gençler için geçerli olduğunu da belirtmektedir. Başka bir deyişle hem beliren yetişkin kavramının hem de bu dönemin özelliklerinin evrensel olmadığı vurgulanmaktadır (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Henüz sınırlı sayıda olmakla birlikte, Türkiye'nin kendi dinamiklerinden yola çıkan araştırmacılar, Arnett'in ABD'deki gençler hakkında sunduğu bu özellikleri gözden geçirmekte ve çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar, beliren yetişkinlikle ilgili çizilen bu tablonun, en azından kentli ve yüksek öğrenim imkânları bulunan gençler için büyük ölçüde geçerli olabileceği noktasında benzer bir sonuca ulaşmıştır (Atak, Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşçu ve Çok, 2016; Doğan ve Cebioğlu, 2011). Mevcut çalışmadaki katılımcıların İstanbul'da üniversitede okuyan, (çoğunlukla) orta sınıf, beyaz, heteroseksüel erkeklerden oluşması, katılımcıların yukarıda söz edilen çalışmaların tarif ettiği özelliklerden hareketle değerlendirilebileceğini göstermektedir. Demez ve Tunca (2018) özellikle üniversite döneminin, kökleşmiş anlayışları sorgulamak ve yeniden düzenlemek açısından sunduğu olanaklardan hareketle, bu dönemin toplumsal cinsiyetle ilgili yapılacak çalışmalar açısından önemli bir süreç olabileceğini söylemektedir. Üniversite ortamının sunabileceği bu değişim ve dönüşüm potansiyeli mevcut çalışma açısından da dikkate değerdir. Böylelikle, mevcut ikili toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, bir ideoloji olarak cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık içeren tutumlar, söylemler ve pratikler; üniversitede okuyan beliren yetişkin dönemindeki heteroseksüel erkeklerin toplumsal cinsiyetleriyle ilgili stres deneyimlerinin incelenmesinde ve anlamlandırılmasında önem kazanmaktadır.

Bu doğrultuda, ilerleyen kısımlarda sırasıyla toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik ile ilgili teorik çerçeve ve literatür sunulmaktadır.

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Bu bölümde, öncelikle toplumsal cinsiyete ilişkin farklı yaklaşımlar özetlenmiş, ardından bu tartışmaların paralelinde, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olan erkeklikle ilgili yaklaşımlar ve tarihsel arka plan sunulmuştur. Son olarak, psikoloji disiplinindeki erkeklik çalışmalarına yer verilmiştir.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Farklı Yaklaşımlar

Bu kısımda toplumsal cinsiyetin ele alınışına dair farklı yaklaşımlar, tarihsel arka planıyla birlikte aktarılmaktadır.

İlk olarak ortaya atıldığından bu yana, toplumsal cinsiyetin kökenine ve bir kavram olarak ne anlama geldiğine ilişkin farklı, birbiriyle çelişen ve değişen yaklaşımlar olagelmiştir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyetin ne olduğu sorusuna verilebilecek yanıtlar da tarihsel, kültürel ve kuramsal olarak değişmektedir. Clarke ve Braun (2012) bu farklı kavramsallaştırmaları üç ana model etrafında toplayarak, her bir yaklaşımın toplumsal cinsiyet ile neyi kastettiğini açıklamayı tercih etmişlerdir. Yazarlara göre toplumsal cinsiyete ilişkin yaklaşımlar; *biyolojik model, yetiştirilme modeli* ve *sosyal inşacı model* olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak her bir modelin genel bir çerçeveden bahsettiği ve bu modellerin kendi içinde çeşitlendiğini söylemek gerekir.

*Biyolojik model*de, toplumsal cinsiyetin kökeni biyolojik olarak temellendirilmekte; toplumsal cinsiyete ilişkin açıklamalar, kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerine ve aralarındaki farklılıklara dayandırılmaktadır (Clarke ve Braun, 2012). Bu yaklaşımlar toplumsal cinsiyeti; üreme organları, genler, kromozomlar, hormonlar ve evrimsel süreçlerle ilişkili olarak açıklamaya çalışmaktadır (Santrock, 2016). Yani bu yaklaşıma göre bir kişi; XX kromozomlarına, yumurtalıklara ve rahime, vajina ve klitorise, yüksek oranda östrojen ve progesteron hormonlarına sahipse kadın olarak; XY kromozomlarına, prostat bezi ve üretraya, penis ve testislere, yüksek oranda testosteron gibi androjen hormonlarına sahipse erkek olarak tanımlanır (Stone, 2016). Ayrıca, üremedeki farklı roller nedeniyle kadınların ve erkeklerin farklı zorluklarla karşılaştıkları

ve buna bağlı olarak çevrelerine farklı biçimlerde uyum sağladıkları söylenmektedir (Dökmen, 2014; Santrock, 2016). Buna göre biyoloji, toplumsal cinsiyetin belirleyicisi olmaktadır. Toplumsal cinsiyet ise bu temele dayandırıldığında değişmeyen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Clarke ve Braun, 2012). Bu özcü açıklama biçimi, hâlâ varlığını sürdürmekle birlikte, 1970'lerin öncesinde olduğu gibi alandaki hâkim anlayışı yansıtmamaktadır. Diğer taraftan, psikoloji alanında -özellikle de gelişim psikolojisinde- hâkim toplumsal cinsiyet anlayışının *yetiştirilme modeli* hattını takip ettiği söylenebilir. Yetiştirmenin bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet yaklaşımında toplumsal cinsiyet, erken yaşta öğrenilen ve zamanla içselleştirilerek kişiliğin kalıcı parçası haline gelen bir nitelik/özellik olarak değerlendirilmektedir (Clarke ve Braun, 2012). Böylelikle, bu anlayışa göre, zamanla kadın ve erkek olmaya ilişkin kültürel anlamlandırmaları, normları, değerleri ve inançları öğreniriz (Clarke ve Braun, 2012; Eisler ve Blalock, 1991). Bu, bir bakıma, kültürün biyolojinin üzerine eklenmesi olarak düşünülebilir (Clarke ve Braun, 2012). Sosyal rol kuramı, sosyal öğrenme kuramı, bilişsel-gelişimsel kuram ve toplumsal cinsiyet şeması kuramı gibi yaklaşımlar, toplumsal cinsiyeti yetiştirmenin bir sonucu olarak ele alan yaklaşımlara örnek olabilir. Kısaca ifade edilecek olursa, sosyal rol kuramı, toplumsal cinsiyeti kadınların ve erkeklerin farklı sosyalleşme deneyimleriyle (*örn. Eagly*) ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün evrimsel kökenleriyle *(örn. Wood ve Eagly);* sosyal öğrenme kuramı, öğrenme ve model alma süreçleriyle *(örn. Bandura)*; bilişsel-gelişimsel kuram, bilişsel işleme süreçleriyle *(örn. Kohlberg)*; toplumsal cinsiyet şema teorisi ise söz edilen bu yaklaşımların etkileşimiyle *(örn. Bem)* toplumsal cinsiyeti açıklamaktadır. Freud'un psikanalitik kuramı ise (toplumsal) cinsiyeti erken dönem aile deneyimleri ve biyolojinin etkileşimiyle gerçekleşen ebeveynle özdeşleşme süreciyle açıklamaktadır (Santrock, 2016).

Bir anlamda, toplumsal cinsiyet kavramının, hâkim gelişim psikolojisinde, genellikle bu kavramın ilk ortaya çıktığı haliyle değerlendirildiği söylenebilir. Bu anlayış, seksolog John Money'nin 1955'te cinsiyet (sex) ile toplumsal cinsiyet (gender) ayrımını yaptığı döneme dayanmaktadır (Haig, 2004). Bu ayrım; biyolojik cinsiyetin (sex) dişi ve erkek arasındaki anatomik farklara işaret ettiğine, toplumsal cinsiyetin ise toplumsal/kültürel olarak şekillendiğine ilişkindir (Burman, 2017; Haig, 2004; Scott, 2007; Stone, 2016). John Money, çalışmasında toplumsal cinsiyet kavramına *toplumsal*

cinsiyet rolleri üzerinden açıklama getirmiştir. Bu rolleri, bir kişinin erkek ya da kadın statüsünü ifade etmek için yaptıkları ve söyledikleri olarak tanımlamıştır (Haig, 2004). Toplumsal cinsiyetin psikoloji alanındaki ilk yansımalarını ise 1960'larda Robert Stoller'ın araştırmalarında görmek mümkündür (Stone, 2016).

Tarihsel süreçte, toplumsal cinsiyet kavramının kullanılmasına ilişkin önemli bir kırılma noktası, 1970'lerde feminist kuramcıların toplumsal cinsiyet kavramını sahiplenmesi ve sonrasında bu kavram üzerine tartışmayı sürdürerek tekrar ve tekrar düzenlemeleridir (Haig, 2004; Scott, 2007; Stone, 2016). O dönemdeki toplumsal cinsiyet anlayışı; dişi ve erkekten toplumsal olarak beklenenler ve bireyin bu beklentiler karşındaki psikolojik tutumları ve kendisini nasıl kavradığı üzerine odaklanmıştır (Stone, 2016). Dönemin feminist kuramcıları için bu yeni ayrıma (biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet) dayalı kavramsallaştırmayı dikkate değer kılan, biyolojik belirlenimciliği reddediyor oluşu ve toplumsal cinsiyeti toplumsal/kültürel bir ürün olarak ifade ederek toplumsal cinsiyete ilişkin beklentilerin, tutumların, algıların ve/ya fikirlerin değiştirilebilir olduğuna işaret etmesi olmuştur (Haig, 2004; Oakley, 1985; Scott, 2007; Stone, 2016). Bu haliyle, kendi dönemi için oldukça radikal bir düşünce olarak kabul edilmektedir (Clarke ve Braun, 2012).

Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin tartışmalar sürdükçe, bu kavramların ne olduğu ve/veya olmadığına -ve hatta olup olmamaları gerektiğine- ilişkin farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (bkz. Şah, 2016). Bu durum ise, bu olguları ele alış biçimimizi tartışmaya açık tutmuştur/tutmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin sosyal inşacı modeller ise yukarıda bahsedilen biyolojik ve yetiştirilme modellerini tartışmaya açarak, bu modellerin temellendiği özcü çerçevenin dışına çıkmaktadır (Clarke ve Braun, 2012). Toplumsal cinsiyeti sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak ele almak, bir anlamda toplumsal cinsiyet olgusunun basite indirgenmesi anlamına gelecek ve bu olguyu açıklamada yetersiz kalacaktır (Bora ve Üstün, 2005). Sosyal inşacı perspektifler, toplumsal cinsiyeti kişinin doğal olarak *olduğu* ya da sonradan *sahip olduğu/edindiği* değişmez bir kişilik özelliği olarak ele almaktan kaçınır. Onun yerine, toplumsal cinsiyeti; doğal olmayan ve belirli bir sosyo-kültürel tarihsel dönemde inşa edilen sosyal bir kategori olarak ele alırlar; yani toplumsal cinsiyet *yapılan/icra edilen* bir şeydir. Ancak,

toplumsal cinsiyet ideolojisi o kadar güçlüdür ki, ikili biyolojik cinsiyet ve ikili toplumsal cinsiyet anlayışının birbirini tamamlayarak "gerçeği" yansıttığı yanılgısına kolaylıkla düşülür ve toplumsal cinsiyetin kişiye ait olan içsel bir süreç olduğu fikri kemikleşir, yani bir anlamda *toplumsal cinsiyetlendirilmiş* oluruz (Clarke ve Braun, 2012).

Zamanla *söylemsel psikoloji* olarak da adlandırılan ve genel hatlarıyla sosyal etkileşimi ve dili odağına alan sosyal inşacı perspektiflerden de söz etmek mümkündür (Burr, 2003). Örneğin, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkekliğin söylemsel inşasına odaklanılabilir. Erkekliğin konuşma içindeki/sırasındaki bir icra/performans olarak değerlendirilmesi; farklı etkileşimlerden ve bu etkileşimler boyunca ortaya çıkan farklı temsillerden bahsedilebilmesini mümkün kılmaktadır (Seymour-Smith, 2017). Buradan hareketle erkeklik doğal ve sabit bir olgusal gerçeklikten ziyade, söylemsel olarak icra edilen bir inşa olarak karşımıza çıkar ve bu inşa başkalarının da katıldığı ya da kolektif olarak yapılan bir sürece işaret eder (Edley, 2001; West ve Zimmerman, 1987). Başka bir deyişle, kişiler tek başlarına kendi erkekliklerini inşa etmezler. Bunun aynı zamanda, farklı toplumsal cinsiyetlerin de birbirinden bağımsız olarak inşa edilemeyeceğine işaret ettiği söylenebilir. Hatta, Clarke ve Braun (2012) toplumsal cinsiyetin de diğer toplumsal kategorilerden bağımsız olamayacağının altını çizer.

Bir sonraki bölümde, buraya kadar sunulan toplumsal cinsiyet tartışmalarına paralel olarak, erkekliğin ele alınışındaki değişimlerden, 1960'lardan günümüze uzanan süreçteki çeşitli dönüm noktalarından ve erkeklikle ilgili çalışmaların feminizmle kurduğu ilişkinin seyrinden bahsedilmektedir.

1.1.2. Bir Toplumsal Cinsiyet Kategorisi Olarak Erkeklik

Özellikle 1960'lar ve 70'lerde ikinci dalga feminist hareketin erkeğin norm olarak görülmesine yönelik eleştirileri bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkekliği de görünür kılmış, toplumsal alanı ve akademik çalışmaları derinden etkilemiştir (Edley, 2017). 1960'ların sonlarında ortaya çıkan gey kurtuluş hareketi ve LGBTİ'lerle yapılan çalışmaların da erkekliğin tartışmaya açılması açısından dikkate değer katkıları olmuştur (Saygılıgil, b.t.). Bu süreç, toplumsal cinsiyet tartışmalarının bir "kadın meselesi" olarak

değerlendirilmesinden uzaklaşılması bakımından da önemli bir adım olmuştur (Clarke ve Braun 2012). Ancak erkeklik çalışmalarından bahsetmek de bunu bir "erkek meselesi" zeminine çekmemelidir. Her ne kadar feminist eleştiri karşısında, bu tartışmaların başladığı dönemlerde, böyle bir bakış açısı ortaya çıkmış ve bir süre "Erkeklerin Çalışmaları" adı kullanılmışsa da -ki hâlâ tamamen ortadan kalkmış değildir- zamanla "Erkeklik(ler) Çalışmaları" adı altında toplanmıştır (Edley, 2017). Ancak Hearn, bu çalışmaları bir çatı altında toplamaya çalışılırken kullanılacak kavram(lar)ın, erkeklik çalışmaları alanının feminist çalışmalardan ayrı bir ana alan olmadığına işaret ediyor olmasının gerekliliğine dikkat çeker (Akşit ve Varışlı, 2014).

Edley (2017) erkeklikle ilgili çalışmaların sayısının 1990'ların sonundan günümüze uzanan süreçte oldukça hızlı bir şekilde arttığını ve meselenin çeşitli açılardan tartışılıyor olduğuna dikkat çekmektedir; bunun izlerini farklı ülkelerdeki yerel erkeklik çalışmalarında, erkekliğin din ve etnik köken gibi farklı alanlarla kesişimine ilişkin çalışmalarda sürmek mümkündür. Bunun yanı sıra, erkekliği toplumsal güç ilişkileriyle ilişkilendirerek ele alan çalışmaların sayısı da hızla artmaktadır. Seymour-Smith (2017) erkekliğin ölçülebilir içsel bir özellik olarak ele alınmasından bir nebze uzaklaşıldığını belirtmekle birlikte, bu uzak duruşun sürdürülmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Özellikle, tek bir erkeklikten çoklu erkekliklere geçiş önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir (Smiler, 2004). Raewyn Connell, *erkeklikler* ve *hegemonik erkeklik* kavramlarıyla bu geçişin öncüsü olmuştur. Buna göre, evrensel olan tek bir erkeklikten ziyade, farklı erkeklik inşalarının olması nedeniyle, çoklu erkekliklerden söz edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Toplumsal cinsiyet, sınıf ve ırk kesişimiyle de erkeklikler çeşitlenmektedir. Başka bir deyişle, erkeklikler kavramı sabit olmaktan ziyade değişebilir olana; yani tarihsel, kültürel, toplumsal, bağlamsal, coğrafi, vb. koşullara göre değişebilen bir inşaya işaret etmektedir. 1980'lerle birlikte alanda kullanılmaya başlanan ve tartışılmaya devam edilen *hegemonik erkeklik* kavramı ise, basit bir şekilde ifade edilirse, belli bir toplumsal cinsiyet düzeni içinde öne çıkan egemen erkeklik konumunu tarif etmektedir. Bu konum da sabit değil, değişken bir konumdur. Ancak, erkekliklerin değişebilir olma hali, bir yandan erkekliklerin patriyarkaya karşı konumlanabilme olasılığını mümkün kılarken, diğer yandan tahakküm biçimlerinin değişmesine de zemin hazırlamaktadır (Connell, 2019).

Ancak Connell (2019) değişkenliğe işaret etmenin ötesinde farklı erkeklikler arasındaki ilişkilerin de incelenmesi gerektiğini söylemekte; "suç ortağı", "marjinal" ve "madun" erkeklikleri tartışmasına dahil etmektedir. Buna göre, patriyarkayla olan ilişki ve hegemonik erkeklikle olan mesafe farklı erkekliklerden söz edilebilmesini imkânlı hale getirmektedir. Patriyarkayı doğrudan savunup bu savununun sonuçlarıyla uğraşmaktan ziyade egemen erkeklik biçimiyle bir *suç ortaklığı* kurularak, patriyarkanın erkekliklere sağladığı kazançtan faydalanılabilir. Ancak bu suç ortaklığı edilgen bir şekilde kurulmamaktadır; aksine, patriyarkanın tahakküm altında tutmaya çalıştığı gruplara çeşitli olanaklar sunularak bu işleyişin sürdürülmesine hizmet edilmektedir. Connell'a göre, bu erkeklikler bir yandan feministleri aşırılıklar üzerinden tanımlayabilirken; diğer yandan, ev işlerini paylaşabilir ve/ya kadına yönelik şiddete karşı çıkabilirler. Böylelikle, bir anlamda hiyerarşik toplumsal cinsiyet düzeni içinde avantajlı konumda olmayanlar toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaya davet edilmiş olunur. Marjinal ve madun erkeklikler ise, hegemonik erkeklikten ve patriyarkanın kazançlarından daha uzaktadırlar. Connell'a göre etnik köken ve sınıfsal ayrımlar kimi erkekliklerin marjinalleştirilmesine, heteronormatif anlayış ise heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimlerden erkekliklerin madunlaştırılmasına zemin hazırlamaktadır.

Bozok (2009; 2011), erkeklik(ler)le ilgili çalışmaların feminizmle kurduğu ilişkinin seyrini üç hat üzerinden incelemeyi önermektedir. Buna göre, *erkeklikçi* (*masculinist*), *erkek kurtuluşçu* (*male liberationist*) ve *(pro)feminist* yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. *Erkeklikçi* yaklaşım, doğrudan patriyarkal ideolojinin ve heteronormatif yapının sürdürülmesi amacını taşımakta; toplumsal yapıda egemenlik hakkına tehdit olarak görülen feminizmin ve queerin karşısında konumlanmaktadır. Heteroseksüel erkekliği doğal ve norm olarak kabul eden bir anlayışı yansıtmaktadır. Böylelikle, kendisini bu grubun dışında kalan varoluşlardan üstün kılmakta ve heteroseksüel erkekliği hiyerarşik olarak üst konuma yerleştiren cinsiyetçiliği de meşrulaştırmaktadır. Bu doğallaştırma, aynı zamanda biyolojik belirlenimci ve yaratılış temelli açıklamalarla da iç içe geçmektedir (Bozok, 2009; 2011). Yukarıda bahsedilen "Erkeklerin Çalışmaları" bu kapsamda değerlendirilebilir. *Erkek kurtuluşçu* yaklaşımlar ise patriyarkanın yalnızca kadınlara değil erkeklere de zarar verdiğini söyleyerek erkekleri bu zarardan kurtarmayı amaçlamaktadır. Patriyarkanın karşısındaki konumu

erkeklikçi anlayıştakinden farklılaşmakla birlikte, bu yaklaşımlar erkek egemen sistemin yalnızca erkekler üzerindeki baskısına odaklanmışlar ve bu noktada özellikle feminizmden uzak durmuşlardır. Diğer taraftan, *(pro)feminist yaklaşımlar* patriyarka ile kurduğu ilişki bakımından erkeklikçi ve erkek kurtuluşçu yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu noktada, patriyarkal cinsiyetçi ideolojinin karşısında yer alarak, feminizm ve queer çalışmaların öncülüğünde, erkekliklerin özdüşünümsel/refleksif şekilde eleştirisini hedeflemektedir. Buna göre, erkek egemen ideolojiyle mücadele ederken, bu sistemin üretimindeki payını da odağa almaktadır (Bozok, 2009; 2011).

Bir sonraki bölümde, erkekliklerin ele alınışına dair yukarıda çizilen, belli bir tarihselliği de içeren seyrin, psikoloji alanındaki yansımalarından ve Türkiye'de psikoloji alanında erkeklik üzerine yürütülen çeşitli çalışmalardan bahsedilmektedir.

1.1.3. Psikolojide Erkeklik Çalışmaları

1970'lerdeki feminist hareket, erkekliğin psikoloji alanındaki ele alınışını da derinden etkilemiştir. Psikoloji disiplini de o dönemdeki feminist eleştiri karşısında odağını erkeklere çevirmiştir. Ancak erkekliğin ele alınışındaki bu anlayışın, erkek kurtuluşçu (Bozok, 2009; 2011) yaklaşımları takip ettiği söylenebilir. Buna göre, bu ilk kuşak erkeklik çalışmalarının temel argümanı, cinsiyetçi normların en az kadınlar kadar erkekler üzerinde de olumsuz sonuçları olduğudur (Bozok, 2009; 2011; Sancar, 2016). Bu çalışma alanı, "erkeklerin psikolojisi" olarak adlandırılmıştır. Ronald Levant, Amerikan Psikoloji Birliği'nde (APA) 'erkeklerin psikolojisini' incelemek üzere ayrı bir birim kurulmasını teklif ettiğinde, "zaten tüm psikoloji alanı erkeklerin psikolojisi değil mi?" sorusuyla karşılaşmıştır (Levant ve Wong, 2017, s.3). Bu soru, uzunca bir süre psikoloji alanında -pek çok diğer alanda olduğu gibi- erkeğin norm olarak ele alındığına ve bir anlamda farklı düzeylerde ve biçimlerde sürdürülegeldiğine gönderme yapmaktadır. Ancak, feminizm, queer kuram ve erkeklik çalışmalarındaki gelişmelerle birlikte, eleştirel bir perspektif de kazanmaya başlayan bu alan, günümüzde çoğunlukla "erkeklerin ve erkekliklerin psikolojisi" olarak adlandırılmaktadır (Levant ve Wong, 2017).

O’Neil (2012) erkeklerin kendi toplumsal cinsiyetleriyle ilgili deneyimlerinin psikoloji disiplini perspektifinden incelenmesinin oldukça yakın bir tarihte başladığını söylemektedir. Bu kısa tarihine rağmen, özellikle katı toplumsal cinsiyet rollerinin erkeklerin hayatları üzerindeki etkisi ilgi çeken bir araştırma konusu olmuştur. Hegemonik erkeklik, erkeklik ideolojisi, erkeklik normları, grup kimliği ve kadınsılık karşıtlığı gibi kavramlarla ilişkili olarak çalışılmıştır. Ayrıca, toplumsal cinsiyeti rol kapsamında ele alan ve bu rolü; baskı ve erkeklik ideolojisi (Pleck, 1995); çatışma (O’Neil, 1981) ve stresle (Eisler ve Skidmore, 1987) ilişkilendirerek açıklayan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Ancak O’Neil (2012) patriyarkanın erkekler üzerindeki olumsuz etkisine dair olan bu yaklaşımların birbirleriyle ne kadar örtüştüğü ve hangi noktalarda ayrıldıklarına dair açıklamaların eksikliğine dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, 1970’lerden bu yana psikoloji alanında erkeklikle ilgili yapılan çalışmaların izini süren O’Neil (2012), psikoloji disiplinindeki mevcut çalışmaların henüz yeterince bağlam odaklı olmadıkları noktasında eleştirmektedir. Ona göre, psikoloji alanındaki erkeklik çalışmalarında; etnik köken, sınıf ve cinsel yönelim gibi mefhumlar üzerine yeterince çalışma yapılmamaktadır. Bununla birlikte, günümüzde, ivmesi yavaş olmakla birlikte, erkekliğe ilişkin kesişimsel çalışmaların sayısını artmaktadır (örn. Liu ve Wong, 2018). Diğer taraftan, sosyal konumlara dair bu kesişimlerin, farklı sosyal kimliklerden kişilerin ve/ya grupların arasındaki farkları ortaya koymanın ötesinde, bu toplumsal inşaların cinsiyetçilik gibi ayrımcılığa dayalı ideolojilerle ilişkisinin de çalışılması gerektiği vurgulanmaktadır (Wong, Liu ve Klann, 2017).

O’Neil (2012) psikoloji alanında, bir yandan erkeklerin yaşadığı zorluklarla ilgili teorik açıklamaların ve paradigmaların oldukça sınırlı olduğunu belirtmekte; diğer yandan psikoloji alanındaki mevcut çalışmaların ise diğer disiplinlerle temasının oldukça kısıtlı oluşuna dikkat çekmektedir. Özellikle 2000’lerle birlikte erkekliği ele alan çalışmalar Türkiye’de de dikkate değer şekilde artmış (Saygılıgil, b.t) ancak psikoloji alanındaki çalışmaların sayısı diğer sosyal bilimlere kıyasla çok az kalmıştır. Özdemir’in (2018) 1997-2018 tarihleri arasında Türkiye’de erkeklik üzerine yapılan 77 lisansüstü tezi incelediği çalışmasına göre, bu konuya yönelik çalışmaların birçoğu sosyoloji, radyo,

sinema, televizyon ve kadın çalışmaları alanlarında yapılmıştır. Her ne kadar erkeklik üzerine yapılan çalışmalar lisansüstü çalışmalarla sınırlı olmasa da Özdemir'in çalışmasının psikoloji alanındaki erkeklik çalışmalarının sınırlı oluşuna dair bir fikir verdiği söylenebilir.

Diğer taraftan, alandaki önemli araştırmacılardan Bolak-Boratav, Okman-Fişek ve Eslen-Ziya (2017) erkekliğin doğallaştırılması karşısında konumlanarak erkekliğin kendisini tartışmaya açtıkları *Erkekliğin Türkiye Halleri* adlı çalışmalarında, evli erkeklerin erkeklik deneyimleri üzerinden, erkekliğin sosyal ve kültürel inşasının peşine düşmüşlerdir. Diğer taraftan Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi (2018), erkek üniversite öğrencilerinin erkek olmaya dair söylemlerini odak grup görüşmeleri yaparak incelemişlerdir. Aygül ve Arkonaç (2013) ise erkekliğin inşasına dair yürüttükleri çalışmalarında, Eskişehir'deki bir grup erkeğin erkek olmaya dair söylemlerini incelemiş; bu söylemlerdeki açıklayıcı repertuarlara odaklanmışlardır. Diğer taraftan, Türkoğlu (2013a) erkekliğin inşasında, erkekliğe yönelik algılanan tehdit ve erkeklik ideolojisini kadına yönelik şiddetle ilişkili olarak incelemiştir. Ayrıca, Türkoğlu (2013b) başka bir çalışmasında, erkekliğin inşasında çalışma hayatının, iş sahibi olma ve işsiz olmanın etkileri üzerine bir araştırma yürütmüştür.

Bunun yanı sıra, yakın zamanda Türkiye'de erkeklerin deneyimlediği zorluklar üzerine yürütülen çalışmalar da yapılmıştır (örn. Bayar, Haskan Avcı ve Koç, 2018a, 2018b; Haskan Avcı, Koç, Bayar ve Yüce, 2016). Bu çalışmalar ise Eisler ve Skidmore'un (1987) *erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi (masculine gender role stress)* kuramından hareket etmektedir. Bir sonraki bölümde, mevcut çalışmanın da odağında yer alan, erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı strese dair olan bu kuram detaylandırılarak aktarılmaktadır.

1.2. Erkeklerde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres

Bu bölümde, öncelikle Lazarus ve Folkman'ın (1984) psikolojik stres, bilişsel değerlendirme ve baş etmeyi içeren modeli kısaca tanıtılmakta; ardından erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramı (Eisler ve Skidmore, 1987) sunulmaktadır. Ardından mevcut

çalışmanın kapsamıyla ilişkili olan ve erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramını odağına alan çeşitli çalışmalardan bahsedilmektedir. Son olarak, bu kurama paralel olarak, erkeklerin stresle işlevsiz baş etme yollarına dair yapılan açıklamalara ve çalışmalara yer verilmektedir.

Lazarus ve Folkman (1984) psikolojik stres, bilişsel değerlendirme ve baş etmeyi içeren bir model geliştirmiş ve kendi dönemlerinde yaygın olan stres tanımlarını eleştirerek strese ilişkin farklı bir yaklaşım sunmuşlardır. Bu modelde bahsedilen psikolojik stres ne yalnızca çevreden kaynaklanır ne de yalnızca kişinin bir tepkisi olarak ortaya çıkar; aksine kişi ve çevrenin ilişkisini ifade eder. Stres, bu ilişkinin kişinin kaynaklarını aşması ve iyilik halini tehlikeye atması anlamına gelmektedir. Bilişsel değerlendirme ise kişi ve çevresi arasındaki etkileşim(ler)in neden ve ne düzeyde stres verici olduğuna ilişkin bir değerlendirme sürecidir. Baş etme ise bu stresli ilişkinin, taleplerin ve ortaya çıkardığı duyguların düzenlenmesi/yönetilmesi sürecidir.

Eisler ve Skidmore (1987) ile Eisler ve Blalock (1991) ise Lazarus ve Folkman'ın (1984) psikolojik stres, bilişsel değerlendirme ve stresle baş etme sürecini kapsayan çalışmalarından yola çıkmışlar ve bu modeli kendi kültürel bakış açılarıyla harmanlamışlardır. Buna göre toplumsal cinsiyet rolü stresi, genel hatlarıyla, toplumsal cinsiyet rolü kalıpyargılarına uyulmadığında ortaya çıkan bir sıkıntı olarak tarif edilmektedir (McDermott, McKelvey ve Kridel, 2017). Bu kavram çoğunlukla kadın ve erkek toplumsal cinsiyet kategorileri ile ilgili olarak çalışılmaktadır (Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987; Gillespie ve Eisler, 1992). Erkeklerin kendi toplumsal cinsiyetleriyle ilgili olarak yaşadığı stres ise çoğunlukla Richard Eisler ve Jay Skidmore'un 1987'de ortaya koydukları *erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi (masculine gender role stress)* teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Kuramcılar bu çalışmalarında temel olarak, erkeklerin toplumsal cinsiyetlerine ilişkin hangi özellikleri ve durumları hangi düzeyde stres verici bulduklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kuramda, erkeklerin ikili (kadın ve erkek) toplumsal cinsiyet sisteminde, erkek olmaya ilişkin toplumsal/kültürel normlara ve beklentilere uymaya çalışması ve bunları karşılaması gerektiğine inandığı halde karşılayamaması durumunda stres yaşayabileceği belirtilmektedir. Buna, kişinin "kadınsı" ya da "efemine (unmanly)" olarak görülen

davranışlarda bulunmak durumunda kaldığı/kalacağı zamanlar da eklenmektedir (Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987). Eisler ve Skidmore (1987) erkekler için stres yaratan durumları beş farklı alanda toplayarak değerlendirmektedir. Buna göre, fiziksel yetersizlik (physical inadequacy), duyguları ifade edememe (emotional inexpressiveness), kadınlara tabi olma (subordination to women) entelektüel olarak aşağı olma/hissetme (intellectual inferiority) ve performansta başarısızlık (performance failure) alanları karşımıza çıkmaktadır.

Fiziksel yetersizlik; bedenin formda olması, dış görünüş, fiziksel rekabet (örn. spor faaliyetleri), fiziksel dayanıklılık gibi konulardaki endişeleri kapsamaktadır (Eisler ve Skidmore, 1987). Bu özellikler, erkeklik ideolojisinde erkeklerden beklenen tipik özellikler olarak görülmektedir (Day, Stump ve Carreon, 2003). Türkiye bağlamında düşünülürse; güçlü ve kaslı olmak, rekabet, sertlik, saldırganlık ve acıya karşı dayanıklı olmak gibi özellikler ataerkil erkeklik ideolojisinde öne çıkmaktadır (Bozok, Munar, Kavaşoğlu, 2019; Selek, 2008). Özellikle sert görünme (Bayar ve ark., 2018b; Kavaşoğlu ve Yıkılmaz, 2018) ve fiziksel olarak güçlü görünme (Haskan Avcı ve ark., 2016; Özdemir, 2019) gibi özelliklerin erkeklerde olması gerektiği inancının çeşitli biçimlerde sürdürüldüğü söylenmektedir. Ancak buradaki fiziksel güç yalnızca fiziksel olarak kimin daha güçlü olduğunun tespit edilmesiyle sınırlı değildir; Kavaşoğlu ve Yıkılmaz'a (2018) göre bu aynı zamanda erkekler arasındaki iktidar mücadelesinde kimin galip çıkacağıyla da ilgilidir.

Duyguları ifade etmeme/edememe; korku, şefkat, sevgi, acı gibi duyguların ifadesinde zorlanma anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, bu duyguların başkalarının varlığında sergilenmesi, başkalarının duygu ifadeleriyle karşı karşıya kalma ve başkalarına duygusal destek sunma gibi durumlara ilişkin endişeleri de yansıtmaktadır. Duygularını göster(e)memek hâlâ erkek olmayla ilişkilendirilmekte (Özdemir, 2019); özellikle korku, acı ve deneyimlenen mağduriyetlerin ifade edilmesinin erkekler açısından zorlayıcı olduğundan söz edilmektedir (Selek, 2008).

Kadınlara tabi olma alanı ise; kadınların tehdit edici rakip olarak görülmesine ve kadınların kontrol/güç sahibi konumda olmasına yönelik değerlendirmelerle ilişkili

olarak oluşturulmuştur (Eisler ve Skidmore, 1987). Wong ve ark. (2017) göre erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurabilmesi gerektiğine dair erkeklik normu oldukça yaygındır. Bu stresin, kadınların erkeklere tabi olması gerektiğine yönelik tahakkümcü paternalist anlayışla (Glick ve Fiske, 1996) ilişkisi de kurulabilir.

Entelektüel olarak aşağı olma/hissetme alanına ise; kişinin "mantıklı, akıllı, kararlı, becerikli" oluşunun sorgulandığını düşündüğü durumlar dahil edilmiştir. Araştırmacılara göre "bir feministle konuşma"ya ilişkin kaygılar da bu bağlamda düşünülmektedir (Eisler ve Skidmore, 1987). Ataerkil ideolojilerde erkekliğin akıl, rasyonellik, kararlılık gibi niteliklerle özdeşleştirilmesinin (Glick ve Fiske, 1996; Stone, 2016) bu niteliklerin sorgulandığı durumları erkekler için stres verici kılabildiği söylenebilir. Aynı zamanda, feministlerin bizzat erkekliği tartışmaya açarak erkek olmayı bu niteliklerle ilişkilendirilen özcü anlayışı reddediyor olmaları (Haig, 2004; Oakley, 1985; Scott, 2007; Stone, 2016) kimi erkekler için feministlerle konuşmayı stres verici hale geliyor olabilir.

Performansta başarısızlık alanı ise, iş ve cinsellik alanıyla ilgili performans kaygılarına işaret etmektedir; işsiz kalmak, işten kovulmak, yeterince para kazanamamak, cinsel birliktelik sırasında ereksiyon ve boşalmayı kontrol edememe gibi (Eisler ve Skidmore, 1987). Özellikle cinsellikle ilgili abartılı ve yanlış inançların çoğu zaman bir gerilim ve kaygı kaynağına dönüştüğü söylenmektedir (Sungur ve Tarcan, 2006).

Ancak bu yaklaşıma göre stres, yalnızca toplumsal cinsiyet rolü normlarına katı bir bağlılık olduğunda ortaya çıkmaktadır (Eisler ve Blalock, 1991). Stresin düzeyinin bu normlara ne derecede bağlılık gösterildiğine göre değişeceği düşünülmektedir. Eğer bu rollere katı bir bağlılık söz konusu değil ise kişinin stres deneyimlemeden bu rollerin dışına çıkabileceği varsayılmaktadır (McDermott ve ark. 2017). Araştırmacılar "kadınsı (feminine)" olarak algılanmaktan kaçınmaya çalışmanın da bu bağlılıkta etkisi olabileceğinden bahsetmişlerdir (Eisler ve Blalock, 1991).

Eisler ve Blalock (1991) kendi teorik yaklaşımlarını, karakter özelliği olarak ele alınan erkeklik/erkeksilik kavramından ayırarak; "cinsiyet-tipleştirilmiş erkeklik" *(sex-*

typed masculinity) ile toplumsal cinsiyet rolü stresinin birbiriyle ilişkili olmadığını özellikle belirtmişlerdir. Toplumsal olarak arzu edilen "erkeksi" özelliklere sahip olmanın kendisinin başlı başına stresi attıran bir risk faktörü olarak düşünülemeyeceğini; aksine, bazı özelliklerin (özerklik, özgüven, girişkenlik vb.) kişisel ve sosyal uyumla ilgili olumlu sonuçları olduğunu söylemişlerdir. Bu noktada mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin kendisini eleştirmedikleri söylenebilir.

Eisler ve Blalock'a (1991) göre erkeklik normatif inanç ve beklentiler tarafından düzenlenmektedir. Bu nedenle de erkekliği sonradan edinilen bir statü olarak tanımlamışlardır. Bu statünün edinilmesi çeşitli duygu, düşünce, davranış repertuarlarının oluşması anlamına gelmektedir ve bunun yıllar süren bir kültürlenmeyle *(enculturation)* şekillendiği varsayılmaktadır. Ancak araştırmacılar erkeksi *(masculine)* özelliklere sahip olmak için insanın doğasından gelen biyolojik ve gelişimsel bir ihtiyaç/gereklilik olmadığının altını çizerler. Örneğin, rekabetçi olmak gibi "erkeksi" olduğu düşünülen özelliklerin kültürel kökenine dikkat çekerler. Başka bir deyişle, rekabetçi olmak kişinin biyolojisinden kaynaklanan ve doğuştan getirdiği bir özellik değildir. Ancak kültürlenme sürecinin sonucu olarak, birçok erkek kendisini erkek olmakla ilgili normlar çerçevesinde tanımlar. Bu süreç, kültürel bir dayatmayı da içermektedir ve araştırmacılara göre bu durum toplumsal cinsiyet rolü stresine yol açmaktadır. Yani, bu erkeksi şemaların şekillenmesinde hem psikososyal hem de kültürel güçler etkili olmaktadır. Buna göre, çoğu erkek, onay veya kınama gibi toplumsal tepkiler nedeniyle toplum tarafından erkeksi kabul edilen tutum, davranış ve baş etme yöntemlerini sürdürmektedir. Örneğin, araştırmacılara göre yüksek miktarda alkol tüketimi, erkeklik normlarıyla ters düşmeden stresi azaltmak için bir baş etme yöntemi olabilir (Eisler ve Blalock, 1991). Diğer taraftan, erkeklik ideolojisinin taleplerini bütünüyle yerine getirmenin neredeyse imkânsız olduğu ve bu nedenle erkeklik ideolojisinin baskını deneyimlemenin de kaçınılmaz hale geldiği dile getirilmektedir (Pleck, 1995).

Buraya kadar Eisler ve Skidmore (1987) tarafından ortaya konulan erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramı tanıtılmıştır. Bir sonraki bölümde ise, bu kuramdan ve kuramcıların geliştirdiği ölçekten hareketle yapılan çeşitli çalışmalardan ve kurama yönelik eleştirilerden bahsedilmektedir.

1.2.1. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresiyle İlgili Çalışmalar

Kişi ve çevresi arasındaki ilişkinin kişinin kaynaklarını aşması ve iyilik halini tehlikeye atmasını yani stresi (Lazarus ve Folkman, 1984) toplumsal cinsiyetle ilişkilendiren Eisler ve Skidmore (1987), erkek toplumsal cinsiyet rolü stresini ölçmek üzere bir ölçek geliştirmiştir. Araştırmacıların geliştirdiği bu ölçek özellikle psikoloji alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Swartout, Parrott, Cohn, Hagman ve Gallagher (2015) yakın zamanda bu ölçeğin kısa bir formunu geliştirmiştir. Diğer taraftan, ölçeğin Çin'deki yaygın kültüre göre uyarlaması Tang ve Lau (1996) tarafından, Hollanda'daki yaygın kültüre göre uyarlaması Van Well, Kolk ve Arrindell (2005) tarafından yapılmıştır. Türkiye'de ise, Bayar ve arkadaşları (2018a), erkek toplumsal cinsiyet rolü stresinin kuramsal çerçevesine dayanarak Türkiye için özgün bir *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği* geliştirmiştir. Aynı yıl, geliştirdikleri ölçeği kullanarak toplumsal cinsiyet rolü stresi ile kadına ilişkin namus anlayışı ve erkekliğe yönelik algılanan tehdit arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir (2018b).

Bu alandaki çeşitli çalışmalar, toplumsal cinsiyet rolüne dayalı yüksek stresin hem fiziksel hem de psikososyal sağlık açısından risk taşıdığını; aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı yüksek stresin başta öfke olmak üzere düşmanlık, saldırganlık, şiddet, depresyon ve kaygı ile ilişkili olduğunu söylemektedir (bkz. Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987; Gillespie ve Eisler, 1992; McCreary ve ark., 1996). Eisler ve Blalock (1991) kendi laboratuvarlarında toplumsal cinsiyet rolü stresi ve fiziksel sağlığa ilişkin başka araştırmacılarla birlikte deneyler de yapmıştır. Bu amaçla, stres verici çeşitli durumlara (örn. soğuk su testi) verilen fizyolojik tepkileri (örn. kan basıncı) ve toplumsal cinsiyet rolü stresi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Örneğin, Lash, Eisler ve Schulman (1990) toplumsal cinsiyet rolü stresi yüksek olan erkeklerde, soğuk su testinin nötr bir testten olmaktan çıkıp erkeklikle ilgili bir başarı göstergesi ya da bir meydan okuma haline geldiğinde kan basıncının da arttığını gözlemlemişlerdir. Benzer şekilde, Kolk ve van Well (2007) ile van Well, Kolk ve Klugkist'in (2008) yürüttükleri çalışmalara göre, yapılan test toplumsal cinsiyetle ilgili hale geldiğinde kan basıncı gibi fizyolojik tepkilerde de artış olduğunu söylemişlerdir. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet rolü stresinin alt boyutlarıyla ilişkili çalışmalar da yapılmaktadır. Örneğin, toplumsal cinsiyet

rolü stresiyle; duyguların ifadesi (Yeung, Mak ve Cheung, 2015), suçluluk, utanç ve dışsallaştırma (Efthim, Kenny ve Mahalik, 2001), kaslı olma (Mussap, 2008) gibi farklı değişkenler arasındaki ilişkiler üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Eisler ve Skidmore (1987) özellikle toplumsal cinsiyet rolü sosyalleşmesinin, hangi durumların stres verici olarak değerlendirip değerlendirilmediğini etkilediği görüşüne varmışlardır. Onlara göre, farklı toplumsal cinsiyet rolü kalıpyargılarına dayanan farklı beklentiler, ruh sağlığına ilişkin farklı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Ancak, bu farklılıkların biyolojik temelli değil psikososyal temelli ele alınması gerektiğine dikkat çekerler. Bu noktada, araştırmacıların toplumsal cinsiyet rolü stresine ilişkin özcü bir açıklama yapmadıkları ancak bu stresin kaynağını ve stresle baş etme sürecini toplumsal cinsiyet farklılıklarına dayandırarak açıkladıkları söylenebilir. Eisler ve Skidmore (1987) ölçeğin kadınlar ve erkekler açısından ayırt edici şekilde farklılaştığını söylemektedir. Ancak böyle bir yaklaşımla, erkeklik ve kadınlık sınırları kesin olarak ayrılmış kategoriler olarak yeniden üretildiği söylenebilir. Nitekim McCreary ve ark. da (1996) bu noktada araştırmacıları eleştirmektedir. Örneğin kendi çalışmalarında, erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi ölçeğini dolduran erkeklerin, kuramın temel varsayımının aksine, stresin her alt alanında kadınlardan daha yüksek puan almadıklarını görmüşlerdir. Benzer bir sonuca van Well ve ark. (2005) Hollanda'da yaptıkları çalışmada ulaşmıştır.

Erkek toplumsal cinsiyet rolü ölçeğine yönelik başka bir eleştiri, ölçeğin, erkek toplumsal cinsiyet rolü stresinden ziyade daha genel bir stresi ölçüyor olabileceğidir. Örneğin, gelir kaynağının kaybedilmesi gibi bir durum herkes için bir stres kaynağı olabilir (McDermott ve ark. 2017). Ek olarak, ölçeğin dayandığı kuramsal temeldeki erkeklik anlayışının Batı kültürünün (heteroseksüel) erkeklik anlayışını yansıtıyor olması ve kuramda egemen-olmayan erkeklik biçimlerinden (örn. gey, biseksüel, trans erkeklikler) bahsedilmiyor oluşu eleştirilmiştir. Aynı zamanda, erkeklerin bizzat kendi yaşam deneyimleriyle kendi toplumsal cinsiyetlerini ilişkilendirme sürecindeki failliklerinden bahsedilmemesi de bir eleştiri noktası olmuştur (Wong ve ark., 2013).

Bu eleştirilerle birlikte; toplumsal cinsiyet rolü kuramı, özellikle psikoloji alanında, erkekliğe ilişkin olarak ortaya çıkan olumsuz sonuçlarla ilgili sıklıkla referans verilen ve üzerine çalışılan kuramlardan biri olmayı sürdürmektedir (O'Neil, 2011; Smiler, 2004; Wong ve ark., 2013). Özellikle, toplumsal cinsiyete rolü stresi ile kadınlara ve eşcinsel erkeklere yönelik olumsuz tutumlar arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmaların sayısı artmaktadır (Baugher ve Gazmararian, 2015; McDermott ve ark. 2017). Örneğin Parrott, Peterson, Vincent ve Bakeman (2008) toplumsal cinsiyet rolü stresi ile heteroseksüel erkeklerin eşcinsel erkeklere yönelik öfkesi üzerine bir çalışma yürütmüştür. Son yıllarda toplumsal cinsiyet rolü stresi sıklıkla; yakın ilişkilerdeki partner şiddeti (Jakupcak, Lisak ve Roemer, 2002; McDermott ve Lopez, 2013; Moore ve ark., 2008), cinsel taciz (Mellon, 2013), yakın ilişkilerdeki çatışmalar (Moore ve Stuart, 2004) ve yakın ilişkilerde istismar (Copenhaver, Lash ve Eisler, 2000) ve kadınlara yönelik düşmanca tutumlar (Gallagher ve Parrott, 2011) ile ilgili olarak çalışılmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı stres ile ilişkilendirilen bu olumsuz tutumlar ve zarar verici çeşitli pratikler bir sonraki bölümde detaylandırılmaktadır.

1.2.2. Stresle Baş Etme Yolları

Bu kısımda, öncelikle, Lazarus ve Folkman'ın (1984) psikolojik stres, bilişsel değerlendirme ve baş etmeyi içeren modelinden hareket ederek erkeklerin stres karşısında başvurabildikleri işlevsiz ve zarar verici baş etme yollarını toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak ele alan Eisler ve Blalock'un (1991) bu süreçle ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Ardından, erkeklerin başvurabildikleri işlevsiz ve zarar verici baş etme yollarından ve bunların çıktılarından bahsedilmiştir.

Önceki bölümde bahsedildiği gibi, Eisler ve Skidmore (1987) ile Eisler ve Blalock (1991) esas olarak, Lazarus ve Folkman'ın (1984) stres ve baş etme sürecine ilişkin çalışmalarından beslenmiş ve bu yaklaşımı kendi kültürel bakış açılarıyla bütünleştirmişlerdir. Buna yaklaşıma göre, toplumun erkeksi tutum ve davranışları ödüllendirmesi ve erkeksi olmayanları cezalandırmasına bağlı olarak erkeklerde bilişsel bir *erkek toplumsal cinsiyeti rolü şeması* oluşur. Böylelikle erkeklerin çevrelerini değerlendirme ve baş etme yöntemleri buna göre şekillenir. Erkeklerin kültürel olarak

onaylanan erkeklik/erkeksilik şemalarına (masculine schemata) katı bir biçimde bağlı kalmasının, erkek toplumsal cinsiyet rolüyle ilgili durumlarla karşılaşıldığı zaman stres düzeyini arttırdığı ve böylece ruh sağlığını ve baş etme mekanizmalarını olumsuz yönde etkilediği söylenmektedir (Bayar ve ark., 2017, 2018; Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987; Gillespie ve Eisler, 1992; McCreary ve ark., 1996). Eisler ve Skidmore'un (1987) yaklaşımında toplumsal cinsiyetin ön planda olduğu bu durumlar; kişinin düşüncelerini, davranışlarını ve çevresel olayları kapsamaktadır.

Eisler ve Blalock (1991) göre erkeklerin erkek toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin kalıpyargılara ve normlara ne düzeyde bağlılık gösterdikleri kilit bir noktadadır. Başka bir deyişle, her erkek aynı düzeyde bu şemalara bağlı kalmaz. Araştırmacılara göre bu şemalara katı bağlılık hem değerlendirme hem de başa çıkma sürecini bozan, çarpıtan ve kısıtlayan bir etkiye sahiptir. Toplumsal cinsiyet rolü kalıpyargılarına katı bağlılık gösteren erkeklerin, yaşadıkları stresi büyük oranda yine bu kalıpyargılara çelişmeyecek şekilde çözme eğilimde olduklarını söylenmektedir. Yani bu durum bir taraftan kişinin baş etme yöntemlerini sınırlandırarak kişinin esnekliğini azaltır; diğer taraftan kişiyi işlevsiz veya zararlı/zarar verici baş etme yollarına başvurmaya yönlendirir. Buradan hareketle, toplumsal cinsiyete dayalı stres ve bu stresle baş etme sürecinin bir anlamda döngüsel bir yol izlediği söylenebilir.

Eisler ve Blalock (1991) kendi psikolojik danışmanlık deneyimlerinden yola çıkarak, erkeklerin neredeyse hiç doğrudan "erkek rolü" ile ilgili bir şikayetle gelmediklerini, bunun yerine; ilişki, iş, cinsellik, aşırı alkol tüketimi gibi sorunlarla geldiklerini söylemektedir. Diğer taraftan, çoğu zaman erkek danışanlarının kendi kırılganlıklarını ifade etmeye direndiklerini veya bunları ifade etmenin zayıflık ya da anormallik anlamına gelmediğine ilişkin kendilerinden onay beklediklerini gözlemlemişlerdir. Karşılaştıkları bu durumun, kırılganlık ifadesinin erkeksi ideoloji (masculine ideology) ile ters düşmesi nedeniyle ortaya çıktığını düşünmektelerdir. Bir anlamda, duygularını ifade etmekten kaçınan bir kişinin incinebilirlik/yaralanabilirlik hissini ifade etmeyi stres verici bulacağı varsayılmaktadır (McDermott ve ark., 2017).

Eisler ve Blalock (1991) saldırganlık, güç ve kontrole güvenme; performans ve başarıya aşırı önem verme ve duygusal ifadelerin baskılanması gibi işlevsiz veya zararlı/zarar verici olan veya o hale gelebilen baş etme yöntemlerini incelemiştir. Araştırmacılara göre saldırganlık ve güç kullanmak veya güç kullanmaya ilişkin tehdit çoğu erkek için meşru görülen baş etme yöntemleri olabilmektedir. Bunun yanı sıra, saldırganlık, güç ve kontrol sahibi olmak ataerkil erkeklik ideolojisinin öne çıkardığı nitelikler olarak da ele alınmaktadır (Day ve ark., 2003). Eisler ve Blalock'a (1991) göre güç ve kontrol kazanmak için kullanılan araçlar; rekabetçi mücadeleye, entelektüel zekâya ve riskli girişimciliğe vurgu yapılması ve gücün kötüye kullanılması olabilir. Bunun yanı sıra, saldırganlık, güç ve kontrole güvenmenin izleri; kişiler arası anlaşmazlık, aile içi şiddet, partner şiddeti, cinsel taciz ve tecavüz gibi vakalarda sürülebilir. Uysal (2018, s.30) özellikle Türkiye bağlamında kadına yönelik psikolojik ve fiziksel şiddet gibi şiddet biçimlerini cinsiyetçilik ve "namus kültürü" ile ilişkilendirerek değerlendirmekte ve namus kültürünün özellikle kadına yönelik psikolojik şiddeti normalleştiriyor oluşuna dikkat çekmektedir. Özellikle kadınların erkekler tarafından ruhsal ve cinsel tahakküm altına alınması gerektiği güçlü bir erkeklik miti olarak kabul edilmektedir (Eisler ve Blalock, 1991). Smith, Parrott, Swartout ve Tharp'ın (2015) beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerle yaptığı çalışmaya göre yakın ilişkilerde otorite kurmaya çalışmak kadına yönelik şiddet ve partner şiddetiyle sonuçlanabilmektedir. Özkazanç ve Yetiş (2016), erkeklik ve şiddet arasındaki ilişki ele alınırken, erkekliklerin şiddete tanıklık eden, şiddetin faili olabilen ve şiddet karşısında mağdur olabilen konumları bütünsel olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Benzer şekilde, cinsel performans erkekler arasında sıklıkla bir rekabet ve güç alanı olarak görülmektedir; ki bu durum da erkeklikle ilgili cinsel mitlerle yakından ilişkilidir. Bu mitler, cinsellikle ilgili önyargı içeren, abartılı ve yanlış inanışlar olarak kabul edilmekte ve cinsellikle ilgili kaygıların ve endişelerin kökeninde bu cinsel mitlerin yattığı belirtilmektedir. Bir yandan cinselliğin açıkça ve rahatça konuşulmaması bu mitlerin giderek yayılmasına kaynaklık ederken, diğer yandan, cinsellikle ilgili yanlış veya eksik bilgilerin abartılmasında hem gündelik konuşmalar hem de medya gibi kitlesel araçlar rol oynamaktadır (Sungur ve Tarcan, 2006). Diğer taraftan erkeklikle ilgili cinsel mitlere özellikle katı bağlılık göstermenin hem cinsel yaşamda hem de partnerle olan

ilişkide sorunlara ve strese yol açabildiği söylenmektedir. Örneğin, araştırmacılara göre ereksiyon ve boşalmayı kontrol edememe gibi durumlar erkeklerin kendilerini değersiz görmelerine neden olabilir. Bir anlamda erkeklerin cinsellikle ilgili yaşadığı çeşitli sorunlar, bizzat bu sorunlara kaynaklık eden cinsel mitlere katı bağlılıkları nedeniyle ortaya çıkabilmektedir (Eisler ve Blalock, 1991).

Eisler ve Blalock (1991) işlevsiz veya zararlı/zarar verici bir baş etme yöntemi olarak duygusal ifadelerin baskılanmasından da bahsetmiş ve bu durumun psikosomatik çıktılarını, romantik/duygusal ilişkilerdeki etkisini ve sosyal destek açısından ne anlama gelebileceğini incelemiştir. Özellikle kişinin hoşuna gitmeyen duygularını baskılamaya çalışmasının sinir sistemi dahil çeşitli sorunlara yol açabileceğini söylemişlerdir. Romantik/duygusal ilişkiler açısından ise karşılıklı desteğe dayanan bir ilişki kurulmasının ve sürdürülmesinin zorlaşabileceğinden bahsetmişlerdir. Ek olarak, stres ile baş etmede sosyal desteğin işlevine dikkat çekmişler ve erkeklerin duygusal baskılama nedeniyle ya daha az sosyal desteğe sahip olduklarını ya da sosyal desteğe daha az başvurduklarını söylemişlerdir. Sonuç olarak, araştırmacılar uzun vadede işlevsiz veya zararlı/zarar verici baş etme yöntemlerini sürdürmenin hem kişi için hem de çevresindekiler için olumsuz sonuçları olduğunu söylemektedir (Eisler ve Blalock, 1991).

Buraya kadar; psikolojik stres, bilişsel değerlendirme ve baş etmeyi ele alan modelden (Lazarus ve Folkman, 1984) hareket eden ve işlevsiz ve zarar verici baş etme mekanizmalarını erkeklik ideolojisiyle ilişkilendirerek ele alan Eisler ve Blalock'un (1991) bu süreçle ilgili açıklamaları aktarılmıştır. Bir sonraki bölümde ise, mevcut araştırmanın değişkenlerinden biri olan, stres ve baş etme sürecine dahil olabilen ve kimi zaman işlevsiz bir baş etme mekanizması olarak da ortaya çıkabilen sistemin meşrulaştırılması süreci (Jost ve Hunyady, 2002), toplumsal cinsiyet sistemi ile ilişkilendirilerek aktarılmaktadır.

1.3. Sistemin Meşrulaştırılması

Bu kısımda öncelikle sistemin meşrulaştırılması kuramı tanıtılmakta, ardından bir sistem olarak toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması süreci aktarılmaktadır. Bu

aktarımdan sonra, mevcut çalışmanın amacına uygun olarak, erkeklerin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmalarına dair açıklamalara yer verilmiştir.

1990'ların başında Jost ve Banaji'nin (1994) çalışmalarıyla gelişmeye başlayan sistemin meşrulaştırılması teorisi; gruplar arasındaki hiyerarşiye dayalı ilişkilerin ve sosyo-ekonomik sistemlerin meşrulaştırılmasında rol oynayan sosyal ve psikolojik süreçleri ve "yüksek ve düşük statülü" veya "avantajlı/dezavantajlı" grupların üyelerinin statü farklılıklarını nasıl devam ettirdiklerini açıklamayı hedeflemiştir.

Teoride geçen *"sistem"*; yasa, aile, organizasyon, kurum, sosyal grup gibi sosyal düzenlemelere/yapılara ve sosyal normlara işaret etmektedir. *"Sistemin meşrulaştırılması"* ile kastedilen ise; sosyal, politik, ekonomik, cinsel ve benzeri mefhumların yalnızca var olmalarından dolayı, sorgulanmadan olduğu gibi kabul edilerek açıklanmaya çalışılması ve meşru kılınmasıdır (Jost ve Banaji, 1994). Teorisyenler, sistemi meşrulaştırmanın genellikle bilinçli olmayan ve örtük bir süreç olarak işlediğini söylemişlerdir (Jost, Banaji ve Nosek, 2004; Jost ve ark., 2010). Göregenli'ye (2012) göre sistemin meşrulaştırılması; eşitsizliklerin içselleştirilmesi, kurbanın suçlanması, kurbanın yüceltilmesi, mevcut düzenin ve otoritelerin açıkça desteklenmesi gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Özellikle sosyal psikoloji literatüründe sıklıkla başvurulan sosyal üstünlük teorisi, sosyal kimlik teorisi, adil dünya inancı teorisi, bilişsel çelişki, marksist-feminist ideoloji teorileri gibi teoriler sistemin meşrulaştırılması teorisine öncül dayanak noktaları olarak alınmış; bu çalışmaların benzerlik ve farklılıkları tartışılarak bir araya getirilmiş ve daha kapsayıcı bir yaklaşım olarak sistemin meşrulaştırılması teorisi önerilmiştir (Jost ve Hunyady, 2002).

Teoriye göre insanlar mevcut toplumsal düzenin iyi, adil, doğru, uygun, meşrulaştırılabilir ve/ya gerekli olduğuna dair inançlarını/kabullerini muhafaza etme, güçlendirme ve gerekçelendirme motivasyonu taşımaktadırlar (Jost ve Banaji, 1994; Jost ve ark., 2004; Jost ve ark., 2010; Sönmez ve Adiller, 2015). Bu motivasyon hem ideolojiktir hem de psikolojik, sosyal, varoluşsal, epistemik, ilişkisel vb. ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir amaçtan beslenmektedir (Jost ve ark., 2010). Ancak kişiler kendilerini de etkileyen bu sosyal sistemleri meşrulaştırma motivasyonunu belirli bir

dereceye kadar sürdürürler. Başka bir deyişle, bu motivasyonun sistemi meşrulaştırma sürecinde ne kadar aracı olacağı kişilerin ihtiyaçlarına göre değişebilmektedir. Araştırmacılar teoriyi ortaya koydukları dönemden 15 yıl sonra, sistemin meşrulaştırılması teorisinin çerçevesinin amaca yönelik motivasyonel kaynaklara yaslanarak çizilmiş olmasının, sistemi meşrulaştırmanın neden bu kadar yaygın olduğunu ve farklı formlarda -sosyal, ekonomik, politik vb.- karşımıza çıktığını açıklamada oldukça kullanışlı olduğu fikrine varmışlardır (Jost ve ark., 2010).

Sistemi meşrulaştırmaya neyin yol açtığının bu kadar çeşitlilik gösteriyor olması ve belli bir dereceye kadar sürdürülebilir olması, meşrulaştırmaların her daim birbiriyle çatışma potansiyeli taşıyan farklı motivasyonlarla ilişkili olmasıyla açıklanabilir. Jost ve Banaji (1994) meşrulaştırılan bir yapı olarak "sistem"i odaklarına almalarına olanak sağlayan temel olarak, 20. yüzyılın ikinci yarısında zirveye ulaşan meşrulaştırma araştırmalarını alır. Bu çerçevede sistemin meşrulaştırılması; ego meşrulaştırılması ve grup meşrulaştırılmasına, bu kavramları tamamlayan ve eksik kaldıkları noktaları açıklayabilecek 3. bir kategori olarak eklenmiştir. Kısaca ifade edilecek olursa, ego meşrulaştırması kişinin konumunu korumaya hizmet ederken; grup meşrulaştırması, grubun statüsünü veya yönetimini korumaya yöneliktir (Jost ve Banaji, 1994). Araştırmacılara göre, bu çerçevede sistemin meşrulaştırılması çeşitli durumlarda ego ve grup kimliği ile çatışma halinde seyredebilmektedir. Örneğin, insanlar kendi çıkarlarına ve/ya grubun çıkarlarına ters düşmesine rağmen bir sistemi meşrulaştırabilirler (Jost, Burgess ve Mosso, 2001). Böylece sistemi meşrulaştırma süreci çeşitlenerek karmaşık bir biçim almaktadır.

Sistemi meşrulaştırma sürecinin kişi ve duruma göre farklılık gösteriyor oluşunun izleri avantajlı ve dezavantajlı grupların sistemi meşrulaştırma motivasyonlarına dek sürülebilir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Jost ve Banaji'ye göre (1994) kişiler grup ve kişisel çıkarlarıyla ters düşmesine rağmen sistemi meşrulaştırma eğilimindelerdir. Bu ifadeyle paralel olarak, sistemi meşrulaştırma teorisinin paradoksal görünen bir varsayımı; dezavantajlı grupların -özellikle kişisel ve grup çıkarlarının geri planda olduğu durumlarda- ideolojik çelişkiyi azaltmaya yönelik bir motivasyonla, avantajlı gruplara göre mevcut sistemi daha fazla meşrulaştırıyor olmalarına dayanır (Jost ve Hunyady,

2002). Van der Toorn ve arkadaşlarına göre (2015) dezavantajlı grupların sistemi meşrulaştırmasının başka bir nedeni güçsüzlük hissiyle daha çok karşı karşıya bırakılmaları olabilir.

Diğer taraftan, avantajlı grupların sistemi meşrulaştırmalarına değişim tehdidi, kendi konumlarının belirsizliği ve güç dağılımına ilişkin tehditler gibi durumların zemin hazırladığı düşünülmektedir (Hornsey, Spears, Cremers ve Hogg, 2003). Buna göre böyle durumlarda kişiler belirsizliği azaltmak ve tehditleri kontrol altına almak isterler (Jost ve ark., 2010; Jost ve Hunyady, 2002) ve bununla ilişkili olarak, kişiler ait olduğu grubun mevcut statüsünü koruma amacıyla iç grup tarafgirliğini arttırabilir. Hiyerarşik güç ilişkilerinin yapısı gereği, özellikle de güç dağılımının adaletsiz olduğu durumlarda, statükoyu değiştirmeye yönelimler hep olacaktır. Bu nedenle statü sahibi grubun değişim tehdidi olduğunda gücünü korumak için diğer grubu/grupları boyunduruğu altında tutmak istemesi araştırmacılara göre beklenen bir durumdur (Hornsey ve ark., 2003).

Kuramcılar; sorgulanmadan olduğu gibi kabul edilerek açıklanmaya çalışılan farklı ve birbiriyle kesişebilen ideolojileri de incelemektedir (Jost ve Banaji, 1994; Jost ve Hunyady, 2005). Örneğin, bir çalışmada (Göregenli, 2004, 2005) 'sağ ideolojileri' benimseyenlerin 'sol ideolojileri' benimseyenlere göre sistemi daha fazla meşrulaştırabildikleri ortaya konmuştur (akt. Göregenli, 2012a, s.70). Başka bir çalışmada ise sağ görüşlerin sıklıkla farklı cinsiyetçilik biçimleriyle, toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminizm karşıtlığıyla, LGBTIQ+ hakları karşıtlığıyla, biyolojik belirlenimci ve özcü toplumsal cinsiyet anlayışıyla ilişkili olarak tanımlanabildiği dile getirilmekte; özellikle sağ politik görüşlerin bizzat erkekliğin kendisini eleştirmeye ve tartışmaya açmaya direnebildiklerini ifade edilmektedir (Löffler, Luyt ve Starck, 2020). Buna göre, bu çalışmaların, sağ görüşlerin var olan yapıyı koruma ve sürdürme motivasyonlarına işaret ettiği söylenebilir. Diğer taraftan, sol görüşlerin ayrımcılığı üretmesi ve sürdürmesi açısından sağ görüşlerden net bir şekilde ayrılamayacağı da vurgulanmaktadır (Bora ve Üstün, 2005; Çayır, 2012, Göregenli, 2012b). Örneğin, Güden (2006) sol görüşü temsil eden Cumhuriyet gazetesi ve sağ görüşü temsil eden Vakit gazetesindeki cinsiyetçi dil kullanımı üzerinden yaptığı çalışmasında, cinsiyetçiliğin belli bir politik görüşle sınırlı olmadığına dikkat çekmektedir. Bu araştırmaların sonuçlarından hareketle, politik

görüşler ve sistemi meşrulaşma arasındaki ilişkiye dair daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Buraya kadar aktarılan sistemin meşrulaştırılması kuramı (Jost ve Banaji, 1994) bir sonraki kısımda mevcut araştırmanın odaklandığı toplumsal cinsiyet çerçevesinde ele alınmaktadır.

1.3.1. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması

Bu kısımda ikili hiyerarşik toplumsal cinsiyet sistemi içerisindeki avantajlı ve dezavantajlı konumların sistemi meşrulaştırma süreçlerine dair açıklamalar yer almaktadır.

Jost ve Banaji (1994) oldukça geniş tuttukları "sistem"ler alanına, hiyerarşik yapıya dayalı ideolojik bir sistem olarak toplumsal cinsiyeti de katmışlardır. Teorinin kapsamından hareketle; mevcut ikili hiyerarşik toplumsal cinsiyet sisteminin "ideal", "geçerli" ve "adil" olarak kabul edilmesi ve çeşitli motivasyonlarla var olan düzenlemelerin sürdürülmesi *toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması* olarak düşünülebilir. İkili toplumsal cinsiyet sistemi içinde genel olarak kadın kategorisi düşük-statülü/dezavantajlı konumdayken, erkek kategorisi bu ikili hiyerarşik yapıda yüksek-statülü/avantajlı konumdadır. Bu çerçevede, avantajlı ve dezavantajlı grup konumlarının sistemi meşrulaştırma motivasyonları ve bu meşrulaştırmaların neye hizmet ettiği farklılık ve çeşitlilik gösterecektir.

Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması; toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsiz ve toplumsal bölünme, cinsiyetçilik gibi olgularla ilişkili olarak sıklıkla tartışılmaktadır (örn. Connelly ve Heesacker, 2012; Doğulu, 2012; Ercan, 2009, Jost ve Kay, 2005). Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına yönelik çeşitli çalışmalar; meşrulaştırma sürecini hem meşrulaştırma (sistem/ego/grup) teorilerinden beslenerek hem de toplumsal cinsiyete özgün ve toplumsal cinsiyetle ilişkilenen/kesişen diğer tartışmalar/teoriler çerçevesinde ele almaktadır (*bkz*. Glick ve Fiske, 2001; Kray,

Howland, Russell ve Jackman, 2017; Kuchynka, 2015; Morton, Postmes, Haslam ve Hornsey, 2009).

İkili hiyerarşik toplumsal cinsiyet sistemi içerisindeki avantajlı ve dezavantajlı konumların sistemi meşrulaştırma sürecini farklılaştıracağı varsayımından yola çıkan araştırmalar, çoğunlukla bu süreçleri kadın ve erkek toplumsal cinsiyet kategorileri üzerinden incelemişlerdir. Ego, grup ve sistemi meşrulaştırma motivasyonlarının çatışmaları üzerinden düşünülürse (Jost ve ark., 2001); kadınlardaki sistemi meşrulaştırma motivasyonunun ego ve grup meşrulaştırma motivasyonları ile çatıştığı düşünülmektedir. Başka bir deyişle, kadınlar, kendi çıkarlarına ve/ya grubun çıkarlarına ters düşmesine rağmen mevcut hiyerarşik toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırabilmektedirler. Diğer taraftan, mevcut sistem, toplumsal cinsiyet rollerini sabit/değişmez olarak kabul eden bir anlayışın süreceğine de işaret etmektedir. Bu durum, hiyerarşik yapı içerisinde kadınların düşük-statülü bir konumda olduklarını kabul etmeleri ve ego ve grup kimliklerinden ödün vermeleri anlamına geleceğinden, sistemi meşrulaştırma motivasyonlarıyla ters düşecektir (Kray ve ark., 2017).

Çeşitli araştırmalar dezavantajlı gruplardan farklı olarak avantajlı grup üyelerinin ego, grup ve sistemi meşrulaştırma motivasyonlarının birbirini tamamlar nitelikte göründüğünü ifade etmektedir. Böylelikle sistemi meşrulaştırma sürecinde pek fazla çelişki yaşamazlar. Sistemin hak edeni ödüllendireceği ve hak etmeyeni cezalandıracağı inancı, kişinin hem kendisinin hem de üyesi olduğu içgrubun iyi/değerli/saygıdeğer olduğu, böylelikle ödülün hak edildiği düşüncesini pekiştirmektedir (Jost ve ark, 2001; Kray ve ark., 2017). Bunun sonucunda tüm bu meşrulaştırma motivasyonları karşılıklı olarak birbirini beslemektedir. Araştırmacılara göre, avantajlı grupların iç grup tarafgirliği arttıkça (Jost ve ark., 2004) mevcut sistemdeki toplumsal cinsiyet kategorileri daha fazla kutuplaştırılacak ve toplumsal cinsiyet stereotipileriyle kurulan özdeşimler artacaktır (Kray ve ark., 2017).

Diğer taraftan, sistemi meşrulaştırma sürecinde toplumsal cinsiyet rollerini sabit/değişmez ya da esnek/değişebilir olarak görmenin bu süreci farklılaştıracağı düşünülmektedir. Bu etkinin mevcut cinsiyet sisteminde hangi kategoride yer alındığına

bağlı olarak farklılaşacağı ve bu perspektiflerin özellikle erkeklerin sistemin meşrulaştırılması sürecinde etkisi olduğu düşünülmektedir (Kray ve ark., 2017).

Buraya kadar ikili hiyerarşik toplumsal cinsiyet sistemi içerisindeki avantajlı ve dezavantajlı konumların sistemi meşrulaştırma süreçlerinden bahsedilmiştir. Bir sonraki bölümde ise, yapısal olarak avantajı bir konumda olduğu kabul edilen erkek toplumsal cinsiyet kategorisine odaklanılmaktadır.

1.3.2. Erkeklerde Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması

Kray ve ark. (2017) toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı verilen mücadelede değişime direnmenin bağlamını ve altında yatan amaçları/niyetleri araştırmanın oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Dolayısıyla çalışma odaklarını avantajlı bir grup olarak ele aldıkları erkeklere çevirmişlerdir. Teorik kavramsal çerçeveyi, kişideki sosyal algıyı yönlendirdiği kabul edilen örtük teorilerin *(implicit theories)* dayanak olduğu bir yapı üzerine kurmuşlardır. Örtük teori; belli karakter özelliklerinin ya da etkinlik alanlarının sabit/değişmez *(entity theory)* mi yoksa esnek/değişebilir *(incremental theory)* olarak mı değerlendirildiği ile ilişkilidir. Araştırmacılar ise bu anlayıştan yola çıkarak, tartışmalarında *örtük toplumsal cinsiyet teorileri* kavramını kullanmışlardır. Bu yaklaşımdan hareketle, sabit/değişmez görüşe veya her yöne gidebilen/şekillenebilen/esnek bir görüşe sahip olmanın, toplumsal cinsiyetin ve ilişkili meselelerin nasıl değerlendirileceğini etkileyeceği düşünülmektedir. Somutlaştırılacak olursa, sabit teoriye başvuran bir kişinin, yemek yapma işinin kadına ait olduğunu söylemesi beklenirken; esnek teoriye başvuran bir kişinin, yemek yapma işini toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirmek yerine, bu işin belli bir eyleme biçimi olduğunu ve bunun da bağlama göre değişeceğini söylemesi beklenir.

Eisler ve Blalock' göre (1991) çoğu erkek toplumsal cinsiyetin biyolojik kökenli değil toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kabul etmeye yanaşmamaktadır. Araştırmacılar bu direncin altında toplumsal cinsiyet rollerine ve normlarına katı bir bağlılığın yattığını düşünmektedir. Bahsedilen bu ontolojik bakış açısı, farklılıkların biyolojik bir özü olduğuna ve dolayısıyla değiştirilemeyeceğine dayanır (Kray ve ark.,

2017). Bu görüşten hareketle, toplumsal cinsiyetin insanın doğasından geldiğini kabul etmenin ve "doğal" olanın, olması gerekenin bu olduğu fikrinin toplumsal cinsiyete ilişkin sistemin meşrulaştırılması ile doğrudan ilişkisi olduğu söylenebilir. Toplumsal düzenlemeleri biyolojik temellere dayandıran biyolojik belirlenimcilik (Stone, 2016) mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşru kılmaya yönelik bir argüman olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Böylelikle, adaletli olmayan bir toplumsal cinsiyet düzeni meşrulaştırılmış olur (Saygılıgil, b.t.). Bu bakış açısına göre toplumsal konumlar ve statüler biyoloji tarafından belirlenmiştir ve bu nedenle değiştirilebilir değildir. Özellikle 1970'lere kadar bu yaklaşımın egemenliğinde bir toplumsal cinsiyet anlayışı hüküm sürmüştür. Ancak toplumsal cinsiyete ilişkin biyolojik özcü yaklaşımın ötesinde, toplumsal cinsiyeti katı bir kategori olarak görmenin erkeklerde baskı oluşturduğu söylenmektedir (Kray ve ark., 2017).

Kray ve arkadaşlarına (2017) göre kalıcı kılınan bir toplumsal cinsiyet anlayışına sahip olanlar, mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin adil bir düzenleme olduğunu savunacak, bunu yaparken de kadın ve erkekler arasındaki farklılıkları öne süreceklerdir. Araştırmacılar sabit teoriye sahip kişilerin sosyal bilgiyi yorumlarken özellikle stereotipler üzerinden bir sınıflandırma yoluna gittiklerini görmüşler ve burada özellikle "geleneksel" cinsiyet rollerine bağlılığa işaret etmişlerdir. Bu noktada, erkeklerin toplumsal cinsiyet statülerini korumak adına, özellikle toplumsal cinsiyet kategorilerinin ön planda olduğu durumlarda, kendilerini değerlendirirken stereotiplere daha fazla başvurdukları söylenmektedir (Hogg ve Turner, 1987). Daha detaylı olarak sabit teori ve esnek teori bakış açısı incelendiğinde, birinci grubun kendini değerlendirmede stereotiplere daha fazla başvurduğu bulunmuştur. Sabit teori anlayışa sahip erkeklerin kendilerini erkek toplumsal cinsiyet kategorisine dayanarak tanımladıkları, böylece kendilerini daha stereotipik gördükleri ve sistemi daha fazla meşrulaştırma eğiliminde oldukları söylenmektedir (Kray ve ark., 2017). Araştırmacılar burada toplumsal cinsiyeti sabit teori yaklaşımı üzerinden düşünmenin "erkek olma"ya yönelik psikolojik yatırımı arttıracağını ve erkekliğe verilen değerin kendilik algısında başka değerlerin üstüne geçeceğini, böylece kendisini olumlama arayışında hem iç grubu hem de sistemi daha fazla meşrulaştıracaklarını söylemektedir. Mevcut sistemin adil ve kendi toplumsal cinsiyet kategorisinin yüksek statü sahibi olarak kabul edilmesiyle de kendilerini daha

stereotipik olarak değerlendirecek ve buna da olumlu değerler atfedeceklerdir (Kray ve ark., 2017). Burada kişi, grup ve sistem arasındaki ilişkiler hem karşılıklı hem de karmaşık bir süreç olarak işlemektedir. Yine de bu ilişkiler her zaman birbirlerini doğrulamak zorunda değildir.

Kray ve arkadaşlarının (2017) erkeklikle kurulan özdeşimle ilgili olarak dikkat çektiği bir diğer nokta "toplumsal cinsiyeti kanıtlama" meselesidir. Toplumsal cinsiyeti değişmez ve katı olarak düşünenlerin toplumsal cinsiyetlerini kanıtlama çabasına girerek, kendilerini daha çok stereotipik özellikler üzerinden değerlendireceklerini söylemişlerdir. Bu varsayımlarını; toplumsal cinsiyetin gündelik pratikler içerisinde başkalarıyla birlikte inşa edilen ve tekrarlarla oluşturulan bir performans olduğu fikri üzerine kurmuşlardır. Araştırmacılar bu noktada Judith Butler ve başka yazarlara atıfta bulunurlar (bkz. Kray ve ark., 2017). Bunun yanı sıra, erkeklik ideolojileri, erkekliğin konumuna dair belirsizlikleri de barındırmakta ve erkekliğin değişen ve yeniden tanımlanan ideallerle paralel olacak şekilde tekrar tekrar ispatlanmasını talep etmektedir. Örneğin Türkiye bağlamı üzerinden düşünülürse sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik erkeklerin erkek olduklarını ispatlamaları gereken alanlar olarak kabul edilmektedir (Selek, 2008). Aynı zamanda erkekler alanına kabul edilebilmenin şartlarından biri erkekler arasındaki rekabetten galip çıkabilmek, yani bir anlamda diğer erkeklerin gözünde erkekliğin ispatlanması olarak da görülebilmektedir. Hâl böyleyken, erkekler arası rekabet ve erkekliği ispatlanma çabası cinsiyetçiliğin hem ürettiği hem de yeniden üretildiği pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kimmel, 1997).

Kray ve arkadaşları (2017) sabit teori anlayışının, meşru görülen sistemin taleplerinin yerine getirilmesinin ötesinde bizzat sistemin meşrulaştırılmasının nedeni olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Hatta biyolojik özcülüğe dayalı açıklamaların sistemin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamasının ötesinde, sabit teori yaklaşımının sistemin meşrulaştırılması açıklamada başlı başına yeterli olduğunu söylemişlerdir. Bu varsayım şu şekilde de yorumlanabilir; toplumsal cinsiyetin biyolojik açıklamalardan sıyrılarak kültürel bir olgu olduğunun kabul edilmesi toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, cinsiyetler arasındaki eşitsiz ve toplumsal bölünme, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve cinsiyetçilik gibi olguların önüne geçilebilmesi için yeterli değildir. Örneğin, Arslan'ın

(2020) yaptığı çalışmaya göre erkekler cinsiyetçi açıklamalarını meşrulaştırmak için kültüre de vurgu yapabilmektedirler.

Jost ve ark. (2004) avantajlı grupların önyargılı ve ayrımcı olmakla suçlanmaktan kaçınabilmek için içgrup tarafgirliğini örtük bir şekilde sürdürme eğilimde olduklarını söylemektedir. Özellikle son yıllarda, düşük statüde tutulmak istenen grupların mücadelelerinin farklı ayrımcılık biçimlerinin açıkça sergilenmesini zorlaştırmasıyla birlikte, örtük ayrımcılık biçimlerine daha sık rastlanır olmuştur. Erkeklerin cinsiyetçi pratiklerinin bir kısmı bu bağlamda değerlendirilebilir. Çayır'a (2012) göre cinsiyetçilik, Türkiye'de artan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Glick ve arkadaşları (2000) Türkiye'de özellikle korumacı cinsiyetçiliğe düşmanca cinsiyetçilikten fazla rastlandığını söylemektedir. Fakat Kuchynka (2015) bu noktada cinsiyetçi pratiklerin azalmadığını, ancak şekil değiştirdiğini vurgulamaktadır. Buna göre erkeklerin artık neyin ayrımcılık ve cinsiyetçilik olarak algılanabildiğini farkında oldukları; ancak bu ideolojileri sorgulamak yerine gizleme eğiliminde oldukları düşünülebilir.

Buraya kadar öncelikle sistemin meşrulaştırılması kuramı tanıtılmış, ardından bir sistem olarak toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması süreci ele alınmıştır. Bu aktarımı takiben, mevcut çalışmanın amacı doğrultusunda erkeklerin ikili toplumsal cinsiyet sistemini nasıl meşrulaştırdıkları ele alınmıştır. Bir sonraki kısımda, sistemin meşrulaştırılması ile ilişkilendirilen cinsiyetçilikle ilgili teorik çerçeve ve ilgili literatür aktarılmaktadır.

1.4. Cinsiyetçilik

Bu kısımda, cinsiyetçiliğe dair farklı açıklamalar aktarıldıktan sonra, cinsiyetçilikle ilgili çalışmaların temellendiği ırkçılık çalışmalarından kısaca bahsedilmektedir. Ardından, psikoloji disiplinindeki cinsiyetçilik çalışmaları ele alınmış ve mevcut çalışmanın odaklandığı konulardan biri olan çelişik duygulu cinsiyetçilik detaylandırılarak aktarılmıştır.

Cinsiyetçilik en basit ifadesiyle bir ayrımcılık biçimidir. Ayrımcılık ise belli bir grup veya grubun üyelerine yönelik olumsuz düşünceleri, tutumları ve pratikleri kapsayan, dışlama ve tahakküm kurmayı da içeren bir süreç olarak ifade edilmektedir. Ayrımcılık, tekil olarak kişilerden ziyade kişilerin ait olduğu grubu yönelik önyargılardan beslenmektedir (Göregenli, 2012b). Ayrımcılık olarak cinsiyetçiliğin ne anlama geldiğine ilişkin açıklamalar bir taraftan yıllar içinde değişime uğrarken diğer taraftan hangi perspektiften/alandan bakıldığına göre farklılaşmaktadır. Kramarae ve Treichler (1985) cinsiyetçiliği; "kadınların aşağı/ikinci derecede olduklarına ilişkin erkeklerin veya kadınların kurumsallaşmış, sistematik, kapsamlı veya tutarlı görüşlerini yansıtan davranış, politika, dil ve diğer eylemleri" olarak tanımlar (akt. Brant, Mynatt ve Doherty, 1999, s.348). Kramarae ve Treichler, bu tanımda feminist perspektiften yola çıkmış ve cinsiyetçiliğin halihazırdaki ataerkil toplumsal yapıda var olan biçimine gönderme yapmışlardır. Bu noktada, cinsiyetçiliğin hem kişilerarası hem de kurumsal ve ideolojik yapısına dikkat çekmişlerdir. Bir anlamda patriyarkal ideolojinin bir parçası olarak ele almışlardır. Diğer taraftan Bozok (2011), mevcut toplumsal yapının ötesine işaret ederek kapsamlı bir tanım önerisinde bulunur. Cinsiyetçiliğin; bir toplumsal cinsiyete, diğer(ler)ine kıyasla daha üstün ve birincil öneme sahip bir konum atfedilmesi olarak düşünülebileceğini söyler. Aynı zamanda bu kavramın, cinsel yönelimler arasında kurulan hiyerarşik ilişkiye de gönderme yaptığından bahsederek heteronormatif düzene/yapıya dikkat çeker.

Önyargı ve ayrımcılık gibi olgular karmaşık ve çok boyutlu olduğu için farklı disiplinlerin dirsek temasıyla çalıştıkları konular olagelmiştir. Bu konular psikoloji disiplininde de sıklıkla tartışılmaktadır. Ancak bu noktada, hakkında en çok araştırma yapılan ayrımcılık biçimi ırkçılık olmuş ve geleneksel olarak sosyal bilimlerde -psikoloji özelinde söylenecek olursa sosyal psikolojide- ırkçı önyargı ve ayrımcılığın açık/görünür biçimleri üzerine çalışılmıştır. Ancak değişen sosyal politikalar ve gruplar arası ilişkiler, ırkçılığın hem sergilenişini hem de sosyal bilimlerin ırkçılığı ele alış biçimini değiştirmiştir (Masser ve Abrams, 1999). Bu ortaya çıkan "yeni" ırkçılık biçimleri; *sembolik ırkçılık (symbolic racism)* (Sears, 1988), *kaçınmacı ırkçılık (aversive racism)* (Dovidio, Mann, ve Gaertner, 1989; Gaertner ve Dovidio, 1986), *çelişik duygulu ırkçılık*

(racial ambivalence) (Katz, Wackenhut ve Hass 1986) ve *modern ırkçılık (modern racism)* (McConahay, 1986; Pettigrew, 1988) gibi kavramlarla tartışılmıştır (akt. Swim, Aikin, Hall ve Hunter, 1995, s.199). Literatüre bakıldığında, özellikle 1970'lerden sonra ırkçılığın açıkça sergilenmeyen, örtük biçimleri üzerine çalışılmaya başlandığı söylenebilir.

Bir ayrımcılık biçimi olarak ele alınan cinsiyetçiliğe ilişkin çalışmaların teorik kökeni ise ırkçılık alanında yapılan bu ve benzeri çalışmalara dayanmaktadır (Masser ve Abrams, 1999; Tougas, Brown, Beaton ve Joly, 1995). Irkçılık çalışmalarına benzer şekilde cinsiyetçilik de sosyal psikoloji alanında, geleneksel olarak, açıkça görülebilen yönleriyle çalışılmış ve kadınlara yönelik aleni olarak sergilenen olumsuz/düşmanca tutum ve davranışlar olarak kavramsallaştırılmıştır. Her ne kadar ırkçılık ve cinsiyetçilik tarihsel olarak birbirleri ile ilişkilendirilmiş olsa da (Swim, ve ark., 1995) ABD'de, ancak örtük ırkçılık çalışmalarından neredeyse 20 yıl sonra, 1990'larla birlikte cinsiyetçiliğin açık olmayan, örtük biçimleri üzerinde çalışılmaya başlanmıştır (Tougas ve ark., 1995).

Paralel olarak toplumsal düzlemde de ayrımcılığa uğrayan grupların mücadeleleri sonucunda çeşitli ayrımcılık biçimlerinin açıkça sergilenmesi zorlaşmış; örtük ve/ya gizli ayrımcılık biçimlerine daha sık rastlanır olmuştur. Tougas ve ark. (1995) bu noktada söz ve eylem arasındaki uçuruma dikkat çekmektedir; her ne kadar kadınlara yönelik görünür olumsuz tutumlarda yıllar içinde azalma görülse de ayrımcılık karşıtı yasaların olduğu ülkelerde (örn. ABD ve İngiltere) bile pratikte yaşanan durum bundan oldukça farklıdır. Çayır (2012) bu yasal gelişmeleri, ayrımcılık sorununun çözülmesinden ziyade kamunun gündeminde olan/kalan bir mevzu olarak değerlendirir. Ona göre, beklenenin aksine, ayrımcılık azalan değil artan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Müftüler-Baç (2012) Avrupa Parlamentosu Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu için Türkiye'yi değerlendirdiği raporunda; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik yasal zemine rağmen, özellikle aile içi şiddet, aile içi toplumsal cinsiyet eşitliği ve işe erişim gibi konulara ilişkin uygulamalarda kadın haklarının göz ardı edildiğini belirtmektedir. Bu raporda, Türkiye açısından adım atılması gereken en önemli konulardan birinin kadın cinayetleri olduğu dile getirilmiştir. Psikoloji alanında da son yıllarda bu konu üzerine

yapılan çalışmaların sayısı hızla artmaktadır (örn. Başar, 2019; Erkurt, 2015; Sarıhan, 2019).

Ayrımcılık, ırkçılık ve cinsiyetçilikle ilgili bu aktarımdan sonra, bir sonraki kısımda psikoloji alanındaki cinsiyetçilik çalışmalarına yer verilmektedir.

1.4.1. Psikolojide Cinsiyetçilik Çalışmaları

Bu kısımda öncelikle psikoloji disiplinin cinsiyetçiliği nasıl tanımladığından bahsedilmekte, ardından psikoloji alanındaki, cinsiyetçiliğe ilişkin farklı yaklaşımlardan ve cinsiyetçilik türlerinden söz edilmektedir.

Psikoloji alanında cinsiyetçilik, çoğunlukla, mevcut ikili toplumsal cinsiyet sistemi içinde; kadın ve erkek arasındaki güç ilişkileri, sosyalleşme süreçleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve bunlara ilişkin kalıpyargılar çerçevesinde tanımlanmaktadır (örn. Glick ve Fiske, 1996; Sakallı-Uğurlu, 2002, 2003). Bununla birlikte, literatürde cinsiyetçilik yerine "toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık" (örn. Bora, 2012) ve "cinsiyet ayrımcılığı" kavramları da kullanılmaktadır (örn. Dryler, 1998). Cinsiyetçilik yerine "toplumsal cinsiyetçilik" kavramını kullanmayı tercih eden Sakallı-Uğurlu (2002) ise bu kavramı; kadına yönelik olumsuz tutumlar ve bu tutumların davranışa yansıyarak bir ayrımcılık biçimi olarak ortaya çıkması ve böylece kadının sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda düşük statüde tutulması olarak tanımlamaktadır. Bu duruma; erkeğin güç, yüksek statü, egemenlik ve üstünlük ile eş görülmesinin ve erkeğin bir norm olarak kabul edilmesinin eşlik ettiğini söyler (Sakallı-Uğurlu, 2003).

Özellikle 1990'ların ortalarında cinsiyetçiliğin farklı türleri üzerine yapılan birçok çalışmaya rastlanmaktadır (örn. Benokraities ve Feagin, 1995; Glick ve Fiske, 1996; Swim ve ark., 1995; Tougas ve ark., 1995). Benokraities ve Feagin (1995) cinsiyetçiliğin *açık/gözle görülür (blatant), örtük (covert) ve gizli/gizil (subtle)* olarak farklı biçimlerde ortaya çıkabildiği söylemektedir (akt. Sakallı-Uğurlu, 2003). Açık cinsiyetçilik, açık bir şekilde kadınlara yönelik eşitsiz ve adil olmayan tutum ve davranışları içermektedir (Swim, Mallett ve Stangor, 2004). Buna; kadının işinin çocuk bakmak ve yerinin evi

olduğu söylemek, aynı işe toplumsal cinsiyete göre farklı ücretlerin verilmesi, kadınların yönetici konumda olamayacağını söylemek, kadınların bir işte yükselmesine engel olmak gibi örnekler verilebilir. Diğer taraftan, bahsedilen bu tutum ya da davranışların kasıtlı bir şekilde gizlenmesi örtük cinsiyetçilik olarak adlandırılmaktadır (Swim ve ark., 2004). Sakallı-Uğurlu (2003) kadının erkeğe göre daha düşük konumda olduğunu ima eden her tür şakanın örtük cinsiyetçilik olarak değerlendirilebileceğini söyler. Nitekim doğrudan cinsiyetçi olarak algılanabilecek ifadelerin kullanılması ya da bu yönde davranılması yerine bunların üzeri örtülerek dışa vurulması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu iki tür cinsiyetçiliğe bakıldığında ikisinin de kasıtlı ve zarar vermeye yönelik olduğu söylenebilir.

Öte yandan gizli cinsiyetçilik, kadınlara yönelik eşitsiz ve adil olmayan durumların birçok kişiye "normal" ve olağan gelmesi nedeniyle ayrımcılık olarak fark edil(e)memesi olarak tarif edilmektedir. Diğer cinsiyetçilik türlerinin aksine kasıtlı zarar verme amacı taşımadığı düşünülmektedir (Swim ve ark., 2004). Kültürel ve toplumsal normların içine gömülü olduğu için gizli cinsiyetçiliğin fark edilmesi zor olmakta (Swim ve Cohen, 1997), kişiler ya cinsiyetçi davranışları fark etmemekte ya da bu davranışları cinsiyetçi olarak değerlendirmemektedir (Swim ve ark., 2004). Sakallı-Uğurlu (2003) kadınların iş hayatında başarılı olmalarına rağmen yükselmelerinin önüne geçilmesini ifade etmek için kullanılan "cam tavan" kavramını bu duruma bir örnek olarak verir. Bu ayrımcılık, sıklıkla, alınan kararların toplumsal cinsiyetle ilgili değil yalnızca işle ilgili olduğu şeklinde meşrulaştırılabilir. Diğer taraftan, kişilerin "geleneksel" toplumsal cinsiyet anlayışından uzaklaşmasının ve örneğin kadın haklarını savunmasının, gizli cinsiyetçiliği sürdürmeyecekleri anlamına gelmediği vurgulanmaktadır (Martinez, Paterna, Roux ve Falomir, 2010).

Swim ve ark. (1995) ise modern ırkçılık çalışmalarından (örn. McConahay, 1986; Sears, 1989) yola çıkarak *modern cinsiyetçilik (modern sexism)* kavramını ortaya atmışlardır. Buna göre, modern bir biçim alan cinsiyetçiliğin ABD'de; cinsiyetçiliğin yaygınlığına şüpheyle yaklaşma, mevcut toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı inkâr etme, kadınların hak taleplerine karşı çıkma, cinsiyetçilikte mücadele edenlere yönelik olumsuz tepkiler verme ve kadınlara verilen desteğe içerleme şeklinde ortaya çıktığı

söylenmektedir. Araştırmacılar özellikle böyle yaklaşımlara sahip olan kişilerin oldukça sınırlı bir cinsiyetçilik tanımları olduğunu belirtmişlerdir (Swim ve ark., 2004). Tougas ve ark. (1995) ise Kanada'da yaptıkları çalışmalarında, *yeni cinsiyetçilik (neosexism)* kavramını kullanarak tanımlamaya çalıştıkları bu yapıyı, eşitlikçi değerler ile kadınlara yönelik tortulaşmış olumsuz duygular arasında yaşanan çatışmanın bir dışavurumu olarak değerlendirmiştir. Özellikle toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın varlığının reddedilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı verilen mücadeleyi görünmez kılmakta ve hatta buna engel olmaktadır (Martinez ve ark., 2010).

Buraya kadar bahsedilen bu cinsiyetçilik çalışmaları kadınlara yönelik olumsuz duyguları tek boyut olarak odaklarına almışken, Glick ve Fiske (1996) cinsiyetçiliğin birden fazla boyutu olduğunu söyleyerek, cinsiyetçiliğin birbiriyle çelişen olumlu ve olumsuz tutumları birlikte barındırabilen karmaşık bir yapı olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çok boyutlu yaklaşım yine teorik kökenlerini ırkçılık çalışmalarından almaktadır (örn. Katz ve ark., 1986). Glick ve Fiske'nin (1996) çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı bir sonraki bölümde aktarılmaktadır.

1.4.2. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik

Bu kısımda öncelikle çelişik duygulu cinsiyetçilik ve alt boyutları olan düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik detaylandırılarak ele alınmış; ardından Türkiye'de psikoloji alanında cinsiyetçilikle ilgili olarak yapılan çeşitli çalışmalardan bahsedilmiştir.

Glick ve Fiske (1996) halihazırdaki cinsiyetçilik tanımlarının, mevcut durumun ancak belli bir kısmını açıkladığını ve bu nedenle cinsiyetçiliğin farklı boyutlarını gözden kaçırdığını söylemişlerdir. Onlara göre cinsiyetçilik kadına yönelik birbiriyle çelişen, hatalı ve esnek olmayan genellemelere dayanan önyargıları içermekte ve bu cinsiyetçilik biçimi, *düşmanca cinsiyetçilik (hostile sexism)* ve *korumacı cinsiyetçiliği (benevolent sexism)* kapsayan çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Düşmanca cinsiyetçilik; önyargı içeren, katı genellemelere dayanan olumsuz tutumları -örneğin, kadının erkeğe kıyasla zayıf ve ona bağımlı olan ve bu nedenle düşük statüde olması gereken- içermektedir. Korumacı cinsiyetçilik ise kadının korunmaya, yüceltilmeye ve sevilmeye

muhtaç kabul edilerek yine düşük statüde tutulmasını ifade etmektedir. Araştırmacılar birbiriyle çelişkili görünen bu iki farklı cinsiyetçilik boyutunun nasıl bir arada bulunabildiklerini açıklamaya çalışmışlardır. "Kadın" toplumsal cinsiyet kategorisinin bir bütün olarak değil, alt kategorilere ayrılarak değerlendirildiğini, bunun bilişsel uyumsuzluk yaşanmadan düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin birlikte sürdürülmesine imkân verdiğini söylemişlerdir. Örneğin, korumacı anlayış tüm kadınları kapsamaktan ziyade 'geleneksel' kadın rollerini benimseyen kadınlara yönelik iken, düşmanca cinsiyetçilik 'erkekliği tehdit eden feminist kadınlara' yönelik olabilir (Glick ve Fiske, 2001).

Çelişik duygulu cinsiyetçilik ile ilgili dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta korumacı cinsiyetçiliğin icra ediliş biçimidir. Düşmanca cinsiyetçilik birçok kişi tarafından olumsuz görülse de korumacı cinsiyetçilik özellikle cinsiyetçiliğin yüksek olduğu toplumlarda çoğu zaman bir ayrımcılık biçimi olarak algılanmamaktadır. Glick ve Fiske (2001) araştırmalarına katılan kadınların bir taraftan düşmanca cinsiyetçiliğe karşı çıkarken, diğer taraftan korumacı cinsiyetçiliği destekleyebildiklerini görmüşlerdir. Araştırmacılar bu durumun, patriyarkanın sürdürülmesine aracı olanların ödüllendirilmesi nedeniyle ortaya çıkabildiğini söylemişlerdir. Glick ve ark. (2000) farklı kültürlerde yürüttükleri çalışmalara Türkiye'yi de dahil etmiş ve bahsedilen durumun Türkiye için de geçerli olduğunu belirtmişlerdir.

Glick ve Fiske'ye (1996) göre hem düşmanca cinsiyetçilik hem de korumacı cinsiyetçilik farklı açılardan cinsellik, toplumsal cinsiyet kimliği ve güç ilişkileri ile ilişkilidir. Bu noktada, her iki boyutu da paternalizm, toplumsal cinsiyetler arası farklılaşma (gender differentiation) ve heteroseksüellik kapsamında tartışmayı önermişlerdir.

Buna göre araştırmacılar, paternalizmi 1973'te basılmış olan *Random House College Dictionary*'den faydalanarak "babanın çocuklarına davrandığı gibi davranma" şeklinde tanımlamışlardır (akt. Glick ve Fiske, 1996, s.493). Ancak daha kapsamlı olarak, devletin ya da herhangi bir kişinin, başkalarına onların iradesi dışında yaptığı müdahale olarak tarif edilebilir. Bu durum, müdahalede bulunmanın, müdahale edilen kişinin

iyiliğine olacağı ya da onu zarardan koruyacağı şeklinde meşrulaştırılır (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2019). Hâkim toplumsal cinsiyet ideolojisi açısından düşünüldüğünde, bu durum karşımıza patriyarkanın desteklenmesi şeklinde çıkmaktadır. Glick ve Fiske (1996) toplumsal cinsiyetler arası bu ilişkiyi düşmanca cinsiyetçilik açısından 'tahakkümcü paternalizm' olarak ele alırken; korumacı cinsiyetçilik açısından, korumayı ve şefkat göstermeyi 'korumacı paternalizm' olarak ele alırlar.

Cinsiyetçiliğin düşmanca ve korumacı boyutlarına bakıldığında, bu iki boyut toplumsal cinsiyetler arası farklılaşmaya ilişkin de farklı açıklamalar getirmektedir. Düşmanca bir yaklaşımda kadın ve erkek birbirleriyle rekabet eden ve birbirini dışlayan iki kategori olarak görülmektedir. Bu durum, bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkekliğin egemen konumunun meşru kılınması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan korumacı cinsiyetçilik, kadının erkeğin tamamlayıcısı olarak konumlandırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, erkeğin eksiğini tamamlayan kadına - başkalarının duygularını anlayabilmek gibi- çeşitli olumlu özellikler atfedilir (Glick ve Fiske, 1996). Bu tamamlayıcılık kimi zaman cinselliği de içerebilmektedir. Örneğin, "kadın ve erkek, zengin/renkli bir cinsellik yaşantısını mümkün kılacak şekilde birbirini tamamlayan (ve hatta birbirine zorunlu olan) varlıklar gibi görülmektedir" (Şah, 2016, s.93).

Diğer taraftan, düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğe zemin oluşturan bir unsur olarak heteroseksüelliği ele alan Glick ve Fiske (1996) bu boyutları erkeklerin heteroseksüel yakınlık kurma ve üreme için kadınlara bağımlı olmasıyla açıklamaktadır. Buna göre erkekler buradan hareketle kadınları romantik nesneler olarak konumlandırılırlar. Araştırmacılara göre bir taraftan erkeklerin kadınlara yönelik cinsel arzusu onları heteroseksüel yakınlık kurmaya yönlendirirken; diğer taraftan, ikincil konuma ittikleri gruba bağımlı olmak erkekleri heteroseksüel düşmanlığa yönlendirmektedir. Burada heteroseksüel düşmanlıkla kastedilen, kadınların cinselliklerini erkekleri manipüle etmek ve/ya erkekler üzerinde güç elde etmek üzere kullandıklarının varsayılması ve bunun üzerinden kadınlığın baştan çıkarıcı, tehlikeli ve olumsuz görülmesidir (Glick ve Fiske, 1996).

Glick ve Fiske çelişik duygulu cinsiyetçilik kavramını ortaya koydukları zamandan bu yana düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliği paternalizm, toplumsal cinsiyetler arası farklılaşma ve heteroseksüellik kapsamında tartışmayı sürdürmüşlerdir (bkz. Connor, Glick ve Fiske, 2017; Glick ve Fiske, 1996, 2001). Ancak bu noktada, heteroseksüelliği cinsiyetçiliğin kurucu özelliklerinden biri olarak kabul ederek, cinsiyetçiliği heteronormatif bir cinsellik anlayışı temelinde tanımladıkları söylenebilir. Heteronormativite; heteroseksüelliğin normal/doğal ve tek cinsel yönelim olduğu varsayımına dayanır ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini de bu kapsamda sınırlar. Buradan hareketle, heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimler ve heteronormatif olmayan cinsellik biçimleri yok sayılmış olur (APA Dictionary of Psychology, b.t; Güdül, Çolak Önen ve Şah, 2017).

Glick ve Fiske (1996) toplumsal cinsiyetler arası ilişkilerde kadınlara yönelik çelişik duyguları incelerken; diğer taraftan erkeklere yönelik çelişik duygular üzerine de çalışmışlardır (Glick ve Fiske, 1999). Benzer şekilde, erkeklere yönelik birbiriyle çelişik görünen hem düşmanca hem de korumacı tutumların olduğundan bahsetmişler; bunları cinsellik, toplumsal cinsiyet kimliği ve güç ilişkileriyle bağlantılı olarak tartışmışlardır. Her iki boyutu da paternalizm, toplumsal cinsiyetler arası farklılaşma ve heteroseksüellik çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Ancak düşmanca boyutta, paternalizm yerine ‘paternalizme içerleme’ (resentment of paternalism) kavramını kullanmışlar; ikincil konum atfedilen kadınların, yüksek statü sahibi görülen erkeklerin konumuna içerleyebileceklerini söylemişlerdir. Korumacı boyutta ise paternalizm yerine ‘maternalizm’ (maternalism) kavramını kullanarak erkeklere yönelik “anaç” bir korumacılıktan bahsetmişlerdir (Glick ve Fiske, 1999). Bir taraftan, erkeklere atfedilen üstün konum ve bu konumun kötüye kullanılmasıyla ilişkili olarak düşmanca tutumlara sahip olunabileceğini ve erkeklerin sahip olduğu düşünülen olumsuz özellikler karşısında kadınların yüceltilebileceğini; diğer taraftan, yakın ilişkiler kurma ihtiyacı nedeniyle erkeklere olumlu özellikler atfedilebileceğini, erkeklerin eksik ve zayıf oldukları noktalarda ise korumacı bir sorumluluk üstlenilebileceğini söylemişlerdir (Glick ve Fiske, 1999). Bu çerçevede; Sakallı-Uğurlu (2008) erkeklere yönelik toplumsal beklentilerin de mevcut cinsiyetçiliğe katkıda bulunduğunu; cinsiyetçilikle mücadelede,

kadınların erkeklere ilişkin algıları ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik değerlendirmelerinin de çalışılması gerektiğini vurgulamıştır.

Sakallı-Uğurlu (2002) ise Glick ve Fiske'nin (1996) geliştirdiği *Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'*ni Türkçe'ye uyarlamıştır. Cinsiyetçiliğin farklı türlerine ilişkin birçok ölçek bulunmakla birlikte (örn. Benokraities ve Feagin, 1995; Swim ve ark., 1995; Tougas ve ark., 1995) bu ölçekler Türkçe'ye uyarlanmamıştır. Bunun bir sonucu olarak, Türkiye'de psikoloji alanında özellikle çelişik duygulu cinsiyetçilik ile ilgili daha çok çalışma yapılmaktadır. Örneğin, Çoklar (2007) çelişik duygulu cinsiyetçilik ile kadına yönelik cinsel şiddetin meşrulaştırılması ve tecavüze ilişkin tutumlar arasındaki ilişki üzerine çalışmıştır. Beydoğan (2001), cinsiyetçilik ile kadın yöneticilere ilişkin tutumları; Curun (2001) ise cinsiyetçilik ile romantik ilişkilerle ilgili kalıpyargılara ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Curun, Taysi ve Orcan (2017) çelişik duygulu cinsiyetçilik ile erkeklik-kadınlık ve romantik ilişkilerdeki cinsiyet kalıpyargıları arasındaki ilişkiyi değerlendirirken; Alptekin (2014) çelişik duygularda toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ile cinsiyet algısına dair bir çalışma yürütmüştür.

Sakallı-Uğurlu ise Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'ni uyarladıktan sonra, bu alanda birçok çalışma yapmış ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin farklı değişkenlerle ilişkisi üzerine çalışmıştır. Örneğin, cinsiyetçilik ile eşcinsellere yönelik tutumlar (Sakallı, 2002), evlilikte kadına yönelik şiddet (Sakallı-Uğurlu ve Ulu, 2003), evlilik dışı cinsel ilişkiye yönelik tutumlar (Sakallı-Uğurlu ve Glick, 2003) arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bu çalışmaların yanı sıra, cinsiyetçilik ile ilişkili teorik açıklamalara ve konuyla ilgili Türkiye'deki ve çeşitli ülkelerdeki araştırmalara yer verdiği bir derleme çalışması bulunmaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2003). Aynı zamanda, Glick ve Fiske'nin (1999) geliştirdiği *Erkeklere İlişkin Çelişik Duygular Ölçeği'*ni de Türkçe'ye uyarlamıştır (Sakallı-Uğurlu, 2008). Aygül (2016) ise söylemsel perspektiften yola çıkarak, Türkiye'deki çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini kullanan çeşitli çalışmaları incelemiş, psikoloji alanında cinsiyetçilik üzerine yapılan araştırmaların bizzat cinsiyetçiliği nasıl ve ne şekillerde inşa ettiklerine odaklanmıştır.

Buraya kadar, toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilikle ilgili teorik çerçeve ve ilgili literatür ayrı ayrı ele alınmıştır. Bir sonraki kısımda ise, mevcut çalışmanın odaklandığı değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren teorik bağlantılar ve çalışmalar aktarılmaktadır.

1.5. Araştırmadaki Değişkenlerin Arasındaki İlişkiler

Bu kısımda, öncelikle, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının çelişik duygulu cinsiyetçilikle ilişkisi; ardından, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının toplumsal cinsiyete dayalı stresle olan ilişkisi aktarılmıştır. Son olarak, toplumsal cinsiyete dayalı stres ile cinsiyetçilik arasındaki bağlantılar sunulmuştur.

Literatürde toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile çelişik duygulu cinsiyetçilik arasındaki bağlantıyı gösteren çeşitli çalışmalar vardır; örneğin düşmanca cinsiyetçilik (Ercan, 2009) ve korumacı cinsiyetçilik (Connelly ve Heesacker, 2012; Doğulu, 2012; Jost ve Kay, 2005) ile sistemin meşrulaştırılması arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Dahası bazı araştırmacılar toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını "modern cinsiyetçilik" olarak da adlandırmaktadır (Stahl, Eek ve Kazemi, 2010). Bunun yanı sıra, Jost ve Banaji'ye (1994) göre avantajlı grupların mevcut sistemi ve kendi avantajlı konumlarını korumak istemeleri bu grubu cinsiyetçi pratiklere götürebilmektedir. Bir anlamda, patriyarkal ideolojiyle biçimlenen erkeklerin cinsiyetçi yaklaşımları, mevcut hiyerarşik toplumsal cinsiyet sisteminin meşru görülmesiyle ilişkilendirilmektedir.

Kray ve arkadaşları (2017) erkeklerin mevcut toplumsal cinsiyet sistemini adil ve erkek toplumsal cinsiyet kategorisini yüksek statü sahibi olarak kabul ederek kendilerini daha stereotipik olarak değerlendirdiklerini söylemektedir. Araştırmacılar hem toplumsal cinsiyet rollerini sabit görmenin erkekler üzerindeki baskı oluşturduğunu söylemekte hem de toplumsal cinsiyet rollerine katı bağlılık gösteren ve bu rolleri değişmez olarak kabul eden erkeklerin, bu rolleri değişebilir gören ve katı bağlılık sergilemeyen erkeklere göre toplumsal cinsiyete dayalı sistemi daha fazla meşrulaştırdıklarını belirtmektedir (Kray ve

ark. 2017). Bu noktada, erkekliğe katı bağlılığı temel almaları noktasında, Eisler ve Skidmore'un (1987) erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramıyla ortaklaşmaktadır. Böylelikle bu ortaklık üzerinden erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişki karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Jost ve Hunyady (2002) sistemin meşrulaştırılması sürecini açıklarken stres ve baş etme süreçleri bakış açısının (Lazarus ve Folkman, 1984) oldukça faydalı olabileceğini söylemektedir. Araştırmacılara göre sistemin meşrulaştırılması; stres ve baş etme süreçlerinin herhangi bir aşamasında müdahil olabilmektedir. Bu noktada stres, stresle baş etme mekanizmaları ve sistemin meşrulaştırılması iç içe geçmiş, çok yönlü ve çok boyutlu bir ilişki içerisindedir. Örneğin sistemin meşrulaştırılması bir anlamda hem stresin kaynağı hem de bir baş etme mekanizması olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yani, sistemin meşrulaştırılması stresi önleyen, azaltan ve strese karşı bir tepki veya baş etme etkinliği olarak ortaya çıkabilmektedir. Burada araştırmacıların dikkat çektiği önemli bir nokta, sistemin meşrulaştırılmasının her zaman işlevsel bir baş etme mekanizması olmadığıdır.

Diğer taraftan, cinsiyetçiliğin yalnızca bu ideolojinin hedefindekileri değil bizzat bu sistemi sürdürmek isteyenleri, başka bir deyişle mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştıranları da olumsuz yönde etkilediği söylenmektedir. Cinsiyetçiliğin; cinsiyetçi düşünce, tutum ve davranışları olan kişilerin ruh sağlığı üzerinde de olumsuz etkileri olduğuna dair çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, 78 farklı örneklem grubu üzerinden 19.453 kişiye ulaşılan bir çalışmada; kazanma arzusu, risk alma, şiddet eğilimi, egemen ve statü sahibi olma gibi erkeklik normlarının erkeklerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği; erkeklerin bu normların baskısıyla yardım almaktan ve iş birliği yapmaktan kaçındıkları ve bu nedenle psikolojik zorlanmalar yaşadıkları söylenmektedir (Wong, Ho, Wang ve Miller, 2017). Bunun yanı sıra, Dökmen (2014) insanı toplumsal cinsiyete ilişkin normlarla kısıtlamanın ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmiş; Burn'ün (1996) çalışmalarından yola çıkarak başarı, güçlü olma ve kadınsı olmama normlarının erkeklerin yaşamlarında yarattığı zorluklardan bahsetmiştir (akt. Dökmen, 2014). Benzer açıklamalara, toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramını temel alan başka çalışmalarda rastlanmaktadır (bkz. Bayar ve ark., 2018a).

Daha önce bahsedildiği üzere Eisler ve Blalock'a (1991) göre, erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres işlevsiz baş etme mekanizmaları üretebilmektedir. Bu işlevsiz ve zarar verici olabilecek mekanizmalardan biri güç, kontrol ve öfkeye güvenmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda, erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stresin kaynaklarından biri olarak kadınsı algılanmaktan kaçınma (Bayar ve ark., 2018a; Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987), erkeklerin bu kategoriden uzak durabilmek için kadınların konumlarını güç, kontrol ve öfkeye başvurarak muhafaza etmeye çalışmak şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Başka bir deyişle, stresle baş etmek için başvurulan bu işlevsiz baş etme mekanizmaları *cinsiyetçi pratikler* olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, kadının erkeğe kıyasla zayıf ve ona bağımlı olan ve bu nedenle düşük statüde olması gerektiğine dair cinsiyetçi yaklaşım sürdürülmektedir (Glick ve Fiske, 1996). Buraya kadar sunulan teorik çerçeve ve literatürdeki araştırmalardan hareketle, erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki çok yönlü ve çok boyutlu ilişki karşımıza çıkmaktadır.

Buraya kadar sunulan teorik çerçeve ve ilgili literatür ışığında yapılan mevcut çalışmanın amacı, bir sonraki kısımda sunulmaktadır.

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçiliğin incelenmesidir. Çalışmanın karma yöntem araştırması olması nedeniyle, bu çalışmanın, nicel yöntemle sınanmak istenen bir hipotezi ve nitel yöntemle cevaplandırılmaya çalışılan bir araştırma sorusu bulunmaktadır:

(1) Bu amaçla, sınanmak istenen hipotez şu şekildedir:

Beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerde, cinsiyetçilik ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişki, toplumsal cinsiyete dayalı stresin farklı düzeylerine göre değişecektir.

(2) Bu amaçla, cevaplandırılmaya çalışılan araştırma sorusu şu şekildedir:

Beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkekler; erkek olarak yaşadıkları zorlukları, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl anlamlandırmaktadırlar?

1.7. Araştırmanın Önemi

Toplumsal cinsiyet tartışmalarında, özellikle 1960'lar ve 70'lerde ikinci dalga feminist hareketin erkeğin norm olarak alınmasına ilişkin eleştirileri karşısında toplumsal cinsiyete bir "kadın meselesi" olarak bakılmasından uzaklaşılmış (Clarke ve Braun 2012) ve bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklik de görünür hale gelmiştir. Bu durumun hem toplumsal alanda hem de akademik çalışmalar üzerinde derin etkileri olmuştur (Edley, 2017). Erkeklikle ilgili çalışmaların sayısı o zamanlardan günümüze uzanan süreçte oldukça hızlı bir şekilde artmış ancak psikoloji alanındaki çalışmaların sayısı diğer sosyal bilimlere kıyasla oldukça az kalmıştır. Mevcut araştırmanın ele aldığı toplumsal cinsiyete dayalı stres, Türkiye dışında çeşitli ülkelerdeki araştırmacılar tarafından psikoloji disiplininde çalışılan bir mefhumdur. Yine de O'Neil (2012) bu çalışmaların da oldukça sınırlı sayıda olduğuna dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Türkiye'de ise doğrudan bu konu üzerine yapılan çalışmaların sayısı çok daha sınırlıdır. Örneğin mevcut çalışmada kullanılan *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği (ETCRSÖ)* Bayar ve ark. (2018a) tarafından Türkiye'deki erkeklerde toplumsal cinsiyet rolü stresinin ölçülebilmesi için oldukça yakın bir tarihte geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra, psikoloji alanındaki çalışmalar, erkeklerin yaşadığı zorluklar üzerinden daha çok erkekliğin psikolojik boyutuna odaklanmaktadır (O'Neil, 2012). Diğer taraftan mevcut çalışma, erkeklerin deneyimlediği zorlukları; ürettikleri ve üretildikleri toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma süreçleriyle ve cinsiyetçilikle ilişkilendirerek ele almaktadır. Bir yandan bu olgular arasındaki ilişkileri *niceliksel* yöntemle açıklamaya çalışırken; diğer yandan, *nitel* yöntemle bu olguları derinlikli olarak anlamlandırmayı amaçlamıştır.

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Bu bölümde, çalışmanın bir karma yöntem araştırması olması nedeniyle, öncelikle karma yöntemden ve bu araştırmadaki karma yöntem deseninden bahsedilmiştir. Ardından, araştırma deseninin amacına paralel olarak; araştırma modeli, örneklem, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler nicel araştırma ve nitel araştırma için ayrı olarak sunulmuştur.

Her ne kadar tanımı farklı araştırmacılara göre değişse de *karma yöntem (mixed method)*; araştırma deseni, yöntem ve felsefe olarak nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir araya getirilerek bütünleştirilmesi anlamına gelmektedir (Creswell ve Clark, 2017). Creswell'e (2012) göre bu iki araştırma yöntemi, çalışmanın birbiriyle temas etmeyen ayrı kolları olmaktan ziyade birbirine karışan/kesişen yollar olarak düşünülmelidir. Böylelikle, karma yöntem bir araştırma probleminin daha kapsamlı ve çok boyutlu olarak ele alınabilmesine imkân sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Nicel ve nitel yöntemler araştırmalarda çeşitli şekillerde bir araya getirilebilmektedir. Böylelikle farklı araştırma desenleri ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma ise, karma yöntem modellerinden biri olan *çeşitleme desenine* (Creswell, 2012) göre oluşturulmuştur. Bu desende, nicel ve nitel yöntemlerin güçlü yanlarından faydalanarak, her bir yöntemin zayıf yanlarından uzaklaşılması amaçlanmaktadır. Böylece bu desen, araştırmanın geçerliğine de katkı sunmuş olur (Creswell, 2012). Çeşitleme deseninde her iki yöntem de araştırmada eşit konumdadır; bir anlamda toplanan nicel ve nitel veriler tek başlarına anlamlıdır. Başka bir deyişle, tek başlarına bir araştırma problemine cevap olabilecek niteliktedirler. Bu durumda, çeşitleme desenindeki nicel ve nitel araştırma, araştırmanın temel amacına yönelik iki paralel çalışma olarak düşünülebilir. Ancak nicel ve nitel veriler bütünleştirildiklerinde, araştırılmak istenilen olgulara yönelik açıklamalar ve/ya yorumlar da çeşitlenmiş olur (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.1. Nicel Araştırma

Bölümün bu kısmında, nicel araştırma modeli, örneklem, veri toplama araçları, işlem ve verilerin istatistiksel analizleriyle ilgili bilgiler sunulmuştur. Bu çalışma, var olan olguların oldukları haliyle incelenmesi amacıyla *tarama modeli'ne* (Karasar, 2014) göre oluşturulmuştur. Değişkenlerin birlikte değişimlerinin derecesinin belirlenmesi amacıyla da tarama modellerinden biri olan *ilişkisel tarama modeli* (Karasar, 2014) kullanılmıştır.

2.1.1. Örneklem

Bu çalışmanın örneklemi, *amaçlı örnekleme* yöntemlerinden biri olan *ölçüt örnekleme* (Yıldırım ve Şimşek, 2013) yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışmaya 215 kişi katılmıştır. Ancak 3 kişiye ait veriler *Uç Değer Analizi* sonuçları doğrultusunda veri setinden çıkarılmış ve istatistiksel analizler, 212 kişiden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Buna göre katılımcılar; İstanbul'da sözel ya da eşit ağırlıklı bir bölümde lisans eğitimi gören, heteroseksüel ve toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan 212 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18-30 aralığındadır ve yaş ortalamaları 21,46'dır. Katılımcıların Türkiye'deki diğer insanlara kıyasla kendisinin veya ailesinin ekonomik durumu dair algıları, politik görüşleri ve İstanbul'da ne kadar süredir ikamet ettiklerine dair diğer demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özelliklere Dair Frekans ve Yüzde Değerleri

Yaş Aralığı	*f*	%
18-25	99	93,8
26-30	13	6,2
SES		
Çok yoksul	1	0,5
Kısmen yoksul	7	3,3
Ortalama	108	50,9
Kısmen zengin	42	19,8
Çok zengin	2	0,9
Belirtilmemiş	52	24,5
Politik Görüş		
Anarşist	6	2,8
Liberal	14	6,6
Cumhuriyetçi	36	17,0
Marksist	5	2,4
Ekolojist	3	1,4
Demokrat	20	9,4
Milliyetçi	26	12,3
Muhafazakâr	4	1,9
Muhafazakâr demokrat	5	2,4
Feminist	5	2,4
Sosyalist	22	10,4
İslamcı	6	2,8
Ulusalcı	4	1,9
Kemalist	15	7,1
Diğer	21	9,9
Belirtmemiş	8	3,8
Çok seçim	12	5,7
İkâmet süresi		
1-5 yıl arası	80	37,7
6-10 yıl arası	9	4,2
11-30 yıl arası	123	58,0
Toplam	212	100,0

2.1.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, nicel verileri toplamak için araştırmanın problemiyle ilgili olan ölçeklerden ve katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan bir demografik bilgi formundan faydalanılmıştır. Bu demografik bilgi formu; toplumsal cinsiyet, yaş, lisans eğitiminin sürdüğü üniversite ve bölüm,

algılanan sosyo-ekonomik durum, kütük/memleket, İstanbul'da bulunma süresi ve politik görüş hakkındaki bilgilerin tespit edilebilmesi için katılımcılara yöneltilen sorulardan oluşmaktadır. Demografik bilgi formu Ek 2'de sunulmuştur. Kullanılan ölçekler ise; *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği, Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'*dir. Aşağıda bu çalışmada kullanılan ölçeklere dair bilgiler bulunmaktadır.

2.1.2.1. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği (ETCRSÖ)

Bu ölçek; Bayar ve arkadaşları (2018a) tarafından, Türkiye'deki erkeklerde toplumsal cinsiyet rolü stresinin ölçülebilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Alt boyutu bulunmayan bu ölçek 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması, toplumsal cinsiyet rolü stresinin de arttığı anlamına gelmektedir. Ölçeğin kapsam geçerliği için uzman görüşü alınırken; yapı geçerliği ise açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .90 ve test tekrar test yöntemi ile iki ayrı ölçüm arasındaki korelasyon katsayısı .91'dir. Araştırmacılar elde ettikleri sonuçlara göre, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtmişlerdir (Bayar ve ark., 2018a). Ölçeğin bu çalışmadaki Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği'nin bir kısmı Ek 3'de sunulmuştur.

2.1.2.2. Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği

Kay ve Jost'un geliştirdiği bu ölçek, *Genel Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği'*nin (Kay ve Jost, 2003) maddelerinin toplumsal cinsiyet ilişkilerine uyarlanmasıyla elde edilmiştir. Ölçek, Sakallı-Uğurlu'nun psikoloji mezunu öğrencisi Ruşen Işık tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve ilk defa Ercan (2009) tarafından tez çalışmasında kullanılmıştır. Alt boyutu olmayan ölçek 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanın artması, toplumsal cinsiyetle ilgili sistemin meşrulaştırılmasının da arttığı anlamına gelmektedir. Kay ve Jost'un (2005) çalışmasında Cronbach Alfa .65 olarak bulunmuştur (akt. Çoklar, 2007, s.62). Ercan'ın (2009) çalışmasında ise Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .74 olarak bulmuştur. Ölçeğin mevcut çalışmadaki Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise

.54 olarak bulunmuştur. Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği'nin bir kısmı Ek 4'de sunulmuştur.

2.1.2.3. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği

Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen ölçek Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik olmak üzere iki alt boyutu olan bu ölçek, toplamda 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan toplam puanın ve alt boyutlarından alınan puanların artması, çelişik duygulu cinsiyetçiliğin, korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin arttığı anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ek olarak, korumacı cinsiyetçilik alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .78 ve düşmanca cinsiyetçilik alt boyutu için .87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenirliği ise .87 olarak bulunmuştur. Türkiye'de cinsiyetçiliği ölçebilecek, geçerlik ve güvenirliğe sahip bir ölçek olarak kabul edilmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2002). Ölçeğin mevcut çalışmadaki Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .89'dur. Korumacı cinsiyetçilik alt boyutu için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .83 ve düşmanca cinsiyetçilik alt boyutu için .89 olarak bulunmuştur. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'nin bir kısmı Ek 5'de sunulmuştur.

2.1.3. İşlem

Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Onayı alındıktan sonra ölçeklerin ve demografik bilgi formunun yer aldığı anket, katılımcılara kendi üniversitelerinde ve ders ortamında uygulanmıştır. Bu uygulama Aralık, 2019 ile Mart, 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ancak Covid-19 salgını nedeniyle, veri toplamak için kullanılan anket formu online olarak doldurabilir bir formata dönüştürülmüş ve veri toplama işlemine online olarak devam edilmiştir. Bu uygulama ise Mart, 2020 ile Mayıs, 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, İstanbul'daki 26 üniversiteden (19 vakıf üniversitesi ve 7 devlet üniversitesi) ve 32 farklı bölümden (sözel veya eşit ağırlıklı bölümler) öğrenciye ulaşılmıştır.

2.1.4. Verilerin İstatistiksel Analizleri

Veri toplama sürecinin sonunda elde edilen veriler, *SPSS 20.00 Paket Programı* ile analiz edilmiştir. Öncelikle, verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmış, verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilince, parametrik testler uygulanmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerini değerlendirmek amacıyla ortalama ve sıklık dağılımları gibi betimsel analizler kullanılmıştır. Ek olarak, yaş ve politik görüş değişkenleri ile araştırmanın hipotez değişkenleri (toplumsal cinsiyete dayalı stres, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması) arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaş değişkeninin hipotez değişkenleri ile arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla *Pearson Korelasyon Analizi* kullanılmıştır. Diğer taraftan, katılımcıların politik görüşleri araştırmacı tarafından Heywood'un (2015) *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* (Key Concepts in Politics and International Relations: Key Concepts) kitabından ve Bora'nın (2003) *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık* kitabından hareketle, "sol görüşler" ve "sağ görüşler" olarak sınıflandırılmış ve hipotez değişkenlerinin politik görüş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, *Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi* yapılmıştır.

Nicel araştırma hipotezinin dayandığı modelin test edilip edilemeyeceğinin saptanması amacıyla ise, önce değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünü ve gücünü ölçmek için *Pearson Korelasyon Analizi* kullanılmıştır. Bu analiz sonuçları doğrultusunda, araştırma hipotezinin *Düzenleyici Model Analizi* ile test edilemeyeceği görülmüş ve onun yerine *Aşamalı Regresyon Analizi* kullanılmıştır. Analizin bu aşamasından sonra, ayrıca sol ve sağ görüşler kategorileri için toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının yordanmasında katkı sağlayan değişkenler ve her bir değişkenin toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının yordanmasında açıklanan toplam varyansa olan katkısının incelenmesi amacıyla *Aşamalı Regresyon Analizi* yapılmıştır.

2.2. Nitel Araştırma

Bölümün bu kısmında, nitel araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, işlem, verilerin analizi ve refleksivite ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Bu çalışma, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini ve anlamlandırmaları incelemek amacıyla kullanılan, nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması desenine göre yapılmıştır. Durum çalışmasında, temel olarak günlük yaşantımızda karşılaştığımız ve/ya karşılaşabileceğimiz olguların derinlikli olarak incelenmesi amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2.1. Örneklem

Bu çalışmada katılımcılar, *amaçlı örnekleme* yöntemlerinden biri olan *ölçüt örnekleme* (Yıldırım ve Şimşek, 2013) yöntemiyle belirlenmiştir. Katılımcı kriterleri aşağıda belirtildiği gibidir.

- *Toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlıyor olması*
- *Cinsel yönelimini heteroseksüel olarak tanımlıyor olması*
- *18-30 yaş aralığında olması*
- *4. sınıf lisans öğrencisi olması*
- *Eşit veya sözel ağırlıklı bir bölümde okuyor olması*

Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklikle ile ilgili bir çalışma olduğu için toplumsal cinsiyetini bizzat kendisi erkek olarak tanımlayan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Erkeklik ve cinsiyetçilik çalışmalarının vurguladığı cinsel yönelimler arası hiyerarşik yapılanma nedeniyle, yalnızca cinsel yönelimini heteroseksüel olarak tanımlayan erkeklerle görüşülmüştür. Çalışmadaki yaş ve 4. sınıf lisans öğrencisi olma kriterleri, beliren yetişkinlik döneminin özellikleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Sayısal bölümlerde okuyan ve araştırmanın nicel bölümüne katılan öğrencilerden, soruların ve kavramların anlaşılmamasıyla ilgili gelen geribildirimler nedeniyle sayısal bölümlerdeki öğrencilerle görüşme yapılmamıştır. Son olarak, katılımcıların hem vakıf ve hem devlet

üniversitesi dağılımının birbirine yakın olması amaçlanmış ve bunları temsilen birer üniversite belirlenmiştir.

Nitel araştırmalarda genel olarak katılımcıların sayısından ziyade veri miktarının önemli olduğu belirtilmektedir. Nicel araştırmalardan farklı olarak, nitel araştırmalarda, az kişiyle yapılan görüşmelerden zengin ve derinlikli verilere ulaşmak mümkündür; uygun şekilde yapılan, 40-45 dakika süren, 15-20 kişilik görüşmeler yeterli verinin elde edilmesini sağlayabilir. Ayrıca veriler belli bir doygunluğa ulaşınca, başka bir deyişle kendini tekrar etmeye başladığında, veri toplama süreci sonlandırılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu yöntemsel çerçeveden hareketle, bu çalışmada 13 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılar 22-28 yaş aralığındadır. Altı katılımcı bir vakıf üniversitesinde, yedi katılımcı ise bir devlet üniversitesinde okumaktadır. Yedi katılımcı Psikoloji Bölümü'nde, iki katılımcı Sosyoloji Bölümü'nde, iki katılımcı Radyo, Sinema ve Televizyon Bölümü'nde, bir katılımcı Coğrafya Bölümü'nde ve bir katılımcı İktisat Bölümü'nde 4. sınıf lisans öğrencisidir.

Diğer taraftan görüşmelerde katılımcıların farklı dini görüşleri, etnik kimlikleri, politik görüşleri ve sosyoekonomik konumları olduğu görülmüştür. Katılımcılara ilişkin, araştırma açısından anlamlı olabilecek tanıtıcı bilgiler Ek 7'de sunulmuştur.

2.2.2. Veri Toplama Araçları

Görüşmelerde araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi sorularından ve araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan açık-uçlu araştırma sorularından oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerin başında demografik bilgi soruları, hem katılımcıları araştırma açısından anlamlı olabilecek şekilde tanıyabilmek hem de görüşmelerin bir sohbet havasında sürdürülmesine zemin olabilmesi amacıyla sorulmuştur. Bu kapsamda katılımcılara; yaş, üniversite, bölüm, iş deneyimi, sosyo-ekonomik düzey, medeni hâl/ilişki durumu, kardeş sayısı, nerede ve kiminle yaşadığı, kimlerle büyüdüğü, etnik köken, politik görüş ve dini görüşe ilişkin sorular sorulmuştur.

Bu sorular, katılımcıların kendi anlamlandırmalarını görebilmek adına açık-uçlu olarak sorulmuştur.

Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan araştırma soruları ise erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle baş etme yöntemleri, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin kuramsal çerçeveden ve bu alanlarda yapılan çalışmalardan hareketle oluşturulmuştur. *Toplumsal cinsiyet rolü stresi* (Eisler ve Blalock 1991; Eisler ve Skidmore, 1987) kuramından hareketle, katılımcılara öncelikle erkek olmaya ilişkin toplumsal tanımlar ve beklentiler sorulmuş, ardından katılımcıların bunlara ilişkin anlamlandırmaları, deneyimleri ve yaşadıkları zorluklara ilişkin sorulara geçilmiştir. Ek olarak, bu kuramın temelini oluşturan "geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine katı bağlılık" üzerine sorulara yer verilmiştir. Görüşmeleri derinleştirmek adına, Eisler ve Skidmore'un (1987) erkekler için stres yaratan durumları topladıkları stres alanlarına dair detaylı sorular eklenmiştir. Erkekliğe ilişkin sorulan sorularda ise, Mehmet Bozok'un ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde gerçekleştirdiği *Constructing Local Masculinities: A Case Study From Trabzon, Turkey (Erkekliklerin Yereldeki İnşası: Trabzon, Türkiye Örneği)* adlı doktora tez çalışması için kullandığı soru formundan ve Bolak-Boratav, Okman-Fişek ve Eslen-Ziya'nın (2017) *Erkekliğin Türkiye Halleri* adlı kitabından faydalanılmıştır. Son olarak, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin sorular hazırlanırken kuramsal çerçeveye ek olarak *Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği* (Sakallı-Uğurlu, 2002) ve *Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği'nde* (Kay ve Jost, 2003) yer alan maddeler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma soruları oluşturulduktan sonra, pilot görüşmede kullanılmadan önce, toplumsal cinsiyet alanında çalışan üç uzmanın görüşü alınmıştır. Toplumsal cinsiyete dayalı stres ve cinsiyetçilikle ilgili hazırlanan ve gerektiği takdirde sorulması planlanan detaylı soruların (örn. Duygularınızı ifade etmekte zorlandığınız oluyor mu? Hangileri? Hangi ortamlarda? Neden? Kadınların kontrol/güç sahibi konumda olması, üstün konumda olması hakkında neler hissediyorsunuz?) sorulup sorulmayacağına pilot görüşmeye göre karar verilmiştir. Pilot görüşmede bu soruların görüşmeleri derinleştirdiğinin görülmesi üzerine, bu sorular da forma eklenmiş ve form son halini almıştır. Çalışmada kullanılan görüşme formu Ek 6'de sunulmuştur.

2.2.3. İşlem

Nitel araştırmalarda temel veri toplama araçlarından biri görüşmedir; bu çalışmada, veriler *yarı-yapılandırılmış bireysel görüşmeler* ile toplanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacının tüm görüşmelerde kullanmak üzere hazırladığı belirli bir soru çerçevesi vardır. Ancak görüşmeler katı bir soru-cevap şeklinde yürütülmez; önceden hazırlanan bu soru çerçevesi her görüşmenin kendi dinamiği içinde esnetilebilir. Böylelikle, bir tür sohbet havasında yürütülen görüşmelerde katılımcıların kendilerini rahat ifade etmelerine olanak sunulabilir ve katılımcıların kendi anlamlandırmaları üzerinden görüşmeler derinleştirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu amaç doğrultusunda araştırmada, öncelikle, hem araştırmacının görüşme sürecini bizzat deneyimlemesi hem de görüşme formundaki soruların araştırmanın amacına uygunluğu ve görüşme sırasındaki işlerliğinin görülebilmesi amacıyla bir pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşmede, görüşme formunun amacına uygun olduğu görülmüş ve bu görüşmenin ardından veri olarak kullanılacak olan esas görüşmelere başlanmıştır. En kısası 48 dakika ve en uzunu 3 saat süren toplam 13 görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerden önce katılımcılar; araştırmanın amacı, katılımcı kriterleri, görüşmenin içeriği ve görüşme süreci, ses kaydı alınması, kişisel bilgilerin anonimleştirilmesi ve gizli tutulması, görüşmelerden elde edilen verilerin hangi amaçla kullanılacağı, kimlerle paylaşılacağı, nasıl ve ne kadar süreyle saklanacağı gibi konularda bilgilendirilmiştir. İlk beş görüşme, araştırmacı ve katılımcının birlikte belirlediği bir kafede yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sonraki sekiz görüşme ise Covid-19 salgını nedeniyle online olarak gerçekleştirilmiştir. Online görüşmelerde katılımcıların ve araştırmacının birbirini görmesi bir görüşme kriteri olarak belirlenmiş ve online görüşmeler bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. İlk görüşme 20 Şubat 2020'de son görüşme ise 28 Haziran 2020 tarihinde yapılmıştır.

2.2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde *tematik analiz* kullanılmıştır. Analiz süreci Braun ve Clarke'ın (2019) *Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı* makalesinden hareketle yapılandırılmıştır. Araştırmacılara göre tematik analiz esnek ve işlevsel bir yöntemdir. Basitçe ifade edilecek olursa, en temelde veri seti içerisinde tekrar eden anlam örüntülerini tespit etme amacıyla yapılan bir inceleme süreci olarak düşünülebilir. Araştırmacılar hem nitel araştırma hem de tematik analiz için ideal kabul edilecek bir biçimin olmadığını belirtmektedirler. Ancak bu, her şeyin kabul edilebilir olduğu anlamına da gelmemektedir. Burada göz ardı edilmemesi gereken kritik nokta araştırmacının neleri yaptığına ve neden yaptığına dair bir açıklama getirebilmesidir. "Önemli olan kuramsal çerçeve ve yöntemlerin, araştırmacının öğrenmek istediği ile uyumlu olması, bu kararlara onay vermesi ve bunları *bir* karar olarak tanımasıdır" (Braun ve Clarke, 2019, s.876).

Araştırmacılara göre, tematik analizin ideal bir biçimi olmamakla birlikte, yöntemin esnekliğini ön planda tutan bir çerçeve sunmak mümkündür. Buradan hareketle, tematik analiz için 6 aşamalı yöntemsel bir çerçeve önermişlerdir. Buna göre analiz; araştırmacının veriye aşina olması, ilk kodların oluşturulması, temaların aranması, temaların gözden geçirilmesi, temaların tanımlaması ve isimlendirilmesi ve raporun hazırlanması süreçlerini kapsamaktadır (Braun ve Clarke, 2019).

Bu araştırmada verilerin analiz edilebilmesi için öncelikle ses kaydı alınan görüşmeler araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür. Yazıdöküm süreci analizin bir parçası olarak kabul edilmektedir (Braun ve Clarke, 2019). Bu süreçte, katılımcıların söylediği her şey olduğu gibi yazılmıştır. Yazıdökümlerden katılımcıların kişisel bilgilerini belli edecek izler silinmiş ve katılımcılar anonimleştirilmiştir. Yazıdökümlerde yapılan alıntılarda, katılımcılar "K" harfi ile, araştırmacı ise "A" harfi ile gösterilmiştir.

Yazıdökümler veriye aşina olunabilmesi için tekrar tekrar okunmuştur. Verilerin kodlanması ise iki aşama şekilde gerçekleştirilmiştir. Öncelikle araştırmanın konusu olan toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle baş etme, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet

sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin kuramsal çerçeveden hareketle "kuram odaklı" kodlama yapılmıştır. Ardından tüm verilerin tümevarımsal bir analizi yapılarak, verilerden önceden belirlenmeyen kodların çıkarılıp kod listesine eklenmesiyle "veri odaklı" kodlama yapılmıştır. Bir anlamda kuramsal analiz bu çalışmadaki analiz sürecinde yönlendirici olmuş, ancak tümevarımsal analiz ile çalışma zenginleştirilmiştir. Ardından kodlar olası temalar altında toplanmış; temalar hem kodlanan veriler düzeyinde hem de tüm veri seti düzeyinde gözden geçirilerek kontrol edilmiştir. Gerektiği yerlerde temalar sadeleştirilmiş ve veri setinin bütünü göz önüne alınarak temalar isimlendirilmiştir. Örneğin, kuramsal analiz sonucunda *yetersizlik* temasına, tümevarımsal analiz sonucunda ise *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar* temasına ulaşılmıştır. Analizin son adımı olarak; her bir temayı tipik olarak yansıtan alıntı örnekleri seçilmiş, bu aşamada kodlanan veri içerikleri son kez analiz edilmiş ve düzeltmeler yapılmıştır. Analiz sonuçları *Bulgular* bölümünde sunulmuştur.

2.2.5. Refleksivite

Edley'nin (2017) de belirttiği gibi "açıkça toplumsal cinsiyetlendirilmiş bir dünyada yaşıyoruz" (s. 5) ve bu cinsiyetlendirmenin de kadın-erkek ikiliği üzerinden yapılması oldukça yaygın bir biçimde karşımıza çıkıyor (Clarke ve Braun, 2012). Hal böyleyken, erkeklikler üzerine çalışma yapan kişinin toplumsal cinsiyeti de hem araştırmacı hem de katılımcılar açısından gündeme gelmiş oluyor. Bir "kadın" olarak bu çalışmaya başlarken ben de toplumsal cinsiyetimin ne anlama geldiğini, çalışma açısından avantajının ve dezavantajının neler olabileceği üzerine düşündüm. Kendi konumlanışımın tüm çalışma boyunca farkında olmaya çalıştım.

Kimi zaman katılımcılar açısından erkeklik üzerine konuşmak pek kolay olmasa da derinlikli diyebileceğim görüşmeler yaptık. Görüşmelerde kimi katılımcılar, daha önce üzerine düşünmedikleri sorularla karşılaştıklarını belirttiler. Böylelikle erkekliği ve kendi erkekliklerini görüşmelerde düşünmek ve sorgulamak durumunda kaldıkları söylenebilir. Bu, erkeklik üzerine araştırma yapan bir araştırmacı açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Nitekim, erkeklerin bizzat erkeklik üzerine konuşmakta ne kadar zorlandıklarını gösteren çalışmalar mevcuttur (Aygül ve Arkonaç, 2013).

Ancak, bir kadın olarak katılımcıların çeşitli ayrımcı söylem ve pratiklerini dinlemenin ve analiz etmenin kolay bir süreç olmadığını belirtmek gerekir. Bu noktada katılımcıların benimle de kimi zaman korumacı cinsiyetçiliğin izlerini taşıyan şekillerde konuştukları söylenebilir. Bunu, örneğin cinsellik üzerine yapılan konuşmalarda, benden "açık" bir şekilde konuşmak için izin istedikleri, açık veya argo konuştukları için özür diledikleri anlarda görebilmek mümkün. Diğer taraftan, görüşmelerdeki bu deneyimlerime ek olarak, hem (özellikle örtük) cinsiyetçi söylemleri ve pratikleri görünür kılacak hem de "katılımcıların açıklarını yakalamaya" dönüşmeyen bir analiz yapmaya çalışmanın da zorlayıcı bir deneyim olduğunu söyleyebilirim.

Diğer taraftan kadın oluşumun katılımcılar açısından ne anlama geldiği de araştırma açısından önemli bir soruydu. Bu nedenle, görüşmelerin sonunda (yani erkeklik üzerine yapılan konuşmalarından ardından) bu soruyu bizzat katılımcılara sordum: *"Bu görüşmeyi bir kadınla yapmış olmak size nasıl hissettirdi? Görüşme nasıl geçti sizin açınızdan? Erkek olsaydım nasıl olurdu sizce?"* Bu soru karşısında verilen cevapların hem görüşmeleri değerlendirme açısından hem de katılımcıların erkeklik-kadınlık inşalarına dair fikir vermesi açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Bu noktada, örneğin kimi katılımcılar kadın olmamın görüşmeyi kolaylaştıran bir niteliği olduğunu belirtti. Burada, katılımcıların vurguladıkları nokta, kadın olmam nedeniyle hem meseleye "dışarıdan" bakabilmem hem de görüşmelerin erkekler arası bir iktidar mücadelesi barındırmıyor oluşuydu. Bu noktada katılımcılardan bazıları zaaflar, yetersizlikler ve zayıflıklar gibi noktaları başka erkeklere açık etmek istemeyeceklerini dile getirdiler. Diğer taraftan kimi katılımcılar, erkekleri ancak erkeklerin daha iyi anlayabileceğini ve böylece bir ortaklık kurulabileceğini ifade ettiler. Bu noktada, genel olarak, görüşme yapan kişinin toplumsal cinsiyetinin farklı düzeylerde ve biçimlerde görüşme açısından anlam taşıdığını söylemek mümkün. Böylelikle, aslında katılımcılar, erkekliklerini görüşmeler boyunca (araştırmacı) kadın konumunda olan benimle birlikte yeniden inşa etmiş oldular.

BÖLÜM 3. ANALİZ VE BULGULAR

Farklı biçimlerde tanımlanmakla birlikte *karma yöntem (mixed method)*; araştırma deseni, yöntem ve felsefe olarak nitel ve nicel araştırma yöntemlerin birbirleriyle ilişkilendirilerek bir araya getirilmesi anlamına gelmektedir (Creswell ve Clark, 2017). Bu çalışmada karma yöntem modellerinden biri olan *çeşitleme deseni* (Creswell, 2012) kullanılmıştır. Çeşitleme deseninde her iki yöntemle elde edilen veriler tek başlarına bir araştırma problemine cevap olabilecek niteliktedirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Buradan hareketle, çalışmanın *çeşitleme desenine* uygun olarak, nicel araştırmanın bulguları ile nitel araştırmanın analiz ve bulguları ayrı olarak sunulmaktadır.

Buna göre, bu bölümde öncelikle nicel araştırmanın bulguları sunulmuştur. İlk olarak, değişkenlere dair betimsel bulgular verilmiştir. Ardından, toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve alt boyutları olan düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin birbirleri ile ilişkilerine dair bulgular sunulmuştur. Son olarak yaş ve politik görüşün bu değişkenler ile ilişkisine dair bulgulara yer verilmiştir.

Nicel araştırmanın bulgularının ardından nitel araştırmanın analiz ve bulguları sunulmuştur. Öncelikle araştırmanın konusu olan toplumsal cinsiyete dayalı stres, stres baş etme, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin kuramlardan hareketle "kuram odaklı" bir analiz yapılmış; ardından verilerin tümevarımsal bir analizi yapılmıştır. Bu analizler sonucunda toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle işlevsiz baş etme yolları, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması kategorilerine dair ulaşılan temalar ve alt temalar sunulmuştur.

3.1. Nicel Araştırma Bulguları

Bu bölümde, öncelikle araştırmanın değişkenlerine dair betimsel bulgular aktarılmış, ardından Pearson momentler çarpımı tekniği ile ele alınan değişkenlerin arasındaki ilişkilere dair bulgular sunulmuş, son olarak araştırma sorularına yönelik yapılmış olan regresyon analizleri aktarılmıştır.

3.1.1. Değişkenlere Dair Betimsel Bulgular

Tablo 2. Değişkenlere Dair Betimsel Bulgular

	N	$\bar{X}$	Medyan	SS	Çarpıklık	Basıklık	Shapiro-Wilk
Stres	212	79,02	78	22,63861	,389	-,372	,001
Meşrulaştırma	212	21,89	22	5,87940	,042	-,269	,326*
Cinsiyetçilik	212	66,63	65	19,92846	,014	-,587	,142*
Korumacı C.	212	29,24	29	10,93512	,301	-,618	,001
Düşmanca C.	212	37,40	38	12,67477	-,059	-,766	,017*

* p>.05

Toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve alt boyutları olan düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçiliğe dair betimsel bulgular Tablo 2'de sunulmaktadır. Buna göre, toplumsal cinsiyete dayalı stres puanlarının ortalaması 79,02, medyanı 78 ve standart sapması 22,63 olarak bulunmuştur. Ayrıca çarpıklık değeri ,389 iken basıklık değeri ise -,372 olarak bulunmuştur. Normal dağılım testinin sonucunda ise Shapiro-Wilk anlamlılık değeri p<.05 bulunmuştur. Buna göre, katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı stres puanlarına dair betimsel bulgular birlikte değerlendirildiğinde verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Diğer taraftan, katılımcıların toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına dair aldıkları puanlara bakıldığında, puanların ortalaması 21,89 olarak bulunmuşken, medyanı 22 ve standart sapması 5,87 olarak bulunmuştur. Ayrıca çarpıklık değeri ,042 iken, basıklık değeri ise -,269 olarak bulunmuştur. Normal dağılım testine göre ise Shapiro-Wilk anlamlılık değeri p>.05 olarak bulunmuştur. Bu betimsel bulguların birlikte değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması puanlarından elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir (bkz. Tablo 2).

Diğer taraftan Tablo 2'ye göre katılımcıların çelişik duygulu cinsiyetçiliğe dair aldıkları toplam puan ortalaması 66,63 olarak karşımıza çıkarken, medyan 65 ve standart sapma 19,92 olarak bulunmuştur. Ayrıca çarpıklık değeri ,014 olarak bulunurken, basıklık değerinin ise -,587 olduğu görülmektedir. Normal dağılım testi uygulandığında ise Shapiro-Wilk anlamlılık değeri p>.05 olduğu görülmüştür. Çelişik duygulu cinsiyetçilik puanlarına dair betimsel bulguların birlikte değerlendirilmesi sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların ölçeğin alt

boyutlarından biri olan korumacı cinsiyetçilik puan ortalamasına bakıldığında bu değer 29,24 olarak bulunmuş, bunun yanı sıra medyan 29 ve standart sapma 10,93 olarak bulunmuştur. Ayrıca çarpıklık değeri ,301 iken basıklık değeri ise -,618 olarak karşımıza çıkmıştır. Normal dağılım testinin göre ise Shapiro-Wilk anlamlılık değerinin p<.05 olduğu görülmektedir. Buna göre, korumacı cinsiyetçilik alt boyutundan alınan puanlara dair bu betimsel bulgular, verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Son olarak, katılımcıların ölçeğin alt boyutlarından biri olan düşmanca cinsiyetçilik puan ortalaması 37,40, medyanı 38 ve standart sapması 12,67 olarak bulunmuştur. Ayrıca çarpıklık değeri -,059 iken basıklık değeri ise -,766 olarak bulunmuştur. Normal dağılım testinin sonucunda ise Shapiro-Wilk anlamlılık değeri p>.05 bulunmuştur. Sonuç olarak, bu betimsel bulgulara göre düşmanca cinsiyetçilik alt boyutuna ait veriler normal dağılım göstermektedir.

3.1.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres, Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması, Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğin Birbirleriyle İlişkilerine Dair Bulgular

Tablo 3. Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları

	Stres	Meşrulaştırma	Cinsiyetçilik	Korumacı C.	Düşmanca C.
Stres	1				
Meşrulaştırma	-,140*	1			
Cinsiyetçilik	,056	,363**	1		
Korumacı C.	-,007	,323**	,817**	1	
Düşmanca C.	,093	,291**	,868**	,422**	1

** p <.01. * p <.05

Tablo 3'te yer alan analiz sonuçlarına göre, hem korumacı cinsiyetçilik (r=.817, p<0.01) hem de düşmanca cinsiyetçilik (r=.868, p<0.01) ile çelişik duygulu cinsiyetçilik puanları arasında anlamlı, pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmuştur (r=.422, p<0.01). Diğer taraftan, katılımcıların çelişik duygulu cinsiyetçilik (r=.363, p<0.01), korumacı cinsiyetçilik (r=.323, p<0.01) ve düşmanca cinsiyetçilik (r=.291, p<0.01) puanları ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin aldıkları puanlar arasında anlamlı ve pozitif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, katılımcıların çelişik duygulu cinsiyetçi tutumları,

korumacı cinsiyetçi tutumları ve düşmanca cinsiyetçi tutumları arttıkça toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaları da artmaktadır (bkz. Tablo 3).

Ek olarak, Tablo 3'e göre, katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı strese ilişkin aldıkları puanlar ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin aldıkları puanlar arasında anlamlı ve negatif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmuştur ($r=-.140$, $p<0.05$). Buna göre, katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaları arttıkça toplumsal cinsiyete dayalı stresleri azalmaktadır. Diğer taraftan, Tablo 3'te yer alan bulgulara göre, katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı strese ilişkin aldıkları puanlar ile çelişik duygulu cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$).

Tablo 4. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasının Yordayıcılarına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R^2	Düzeltilmiş R^2	F	Yord. Std. Hatası	Durbin-Watson
1	,323	,105	,100	24,506	5,57696	
2	,365	,134	,125	16,107	5,49888	
3	,398	,158	,146	13,027	5,43318	1,740

Tablo 5. Değişkenlerin B ve Beta Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri

Model	Yordayıcılar	B	Std. Error	β	t	p	VIF
1	(Sabit)	16,814	1,096		15,345	,000	
	Korumacı	,174	,035	,323	4,950	,000	1,000
2	(Sabit)	14,800	1,321		11,200	,000	
	Korumacı	,131	,038	,244	3,433	,001	1,217
	Düşmanca	,087	,033	,188	2,647	,009	1,217
3	(Sabit)	17,860	1,801		9,917	,000	
	Korumacı	,126	,038	,235	3,343	,001	1,220
	Düşmanca	,096	,033	,206	2,925	,004	1,231
	Stres	-,041	,017	-,158	-2,467	,014	1,011

Tablo 5'te yer alan VİF değerlerine göre (VİF≤10) bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı bulunmamaktadır. Durbin-Watson değeri ise 1,740 olarak bulunmuştur. Bu değerin 1 ile 3 arasında olması otokorelasyon olmadığını göstermektedir. Sonuçlar regresyon analizi varsayımlarının kabul edildiğini göstermektedir. Buna göre toplumsal

cinsiyete dayalı stres, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik yordayıcı; toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ise yordanan değişken olarak alınarak aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Birinci modelde, korumacı cinsiyetçilik regresyon eşitliğine girerek, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasındaki varyansın .10'unu açıklamakta (R^2=.105, F=24,506, p<0.05) ve böylelikle toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının en güçlü yordayıcısı olmaktadır. İkinci modelde, korumacı cinsiyetçilik değişkeninden sonra düşmanca cinsiyetçilik değişkeni modele eklenmiştir. Böylelikle bu değişkenin modele eklenmesi ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması puanında açıklanan varyans .10'dan .13'e yükselmiştir (R^2=.134, F= 6,107, p<0.05). Başka bir deyişle, düşmanca cinsiyetçilik değişkeninin açıklanan varyansa yaklaşık .3'lük bir katkısı olmuştur. Son olarak üçüncü modelde ise, korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik değişkenlerinden sonra toplumsal cinsiyete dayalı stres değişkeni modele eklenmiş ve bu değişkenin modele eklenmesi ile cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması puanında açıklanan varyans .13'ten .15'e yükselmiştir (R^2=.158, F=13,027, p<0.05). Buna göre toplumsal cinsiyete dayalı stres değişkeninin açıklanan varyansa yaklaşık .2,5'lik bir katkısı olmuştur (bkz. Tablo 4 ve Tablo 5).

3.1.3. Yaşın Hipotez Değişkenleri ile İlişkisine Dair Bulgular

Tablo 6. Yaşın Hipotez Değişkenleri ile Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

	Stres	Meşrulaştırma	Cinsiyetçilik	Korumacı C.	Düşmanca C.
Yaş	,152*	-,112	-,178**	-,088	-,205**

** p <.01. * p <.05

Katılımcıların *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği* ve *Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği*'nden aldıkları puanların yaş değişkeni ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır (bkz. Tablo 6). Analiz sonuçlarına göre, katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı strese ilişkin aldıkları puanlar ile yaşları arasında anlamlı ve pozitif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır (r=.152, p<0.05). Buna göre katılımcıların yaşı arttıkça, toplumsal cinsiyete dayalı stresleri de artmaktadır. Diğer taraftan, katılımcıların yaşı ile çelişik duygulu cinsiyetçilik puanları (r=-.178, p<0.01) ve düşmanca cinsiyetçilik alt boyutundan alınan puanlar (r=-.205, p<0.01) arasında anlamlı ve negatif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, katılımcıların yaşı arttıkça çelişik duygulu

cinsiyetçi tutumları ve düşmanca cinsiyetçi tutumları azalmaktadır. Ancak, katılımcıların yaşı ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve korumacı cinsiyetçilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$).

3.1.4. Politik Görüşün Hipotez Değişkenleri ile İlişkisine Dair Bulgular

Tablo 1'de yer alan politik görüşlerden hareketle, araştırmacı tarafından sol ve sağ görüşler kategorileri oluşturulmuş; verilen cevaplar doğrultusunda 190 katılımcının bu kategorilere uygun olduğu görülmüştür. Buna göre, 136 kişiden oluşan sol görüşler kategorisi; cumhuriyetçi, sosyalist, demokrat, kemalist, liberal, anarşist, marksist, ekolojist, feminist, liberteryen, atatürkçü, komünist, sosyal demokrat ve hümanist görüşleri kapsamakta; 54 kişiden oluşan sağ görüşler kategorisi ise; milliyetçi, muhafazakâr, muhafazakâr demokrat, islamcı, türkçü, faşist ve ulusalcı görüşleri kapsamaktadır. Katılımcıların *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği* ve *Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği*'nden aldıkları puanların politik görüşe göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amacıyla Bağımsız T-testi Analizi yapılmıştır (bkz. Tablo 7).

Tablo 7. Politik Görüşe Göre Hipotez Değişkenlerinin Bağımsız T-testi Sonuçları

	Politik Görüş	N	$\bar{X}$	SS	t	df	p
Stres	Sol	136	80,6544	23,42375	1,990	188	,048
	Sağ	54	73,5000	19,35639			
Meşrulaştırma	Sol	136	21,2059	5,60703	-2,620	188	,010
	Sağ	54	23,6481	6,24698			
Cinsiyetçilik	Sol	136	61,4559	19,44446	-4,801	188	,000
	Sağ	54	76,1481	17,91532			
Korumacı C.	Sol	136	27,2426	10,59944	-3,329	188	,001
	Sağ	54	32,9074	10,52270			
Düşmanca C.	Sol	136	34,2132	12,70369	-4,616	188	,000
	Sağ	54	43,2963	10,94347			

Tablo 7'da yer alan analiz sonuçlarına göre, toplumsal cinsiyete dayalı stresin politik görüşe göre anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{(188)}=1.990$, $p<0.05$). Sol görüşler kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı stres puan ortalaması ($\bar{X}=80,65$) sağ görüşler kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı stres

puan ortalamasından ($\bar{X}$=73,50) yüksektir. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması da politik görüşe göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($t_{(188)}$=-2.620, $p<0.05$). Sağ görüşler kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin puan ortalaması ($\bar{X}$=23,64) sol görüşler kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin puan ortalamasından ($\bar{X}$=21,20) yüksektir (bkz. Tablo 7).

Son olarak, Tablo 7'te yer alan analiz sonuçlarına göre, çelişik duygulu cinsiyetçilik de politik görüşe göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($t_{(188)}$=-4.801, $p<0.05$). Sağ görüşler kategorisindeki katılımcıların çelişik duygulu cinsiyetçilik puan ortalaması ($\bar{X}$=76,14) sol görüşler kategorisindeki katılımcıların çelişik duygulu cinsiyetçilik puan ortalamasından ($\bar{X}$=61,45) yüksektir. Ayrıca, korumacı cinsiyetçiliğin de politik görüşe göre anlamlı şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($t_{(188)}$=-3.329, $p<0.05$). Sağ görüşler kategorisindeki katılımcıların korumacı cinsiyetçilik puan ortalaması ($\bar{X}$=32,90) sol görüşler kategorisindeki katılımcıların korumacı cinsiyetçilik puan ortalamasından ($\bar{X}$=27,24) yüksektir. Benzer şekilde, düşmanca cinsiyetçilik de politik görüşe göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($t_{(188)}$=-4.616, $p<0.05$). Sağ görüşler kategorisindeki katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik puan ortalaması ($\bar{X}$=43,29) sol görüşler kategorisindeki katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik puan ortalamasından ($\bar{X}$=34,20) yüksektir.

Diğer taraftan, sol ve sağ görüşler kategorileri için, ayrı ayrı, toplumsal cinsiyete dayalı stres, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 8. Sol Görüşler Kategorisi için Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları

	Stres	Meşrulaştırma	Cinsiyetçilik	Korumacı C.	Düşmanca C.
Stres	1				
Meşrulaştırma	-,212*	1			
Cinsiyetçilik	,009	,367**	1		
Korumacı C.	-,017	,294**	,798**	1	
Düşmanca C.	,028	,316**	,865**	,387**	1

** p <.01. * p <.05

Tablo 8'e göre, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile çelişik duygulu cinsiyetçilik (r=.367, p<0.01), korumacı cinsiyetçilik (r=.294, p<0.01) ve düşmanca cinsiyetçilik (r=.316, p<0.01) puanları arasında anlamlı ve pozitif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Diğer taraftan, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile toplumsal cinsiyete dayalı stres puanları arasında anlamlı ve negatif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmaktadır (r=.-212, p<0.05).

Ek olarak, sol görüşler için toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının yordanmasında katkı sağlayan değişkenler ve her bir değişkenin toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının yordanmasında açıklanan toplam varyansa olan katkısının incelenmesi amacıyla *Aşamalı Regresyon Analizi* yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, sol görüş kategorisinde üç model sonunda (bkz. Tablo 9 ve Tablo 10) toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının açıklanan toplam varyansına ulaşılmaktadır.

Tablo 9. Sol Görüşler Kategorisindeki Katılımcılarda Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasının Yordayıcılarına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R^2	F	Düzeltilmiş R^2	Yord. Std. Hatası	Durbin-Watson
1	,316	,100	14,847	,093	5,33985	
2	,385	,149	11,600	,136	5,21267	
3	,425	,181	9,710	,162	5,13231	1,721

Tablo 10. Düşmanca Cinsiyetçilik, Korumacı Cinsiyetçilik ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres İçin B ve Beta Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri

Model	Yordayıcılar	B	Std. Error	β	t	p	VIF
1	(Sabit)	16,437	1,320		12,455	,000	
	Düşmanca	,139	,036	,316	3,853	,000	1,000
2	(Sabit)	20,610	1,986		10,376	,000	
	Düşmanca	,142	,035	,322	4,022	,000	1,001
	Stres	-,053	,019	-,221	-2,760	,007	1,001
3	(Sabit)	18,841	2,104		8,955	,000	
	Düşmanca	,109	,038	,246	2,880	,005	1,178
	Stres	-,052	,019	-,216	-2,735	,007	1,002
	Korumacı	,103	,045	,195	2,280	,024	1,178

Tablo 10'da yer alan VİF değerlerine göre (VİF≤10) bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı bulunmamaktadır. Durbin-Watson değeri ise 1,721 olarak bulunmuştur (bkz. Tablo 9). Bu değerin 1 ile 3 arasında olması otokorelasyon olmadığını göstermektedir. Buna göre sonuçlar, regresyon analizi varsayımlarının kabul edildiğini göstermektedir.

Sol görüşler kategorisine bakıldığında, birinci modelde, düşmanca cinsiyetçilik regresyon eşitliğine girerek, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasındaki varyansın .10'unu açıklamakta (R^2=.100, F=14,847, p<0.05) ve böylelikle toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının en güçlü yordayıcısı olmaktadır. İkinci modelde, düşmanca cinsiyetçilik değişkeninden sonra toplumsal cinsiyete dayalı stres değişkeni modele eklenmiştir. Böylelikle bu değişkenin modele eklenmesi ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması puanında açıklanan varyans .10'dan .14'e yükselmiştir (R^2=.149, F=11,600, p<0.05). Başka bir deyişle, düşmanca cinsiyetçilik değişkeninin açıklanan varyansa yaklaşık .5'lik bir katkısı olmuştur. Son olarak üçüncü modelde ise, düşmanca cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyete dayalı stres değişkenlerinden sonra korumacı cinsiyetçilik değişkeni modele eklenmiş ve bu değişkenin modele eklenmesi ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması puanında açıklanan varyans .14'ten .18'e yükselmiştir (R^2=.181, F=9,710, p<0.05). Buna göre toplumsal cinsiyete dayalı stres değişkeninin açıklanan varyansa yaklaşık .3,5'lik bir katkısı olmuştur (bkz. Tablo 9 ve Tablo 10).

Tablo 11. Sağ Görüşler Kategorisi için Değişkenlerin Pearson Korelasyon Katsayıları

	Stres	Meşrulaştırma	Cinsiyetçilik	Korumacı C.	Düşmanca C.
Stres	1				
Meşrulaştırma	-,066	1			
Cinsiyetçilik	,229	,248	1		
Korumacı C.	,053	,287*	,826**	1	
Düşmanca C.	,321*	,127	,841**	,391**	1

** p <.01. * p <.05

Sağ görüşler kategorisine bakıldığında ise, Tablo 11'e göre, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile korumacı cinsiyetçilik puanları arasında anlamlı ve pozitif yönlü, ancak zayıf bir ilişki bulunmuştur (r=.287, p<.05). Diğer taraftan, toplumsal

cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile çelişik duygulu cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyete dayalı stres puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>.05).

Tablo 12. Sağ Görüşler Kategorisindeki Katılımcılarda Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasının Yordayıcılarına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R^2	F	Düzeltilmiş R^2	Yord. Std. Hatası
1	,287	,082	4,651	,064	6,04234

Tablo 13. Korumacı Cinsiyetçilik İçin B ve Beta Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri

Model	Yordayıcılar	B	Std. Error	β	t	p
1	(Sabit)	18,051	2,723		6,630	,000
	Korumacı	,170	,079	,287	2,157	,036

Sağ görüşler kategorisinde, yalnızca korumacı cinsiyetçilik regresyon denklemine girerek, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasındaki varyansın .8'ini açıklamakta (R^2=.082, F=4.651, p<0.05) ve böylelikle toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının tek yordayıcısı olmaktadır (bkz. Tablo 12 ve Tablo 13).

3.2. Nitel Araştırma Bulguları

Bu bölümde, mevcut çalışmanın nitel araştırma soruları doğrultusunda toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle işlevsiz baş etme yolları, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına ilişkin tematik analiz bulguları, her bir temayı tipik olarak yansıtan alıntı örnekleriyle sunulmaktadır. Alıntılarda, özellikle dikkat çekilmek istenen kısımların altı çizilmiştir. Alıntılarda konuşmalardaki ilgisiz kısımlar çıkarılmış ve çıkarılan kısımlar (...) şeklinde gösterilmiştir. Kuramsal ve tümevarımsal olarak gerçekleştirilen tematik analiz sonucunda ulaşılan temalar Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 14. Tematik Analiz Bulguları

Kategori	Tema ve Alt Tema
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Stres	Yetersizlik Entelektüel Olarak Aşağı Hissetme Kadınlara Tabi Olma Kadınsı Algılanma Duyguları İfade Etme Performans *Cinsel Performans* *Çalışma ve Gelir Sahibi Olma Zorunluluğu* *Mezuniyetle Başlayacak Sorumluluklar* *Evlilik Baskısı* *Zorunlu Askerlik*
Stresle İşlevsiz Baş Etme Yolları	İncinebilir ve Zayıf Olmaktan Kaçınma Güç ve Kontrole Güvenme Fiziksel Şiddete Başvurma Duyguları Bastırma Performans ve Başarıya Önem Verme
Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması	Fırsat Eşitliğine Vurgu Mevcut Toplumsal Cinsiyet Sistemini Sabitleştirme Geleneksel Rolleri Onaylama
Cinsiyetçilik	Düşmanca Cinsiyetçilik *Tahakkümcü Paternalizm* *Rekabetçi Farklılaştırma* *Feministlere Yönelik Olumsuzlama* Korumacı Cinsiyetçilik *Korumacı Paternalizm* *Tamamlayıcı Farklılaştırma* Modern/Yeni Cinsiyetçilik *Kadının Güçlenmesine İçerleme* *Eşitlik-Cinsiyetçilik İkilemi*

3.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Strese Dair Bulgular

Görüşmelerin analizi sonucunda, heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı strese dair beş temaya ulaşılmıştır. Bu temalar; *yetersizlik, entelektüel olarak aşağı hissetme, kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma, duyguları ifade etme* ve *performans*'tır. Katılımcıların neredeyse tamamı erkek olmaları nedeniyle yaşadıkları zorlukları, bu zorluklar karşında ne yaptıklarıyla iç içe konuşmuştur. Bu kısımdaki temalar esas olarak katılımcıların stres deneyimleri üzerinden oluşturulmuş olmakla birlikte, sunulan alıntılarda bu iç içe oluşun görülebilmesi adına, bizzat bu zorluklar karşında ne yaptıklarıyla ilgili açıklamalarına da yer verilmiştir.

3.2.1.1. Yetersizlik

Görüşmelerde katılımcıların bir kısmı, "her konuda yeterli olma" beklentisi karşısında yetersizlik hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bu, bir anlamda her şeyin bir yeterlilik-yetersizlik meselesine dönebileceğine işaret etmektedir. Ayrıca yaygın olarak, fiziksel görünüş -özellikle üst gövdenin fit ve büyük olması, geniş omuzlar, geniş göğüsler, uzun boy gibi- ve bununla paralel olarak güçlü, kuvvetli, dayanıklı ve fit olma gibi özellikler katılımcıların yetersiz hissettikleri alanlar olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda yetersizlik hissinin katılımcılarda farklı durumlarda ortaya çıktığı söylenebilir. Gündelik hayat içerisinde "güç gerektiren" eylemler karşısında olabildiği gibi, spor faaliyetleri, rekabet içeren etkinliklerde de deneyimlenebilmektedir. Aşağıda bu temaya ilişkin tipik alıntılar yer almaktadır.

Aşağıdaki alıntıda, "erkeğin her konuda yeterli olması gerektiğine dair norm" bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı bu beklentileri "saçmalık" olarak nitelendirmekle birlikte, yine de bu sınırları belli olmayan "yeterlilik" beklentisi karşında "yetersiz" hissettiğini dile getirmektedir. Ayrıca katılımcının güçlü ve kuvvetli olma beklentisi karşısında zorlandığı da görülmektedir.

Alıntı-1 [5. katılımcı]
102 K5 hmm hiç bundan bahsetmedim *erkeğin her konuda yeterli olması gerektiğine dair bi norm var ortada* ve bu norm açıkçası beni farklı vehçeleriyle öne geçtiriyo örneğin ben hem bunu erkek olmak üzerinden kuruyorum hem de kendimi idealize ettiğimde hem bedenen ve zihnen yeterli olmak istediğim bazı alanlar var bunlara dair yetersizliklerim açığa çıktığında beklenmedik tepkiler de açığa çıkartabliyorum işte bağırmak bunun bi örneği ama onun dşınnda ortamı terk etmek abi şu konuyu kapatın ya da ben gidicem falan demek çok olduğu oluyo o yüzden bu toplumda bi erkek hakkaten şey gibi vahşi hayat gibi biraz *erkek dediğin abi yetersizse sıçtın eğer bi konuda* mesela bir aaa hatta bak şeyde bile bu var ya *bilek güreşi flan olur kaybettin ya uffff bittin yani seninle alay ederler seni yerin dibine geçirirler sen de erkek misin derler hakkaten yani toplumda erkek dediğin güçlü kuvvetli olur erkek dediğin yeterli olur saçmalık halbuki ama bu beni de ele geçiren bi şey bi yandan çünkü sürekli bi ben erkeğim hem gender olarak hem ee biyolojik cinsiyet olarak erkekliği kendime erkek olmayı istediğim için diyim* sürekli bi erkekliğimi hep değil ama belli durumlarda özellikle yetersiz hissettğim anlarda erkekliğimi onarmak için yeterli olduğum hareketler yapmak istiyorum işte bağırmak konuyu daha iyi bildiğim bi yere çekmek o yetersizliğimi filtrelemek daha *şey evet bu çok açık erkek dediğin yeterlidir evet hem de her konuda çok zor yaah off değlim ya değilim (gülüyor)*
103 A her şey her şey olunca
104 K *hangi hudutta şunlarda yeterli olmasam olur hayır öyle bi şey yok herşeyde yeterli olman lazım*

Aşağıdaki alıntıda ise fiziksel görünüşün "kaygı" yaratan bir durum olduğu görülmektedir. Katılımcı bu konuyu "kafaca aşmaya" çalıştığını söylemekle beraber, bu konudaki yetersizliği kendisini başka erkeklerle kıyasladığında deneyimlediğini dile getirmektedir. Ayrıca katılımcı kendisinde olmayan uzun olmak, fit olmak gibi fiziksel görünüşle ilgili özelliklerin kadınlarla olan iletişimini değiştirebileceğini düşünürken, kadınların bu özelliklere sahip erkeklere bakışının kendisinde bir yetersizliğe neden olduğunu belirtmektedir.

Alıntı-2 [12. katılımcı]
65 K12 (…) *yani dışarıya karşı kendini güçlü kuvvetli hissetmekle olabilir mesela birisi çıktı mesela senden daha uzun daha iriyarı falan filan gibisinden mesela o en temelde yeterlilik dediğin şeyi o aslında o vurguluyo ama mesela o tarz şeyler yaşadım mı evet kaygılarım oldu ama mesela bu kaygıları kendi kafamca aşabildim yani bunu mesela (...) ama mesela dışarıdan olan şeyler hayatımızı etkiliyo mu etkiliyo bence mesela bi kadının kaslı bi erkeğe bakışıyla işte senin göbekli oluşun daha kısa boylu oluşun falan filan bu seni tetikliyo* bana sorarsan yani hakkaten insan hayatında bazı noktalarda bence o şekilde hareket etmiyo kendimi mesela *şunu söyleyebilirim kendimi açık veren bi şekilde çok spor yapan biri olsaydım çok iyi bi fiziğe sahip olsaydım biraz daa uzun da olsaydım mesela örnek veriyorum daha fazla ee kızlarla ileşimi olan birisi olabilirdim belki yani bu bunu biraz sanki tetikliyo bilmiyorum belkide olmazdım düşüncemde de onlar saçma geliyo* birini sevmenin biriyle konuşmanın altında yatan şey de ne biliyim şey gelmiyo yani fiziksel görünüm falan filan gibi de gelmiyo enteresan mevzular

Aşağıdaki alıntıda ise fiziksel görünüş açısından katılımcının kendisini diğer erkeklerle kıyaslamasının kaygı yaratan bir durum olduğu görülmektedir. Diğer taraftan yukarıdaki alıntıdan farklı olarak, bu katılımcı, medyada sunulan 'gerçekçi olmayan güçlü ve dayanıklı erkek imajı' karşısında fiziksel görünüş, güçlü ve dayanıklı olmayla ilgili olarak yetersizlik hissettiğini ifade etmektedir. Ayrıca katılımcı kendisinde olmasını önemsediği bir fiziksel özelliği kadınlarda gördüğünde de yetersizlik hissettiğini söylemektedir.

Alıntı-3 [4. katılımcı]
97 K4 (…) *hani ee bi spor müsabakasında hani bi filmde bi dövüş filmi spor filmi izlediğimizde haddinden fazla odaklanıyolar ve kendi başarıları için uğraşıyolar kendi 12 saat boyunca antreman yapabiliyo sen yarım saat geçtikten sonra bitkin durumdasın hani şey kickbox üzerinden örnek verirsem 1 saatlik antremanda biz ölüyoduk hani ağır bi antremandı açıkçası ama izlediğim filmde 1 gün boyunca yapıyo antremanı hani dayanmaması gerekiyo hani o yüzden kendini yetersiz hissediyosun hani bu gibi şeyler var daha çok kendini diğer erkeklerle kıyaslama yani işte daha güçlü olmalıyım daha dayanıklı olmalıyım* (…) gibi şeylerde evet yetersiz hissettiğim yetersizlik hissettiğim çok oldu ee ama işte bu *yeni yeni fark ediyorum aslında son yıllarda bence bu benim bi yetersizliğim değil de bu herkesin yetersizliği ve hiç kimse aslında bunu dışarıya dışa*

yansıtmıyo çünkü biz erkekler arasında hani çok farklı konular konuşabiliyoruz ama bu tür konulara çok girmiyoruz hani ee birbirimizin yetersizliklerini çok fazla konuşmayız daha çok kendimiz hakkında arkadaşımız hakkında övünürüz o yüzden hani aslında birbirinin sıkıntılarını yetersizliklerini çok fazla bilmediğimiz için eem yetersizlik de hissediyoruz gibi duruyo
(…)
106 A ee peki şey bedensel özellikler olarak önemsediğin şeyler var mı erkeksi bi beden şöyle olmalı benim için önemli dediğin şeyler var mı
107 K4 *yine biraz var açıkçası ee şöyle mesela kendim ben bunun sıkıntısını yıllarca yaaşadım küçükken de çok ee tombul bi çocuktum ve bu konuda sıkıntı çektim hani eeem mesela biraz daha omuz bölgesinin biraz daha geniş olması gerektiğini düşünüyorum ve daha iyi hissettiren bi şey hani benden omuzları geniş olan bi kız gördüğümde bi kötü hissediyorum açıkçası (gülüyor)* ama eeem biraz daha şey aslında yumuşak olmayan bi beden eeem daha mesela etli olmayan bacaklar hani şeylikten yani zayıflıktan kastettiğim yumuşak olmakla alaklı ve yumuş yumuş denilebliir belki buna çok fazla *hani ben aslında çok uyumlu bi insandım ama işte spor yaptım işte kikboxa gittim denedim yaptım bi şeyler bununla savaştım aslında işte yemek yemeyi falan çok severim ama bana kötü hissettirdiği zamanlar da oluyo çünkü erkeğin biraz daa bi tık daha fit bi vucuda sahip olması gerektiğini dünyada bu* öğretildi vesayre ee bunu söyleyebilirim biraz kilolo olablir ama bi tık daha yağın az olduğu bi beden biraz daa omuzların geniş olduğu olabiilir hani bi de şey erkekten genellikle göbekli şekilde bahsedilir ama göbeğin olmaması gerektğini düşünüyorum hani şey konusunda bi derdim yok mesela sakallı olmalı sakalsız olmalı hiç umrumda değil ama *bi tık daaha vucudun orantısız olmaması gerektğini bi tık daha düşünüyorum o kadar da zor bi şey değil açıkçası (anlaşılmıyor)*

3.2.1.2. Entelektüel Olarak Aşağı Hissetme

Katılımcıların yarısının, 'entelektüel olarak aşağı hissetme'yi bir stres kaynağı olarak konuştukları görülmektedir. Bazı katılımcılarda bilgili bir kişi olmak isterken 'bilmeyen' konumuna düşmek bir gerilime neden olmaktadır. Bazılarında ise her konuda bilgili olma beklentisi karşısında bilmeyen konumunda olmak ve böyle durumlarda başkalarının olumsuz tepkileriyle karşılaşmak rahatsızlık vermektedir. Diğer taraftan az sayıda katılımcı için, entelektüel olarak başka bir erkekle kıyaslanmak ve ondan aşağı kalmak strese neden olabilmektedir.

Aşağıdaki alıntıda, yetersizlik temasına benzer şekilde, katılımcı; bilgi, beceri ve donanım açısından kendisinden beklenenleri karşılayamadığında aldığı olumsuz tepkiler nedeniyle yaşadığı gerginliği ifade etmektedir. Bilmeyen kişi konumunun "ayıplanması" katılımcı için bir sorun olmaktadır. Katılımcı, bilmesi gerekmeyen, belki de hiç kullanmayacağı ya da bilmek istemeyebileceği konularda bile bir "bilgisinin olması gerekliliği" karşısında bir gerilim yaşadığını belirtmektedir. Bir anlamda kendisine

atfedilen her zaman "donanımlı" ve "hazırlıklı" kişi olma zorunluluğu nedeniyle zorlanmaktadır.

Alıntı-4 [4. katılımcı]
91 K4 (…) *ee bi tamirat işleri genelde ya da mekanik işlerde sanki bi şekilde yapmasak bile bilgimizin bulunması gerkiyo hani dursun zamanın gelince kullanırsın hani erkeğin hazırlıklı olması gerekiyo gibi her duruma hani hazırlıklı olmadığında bazı şeyleri ayıplayabiliyoruz şeyi kendim biliyorum musluk tamiri falan hiç bilmem yapamam hani (...)* hani yük falan dedik ya gereklilik ya olmamamız gerekiyo ya da olmayabiliriz ama bu öğretilmiş *ve bu çok geren bi şey açıkçası hani* ee en çok da şey geliyo bi yere gidilecek yeni tanışılan bi gurup ya da kız arkadaşımlarımızla bi yere gidicez mekanı bizim seçmemiz istenio neden neden biz seçmek zorundayız hani soruyo nereye gidelim fark etmez senin seçtiğin bi yere gidelim bu karşıdan ayıp karşılanıyo niye bilmiyorum hani e dışarıya dair oraya dair bi biilgim olmayabilir ve *sanki erkeğin bilgiye çok sahip olması gerekiyo donanımlı olması gerekiyo hani evet bi yerleri bilmek oranın kültürürünü tanımak nerenin nerde neyi güzel yaptığını bilmek hoş olabilir ama bilmoyo da olabilirsiniz o zaman ayıplanmaması gerekir (...)*

Aşağıdaki alıntıda, katılımcının "entelektüel bir konuda bir şey bilmediği" iddia edildiğinde veya çok fazla eleştirildiğinde "eksik" ve "ezilmiş" hissettiğini dile getirmektedir. Buna göre, katılımcının, özellikle başkalarının gözünde 'bilmeyen' konumuna düştüğünde rahatsız olduğu görülmektedir. Yukarıdaki alıntıdan farklı olarak bu alıntıda katılımcının bilgi sahibi olmak istediği bir alanda bilmemesi bir stres olarak ortaya çıkmaktadır.

Alıntı-5 [5. katılımcı]
94 K5 (…) hep iktidar sahibi olmakla alakalandırıldığı için mesela *kendimi eksik hissettiğim kendimin ezildiğini hissettiğim anlarda ulan hayır ya bi dakka ya ben erkeğim diyebilcek yani bu anlama gelebilecek davranışlar sergilediğim oldu* hakkaten örneğin ee çok fazla eleştirildiğim yerde çok yoğun eleştirilere tabi tutulduğum bi yerde hiçbir doğru yanlış gözetmeden karşı çıktığım ve hayır öyle değil hayır böyle değil hayır sen şöyle yaparsın hatta safsata gibi sen de şöylesin sen de böylesin diyebilcek şey yaptığım ve hakkaten bunu bi erkeklik ispatı olarak yaptığım oldu oluyo hala daa (…) hem kompleks yaptığım bazı alanlar var *bi ortamda benim entelektüel bi konuda bi şey bilmediğim iddia edlince çıldırıyorum* diyorum ki hayyıııır bunu biliyorum (anlaşılmıyor) yani ben en son şöyle patlamıştım niçe'de felsefeci mi sanki heidegger hegel varken o kim diye o mesela bağırma anı hah ev içinde de çok oluyo o bağırma anı o böyle sesini yükseltip karşındakini ezip susturma anı bu böyle şey erkek erkek yani erkek güya orası erkek anı erkekliğin şey yaptığı an patladığı ve bu çoğunlukla bu olaylardan sonra böyle bi yaah yine naaptım ben yaah bir böyle utanmışlık bir böyle yah uf ben halbuki böyle yapmama gerek yok hali evet böyle şeyler oluyo (…)

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcının, başka bir erkeğin kendisinden daha üst bir şekilde konumlandırılması karşısında yaşadığı gerilim görülmektedir.

Alıntı-6 [8. katılımcı]
99 K8 yoo rahatsızlık değil bi defa ablamın kocası vardı eniştem kendisi aynı zamanda halamın oğlu olur onun bi kardeşi vardı iş arkadaşları falan vardı beraber istanbulda içtik gece yarısına kadar sonra çorbacıya gittik orda benden bağımsız gelişien bi muhabbet vardı *bi şahıstan bahsediyolardı eniştemin müşterisi büyük bi şirketin yöneticisiydi halamın oğlu dediki ee adı H.miş burda hiç kimse H. hakkında yorum yapacak düzeyde bile değil ne ben ne sen ne sen beni de işaret ederek hiç birimiz onun hakkında yorum bile yapamayız o çapta değiliz bu bana dokundu dedim beni karıştırma ee karıştırım dedi sen haddini bileceksin dedi bak beni karıştırma ben herkes hakkında ben cumhurbaşkanı hakkında da yorum yaparım hazreti ali hakkında da yorum yaparım allah hakkında da yorum yaparım ben o yeterliliğe sahibim* yok değilsin şöyleyim böylesin sonra H.ya küfrettim madem o kadar sizin saygı duyduğunuz biri varsa ben de o sizin saygı duyduğunuz kişiye hakaret ediyorum sonra birbirimize şey ortamdan uzaklaştırılmak istedim ama orda ben içtiğim çorbanın ee parasını vermek istedim ee şey izin vermemeye çalıştılar ben bunu gururuma yediremedim ben ee hem beni küçümsüyosun hem de sen benim içtiğim çorbanın parasını ödeyeceksin benn bunu kabul etmem bi beş dakka itiştik kakıştık sonra borcumu içtiğim çorbanın parasını ee ödemeyi başardım sonra birbirimize girdik falan polis geldi (…)

3.2.1.3. Kadınlara Tabi Olma

Görüşmelerin tümüne bakıldığında, katılımcıların neredeyse tamamının, kadınlara tabi olmayı bir zorluk, baskı, ezilme veya otorite sarsılması olarak konuştukları görülmektedir. Ayrıca bu durumun, farklı şekillerde ifade edildiği gibi farklı alanlarda (maaş farkı, mesleki konum, sevgililik ilişkileri vb.) ortaya çıktığı söylenebilir. Görüşmelerde katılımcılar, özellikle erkeğin daha başarılı olmasının beklendiğini düşündükleri veya kendilerinin başarılı olmayı istedikleri alanlarda, kadınların kendilerinden daha başarılı olmalarını bir sorun olarak konuşmuşlardır.

Kimi katılımcılar kadının ekonomik olarak kendisinden "daha güçlü" konumda olmasını ve hatta olması ihtimalini bir "baskı" olarak ifade etmektedir. Örneğin Alıntı-7'de katılımcı varsayımsal konuşmasına rağmen, "paranın bir güç olabileceği"ni belirterek, eşinin ondan fazla para kazanmasının kendisinde "baskı" yaratacağını ve "ezik" hissedeceğini dile getirmektedir. Benzer şekilde Alıntı-9'daki katılımcı da eşinin kendisinden daha fazla para kazanmasını "olumlu karşılamayacağını" ifade etmiş ve dahası eşinin "zaten çalışmasının da ayrı bi soru" olduğunu ekleyerek esasen eşinin çalışmasını tercih etmeyeceğini belirtmiştir.

Alıntı-7 [1. katılımcı]
110 K1: *aynen ama olacağı da söyliyim aklıma geliyo mesela eşimin benden fazla kazanmasını da istemem*
111 A: hıı
112 K: aynen bilmiyorum bu soru gelirmiydi de
113 A: yok senin açmış olman daha güzel oldu
114 K: (gülüyor) *öyle yani onu istemem haa bak ama bu mesela bi baskı hani eşim fazla kazanırsa bende kendime baskı hissederim daha fazla kazanmak için böyle bi algı var içimde*
(…)
116 K: evet daha fazla para kazanmaya çalışmak gibi bi davranışın içine girerim ya da işte uzlaşırım onunla o çalışsın ben yiyeyim tarzında bi şey evet ama yok ya şey *hani içimde onun şeyini hissederim bunun ezikliğini bi hissederim* daha fazla kazanmaya dair bi şey yaparım ya da hayatımda seçeceğim insan *hani şeyi de hissettiririm ona çok para kazanmana gerek yok ben kazanayım sen işte kendi halinde takıl tarzı bi şey öyle yani para bi güç olabilir yani*
(…)
127 A: yani başka erkeklerin yanında şöyle bi şey olmasını istemem diyebileceğin
128 K1: *yani mesela sevgilim bana bağırmasın ya da normalde kavga ediyorken büyük bi tepki gösteriyosa erkek arkadaşlarımın yanında göstermesin ya da işte normalde ee bağzı yerlerde kontrol sağlamaya çalışırken erkek arkadaşlarımın yanında olmasın ya biraz daha saygılı olması gerekiyor erkek arkadaşlarımın yanında o otoritemi korumam için* sonra ne olmasın yani erkek arkadaşlarımın yanında bilmiyorum çok da bi şey gelmiyo
129 A: hiç böyle başına bi şey ee bi deneyimin var mı böyle bi kendini kötü hissetttiğin
130 K*: hımm yani evet mesela en basitinden geçen serviste giderken kız arkadaşımdan trip falan yiyodum böyle birazcık sesini yükseltti uyardım hemen dedim böyle bi şey yapma kendimi iyi hissetmiyorum başka erkekler de vardı ya da başka kadınlarda da var çok fark etmiyor ama erkeklerin olması daha büyük bi şey*

Görüşmelerde, kadınlara tabii olmanın, tipik olarak, bir sorun olarak söz edildiği bir alan sevgililik ilişkileri olmuştur. Bu çalışmadaki katılımcıların çoğu açısından, bir anlamda, erkekler arasındaki otorite konumunun, erkeğin sevgililik ilişkilerinde kadın üzerinde ne kadar otorite kurulabildiğiyle ilişkilendirildiği söylenebilir. Örneğin Alıntı-7'de katılımcı, özellikle diğer erkeklerin yanında ilişkideki "otorite" olmadığı anlamı çıkarılabilecek herhangi bir durumda kaldığında (mesela başka erkeklerin yanında sevgilisi ona sesini yükselttiğinde) kendisini "iyi" hissetmediğini söylemektedir. Benzer bir açıklama Alıntı-8'de de karşımıza çıkmaktadır. Bu alıntıda katılımcı, erkek arkadaş grubu içinde, kız arkadaş tarafından çağrılmanın "kadına sözünü geçirememe" olarak değerlendirildiğini dile getirmiştir. Katılımcı kendi kız arkadaşı tarafından çağırıldığı durumlarda "ikilemde kaldığı"nı söylemektedir.

Alıntı-8 [2. katılımcı]

122 K2 ya aslında şey konuştukça açılıyo bence kelimeler de şimdi *arkadaşlarımla otururken kız arkadaşım çağırdığında gitmek zorunda hissediyosun dier taraftan da duygusal olarak da arkadaşlarımı satmış oluyorum* onları orda bırakıp kaçmış oluyorum diyosun *bu ikilemde kaldığın için* hani onlar seni farklı bi gözle görüyo olabilir sen kalktıktan sonra arkandan yine sattı bizi düşüncesi olabiliyo yani

123 A orda erkekliğe ilişkin şeyler söyleniyo mu peki nasıl erkek falan gibi

124 K2 başkaları yani benim duyduğum gerçi aslında oluyo olabilir kesinlikle mesela başka birini çağırdıklarında *nası bi erkeksin de kalkıp gidiyosun işte bi kıza sözün geçmiyo mu falan aslında oluyo* ben kalktığımda arkamdan mutlaka deniyodur oluyodur bence yani şaka ve şey karışımı bi şey gülmek için söylenen bi tavırla yapılmış şeyler çünkü yoksa kimse kimseyi kırmak için söylemez çünkü biliyo hani gitmek zorunda yani sevdiği insan

Diğer taraftan, kadınlara tabii olma konusunda katılımcıların kendi söylem alanları içinde farklı şekillerde konuştuğu da görülmektedir. Örneğin Alıntı-9'da katılımcı temelde kadınların yönetici konumda olmasına karşı çıkarken, "otoriter" kadınları "istisna" olarak değerlendirmektedir. Katılımcının bu açıklaması, kadının ancak bir 'erkek gibi' otorite kurduğunda (ve bir anlamda erkek konumuna geçtiğinde) ona "itaat etme"nin bir sorun olmadığını ima etmektedir. Ayrıca katılımcı, üniversitede "bir nevi sınıfın yöneticisi" olan kadın hoca konumunu "rahatsız edici" bulmadığını ifade etmiştir. Burada da öğretmenlik toplumsal olarak kadına uygun görülen mesleklerden biri olduğu için öğretmen konumundaki kadının otoritesinin rahatsız edici bir durum olarak ifade edilmediği söylenebilir.

Alıntı-9 [6. katılımcı]

123 A peki şey sen bi kadın yöneticiyle çalışman gerekse nasıl hissederdin nasıl olurdu o süreç senin için

124 K6 *yani aslında baktığın zaman bazı kadınlarda farklı oluyo gerçekten tam otorite kurabilen kadınlar oluyo o yüzden hani erkekliğe has olmamalı ama erkek yoğunlukta olmalı bazı istisnalar var yani gerçekten otoriter kadınlar var öyle bi kadına düşersem düşersem dediğim yönetici olarak öyle bi kadın olursa ister istemez itaat edersin zaten ama öbür türlü ne olur bilemiyorum yani alacağı yanlış kararları elimden geldiğinde değiştirmeye çalışırım öyle bi zorunluluk olursa*

125 A peki senin için rahatsız edici bi şey olur mu kadın yöneticiyle çalışmak

126 K6 *yani şu an baktığın zaman benim üniversite de olsun lisede oldun benim bi çok öğretmenim kadındı rahatsız edici miydi değildi bi nevi sınıfın yöneticisi de hoca olduğu için rahatsız edici olmadı ya olmuyor tabii kişiye göre değişir*

127 A *ee mesela evlendiğinde eşinin senden daha fazla para kazanmasıyla ilgili ne düşünürsün*

128 K6 *yani onu olumlu karşılamam tabii ki yani evet* zaten benim için çalışması da ayrı bi soru yani mesela size şey demiştim düşük maaşlı bi işle çalışıp ömür boyu geçim sıkıntısı çekeceğime belki evlenmeyebilirim gibi bi görüş var demiştim burda dikkat ettiyseniz hiç eş tarafından bi gelir öyle bi düşüncem olmadı yani yani o yüzden gelir kısmının ev geçim kısmının benim üzerimde olmasıını tercih ederim

3.2.1.4. Kadınsı Algılanma

Görüşmelerde katılımcıların neredeyse tamamının kadınsı algılanmayı bir stres kaynağı olarak konuştuğu görülmektedir. Bu durum konuşmalarda, üç şekilde karşımıza çıkmaktadır; başkaları tarafından kadınsı olarak algılanmak, kendisini kadınsı hissetmek veya başka erkeklerin kadınsı olarak görülmesi. Katılımcılar kadınlara atfedilen farklı özellikler, davranışlar ve etkinlikler üzerinden bu meseleyi dile getirmektedirler; titiz ve bakımlı olmak, dedikodu yapmak, duygusal ve hassas olmak, kibar konuşmak, makyaj yapmak, etek giymek, salınarak yürümek gibi.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, dedikodu yapmayı sevmesine rağmen, bir yandan da kabul ettiği "erkek adam dedikodu yapmaz" anlayışı karşısında yaşadığı "yapmalı mıyım, yapmamalı mıyım" şeklindeki "içsel muhasebe"yi ve dedikodu yaptığı zamanlarda kendisine dönen "yargılayıcı bakışlar" nedeniyle yaşadığı kötü hissiyatı anlatmaktadır. Hatta katılımcı bunu bir görüşme sırasında anlatmanın kendisinin bile zorlayıcı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca bu alıntıda, kadınsı olma ve eşcinsel olma arasında bir bağlantı kurulduğu görülmektedir. Katılımcı, dedikodu yaptığı zamanlarda eşcinsel olarak algılanması ihtimalinin kendisinde kötü bir hisse neden olduğunu ifade etmektedir. Bu konuşmanın sonuna doğru, katılımcı, dedikodu yapmanın "kadınlara atfedilen" bir şey olduğunu ve bunu yapmanın başkalarının gözünde kendisini "kadınlaştıran" bir şey olduğunu düşündüğü için kötü hissediyor olabileceğini fark ettiğini, bir "aydınlanma" yaşadığını söylemiştir.

Alıntı-10 [4. katılımcı]
99 K4 (…) dedikodu yapması aslında çok severim (…) *hani şu anda bunları rahat bi şekilde anlatıyorum ama aslında içten içe ee zorlanarak da anlatıyorum bi yandan hani çünkü erkek adam dedikodu yapmaz ya da hatta bunu bi hani şu an bi görüşmede anlatılyorum evet ama aa hani normal arkadaş sohbetinde bi yerde anlatırken hani dedikodu yaptığımızı görseler hani dedikodu yaptığımzda çevreden birileri baktığında bi yargılayıcı bakışlarla bakıyo ve kendimi kötü hissetmeme sebep oluyo acaba yanlış bi şey mi yapıyorum diyorum* (…) o sırada çocuktum hani belki *hani tabir hoş değil ama hani şey gibi bakıyodum hani ee top falan denir ya hani arkadaşıma öyle bakıyodum sadece kibar bi çocuktu* felan ben o şekilde baktığımda oniki yaşındaydım ama şu anda ben eem birilerinin ardından *dedikodu yapma eğlenceli muhabbet aslında goygoy muhabbeti bunu yaptığım için diğerleri bana dışardan böyle bakıyosa kötü hissederim* ee yapmalımıyım yapmamalımıyım kendim içsel muhasebesine girerim muhakemesine girerim (…) şeyi fark ettim hani ımm erkeklik erkekliğin tersi kadınlık olarak görülür ya acaba dedim ki *şu an fark ettim bunu ee bu şekilde dedikodu daha çok kadınlara atfedilen bi şey acaba*

dedikodu yaptığımızda dışardan birisi bize yargılayıcı bakınca kadınlaşıyoruz falan diye mi düşünüyoruz acaba belki bundan dolayı olabilir ve ee hoş karşılanmayacağı için belki biz de kötü hissediyo olabliriz ben kendi kendime aydınlanma yaşıyorum da (gülüyor) evet olabilir belki bundan dolayı olabilir ve şey kurallar var ve bu kuralları dışına çıkıyorum bu olabilir sanki

Aşağıdaki alıntıda ise, katılımcı kadınsı algılanmaya ilişkin zorlanmasını ortama bağlı olarak anlatmaktadır. "Belli bir ağırlığı" olduğu ve "hürmet" gördüğü mahallede dışarıda çamaşır asmayı (geleneksel olarak kadına ait bir görev olarak görüldüğü için) bir problem olarak görmekte ve bunun "zorlayıcı" olduğundan söz etmekte; ancak onu kimsenin tanımadığı bir mahallede olursa bunları yapabileceğini dile getirmektedir. Diğer taraftan, "şu an için kendisini böyle kandırdığını" da itiraf etmektedir.

Alıntı-11 [10. katılımcı]
55 K10 (…) ee evlendiğimizde benden yemek yapmamı falan istiyo ben de zaten hani hep şey diyorum ortak bi yaşam olmalı ortak bi yaşam kurmalıyız ama *ben daha makine açmayı bile bilmiyorum nasıl olcak yani biz bu ortak yaşamı nası kurcaz belli şeyler belli insanların üzerine kalcak* yani onun ve benim ikimizin üzerine herhanig bi şey kalmasın diye ne bi başkasına emirvaki yapmayım diye ne de benim üzerimde istemediğim şeyler kalmasın diye öğrenmeye çalışıyorum ee ütü yapmayı falan öğrendim ee makineyi falan işte biraz öğrendim zaten şey ya yani aslında program herşeyi hallediyo sen sadece ayırıp şey yapacaksın *en problemi aslında en zorlayıcısı dışarı çıkartıp bunları asmak şimdi yıllardır oturduğun yerde bi ağırlığın var yani ben burda yani ne biliyim herkes bana hürmet ediyo böyle ee şey bi rol var böyle ailemdir yada bana e şimdi ben kalkıp cam sildim mi eyvah yani ee benim açımdan da eyvah aslında* belki gülüyorum ama ne biliyim yani ama kız arkadaşma her zaman şey diyorum merak etme ben sana yardım edicem diyorum ee ama bundan kurtul bu kurtuluşu da şöyle düşünyorum zaten diyorum ki *zaten evlendiğim zaman başka bi yere taşınırım ordada beni kimse tanımaz (gülüyor) rahat rahat cam da silerim ee ne biliyim çamaşır da asarım her şeyi de yaparım yani şu an için kendimi böyle kandırıyorum*

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı kendisini kadınsı hissettiğinde, çoğu zaman kötü hissettiğini ve başka erkeklerin kadınsı olmasının da "rahatsızlık" verici olduğundan bahsetmektedir. Katılımcı etek giymeyi, makyaj yapmayı, kibar konuşmayı, salınarak yürümeyi ve hassas olmayı "kadınlara ait şeyler" olarak nitelendirmektedir. Bunları başka erkeklerde görmekten rahatsızlık duyduğunu söylemektedir. Kendisinden bahsetmeye başladığında ise, tırnaklarıyla oynamayı kadınsı olarak görse de artık bunu bir sıkıntı olarak görmediği söylerken; kadınsı olarak gördüğü "hassasiyet" içerisine girme halinden kötü bir his olarak bahsetmektedir. Burada, geleneksel erkeklik anlayışının sınırlı bir oranda esnetilerek sürdürüldüğü görülmektedir.

Alıntı-12 [1. katılımcı]
133 A: peki hiç erkek olmakla hiç bağdaştıramayacağın şeyler var mı
134 K1: ee erkek olmakla bağdaştıramayacağım şeyler (duruyor) yani (duruyor) çok şey şeyler aklıma geliyor etek giymek mesela erkek etek giymez mesela giyeceği şey bellidir ya da bilmiyorum yani çok salına salına yürümez (gülüyor) gibi (duruyor) ee makyaj yapmaz *çok belli işte kadının çok kadınlara ait şeyler gibi* yapan var ama eeeh mesela erkeklerde öyle çok ne konuşma diyim *aşırı kibar konuşma beni rahatsız ediyo mesela* bi erkekte onu yakıştıramıyorum öyle yani pek de bi şey gelmiyo aklıma
(…)
140 K1: yok hayır ama *kadınsı olarak görüyorum yine de önceden bi yapar mısın desen kendim için yapmam derdim yani tırnaklarımla oynayacağım falan filan ama yapıyorum şu an güzel oluyo hiç sıkıntı yok* (gülüyor) eem rahatsız olduğum şeyleri konuşuyoduk ee yani (duruyor) bazen böyle (duruyor) ilişkimde bazen şey olduğu oluyo hani anlamak için *çok duygusal bi konuşma içine girdiğim zaman çok hassasiyet içerisine girdiğim zaman böyle kendimi kadınsı hissedip ondan kötü hissettiğim zamanlar oluyo hani böyle (anlaşılmıyor) bu masaya yumruğunu vur lan falan (gösteriyor vurarak) tarzı bi şey oluyo (anlaşılmıyor) öyle*

3.2.1.5. Duyguları İfade Etme

Görüşmelerde katılımcıların tamamına yakını, duyguları ifade etmeyi bir zorluk olarak konuşmuştur. Katılımcılar bu konuda konuşurken "tüm duygular", "genel duygular", "olumlu duygular", "olumsuz duygular", "kötü duygular" gibi daha genel ifadeler kullanmışlardır. Buna göre, katılımcıların bu "duygular"ın ne olduğu isimlendirmekte zorlandıkları söylenebilir. Böyle olmakla birlikte, bizzat duyguların ifadesi üzerine gerçekleşen konuşmalarda ağlama, üzülme ve sevgi gibi duygu ve duygu ifadeleri daha sık yer alırken; öfke, gülme, yalnızlık, can sıkıntısı gibi duygu ve duygu ifadelerinden az sayıda katılımcı bahsetmiştir. Ancak görüşmelerin bütününe bakıldığında, "duyguları ifade edememe" ve "ağlamada zorlanma" konuşmalarda öne çıkmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı yalnızken duygu ifadelerinin "dibine vurduğunu" söylerken, başkalarının yanında her duyguyu istediği şekilde dışa vuramadığını söylemektedir. Katılımcı "erkek kahkaha atmaz söylemi" nedeniyle zorlandığını hatta "insani" duyguları bile yaşayamadığını dile getirmektedir. Ayrıca katılımcı, bir yakının ölmesi gibi durumlar dışında istediği gibi ağlayamadığı dile getirmektedir. Yani katılımcı, geleneksel erkeklik anlayışı ve din gibi faktörler nedeniyle başkalarının yanında duygularını ifade edemediğini, ancak yalnızken bunu yapabildiğini ifade etmiş olmaktadır.

Alıntı-13 [10. katılımcı]
88 A evet peki şey duygular dedin ya duygularını mesela rahatlıkla ifade edebiliymusun işte korkmak sevinç falan gibi
89 K10 *yani edemiyosun ben edemiyorum hani şöyle söyliyim çok mutluysam kendim tabii kendi odamda duşta muşta bütün ifadelerin dibine vuruyorum ama ee işte olsun okulda olsun ne biliyim dışarda arkadaşların yanında falan ama tahmin ediyorum ki herkes böyledir yaa yani tüm istediğin duyguları istediğin gibi dışa vuramıyosun ama ee tamamen erkek olmak üzerinden soruyosan yine öyle yine hani ee ya çok komik bi şey izliyosun kahkaha atacaksın ama atamıyosun ama erkek adam kahkaha atmaz daha normal güler* ee yani arınç'ın şey söylemi kadın toplum içinde kahkaha atmayacak söylemi aklıma geldi de aslında erkek de kahkaha atmaz yani bu dinle yandık ne erkeğin ne kadının kimsenin kahkaha atmasına izin vermiyo hadi kadın atamıyo erkek zaten atamıyo (…) *bi erkek olarak ben bırak gülmeyi kahkaha atmayı çok insani duyguları bile yani şey yapamıyosun yaşayamıyosun* o yüzden erkek olmandan ötürü istediğim gibi kahkaha atamıyorum yani mesela kerimcan gibi gülmek isterdim böyle o güldü mü böyle yani ne biliyim başka gülüşü kimin hoşuma gidiyo ama böyle *yani hani istediğim gibi gülmek isterdim ya en azından istedğim gibi gülmek veya ağlamak isterdim yani hani sadece çok yakınımdaki biri öldüyse vefat ettiyse ancak o zaman ee bi anlamda ağalayabiliyosun ama ne biliyim çok sevdiğin bi yazar bi yönetmen öldüğnde bile insanın içinden ağlamak geliyo ama ee ağlayamıyosun ağladığında niye dediklerinde buna bi cevap yok saçma bi hal alıyo o yüzden oysaki içimden geldi ya ne var yani gülmek kadar ağlamak da normal değil mi sonuçta o da bi duygu ben kendi adıma gülmeyi de ağlamayı da istediğim gibi yapabildiğimi düşünmüyorum*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı sevdiği insanlara karşı "sevgi gibi olumlu duygularını" ifade etmekte zorlanmadığını söylerken, "olumsuz duygular" söz konusu olduğunda içine kapandığını ve anlatamadığını dile getirmektedir. Ek olarak, katılımcı sosyal ilişkilerinde karşısındakilerden duygularını paylaşmasına dair bir talep gelse bile ağlamanın erkekler için "kendi kendine yetmemeye" işaret ediyor olması nedeniyle duygularını ifade edemediğini söylemektedir.

Alıntı-14 [5. katılımcı]
117 A hangi duygulardan bahsediysun bu arada
118 K5 *bu genel duygular yalnızlık can sıkıntısı falan bi insanı sevdiysem çok rahat ifade ederim olumlu duyguları ifade etmekte çok zorlanmıyorum galiba ama olumsuzsa eğer bi içe kapanma anlatmama* hatta yani bu belki de biraz sosyal ilişkilerde sorun olabiliyo çünkü arkadaşlıkta bile insanlar isitoylar bana anlat isityolar ama kardeş pardon da sen kimsin oluyo yani çünkü *erkek şahsiyeti biraz daa böyle kendi başına var olan bi şey ilişkisel değil de sürekli kendi başına varolan kendi kendine yetmeye çalışıyo hatta bu öğretiliyo hep hatta işte kendi düşen ağlamazdan bu yana* (anlaşılmıyor) ve bu merak ediyodum bi kız çocuğuna da kendi düşen ağlamaz deniyo mu *(…) bu ağlamak kendi kendine yetmemek hissini oluşturacak bi şey olamaz yani olmaması lazım ee erkekler ya da ben ben ve erkekler biz duygularımızı ifade etmiyoruz çok fazla orası kesin özellikle kötü duygularsa (…)*

3.2.1.6. Performans

Görüşmelerin analizi sonucunda, performansın bir stres kaynağı olarak konuşulduğu beş alt temaya ulaşılmıştır. Buna göre cinsel performans; çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu; mezuniyetle başlayacak sorumluluklar; evlilik baskısı; zorunlu askerlik alt temaları karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1.6.1. Cinsel Performans

Görüşmelerde katılımcıların yarısı cinsel performansla (partneri tatmin edebilme, erken boşalmama, cinsel ilişkiye her zaman hazır olma, ilişkiyi başlatan ve yöneten pozisyonunda olma, vb.) ilgili toplumsal beklentiler, kabuller ve gerçekçi bulmadıkları imajlar karşısında yaşadıkları kaygılardan ve zorluklardan bahsetmektedirler. Kimi katılımcılar bunu kendi cinsel birliktelik deneyimleri üzerinden ifade ederken, kimisi ise bir deneyimi olmasa bile cinsel performasla ilgili bir sorun yaşama kaygısı taşıdığından bahsetmiştir. Katılımcılar bu konuşmalarda partnerlerinden gelen herhangi bir olumsuz tepkiden söz etmemişlerdir. Diğer taraftan cinselliğin erkekler arasında bir rekabet ve güç gösterisi alanı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu konuşmalarda cinsellik "erkekliğin ortaya koyulduğu" bir performans alanı olarak değerlendirilmektedir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, son zamanlarda farkındalık kazansa da cinsel birliktelikte erkeğin her zaman hazır olması gerektiği yönündeki "baskı" karşısında hazır olmadığı durumlarda hala kötü hissedebildiğini, "erken boşalma" gibi durumlarda "erkekliğinden gitmiş gibi" hissedip utandığını, cinsel birliktelikte (birlikteliği başlatma, yönetme ve partneri tatmin etme açısından) "tüm sorumluluk erkeğin üzerinde"ymiş gibi hissettiği zamanlar olduğunu dile getirmiştir. Katılımcı özellikle bu konudaki toplumsal baskıdan bahsetmiştir.

Alıntı-15 [1. katılımcı]
122 K1: ee şöyle bu konuda zaten büyük bi baskı var bu konuda hissettim *bunla mücadele de ettim bu konuda son zamanlarda farkındalık da kazandım ee erkek her zaman hazır olmalı ee hazır olmadığım durumlar oluyo ama hala şey hissediyorum erkek gerçekten her zaman hazır olmalı* özellikle alkol erkeklerde pek iyi etkilemiyo mesela o zamanlarda kendimi çok kötü hissettiğim zamanlar oldu *alkol aldığım zaman birliktelik kuramadığımda kendimi yetersiz hissediyorum ama hani fizyolojik bunu da biliyosun*

ama buna rağmen hissediyosun bu işte toplumsal şeyler cinsellikte tamemen ortaya çıkıyo ne kadar sen entellektüel alanda kendini şey de yapsan ee cinsellikte kalan kalıyo ee onun harici işte açık konuşabilirim rahatsız olmayacaksanız erken boşalma geç boşalma gibi durumlarda da ee mesela *erken boşalma anı beni çok şey yapıyo erkekliğimden gitmiş gibi hissediyorum falan kendimi utanıyorum falan hani bu tür şeyler oldu ee onun harici hani partnerime işte şey sen tatmin olurken onun olmaması aslında bu bağlamda çok şey var hani tüm sorumluluk erkeğin üstünde gibi ya da ben öyle hissediyorum hani erkek yapmalı erkek ayarlamalı erkek (anlaşılmıyor) erkek hazır olmalı işte falan filan tarzı bi baskı var* aslında bunları da ee hani yenmeye çalışırken iletişim kurmaya çalışıyorum ve gerçekten çok rahatlatıcı hani aslında erkekler şey yapıyo erken boşalıyo içinde kendi yetersizliğini hissediyo ondan sonra daha yeterli olabilmek için çabaya giriyo ve çabaya girdikçe daha yetersiz oluyo yaa şeymiş (anlaşılmıyor) onu paylaşmakmış hani böyle böyle oldu kendimi yetersiz hissettim dediğin zaman aslında hiçbi şey kalmıyo o ee her zaman güçlü olmak zorunda değilsin güçsüz yanını da göstermek aslında bi şey olmuyo çok rahatlatıyo hani ilişkimde bu sorunu yaşadım bu yolla geçti yani şu an daha sağlıklı bi ilişki daha sağlıklı bi cinsel ilişki olabildi daha güzel

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı porno endüstrisinin çizdiği "cinsel gücü sonsuz olan erkek" imajı nedeniyle sorunu kendinde aradığından bahsetmektedir. Katılımcı, porno filmlerdeki saatlerce sevişebilen erkek imajının aslında gerçeği yansıtmadığını ama yine de bu imajın içselleştirildiğini ve erkeklerde performans baskısı yarattığını belirtmektedir.

Alıntı-16 [4. katılımcı]

97 K4 hah evet eee hissettiğim oldu çünkü ımm şeyden açıklayabiliriz belki mesela cinsellik örneği üzerinden gidersek *örneğin videolarda pornolarda vesayre ee erkeğin sanki saatlerce ee bi kadınla sevişebileceği gösteriliyo halbuki orda bi kurgu var (…) ve kendinizde bunla alakalı bi sıkıntı olduğunu düşünüyosunuz ama halbuki siz normal olan durumdasınız ama hayır o bi saat boyunca bi şeyler yapabiliyo hayır yapamıyo aslında ama bunu bilmiyosun ve bu öğretiliyo bu yüzden cinsellik deneyiminde (…) cinsel açıdan daha tatmin edici olmalıyım ya da daha uzun süre cinselliği paylaşabilmeliyim gibi(…)*

(…)

125 K4 *işte pornolardaki gibi erkeğin gücünün sonsuz olduğu düşünülüyo ama öyle deil hani bunları belki (…)*

Aşağıdaki alıntıda ise cinselliğin erkekler arasında bir rekabet ve güç gösterisi alanına dönüşebildiği görülmektedir. Katılımcı, bir kadın tarafından iki erkeğe ve kendisine yapılan grup seks teklifi karşısında ne hissettiğini anlatmaktadır. Katılımcı; cinsel performansının ölçülüp diğer erkeklerle kıyaslanacağına, erkekliğini ortaya koyması gerekeceğine, cinsel performansına göre güçsüz olarak tanımlanabileceğine ve bunun da kendi erkekliğiyle ilişkilendirilebileceğine dair kaygılarını anlatmaktadır.

Alıntı-17 [13. katılımcı

88 K13 yani ee işte iki erkek arkadaşım var bi bi bi kız tarafından işte *grup sekse davet edildiler işte ben de o ortamdayım işte bana da sunuldu işte sen de ister misin işte seni de görmek isteriz oralarda gibi öyle bi şey sunuldu ben de bu teklifi reddettim (…)*

89 A peki şey bunu neden ee hani şey hiç böyle erkekliğini ispatlamak durumunda kaldın mı ya da hiç öyle bi şey hissettin mi diye sordum ya ona cevap olarak söyledin ya onu tam şey yapamadım anlayamadım sanırım

90 K yani orda işte arkadaş ortamında sanki hani benim böyle ee onlar işte o böyle bi şeye davet ediliyolar hani ben de bi erkek olarak hani böyle bi şeye işte nasıl bu teklifi nasıl değerlendiririm gibi böyle bi şey geldi aklıma yani hani *yine işte erkekliğinizi orda ee heralde ortaya koymak veya orda hani kim daha hani hıh aktif performansı daha yüksek olacak gibi heralde orda bi o bi hani bi şey sergiliycem ben de ha o daha böyle bi şey geldi yani bana uygun olmayan bi hıh teklifti* o daha böyle patalojik bi ilişki orda hıh işte arkadaşlarımla birlikte böyle bi deneyim içerisinde olmak yani bana çok uygun gelmedi

91 A anladım

92 K ama orda arkadaşlarım tarafından hani ve ben de onlarla beraber bi erkek olduğum için hani böyle bi davet içerisine giriyorum ben de hani veya orda ben de işte erkekliğimi bi şekilde veya *benim erkekliğimi orda nası sergilediğimi görcekler belki veya işte performansımı ölçecekler belki onun üzerinden artık bana bakış açıları değişecek* veya benim ama daha böyle hani fark ettiğiniz gibi ya en mahrem alanımı hani orda böyle ortaya çıkması işte deneyimlenmesi onlar tarafından hani görülcek veya işte bi kıstas konulucak gibi bir sürü heralde orda dinamikler var yani veya bundan sonra belki onların bana bakış açıları değişecek yani ben şu an belki ee daha onlar için bi kapalı kutuyum belki yakın arkadaşız ama yani işte bi de benim o yönümü belki tanıyacak insanlar belki onun üzerinden yeni tanımlamalar yapacaklar veya *hani güçsüz olarak tanımlayacaklar belki ya benim o erkimi gücümü işte o cinselliğim üzerinden ee tanımlayacak olabilir* yani arkadaşlarım böyle bi şey geldi aklıma

3.2.1.6.2. Çalışma ve Gelir Sahibi Olma Sorumluluğu

Görüşmelerin bütününe bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamı çalışma ve gelir sahibi olmaya dair sorumlulukları bir stres kaynağı olarak konuşmaktadır. İş deneyimi olmayan katılımcılar için erkeğin meslek sahibi olması, evin geçimini sağlaması ve çok para kazanması gibi beklentiler bir baskı olarak konuşulurken, iş deneyimi olan katılımcılarda ise iş hayatı içindeki çeşitli durumların da bu zorlanma haline eklendiği görülmektedir. Ayrıca bazı katılımcıların açıklamalarında tipik olarak karşımıza çıkan bir başka mesele de "hesap ödeme" ile ilgilidir. Bazı katılımcılar, bir mekânda sevgilisinin hesabını ödeyemediğinde bunun rahatsızlık verici olduğunu ifade ederken, kimi katılımcılar için başka erkeklerin kendisinin hesabını ödemesi bir sorun olarak ifade edilmektedir.

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı "eve ekmek getirme", "eline altın bilezik takma" ve "meslek sahibi" olmak gibi "sorumlulukların" erkeğin üzerine "yüklendiği"nden bahsetmekte, buna "mecbur bırakılması" karşısında hissettiği baskıyı anlatmaktadır.

Alıntı-20 [9. katılımcı]
68 K9 *valla ee toplum erkeklerin üzerine nası bi sorumluluk yüklüyo evine ekmek getir eline altın bilezik tak bi mesleğin olsun ya ben buna mecbur bırakılmak zorundamıyım ya yani o kdar mecbur bırakıyosunuz ki okuycaksın ya da çalışmak zorundasın ben (anlaşılmıyor) her yaz çalıştığımı bilirim babama da bunu sorarım babam derki hayatı öğren diye seni verdim çalıştırdım hayatı böyle mi öğrenceksin böyle mi öğrenmek zorundasın* burda hayatı öğren derken sen aslında erkeksin evine ekmek getiri de aşılıyosun farkında değilsin ee zorunlu kıldıkları şeylerden en önemlsi budur (…)

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı aldığı maaşın ileride geçinmesine yetip yetmeyeceği konusundaki kaygılarını ifade etmektedir. Bir yandan, bu meselelerin hem kendisi hem başkaları tarafından "erkekliğin sorgulandığı" bir alan olduğunu dile getirmektedir. Katılımcı "çok iyi para kazanma" ve mülk sahibi olma konusundaki beklentiler karşısında, bir yandan parası da olmadığı için, zorladığını anlatmaktadır. Katılımcı özellikle araba alması konusunda hem sevgilisinin "sıkıştırmasından" hem babaannesinin "pandemiyle birlikte" artan talepleri karşısında zorlandığını söylemektedir. Buna göre katılımcı için halihazırda bir baskı olan beklentilerin değişen koşullar nedeniyle daha da arttığı görülmektedir.

Alıntı-21 [10. katılımcı]
48 K10 eee yani tabii oldu şu son süreçte çok oluyo *aldığım maaş üzerinden evlendiğimde geçinebilecek miyim veya aldığım maaş yetebilecek mi üç beş yıl sonra bi çocuğumun olmasını istersem ben o çocuğa bakabilecek miyim gibi erkekliğim ee işte bura gayet de sorgulanıyo kendim de sorguluyorum bunu başkaları da sorguluyo ee yarın bir gün tanıştığımzda kız arkadaşımın ailesi tarafından da sorgulancak başka erkekliğim sorgulandı mı böyle şey olunca insan cevap bulamıyomuş onu anladım yani böyle normal hızda konuşsak saatlerce anlatacağım şey vardır ilaki vardır mutlaka yaşamışımdır ama ee işte akıma gelenler bi çırpıda bunlar*
(…)
55 K zaten benden ilk en önce beklediği şey okulumu bitirmem zaten biraz okula dönüşümde bu ilişkinin de etkisi oldu kız arkadaşımın sağolsun işte okulumu bitirmemi istiyo ilk önceki bazı şeylere adım atalım artık diye ondan ziyade *kız arkadaşımın benden beklentisi tabii ki de tahminen bunu her kadın ister çok iyi para kazanayım çok rahat yaşayalım en azından yılda bi iki defa tatile gidelim ister tabii şakayla karışık olsa da böyle şeyler söylüyo olabiliyo beklentileri var* ee çok fazla geç saate kadar dışarda kalamıyoruz çünkü o biraz uzakla o avcılarda oturuyo ben beyoğlunda oturuyorum bu nedenle *bi araba almamı istiyo ama param yok param olmadığını da biliyo ama işte sürekli sıkıştırıyo ben böyle ee ne biliyim kredi kartıyla taksitle bi şey aldığım zaman* direk *bunu yüzüme vuruyo bak işte paranı böyle saçma sapağan yerlere harcıyosun bi araba alsana diyorum işte daha rahat gezelim geç saate kadar dışarda kalabilelim falan veya*

ben ona ne zaman çok erkek seni evden arıyolar erken eve dönüyosun falan dediğimde işte eh bi araba al o zaman daha rahat gezelim falan diyo ee böyle beklentiler (...)
(…)
59 K *(...) ama ben bayaa zorolanıyorum evdekiler de çünkü ya babanemde bazen hani çok şey yapabiliyo işte artık mesela son en son pandemi döneminde ben sürekli hala metrobüse falan biniyorum işte sürekli bana bak ben sana demiyo myuym ne zmandır kendine araba al araba al araba al sabah gidiyosun milletle birlikte oralara binmek zorunda kalıyosun falan diyo ama yani ya benim aldığım maaştan haberi yok ya da yani pahalılıktan haberi yok bilmiyorum ama yani bu bu istekler biraz zorluyo ev almak araba almak gibi şeyler zorluyo*

Aşağıdaki alıntıda ise diğer alıntılardan farklı olarak, bir işte çalışma beklentisinin yanında, nasıl bir işte çalışıldığının da geleneksel beklentilere karşılık verebilme açısından kişiye sıkıntı yaratan bir durum olabildiği görülmektedir. Katılımcı, toplumsal prestij ve bilinirlik açısından mesleklerle ilgili "genel bi skala" olduğunu ve kendi yaptığı işi (video çekip kurgu yapmak) söylediğinde insanlardan aldığı "tatminsiz" tavır karşısında rahatsız olduğunu anlatıyor.

Alıntı-22 [12. katılımcı]
85 K12 (…) benim arkadaşımın ailesi ben mesela bi işle meşgul değilsem bana bakışı değişebilir gibi onun önüne geçemiyosun *hiç bi zaman ya da ne iş yapıyosun sorusuna keskin bi cevap vermen gerkiyo mesela ben uzun bi süre onun sıkıntısını yaşadım bak çok güzel bi yere vardık aslında şimdi sen insanlara şunu söyleyemiyosun ben video çekiyorum işte freelance serbest şekilde çalışıyorum video çekiyorum onu kurguluyorum insanı tatmin eden cevap o değil* asansör en güzel örneği de asansörde mesela asansörde bi komşuyla denk geldiğinde ee naptın okulu bitirdin sen şimdi ne iş yapıyosun video çekiyorum diyemediğim noktalar oldu biliyo musun uğraşmak istemediğim noktalar oldu bazen bazısına dedim ki kameramanım bazısına dedim ki daha bilindik şeyi istiyo çünkü televizyonda çalışıyorum anlatma gerksinimi duyuyosun *çünkü yaptığın şeyi ve onda "haa" şu oluyo "hıuıım" tatminlik de yok yani hiç bi şekiilde çünkü bilmiyo onu halbuki mesela kanalda çalışan bi adamdan daha çok para kazanıyorumdur veya daha mutlu bi iş yapıyorumdur* ama o onu anlayamayacağı için onu bilmediği için önyargıda şey yapıyo bzen sallıyorum çünkü genel bi şey var *genel bi skala var* onu şey yaapamıyosun

3.2.1.6.3. Mezuniyetle Başlayacak Sorumluluklar

Görüşmelerin analizi sonucunda, katılımcıların yarısının mezuniyetle başlayacak ve/ya artacak olan sorumlulukları bir stres kaynağı olarak konuştukları görülmektedir. Katılımcılar özellikle iş, aile, evlilik, geçim ve kendi ayakları üzerinde durma gibi konularda ebeveynlerden, aileden, çevreden ve/veya toplumdan gelen baskı karşısında deneyimledikleri olumsuzluğu ve zorluğu "kaygı", "korku", "endişe", "ürkme" veya "yorgunluk" olarak ifade etmişlerdir. Bu noktada, katılımcılar söz konusu sorumlulukları

erkek olmayla ilişkilendirmekte; özellikle ekonomik özerklik/bağımsızlık erkek olmanın bir gerekliliği olarak konuşmaktadırlar. Bazı katılımcılar bu beklentileri nasıl karşılayacaklarıyla ilgili olarak deneyimledikleri kaygıları aktarırken, kimi katılımcılar için esas gerilim kaynağı bu beklentilere nasıl direneceğidir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı "mezuniyet zamanı geldikçe" çalışma ve kendi ayakları üzerinde durmayla ilgili olarak "sorumluluğunu eline almış eski güçlü erkek tipi"nin (çalışan ve kendi ayakları üzerinde duran) kendisine hatırlatılmasıyla üzerinde bir baskı oluştuğunu; bu durumun, halihazırdaki kafa karşıklığı ile birleşerek iyice olumsuz bir duruma yol açtığını ifade etmektedir. Katılımcı şu an farklı öncelikleri olmasına rağmen bu beklentilere "hak verdiğini" ve bu beklentileri karşılaması gerektiğini düşündüğü halde karşılayamıyor oluşundan dolayı zorlanmaktadır.

Alıntı-18 [3. katılımcı]

50 K3 yani bu özellikle son yıllarda işte biraz daha *bu mezuniyet zamanı geldikçe* böyle işte ee üzeri *benim üzerimde bi baskı oluşturuyo o eski anlayış* biraz daha işte aileden gelen işte ya *mutlaka bi ekmeğini eline alman lazım çalışman lazım işte ee kendi ayakların üzerinde durman lazım* falan gibisinden buu *sürekli sorumluluk bize hatırlatılıyo ve bu e bu biraz beni yoruyo yani şuanda böyle bi ufak bi korku bi endişe oluşturuyo böyle*

(…)

52 K ebeveynlerin beklentisi çevrenin beklentsi işte akrabaların napıcaksın mezun olacak mısın işte hani maaşın ne kadar olcak falan gibisinden daha benim aklımda kyk borcu falan varken işte bunların söylenmesi biraz böyle farklı oluyo *yani hani bi hemen bi baskı oluşturuluyo işte hani o sorumluluğunu ee eline almış eski erkek tipi böyle güçlü erkek tipi olmam bekleniyo öyle bi şey*

(…)

56 K yaa şu anda benim kendimin o kadar da fazla aslında önemsediğim şeyler değil şu anda çünkü hani daha farklı öncelikler var mezun olma çabası var işte hani ee farklı kariyer planlamaları var napcaam konusunda onun bi kafa karışıklığı var bi de bu eklenince biraz olumsuz etkiliyo o yüzden onu böyle tam bi şekilde karşılayamıyorum yani daha çok etkisi olumsuz oluyo böyle söyleyebilirim

57 A hımm peki karşılaman gerektiğini düşünüyomusun

58 K düşünüyorum evet evet evet yani şöyle diyorum yani bu *evet yani haklılık payları var eninde sonunda bi şekilde onunla bi karşılaşıcam öyle olmam gerekiyo evet şeklinde kabulleniyorum* yani öyle oluyo

(…)

63 A şey mesela ailenle bu konuları konuşuyo musunuz

64 K konuşmuyoruz hayır konuşulmuyoo *o beklenti hissettiriliyo sana* söyleniyo onun hakkında herhangi bi yorum yapma hakkın olmuyo yani öyle söyleyim

(…)

66 K (…) yani o geleneksel olan o düşünceye hak verdiğim yerler var kesinlikle tabiikide işte hani bi yerde hani işte ee ekmeğimi elime almam lazım çalışmam gerekiyo hani evli olsam da olmasam da bi şekilde ee kendi ayaklarım üzerinde duran bağımsız bi birey olmam lazım bi erkek olmak biraz daa bunun gibi *çünkü kadın da böyle olabilir hani o*

da öyle olamaz demiyorum bi kadın da işte çalışmayı tercih edebilir kendi ayakları üstünde durmayı tercih edebilir erkek bunu yapmak biraz daa zorunda gibi hissediliyo o eski erkek anlayışı tarafından ben de ona hak verdiğim yerleri var bu konuda evet biraz öyle olması gerekiyo yani bi erkek hayatında bii belli bi yaştan sonra ailesine bağımlı asalak bi birey olmamalı aslında biraz böyle gibi tabi ben böyle tanımlıyorum

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, erkek olduğu için kendisinden aile kurma, üreme ve ailenin geçimini sağlama gibi konularda ailesinin, çevresinin ve toplumun beklentisini, "kişisel alanına girilmesi" ve "hayallerinin çalınmak istenmesi" olarak değerlendirmekte ve kendisini "baskı altında" hissetiğini dile getirmektedir. Yukarıdaki katılımcının aksine bu katılımcı açısından esas sorun, bu beklentilere nasıl direneceğidir. Bu noktada, şu an için henüz baskı olmadığını ama esas mezun olduğunda üzerine geleceklerini söylemektedir.

Alıntı-19 [8. katılımcı]

48 K8 erkeklerden ne bekliyo topluuum erkeklerdeeen ımmm bi kaç şey bekliyo dediğim gibi öncelikle *ee bi aile kurmayı ve bu ailenin devamlılığını maddi açıdan sağlamayı bekliyo o aile ne biliyim işte bu aile kurararak biyolojik bi devamlılık sağlamayı bekliyo eee evlendikten sonra iş bitmiyo yani ee çocuk bekleniyo yeni evlenen çiftler evliliklerinin üstünden bi iki yıl geçsin aileleri onlara baskı yapmaya çalışıyo hani nerde çocuk* diye

(…)

49 A evet ee peki bu saydığın beklentileri sen kendi üzerinde hissediyomsun yani bizzat bunlar da senden bekleniyo gibi

50 K8 *benden bekleniyo şimdi ee bu beklenti benim kendimden beklediğim bi beklenti değil bu ee her gençten her erkekten beklendiği gibi benden de bekleniyo kimden işte aileden bekleniyo çevreden bekleniyo ee ne biliyim düzenden sistemden bekleniyo bende ee yani geçmişten bu yana bu beklentilere karşı nasıl koyacağım bunun hesabını yapmışım bunlara nasıl direnicem bu beklentilerin dışında bir yaşam yaşamak istiyorum bu yaşamı nasıl inşa edicem diye ee kafamda kurgular yapmışım şu an o baskılar yok henüz öğrenciyim hele mezun olayım çok daha üstüme gelcekler bunu biliyorum ee o zaman ben de ne diycem ne yapıcam ben bunların hesabını da çok önceden yapmışım hani*

(…)

52 K8 *nası hissediyorum yani kendimi baskı altında hissediyorum yani benim özel kişisel alanıma ee girilmek isteniyor diye hissediyorum benim hayallerim çalınmak isteniyor diye hissediyorrum (...)* eğer aile sahibi olursak çocuk sahibi olursak özel yaşamımızın büüyk bi çoğunluğu aileye gidecek bu görünen bi gerçek hani gündüz çalışacaksak akşam eşe çocuğa zaman ayırmak zorundayız *işte ben biraz da bunun dışında kalmak istiyorum ama bunu şu an peki dillendirmiyorum dillendirsem üstüme çok giderler ben direnemem ben aileye şu an bağlıyım ee ne zaman ekonomik bağımsızlığımı kazandığım zaman ee daha güçlü bi şekilde direnebilirim diye düşünüyorum bilmem anlatabildim mi*

3.2.1.6.4. Evlilik Baskısı

Görüşmelerde katılımcıların neredeyse tamamı evlilikle ilgili meseleleri bir stres kaynağı olarak konuşmaktadır. Bazı katılımcılar evlilikle ilgili zorlanmalarını doğrudan erkek oluşlarıyla ilişkili olarak konuşurken, bazı katılımcılar bunu daha genel bir şekilde söylemişlerdir. Katılımcıların bir kısmı, evlenmek istemediği halde ailesinin, akrabalarının ve çevresinin bir baskısı olduğundan söz etmiştir. Katılımcıların bir kısmının evlenme-evlenmeme ikilemi nedeniyle zorlandıkları görülmektedir. Bir kısım katılımcı ise evliliği bir "gereklilik" olarak konuşmakta ve bununla ilgili kaygılarını dile getirmektedir.

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı annesinin deneyimlediği akraba baskısı nedeniyle evlenmesi noktasında kendisine yaptığı baskıyı anlatmaktadır. Katılımcı "farklı bir yaşam tarzı" olabileceğini ve evlenmek istemeyebileceğini dile getirmektedir.

Alıntı-23 [13. katılımcı]
55 A *evet peki şey ebeveynlerinin senden bi erkek evlatları olarak beklentileri var mı*
56 K *evlilik konusu olabilir belki (...) ne biliyim beni öyle bi yola sokmaya çalışması veya* diğer insanlar şu an evlenmiş olabilirler ama ben bnim yaşam tarzım farklı belki ben 32 veya 35 yaşında ve ya *belki hiç evlenmiycem* onunda sanırım böyle işte konuşuyolar akrabalarla biraraya geldiklerinde diğer kadınların anneme işte sizin oğlunda işte 30 yaşına kadar geldi *neden hala evlendirmedin oğlanı deyip annemi işte annemin orda bi baskı alması sonra işte eve gelip onu benim üstüme boca etmesiyle böyle bi durumdan bahsedebiliriz*

Aşağıdaki alıntıda ise, katılımcı bir yandan sevdiği kadınla birlikte vakit geçirebilmek için "evlenmesi gerektiğini", bir yandan da evlilikle ilgili "kalıplar içinde bulunmak zorunda" kaldığını; diğer yandan, "evlilikteki erkeğe biçilen roller" nedeniyle de "ne gerek var evlenmeye" diye düşündüğünü ve bu konuda zorlandığını dile getiriyor.

Alıntı-24 [10. katılımcı]
36 K10 (…) ne biliyim belli bi kalıplar içersinde bulunmak zorunda kalıyoruz ee ya bunlar rahatsızlık yaratıyo tabii ee işte evlilik düşünüyosun iş belli bi ciddiyete vardıktan sonra hani ilerde evlenmeyi düşünüyosun *işte evlilikte erkeğe biçilen rollere bakıyosun ya ne gerek var evlenmeye diyosun ama* öte yandan bi kadını çok seviyosun onla evlenmek birlikte işte zaman geçirmek istiyosun ee eh bazı şeyleri daha rahat yaşamak isityosun en azından birlikte vakit geçirmek anlamında daha çok uzun süre yan yana kalma anlamında bile ee o ee o da iç anadolulu ben de öyleyim hemen hemen aynı geleneklerden geliyoruz ee *bunları yapmak için bile belki çok saçma gelecek ama*

evlenmek gerekiyo gerçekten rahat olamıyoruz olamıyosun veya ee yani ne biliyim zorlandığım (…)

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, evliliği "zaten olması gereken bir şey" olarak gördüğü için üzerinde baskı hissetmediğini söylemekle birlikte, konuşmasının devamında evlilikten bahsederken bu konuda çok da yapılabilecek bir şey olmadığını "istese de istemese de şey de yapsa" bunun gerçekleşeceğini söylemektedir.

Alıntı-25 [2. katılımcı]
117 A *hiç böyle peki bu mesela evlilikle ilgili şeylerin senin hiç üzerinde baskı gibi hissetttiğin oldu mu yoksaa*
118 K2 hayır yani evlilik zaten hani olması gereken bi şey hani birlikte yaşıyosan birlikte bi hayat sürmek istiyosan olması gereken bi şey bence ııı *yani çok da yapacak bi şey yok yani bu konuda olması gereken bi şey çünkü hani sen istemesen de işte şey yapsan da olcak yani* iki kişi birbirini sevmişse istiyosa bu olcak bi şey zaten o yüzden beni korkutmuyo hiç bi zaman

3.2.1.6.5. Zorunlu Askerlik

Görüşmelerde az sayıda katılımcı askerlikle ilgili meseleleri bir baskı ve zorluk olarak konuşmakla birlikte, askerliğin ayrı bir tema olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Katılımcılar askerliği aşılması gereken zorlayıcı bir engel olarak dile getirmekle birlikte, bunun aşılmaması ve/ya aşılamaması durumunu daha büyük bir "problem" olarak ifade etmektelerdir. Alıntı-26'da görüldüğü üzere, katılımcı "askerlik meselesi"nden bir an önce "kurtulmayı" istemekte; çünkü askerliği bitmeden devlet ve toplum nezdinde "gerçek bir erkek" olunamadığından ve bu nedenle "doğru düzgün bir iş" bulunamadığından bahsetmektedir.

Alıntı-26 [10. katılımcı]
73 K10 (…) ilk iki gayem var birisi okulu bitirmek *ikincisi askerlik meselesinden kurtulmak* bir an önce onu atlatmaya çalışıyorum *çünkü gerçek bi erkek askerliği bitirmediği zaman hem devlet nezdinde hem toplum nezdinde olamıyosun doğru düzgün bi iş bulamıyosun* yani sen bi kadınsın belki bilmiyorum böyle bi şey deneyimlemedin ama erkeklik cidden özür dilerim askerlik cidden iş hayatında çok enteresan gelecek belki ama ya *büyük bi problem yani askerlik yaptın mı* lan naaapıcan sen ben burda silah mı kullancam sanki ama işte o sanırım şeyden kaynaklanıyo hani ee bi sabah çocuğun evini basıp askere götürmesin *ben de işsiz kalmayım gibi saçma bi durum* (…) yani şu an ailemin benden beklentisi ve benim de bunlara karşı bakış açım ilk etapta okulu bitirmek ve askerlik

Alıntı-27'de ise katılımcı, askerliğin bir yandan kişide olumsuz izler bırakan, "dayatılan" bir "beyin yıkama sistemi" olduğundan bahsederken; diğer yandan, bir rahatsızlık nedeniyle askerliğe gidemezse "askere gidemeyen erkek" olarak konumlandırılabileceğini ve "erkekliğini zedeleyecek" söylemlerle karşılaşabileceğinden duyacağı rahatsızlığı dile getirmektedir. Böylece, katılımcı, askerliği, erkekliğinin ve erkek olarak yeterliliğinin sorgulanacağı bir performans alanı olarak tanımlamış olmaktadır.

Alıntı-27 [11. katılımcı]
70 K11 (…) *ikinci olarak biz üniversiteyi okuyan gençlerden bahsediyorum okuduktan sonra bizi zorunlu olarak günümüzde (anlaışılmıyor) altı ay ya da bi sene günümüzde artık altı ay oldu zorunlu olarak hepimizi bi yere kapatıyolar* ve belli bi sisteme tabi tutuyolar şu saatte kalk şu saatte şunu yap ee sorgulama *tam sorgulayacak yaşımızda üniversite okuduğumuz yaşta bizi sorgunun olmadığı bi yere götürüyolar ee ve bu da tabii kalıtsal bi şeyler bırakıyo* insan ee mental olarak altı ay bakıldığında düzenli olarak bi sistemde *bi beyin yıkamadır* bu ve ee tabii ki belli başlı getirileri oluyo ee yani bu açıdan bakıldığında erkeği bazen de suçlayamayabiliyorum bu tarz dayatmalardan ötürü
71 A hıhım yani şey sünnet ve askerlik gibi
72 K ya mesela aklıma gelen ilk iki zorluk bunlar geliyo
(…)
98 K ııım erkek olarak yeterliliğimin sorgulanmasıı olmadı ama bu olabilir şöyle olabilir mesela ee *hani bi rahatsızlığım olsaydı eğer ve askere alınmasaydım şey olarak bakılabilirdi belki bazı taraflar tarafından hani askere gidemeyen erkek asker yapamayacak erkek hani o erkekliği zedeleyecek söylemlerde bulunulabilirdi hani evet (...)*

3.2.2. Stres ile İşlevsiz Baş Etme Yollarına Dair Bulgular

Görüşmelerin analizi sonucunda, heteroseksüel erkeklerin stres karşısında başvurdukları işlevsiz baş etme yolları ile ilgili olarak beş farklı temaya ulaşılmıştır: *İncinebilir ve zayıf olmaktan kaçınma; güç ve kontrole güvenme; fiziksel şiddete başvurma; duyguları bastırma; performans ve başarıya önem verme*.

3.2.2.1. İncinebilir ve Zayıf Olmaktan Kaçınma

Görüşmelerde katılımcıların yarısı incinebilir ve zayıf olmaktan ya da öyle görünmekten kaçındığını dile getirmiştir. Bu durum farklı alanlarda ve farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, katılımcıların fiziksel, psikolojik, ekonomik, duygusal ve/ya zihinsel olarak incinebilir ve zayıf olmaktan veya görünmekten kaçındıkları ve

hatta çeşitli davranışlarını buna göre şekillendirdikleri söylenebilir. Örneğin, aşağıdaki alıntıda katılımcı, erkeğin yetkin görünmesiyle (başkalarına ihtiyaç duymamak, işlerini kendi başına halledebilmek gibi) ilgili bir anlayış olduğu için "talihsiz izlenimi" ve "çaresizlik hissi" vermekten kaçındığını söylemektedir.

Alıntı-28 [5. katılımcı]
132 K5 şöyle söyliyim *talihsiz izlenimi görünmekte kaçınılır çünkü erkek dediğin yetkin olur hali var* yani babaya bile gitsen çaresiz değil de sanki işte (anlaşılmıyor) havası olur sen bu soruyu sorduğunda ilk aklımda canlanan şey çaresizlikten ya da çaresizlik izlenimi vermekten kaçınmak oldu (...) *o çaresizlik hissini vermek istemiyiz büyük oranda buna ben de çok fazla dahilim çaresizlik hissi vermek istemiyorum evet çünkü şey değil yine bi yandan da çünkü çaresiz değilim hem o hissi vermek istemiyorum hem de çaresiz değilim ki ya bi çöktüm darbe aldım veya üzüldüm çünkü acıyı hisetmek kendini gerçekleştirmek için o kendinle yüzleşmek kendinle barışmak yahut işte (...)*

Aşağıdaki katılımcı ise, tehlikeli anlarda "işlerin erkeklere kalması"yla ilgili rahatsızlık duyduğunu ve bununla ilgili problem yaşadığını anlatmaktadır. Katılımcı çalıştığı şirketin arka tarafına korktuğu için gitmek istemediği halde, erkek olduğu için her seferinde kendisinin gitmek zorunda kaldığını; ama bi taraftan da "rezil olmamak" için ve "kalıbının adamı olmamak"la itham edilmemek için diğerlerine korktuğunu söyleyemediğini belirtmektedir.

Alıntı-29 [10. katılımcı]
35 A peki senin mesela bunun dışında başka şeyler var mı zorlandığın mesela giyim dedin bunun dışında
36 K10 (…) *ee iş yerinde mesela bi olay çıktığında mesela genelde kadın doktorlar çalışıyo ve asistannlar yine kadınlar ve ee nası söyliyim böyle bi tehlike anınnda bi erkek olarak sen orda olduğun için iş biraz sana kalıyo ama bilmiyolar ki belki ben onların hepsinden daha çok korkuoyorum* bunu çok soran yok çünkü benim kalıbıma bakan oo tamam işte halleder diyo ama ben kediden bile çekiniyodum yeri geliyo ve hani bu mesela bi problem aletleri kapatmaya gittiğimiz bi yer var mesela şirketin arka kısmında kalıyo ve karanlık korkunç bi yer böyle yani oraya girip çıkmak ürpertiyo ister istemez orda hiç bi şey olmadığını biliyorum yıllardır aynı yerde ama ne biliyim çocukluktan korkutmuşlarmıdır nedir böyle içerde bi şey kalmış *hani oraya gitmeyi hiç istemiyorum ama erkek ben olduğum için her seferinde oraya ben giriyorum yani bunu söyleyemiyorum da hani bunu söylersen rezil oldun demektir kalıbının adamı olmadın demektir (...)*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı hem fiziksel olarak hem de performans olarak zayıf görünmemek için **"**yatkın olmadığı" ve "gerçekten üst seviyelerde yapamayacağı" çoğu şeyi yapmaktan kaçındığını ve birebir rekabetten hoşlanmadığını ifade etmektedir. Grup sporlarında kişilerin bireysel performansları çok net bir şekilde belli olmadığı için

katılımcı grup sporlarındaki rekabeti sevdiğini dile getirmektedir. Buna göre, katılımcının dışarıdan nasıl görüldüğünü önemsediği söylenebilir.

Alıntı-30 [1. katılımcı]
86 K1: ee genelde şey ımm *rekabet varsa biraz daha üstün olduğum konuları tercih ediyorum hani çok aslında rekabet çok hoşuma gitmez hani yatkın olmadığım ve gerçekten üst seviyelerde yapamayacağım çoğu şeyi tecih etmiyorum ee yaptığım sporlarda da çok büyük bi rekabet yok grup sporlarındaki o rekabeti seviyorum mesela kürekte vardı işte bi küreği zaten hani kanoyu sekiz kişi falan ilerlettiğimiz için öyle bi birebir bi rekabet hissetmiyosun grup rekabeti o da hoş yani yensen de yenilsen de ımm hani birebir rekabetten çok hoşlanmam spor ya fitnes zaten başlı başına bi büyüklük göstergesi hani vücudun ne kadar büyük olursa o kadar şey olur o var içimde*

3.2.2.2. Güç ve Kontrole Güvenme

Katılımcıların neredeyse tamamı yaşadıkları zorluklar karşısında güç ve kontrole güvendiklerini ifade etmişlerdir. Bu açıklamalarda katılımcılar farklı güç alanlarından bahsetmişlerdir; fiziksel, psikolojik, ekonomik ve/ya entelektüel olarak güçlü konumda olmak gibi. Ayrıca, katılımcıların tipik olarak sevgili ilişkilerinde güç ve kontrole başvurdukları görülmektedir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı zorbalığa uğrama ihtimalini azaltmak için ekonomik ve entelektüel olarak güçlü konumda olmayı bir baş etme yöntemi olarak seçebileceğini ve hatta bu şekilde kendisine bir "güç inşa edebileceğini" söylemektedir.

Alıntı-31 [8. katılımcı]
106 K8 (…) bir başetme yöntemini söyledim keşke silahım olsaydı başka başetme yöntemim *ee güç sahibi olmak işte yüksek lisans yapmak doktora yapmak ee para sahibi olmak güzel bi gelirimin olması o konuda olursa zorbalığa uğrama ihtimalim oldukça düşer* ben bu yüzden eğitim olayına bu açıdan da bakıyorum yani şimdi ee insanlar ee zayıf bi insana zorbalık yapabilir ama mesela bir mesela ama aynısını bir pırofesöre yapmaya çekinirler ben mesela işte kendimi *o açıdan bi güç inşa edebilirim kendimi savunma amaçlı bi güç inşa edebilirim belki benim büyük işte fabrikalarım yok şirketlerim yok tarlalarım yok siyasi gücüm de yok ama bu anlamda bi gücüm olabilir yüksek lisans yapabilirim doktora yapabilirim ee işte bana yetecek kadar param olabilir*

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, erkeğin "dayanıklı" ve "güçlü" olması gerektiğine inandığını ve bunu uygulamaya çalıştığı dile getirmektedir. Örneğin, sevgilisi ile ayrıldığında bu başetme yöntemine dayanarak kendisinin bunu halledebileceğini düşündüğünü ve esas olarak sevgilisi için endişelendiğini, ancak sonrasında "pek de öyle

olmadığını" gördüğünü anlatmaktadır. Burada katılımcı, güce güvenmenin işlevsiz bir baş etme yöntemi olduğunu kabul etmektedir.

Alıntı-32 [4. katılımcı]
128 A *şey erkek olmakla ilgili yükleri baskıları zorlukları konuştuk sen bunlarla nası başediyosun*
129 K4 *(…) hani nasıl diyim benim için sorun değil ben hallederim diye düşünmeye çalışıyorum mesela şöyle bi örnek verebilirim eem hani hep böyle erkeğin dayanıklı olması güçlü olması gerektiği öğretiliyo ya bende buna yıllarca inandım ve yapmaya da çalıştım o yüzden mesela kız arkadaşımla ayrılma sürecine girdiğim zaman aklımdaki tek şey şu o nasıl atlatcak hani ayrılık senin için de ayrılık senin de ilişkin bitecek ama dedim ki hani ben bi şekilde hallederim halledemiyceğimi düşünmedim bile aslında hah sonrasında pek öyle olmadı biraz zorlu geçti benim için ama ilk düşündüğüm şey şuydu o nasıl halledicek çünkü ben bi şekilde dayanırım hallederim (…)*

Aşağıdaki iki alıntıda ise katılımcılar sevgilileriyle tartıştıklarında veya bir problem yaşadıklarında kullandıkları güçten söz etmektelerdir; özellikle "sesi yükseltmek" iki alıntıda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Alıntı-33'deki katılımcı, bu durumun bir "güç gösterisi" gibi olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı her ne kadar bu durumu "rezil bir durum" olarak nitelendirse de, bundan ufak bir hata olarak bahsetmekte ve bunun kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

Alıntı-33 [12. katılımcı]
43 K (…) mesela özel hayatıma dönecek olursam atıyorum kadınlarla olan ilişkime dönecek olursam yani söylediğime ettiğime dikkat ederim genel itibariyle davranışıma dikkat ederim *bazen çizgimi aştığım noktalar oluyo* işte ben de hakkaten kendimi tanıyamadığım anlar da oluyo atıyorum *bi çıkışmam sallıyorum karşılıklı tartışıyoruz sesimin bi tık yükselmesi* bile bazen bana koyuyo işte sen burda burda aslında işte ne kadar sen bilinçli bi birey de olsan ne kadar böyle bi şeyleri düşünüyo olsan *da o son raddede ilk insana dönüyosun ya o ses yükseltip sanki güç gösterisi yapıyo gibi oluyosun ya o rezil bi durum yani* fark edince kendimden soğuyorum ama işte bi yerlerde geliyo bence bi yerde kalıtsal yani o toplumun içine doğmak herkesin içersinde vardır bence ya kimse bugün bana çıkıp da ben bu açıdan dört dörtlüğüm demeesin ufak bi hatan vardır belki çözebiliyosundur hani özür dileyebiliyosundur bilinçlisindir ama o ufak hatayı yapabiliyosun çünkü burda bu şekilde görmüşsün bunu yani doğduğun andan itibaren bunu bu şekilde yaşamışsın

Alıntı-34'deki katılımcı ise sevgilisine "höt demesini bildiğini" söylemekte ve ardından yaptığı şeyin "sevgili terörü veya sevgili baskısı" olduğunu ifade etmektedir. Burada katılımcı, sevgilisine yönelik davranışının bir baskı biçimi olduğunu kabul etmekle birlikte bunu "çıkmaza girdiğinde" yaptığını (yani bir nevi kendisi için işlevsel olduğunu) söyleyerek bu tür davranışlarını gerekçelendirmeye çalışmaktadır. Bu noktada,

erkeklik normları ve/ya kalıplarının, gerektiğinde arkasına saklanılacak bir araç olarak kullanılabildiği görülmektedir.

Alıntı-34 [10. katılımcı]
108 A hani işte erkek dediğin sorunları şöyle çözer böyle çözmez gibi biraz onu sormaya çalıştım aslında öyle
109 K10 yani ee hah anladım kendi *ilişkimde bazen bi problem yaşadığımda şey diyorum kendimce hani höt demesini biliyorum gibi onu mu sormak istedin tam anlamadım ama* ee yani şeyi lisedeki kız ve erkek kavgalarında falan aslında erkekler kadınlar gibi değil hani biz hep mesela kadınların hep şeyini anlamamışızdır kadınlar sürekli hep böyle birbirleri hakkında bi şeyler söylerler bi laf döner falan ve iş kavga noktasına geldiğinde çok fazla kavga etmezler genelde böyle söz dalalşıdır ama *erkeklerde öyle değil genelde kavgayla çözer bizde genelde hep kavga olur erkeklerde sorun kavgayla ya da şiddet üzerinden çözülüyo diyim çünkü kız arkadaşımla bi problem yaşadığımda ee işte ee sesimi yükselterek veya kızarak ee buna şey diyoruz neydi sevgili terörü demeyim de sevgili baskısı mıydı neydi ya yani onu uyguluyorum yani problem yaşadığımda çıkmaza girdiğimde erkekliğim üzerinden ee erkekliğin arkasına daha doğrusu saklanabiliyorum böyle bi çıkmaza girdiğimde cevaplayamadığım bi soruyla karşılaştığımda falan işte ben erkeğim falan dediğim oluyo evet*

3.2.2.3. Fiziksel Şiddete Başvurma

Katılımcıların neredeyse tamamı, şiddet karşıtı olduklarını söylemekle beraber ya fiziksel şiddete başvurduğunu ya da başvurmayı bir baş etme yolu olarak seçebileceğini dile getirmiştir. Katılımcıların fiziksel şiddete hangi durumlarda başvurdukları ya da başvurabilecekleri farklılık göstermekle birlikte; tipik olarak erkekler arasında birbirine herhangi bir konuda "üstün gelme çabasıyla" ve kadın üzerinden erkekliklerini korumaya yönelik olduğu görülmektedir.

Örneğin, Alıntı-35 ve Alıntı-36'daki katılımcılar, "kimin sözünün dinleneceği" ve "kimin daha üstün olduğunu" göstermek amacıyla kavga ettiklerini anlatmaktadır. Alıntı-35'deki katılımcı bunu doğrudan ifade ederken; Alıntı-36'da bu durum, katılımcının trafikteki kavga deneyimi ile ilgili açıklamalarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu konuşmalarda, katılımcıların bu şiddet eylemlerini kaçınılmaz gördükleri söylenebilir.

Alıntı-35 [4. katılımcı]
93 K4 (…) *ee birine üstün gelme çabasıyla kavga ettiğim de oldu tamamen kimin sözü dinlenecek muhabbetiydi kim diğerinden daha üstün muhabbetiydi ve ee bunun için kavgaya girdiğim de oldu hoş değil açıkçası* bi yandan şeyi de düşünüyorum aslında hani evet şu anda evet *belki düşünce olarak doğru bir yolda olduğumu düşünüyorum ama bi yandan da şunu düşünüyorum eee işi sosyal bağlamdan çıkardığımızda hani bize öğretilen rollerden çıkardığımızda acaba ee bu genler falan yaratılış daha doğrusu acaba*

yaratılışımızda bunun olması gerekiyomu evet yaratılışımızda kadına dayak atma tecavüz etme yok bu tamamen yanlış ee kadınlarla alakalı kısım değil de daha çok *acaba bu agresyonumuzu ya da eem o hormonlar artık neyse hani bi şekilde ifade etmemiz bi şekilde o kavgaya tutuşmamız gerekiyo mu* bunu net bi şekilde bilmiyorum ve ee hani daha önce de böyle bi durum olmadığı için hani tarihe baktığımızda o kadar ee aslında *rollerini bırakan azaltan erkekleri çok fazla görmediğimiz için* toplumları görmediğimiz için bilmiyorum erkek için iyi mi kötü mü bilmiyorum ee kadınlarla alakalı olan kısmında zarar verme kısmında yada yükleri paylaşma ksmında hani eşit olmak gerektiğine tamamen inanıyorum ama *kendimizle alakalı kendi içsel dünyamızla acaba o agresyonu dışarı yansıtarak daha mı rahat ediyoruz* ee pek emin değilim bundan çünkü eee beş yıl kadar önce bi dövüş kulübüne yazılmıştım ve kickbox öğrenmeye başlamıştım ve üç ay kadar gittim ve giderken orda ya ölene kadar yoruluyoduk nerdeyse eve yürüyecek takatım kalmıyodu mükemmel bi enerji boşalımıydı ve çok iyi hissediyodum orda kendimi ama işte o bana erkeklik öğretildiği için mi yoksa gerçekten yaratılışımdan mı öyleydi bilmiyorum hani onu bıraktıktan sonra bile hala ee o hissi hatırlıyodum ve çok güzel geliyodu üstünden yıllar geçmiş olmasına rağmen ara ara *bunu anlattığımda andığımda bile iyi hissediyorum ondan bilmiyorum yaratılışla mı alakalı rolle mi alakalı bilmiyorum açıkçası*

Görüldüğü gibi, yukarıdaki Alıntı-35'de katılımcı, "erkeklerin agresyonu"nun "genler", "hormonlar" ve "yaratılıştan" gelen bir şey olabileceğine dair bir açıklamada bulunmaktadır. Böylece, katılımcı, şiddetin kendisini doğrudan kaçınılmaz bir şey olarak görmese de şiddetin altında yatan sebep olarak gördüğü saldırganlığın erkekliğin kaçınılmaz bir unsuru olduğunu söyleyerek, şiddeti de bir nevi doğallaştırmış olmaktadır.

Alıntı-36'daki katılımcı ise her ne kadar kendisinin "uzlaşılabilen biri" olduğunu söylese de, kavga etme eğiliminin temelde her erkekte olduğunu ve sinirlenme anında da bir "ilkelliğe dönüş" gerçekleştiğini ifade etmektedir. Böylece, bir önceki katılımcıya benzer olarak, bu katılımcı da agresyon ve şiddet eğiliminin erkekliğin temelinde bulunduğunu, çoğunlukla bunu maskelemeye çalıştıklarını ama sinirlenme gibi durumlarda kolaylıkla ortaya çıkabildiğini söylemiş olmaktadır.

Alıntı-36 [12. katılımcı]

104 A peki şeyi sorcam o zaman ee mesela sence erkeklerin özellikle kaçındıkları böyle başetme yöntemleri var mı erkek dediğin böyle çözer sorunlarını böyle çözmez gibi

105 K12 en temelinde aslında bunun şey yatıyo *işte bi kişiyle konuştuğunda bi şeyde uzlaşamıyosan kavga etmek* en basitçe verilebilcek örnek o ama bu herkes için aynı şekilde yani *ben mesela bu kadar işte konuşabilecek bu kadar uzlaşabilecek birisi olduğumu düşünürüm bazı konularda ama mesela beni trafikte arabayla bıraktığında o ben o ben değilim yani sanki o benliği kapıda bırakıyorum ve bi şey olduğunda o ilk temele dayanıyo işte bi şey olduğunda direk o insana dönüyorum yani direk çekip kavga etme şeyine kadar gidiyorum* o anda uzlaşma şeyim geçiyo aslında hakketen üstümüzde biz bi şey taşıyoruz ya nası diyim sahte bi maske var yani o maskeyi şey yapmaya

çalışıyoruz *en temelde o şey var yani kimse yok demesin* ama hani sakin olduğum ve cidden şeyi yaşadığım dönemlerde o kişi olmak için çok çaba gösteriyosun yani o kişinin özelliklerini taşımak için *ne zamanki böyle bazı durumlar senin canını sıkıyo sinirlenme şey aşamasında o ilkelliğe dönüyosun yani hakketen dönüyosun yani napalım (…)*

Aşağıdaki alıntıda, fiziksel şiddete başvurmanın kadın üzerinden erkekliği korumaya yönelik olduğu görülmektedir. Katılımcı tüm görüşme boyunca "şiddete eğilimli olmadığını" söylemesine rağmen; başka bir erkeğin kendi sevgilisine yönelik tacizde bulunması halinde "şiddetin dik alasına" başvurabileceğini, "geçekten acımasız" olabileceğini, "akla gelebilecek herşeyi" yapabileceğini ve hatta yapanı bulup ancak birinin diğerini "öldürmesiyle" sonuçlanacak bir şekilde "halledeceğini" söylemektedir.

Alıntı-37 [10. katılımcı]
111 K10 (…) bi erkek çalışanın kadın çalışanı taciz ettiğine dair işte koordinatörlere böyle bi ne denir böyle bi şikayeti olmuştu bunun üzerine kameralar falan incelenmişti ee aynı zamnda tacize uğradığını iddia eden kadının eşi şey pardon nişanlısı veya erkek arkadaşı tam bilmyorum da şirketteki yetkililere ee hani böyle bi şikayette bulunmuştu (…) ben herhalde böyle bi şeyi asla tercih etmezdim *ben heralde direk yani tamam sabahtan beri şiddet eğilimli değilim falan diyorum ama böyle şeylerde ben direk yani şiddetin dik alasına başvururdum* herhalde ya çünkü ben şöyle hep böyle yetiştim aile içersinde hiç bi zaman kimsenin şerefine namusuna cebindeki beş kuruş paraya evine yaşamına hiç bişeyine göz dikmedim başkalarıyla da bu anlamda bugüne kadar hiç ee bi problem yaşamadık biz yani 30 40 yıldır istanbulda yaşıyoruz daha bi gün karakol yüzü görmüş değiliz yani böyle insanlara saygılı yaşamaya çalışan aileyiz *ama biz bu kadar iyi niyetliyken bize karşı böyle kötü bi tutum olursa o zamanda dünyanın en kötü yönümüz işte o zaman ortaya çıkıyo* bunu bi kaç kez görüdük gördüm veya deneyimledim o yüzden ben de böyleyim ben kimsenin cebindeki beş kuruşa alın terine emeğine malına asla hani göz dikmem ama biri benimbu saydığım değerlere bendeki ee göz dikerse veya (anlaşılmıyor) edilirse *işte o zaman geçekten acımasız olabilirim hani şey diyodum ya en başta benim kalıbımı gören o zaman korkuyo sakallı böyle işte o zaman gerçekten korkulan bi insan olablirim o zaman evet çünkü o zaman akla gelebilecek herşeyi yapabilirim* yani mesela işte böyle bi durum olduğunda işte şeyi konuşmuştuk hani benim başıma böyle bi şey gelse ben direk muhattabını bulurum yani şirket kim ki yani şirket yok ben gidip de şirkete ee şikayette bulunmam çünkü şirket tam da burda söylediğin sorduğun soru devreye giriyo erkek adam sorununu böyle çözmez kim yaptıysa bu işi *gider onu bulurum yani ya o beni öldürür ya ben onu öldürürüm* gibi bi şey hani herhalde böyle olur ben kendim hallederdim diye düşünüyorum

Aşağıdaki alıntıda ise fiziksel şiddete başvurmanın kadın üzerinden erkekliği korumaya yönelik olduğu, katılımcının planlı eylemi üzerinden görülmektedir. Katılımcı "ne kadar şiddeti eleştirmiş olsa da" şiddeti bir yöntem olarak kullandığını "inkar etmediğini" söylemektedir. Katılımcı sevgilisiyle ayırıldıktan sonra başka bir erkeğin "manitanı aldım" şeklinde "alay etmesi"ni bi onur meselesi ('namus meselesi') haline getirdiğini anlatmaktadır. Buna yapana zarar vermemenin "onursuzluk" anlamına

geleceğini dile getirmiştir. Katılımcı, somut olarak eyleme geçmiş, ancak diğer erkeğin "ortalıktan kaybolup kendisiyle yüzleşmeden kaçmasıyla" ve ailesinin araya girmesiyle "olayın kendiliğinden sönümlendiğini" anlatmıştır. Bir anlamda onurunu zedeleyen diğer erkek korkup kaçarak bu meseledeki cinsel iktidarını kaybetmiş ve erkeklik onuru/namusu kurtarılmıştır. Bu hikâyede kadın yoktur ama erkekler arasındaki iktidar mücadelesi kadının 'namusu' üzerinden sürdürülmüştür.

Alıntı-38 [8. katılımcı]

128 K8 (…) *ee ben ne kadar şiddeti eleştirmiş olsam da maalesef geçmişte benim de şiddeti bir yöntem olarak öne çıkardığım durumlar oldu bunu inkar etmiyorum hani bilimsel bi araştırma yapıyoruz olduğu gibi konuşmak lazım benim de böyle bi şeylerim şiddeti bir seçenek olarak ee kullandığım ya da kullanmaya çalıştığım durumlar oldu istersen anlatırım*

129 A olur

130 K8 bi defa bi kızla görüşmüştük aramızda duygusal bi münasebet vardı kızla talihsiz bi ayrılığımız oldu kız ya benimle görüşürken ya benden ayrıldıktan kısa bi süre sonra biriyle görüşmeye başladı ee o görüştüğü kişi *benimle alay etti işte manitanı aldım gibiisinden falan bilmem ne ee işte sevgilini aldım şu bu terbiyesizce bi şey yani e şimdi ben ona şiddet kullanmak istedim ciddi ciddi istedim bunu (anlaşılmoyro) kurdum eyleme de geçtim* taa istanbuldan (anlaşılmıyor) gittim yani çocuğu bulmak için çocuk önce bana meydan okumuş da sonra ortalıktan kayboldu benmle yüzleşmedi kaçtı ama *epey bi uzun sürdü bu olay bunu bi onur meselesi haline getirmiştim yani eğer ben bu çocuğa zarar vermezsem demekki ben onursuzum gibisinden kafamdada ciddi şeyler kurgulamştım o* çocuğa yönelik ama onları (anlaşılmıyor) işte iki tokat atacaktım belki sonra bunu ailem duydu abim babam falan araya girdi şu bu olay kendiliğinden sönümlendi ee ikincisi şiddetle ilgili bi şey de söyleyim eğer *ortada haksız bi güç varsa bu haksız güçten hesap sorma ve bu haksız gücü sonlandırma söz konusuysa şiddete başvurulabilir diye düşünüyorum (...)*

Aşağıdaki alıntıda ise, katılımcı "konuşmayla her şey çözülür" demekle birlikte kız kardeşine uyguladığı fiziksel şiddeti anlatmaktadır. Katılımcı kız kardeşine uyguladığı "cüzi miktarda" fiziksel şiddetin tartışma anında kardeşini "sakinleştirdiğini" hatta "ilişkilerini daha iyi" yaptığını söyleyerek şiddeti makul bir yöntem olarak sunmaktadır.

Alıntı-39 [6. katılımcı]

154 K6 (…) *tabii konuşmayla her şey çözülür ama mesela açık konuşayım (kız) kardeşimle bazen tartışıyoruz cinnet geçiriyo mu diyim eğer o boyutlara vardıysa istediiğin kelamı et dönüt yok yani işlemez yani malesef böyle ufak hani bi silkeme yani çok hani nası diyim çok düşük düzeyde bi şiddetle sakinleşmesini sağlıyabiliyosun o şkeilde yani ama nassı diyim çok ufak düzeyde öyle sende o karşılık verip karşındaki sanki düşmanmmış gib değil çok cüzi müktarda hatta ondan sonra da aramızdaki ilişki daha iyi oluyo kardeşimden örnek vercek olursam aramız düzeliyo yani öyle diyim*

155 A peki hiç başvurmak istemeyeceğin yöntemler var mı ya da

156 K6 şiddete tabii ki bi insan başvurmak istemez veya ayrılmadır her şeyi bozmadır yıkmadır tabii ki onlara başvurmak istemez yani bu tür eylemlere başvurmak istemem mesela aileden gidelim o çocuğun pisikolojisini düşünsenize *babanın eşine şiddet uygularkenki yüksek düzeyde şiddet uygularken ki hani o cüzi dediğim miktarın bile çocuğun yanında olmaması gerekiyo çocuğun görmemesi gerekiyo yani o şekilde*

3.2.2.4. Duyguları Bastırma

Katılımcıların tamamına yakını, duygularını bastırdıklarına ve/ya gizlediklerine dair açıklamalarda bulunmuştur. Katılımcıların çoğu bu durumun olumsuz olduğunu söylemektedir. Ancak bir kısım katılımcının duygularını gizleyerek, çeşitli davranışlarını buna göre şekillendirdikleri söylenebilir. Diğer taraftan bir kısım katılımcı ise bu durumu değiştirmeye çalıştığını ancak bunun da kolay bir süreç olmadığını belirtmektedir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, duygularını ifade etme ile bastırma arasında kaldığı bu "sancılı" süreci anlatmaktadır. Yaşadığı bir zorluk karşısında "duygularını bastırıp başarıya yönelip" "duygusuzlaştığını ve ardından "ne olursa olsun insan yaşamalı" diyerek "duygusallığa döndüğünü", ancak böyle olunca da karşısına tekrar "toplumsal tabular" çıktığını söylemektedir. Katılımcı yavaş yavaş bunları değiştirmeye uğraştığını ancak yine de zaman zaman "saklamak zorunda hissettiğini" ifade etmektedir.

Alıntı-40 [1. katılımcı]
96 K1: *bu beni zorlayan bi şey* ee bu beni aslında uzun süredir duygularımı zaten yaşamamıştım yaşamıyodum hani bi farkındalık düzeyine ulaşana kadar *daha yeni yeni benim için çok yeni bi alan ee hala zor ama ee nolursa olsun insan yaşamalı diyerekten şu* anda ee son bi senedir falan bu konuda daha iyi yaşayabildiğimi düşünüyorum duygularımı ama zor hani özellikle toplumsal bağlam ben mesela ne kadar kendimi şey yaparsan yap işte ailen olsun şey olsun ee (…)
97 A: sen öyle düşünüyosun anlamında mı yoksa sen erkek ağlamaz ağlamam lazım duygularımı belli etmemem
98 K1: *ben öyle düşünüyordum kendim evet uzun süre duygulardan mahrum yaşadım zaten işte burda ee yine ben şeyle alakalı toplumsal bi yönü var illaki ama tramvatik yönleri de var bu sürecin*
99 A: ee duygularını ifade ettiğinde yaşadığın olumsuz deneyimler anlamında mı
100 K1: *yok hani duygularımı kullanmamaya başladığımda bi tramvatik yaşadığım bi olaya dayanıyo yaşadığım kötü bi olayda o olaydan kurtulmanın yönünü işte ee o duyguları bastırıp başarıya yönelmek olarak görünce birden duygusuzlaşıyosun zaten hani ona dayandırıyorum onun çözümleyince zaten kendimi biraz biraz daha duygusallığa dönüş oldu bu seferde işte karşına toplumsal tabular çıkıyo onlar da yani öyleler*
(…)

216 K1: mesela duygularımı yaşamak konusunda şimdiye kadar işte hayatımda bi çok savunma mekanizması kullanmaya kendimi itiyoken bunları yapmamın nedeni toplumun bunları çok da şey yapmaması doğru görmemesi *yavaş yavaş bunları değiştirmeye uğraşıyosun ama bu sancılı bi süreç bu sancıyı yaşamamın nedeni toplum zaten ee öyle ya da mesela kız arkadaşımla konuşurken duygusal bi an geçiriyorum işte duygulandım gözümden yaş geliyo saklamak zorunda hissediyosun niye*

Aşağıdaki alıntıda katılımcı "duygulanmasının" ve "gözlerinin dolmasının" "normal" karşılanmadığı ve "şakacı" tepkilerle karşılaştığı için duygularını gizlediği ve bastırdığını ve hatta hayatını buna göre düzenlediğini ifade etmektedir.

Alıntı-41 [7. katılımcı]
104 K7 yani ağlamak çok ağlayan biri değilim ee ama duygusal biriyim çok göz öününde de ağlamayı sevmem tabii hoşlanmam o da yine şeye bağlanıyo erkek ağlamaz falan filan diye ee o doğru değil sonuçta bizim de erkeklerin de duygusu var atıyorum *en basitinden sinemaya gittiğinde bi film izlediğinde duygulanablir gözleri dolabilir* ee ona göre biraz daa çok normal karşılanmıyo biraz daa şakacı bi mizaçla tepki veriliyo o mesela o algı yanlış onu kabul etmiyorum *ailede o duygusal karakterde bi erkek de ister istemez duygularını biraz daa bastırıyo ona göre tavır sergiliyo o yüzden ben de çok baskılarım yani biraz daha gizlerim çok ee sinemada çok kabalık gitmem yani bi şey izlerim dizi falan izlerim hani o yüzden*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı kendisine "kadınlar zayıftır ve ağlamak zayıflıktır ve o yüzden erkek ağlamaz" diye "öğretilen" anlayışın "kalıntılarını" hayatında gördüğünü dile getirmektedir. Katılımcı ister istemez ağlamamak için kendisini tuttuğunu, böyle olunca da dışarıdan "duygusuz" olarak algılanabildiğini söylemektedir.

Alıntı-42 [11. katılımcı
128 K11 ya şöyle söyleyim ee *kolay ağlayabilen biri değilim özellikle birinin yanında ağlayabilen biri değiliim ve bunun da bu sebepten olduğunu düşünüyorum çünkü ağlamak bize ee kadınlar zayıftır ve ağlamak zayıflıktır ve o yüzden erkek ağlamaz diye öğretildiği için evet günümüze baktığımda bu kalıntıları görebiliyorum kolay kolay ağlayamıyorum hani kendimi tutma gereksinimi de duyuyorum* ee yani olaylara verdiğim duygusal tepkilerde ee dışarıya dönük dışardan algılandığı çerçevede bahsediyorum belli başlı körelmeler olduğu düşünülebiliyo ee daha *duygusuz olduğumuz düşünülebiliyo* çünkü biz dediğim gibi yani geçmişten günümüze kadar bu tarz eylemlerin erkeğe göre olmadığı ee yani kadın duygusaldır erkek mantıksaldır ee yönünde bi eğilim de olduğu için evet erkek bu yönde sığ kaldırılıyo

3.2.2.5. Performans ve Başarıya Önem Verme

Katılımcıların yarısından fazlasının konuşmalarında, performans ve başarıya önem verdikleri veya bunlara yöneldikleri görülmektedir. Bu durum özellikle de zoru

başarmak, başkasının yapamadığını yapmak gibi kendini ve/ya erkekliğini kanıtlamaya yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin aşağıdaki alıntıda, katılımcı kendisine "yapamazsın" denildiğinde o "gaza gelip" o performans sergileme eğiliminde olduğundan bahsetmektedir. Örnek olarak lisede kazayla sonuçlanan bir "araba kaçırma" deneyimini aktarırken, geriye dönüp baktığına "bakın işte ben yapabiliyorum siz yapamıyosunuz siz kaçıramazsınız" diye "böbürlendiği anlatmaktadır. Her ne kadar yaptığının "yanlış" olduğunu söylese de, bunu yaptığına pişman olmadığını da eklemiştir.

Alıntı-43 [2. katılımcı]
99 A eem pekii hiç böyle hani erkekliğini ispatlamak durumunda kaldın mı peki ya da hiç öyle bi şey hissettin mi
100 K2 ee şey küçükken bunu şey lisedeyken yaşaadım ee araba kaçırma mevzusu henüz ehliyetim yok bi şeyim yok işte sınıf ortamında *en çok konuşulan muhabbet yani erkek ortamında işte arabayla gezmek işte* çok popülerdi böyle ve bi gece yarısı arbanın yedek anahtarını alıp arabayı kaçırmıştık ve çöp kutusuna çarpmıştık (gülüyor) o yani hani *gezerken geriye sardığım zaman şeye yani bayaa böyle bi böbürlendiğimi hissetmiştim yani işte bakın işte ben yapabiliyorum işte siz yapamıyosunuz felan siz kaçıramazsınız daha* sonra tabii diğerlerine kötü örnek olmuştum sonra onlar da aynı şeyi devam etttirmişti yani *o duygu var hani o anda kendimi çok şey hissetmiştim hani diğerlerine karşı işte ama biraz da gaza geldiğimi hatırlıyorum yapamazsın dedikleri zaman inadına yapma eğilimi* bu beni çok şaapmıştı motive edici gaz gibi *gidip yani kaçırmıştım pişmanmıyım değiliim (gülüyor) yani sonuçta hani bi şeyler dış etki ile değişimlenebiliyo bizim hayatımızda bu etken de yapamazsın eğilimi yapamazsın denildiğinde bizim için imkansız değil de artık hani yapılabilir bi şey ulaşılabilir bi şey anlamına geliyo öyle görüyorum yani ve yapmıştım ya tabii yaptığım şey çok yanlış ehliyetim yok bişeyim yok ve yaptığım kaza güzel bi şey değildi*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı bir yandan arkadaşlarına ders anlatırken "kontrolün elinde olmasının" iyi hissettirdiğinden bahsetmekte, diğer yandan ders anlattığı kişi sayısının giderek arttığını ve arkadaşlarının bir kısmının kendisiyle "çıkar ilişkisi" kurduğunu düşünerek bundan rahatsız olduğunu anlatmaktadır. Katılımcı "kendisine altından kalkabildiği kadar yük yüklenmesi"ni sevdiği ancak bu yük fazla geldiğinde "artık tamam" demenin kolay olmadığını söylemektedir. Katılımcı açısından performansına önem verdiği bir alanda önceden gösterdiği performansın altına düşmenin zorlayıcı olduğu görülmektedir.

Alıntı-44 [4. katılımcı]
105 K4 (…) hani yapabildiğimin en iyisini yapmaya çalışırım daha çok keyif almaya çalışıyorum aslında hani yoksa başarı önemlidir mesela ımmm şeyi vizeler döneminde her vize final döneminde muhakkak arkadaşlarımla otururuz ve grupça çalışırız (…) konuyu çok iyi bilmesem bile bağlantıları kurarak o anda zihnimde çalışıp anlatabiliyorum severek yapıyorum bunu o yüzden onun da etkisi var ama daha çok o

anda en hızlı nasıl halledicez en hızlı konular nası bitecek *ki arkadaşlarımı iyi tanırım hani o yüzden ona örnek vererek anlatılması gerekiyo buna biraz daha teorik bilgilier verilmesi gerekiyo bunları bilerek anlatırım o yüzden kontrol benim elimdedir yani bu bana iyi hissettirir ve onlar da memnunlarki üçbuçuk senedir devam ediyo* ama geçen dönem bi ara durdum baktım ki üçbeş kişilik arkadaş grubu sınav dönemlerinde 15 kişiye çıkıyo burda bi hata var 15 kişiden birer ikisiyle sınavdan sonra konuşmaya devam ediyoruz bi çıkar ilişkisine dönüyo ama benim bi çıkarım yok bundan ben sadece anlatıyorum iki kişeye de 15 kişiye de anlattığımda zihnimdekileri tekrar ediyorum o yüzden hani artık yük hissetmeye başladım *hani yük yüklemeyi seviyoruz altından kalkabildiğimiz sürece ee bize bi şeyler yüklenmesini seviyoruz ama yük yavaş yavaş arttığında artık tamam diyebiliyoruz ee ki diyebilmek de cidden kolay değil çünkü orda bi başarısız yetersiz hissedersiniz* hani ya tamam ben 15 kişiye anlatırım ben şu anda belki bi sınıfa da ders anlatablirim onu seviyorum da ama benim işim değil benim işim öğrenip sınava girmek bu kadar hani sizin ee arkadaşlarımın ya da yeni tanıştığım insanların sınav yüklerini paylaşmak zorunda değilim *orda bi başarısız hissettiğimiz için kendimizle bi çelişiyoruz aslında kendimizle bi çatışma haline giriyoruz ama hani kimileri bunla baş edebiliyo ama hani kimileri de (anlaşılmıyor)*

3.2.3. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasına Dair Bulgular

Heteroseksüel erkeklerin mevcut toplumsal cinsiyet sistemini nasıl meşrulaştırdıklarına ilişkin 3 temaya ulaşılmıştır; *fırsat eşitliğine vurgu, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* ve *geleneksel rolleri onaylama*. Bu farklı meşrulaştırma biçimleri analitik olarak birbirinden ayrı olarak ele alınmakla birlikte, katılımcıların konuşmalarında çoğunlukla iç içe geçtiği görülmektedir. Buna göre, katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırırken, buna hizmet eden ve birbiriyle çelişebilen birçok açıklama biçimini birlikte konuştuğu söylenebilir.

3.2.3.1. Fırsat Eşitliğine Vurgu

Katılımcılarının neredeyse yarısının fırsat eşitliğine, eşitsizliklerin herkes için geçerli oluşuna ve/ya eşitsizliğin nerdeyse kalmadığına vurgu yaparak mevcut patriyarkal toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırdıkları görülmüştür. Katılımcılar kadınlara ve erkeklere sunulan farklı fırsat eşitliklerinden bahsetmişlerdir; eğitim, iş imkanları, ekonomik fırsatlar ve "eşit düzeyde hayat sürebilme imkânı" gibi. Ancak fırsat eşitliğine vurgu yapan açıklamalar içerisinde öne çıkan, üniversitede ve eğitimde eşitlik olmuştur. Örneğin, aşağıdaki alıntıda, bunun tipik bir biçimi görülmektedir.

Alıntı-45 [1. katılımcı]

227 K1: aileler sunmuyo aile de toplumun yansıması olduğu için kadınlara da adil fırsatlar sunmuyo sunan kesim de var da onlar da (anlaşılmıyor) büyük bi kesim sunmuyo ee yani onun harici spor faaliyetlerinde de çok da adil fırsatlar sunduğunu söyleyemem toplumun bi çok *kesiminde ama mesela şuan şu üniversiteye baktığım zaman çok da büyük bi hani adiliz yani şurada bi eğitim görüyoruz ve adil bi eğitim görüyoruz yani kim ne kadar ne yapıyosa o kadar şey olacak* ee ama bazı iş alanlarında erkeklerin yüceltildiği ya da kadınların yüceltildiği yerler de oluyo

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı hâlâ eşitsizliklerin olduğunu belirtmekle birlikte, kadınların ve erkeklerin "eşit düzeyde bir hayat sürebilme imkanları" olduğunu ve aslında "artık birçok eşitliğin" olduğunu çünkü özellikle İstanbul gibi hızlı şehirlerde eşitsiz davranan "boş ideolojilere" "yer verilmediğini" söylemektedir. Katılımcı bunların daha çok "doğu"da ve "geride kalmış ülkeler"da görülen sorunlar olduğunu ifade etmektedir.

Alıntı-46 [11. katılımcı]

42 K11 (…) ee geçmişte şunu net bi şekilde savunablirim kadınların hayatı daha kolaymış şu açıdan daha kolaymış ee üzerlerinde bi stres yok hani kadın sadece evde durur yemeğini yapar çocuğuna bakar ee erkek dış dünyayla mücadele eder ve evini korumakla mükellef bu aslında bakıldığında günümüzdeki kadınlara pek uymayan fakat geçmişin şartlarına göre uygun olan günümüze uygun olduğunu savunmuoyrum geçmişte de bence erkeğin bu zorluğuna karşı erkeği bi gaza getirme politikası olarak işte erkek dedğin şöyle yapar böyle yapar diyerek kadını ben burda kesinlikle es geçmiyorum ama geçmişte erkeğin yükü çok daha fazlaymış ee yani geçmişte bu haksızlığa ses çıkaran bi kadın olduğunu düşünmüyruom ben elbet vardır ama böyle bi ayaklanma ya da böyle bir ee fikir topluluğu oluştuğunu düşünmüyorum günümüze geldiğimizde bu söylemler artık ee değerini kaybetti nasıl kaybetti *kadının da artık ekonomik özgürlüğü var kadının da artık ee bi çok eşitliğimiz var bi çok diyorum hala eşit olmadığımız yerler var maalesef ee ve günümüzde artık şey olmaya başladı kadın da çalışıyo erkek de çalışıo eem eşit düzeyde bi hayat sürebilme imkanları var artık (...)*

(…)

58 K ee yani tanımmların değişip değşmediğini yine ee *doğu bizi yirmi sene öteden takip ediyo diyebliirm bu konuda yine şahsi görüşüm çocuklar hala orda öyle büyüyo kız çocukları hala okula yollanmıyo kim ne derse desin ee ama bulunduğum yerden istanbuldan bahsedecek olursam ee burası daha hızllı bi şehir haayata daha hızlı adapte olmamızı gerektiren bi şehir ve bence bu boş ideolojilere bu boş yapılandırmalara artık yer verilmiyo çünkü ee bi işe yaramıyo artık çünkü ee burda yaşamak gerçekten zor hayata çok hızlı giriş yapıyo çocuklar ve erkek öyleymiş şöyleyimiş yalanları çok hızlı zaten çöpe gidiyo insanların artık eğitiminde ilerlemesiyle bu tarz söylemlere gerek duyduğunu düşünmüyorum (...)*

(…)

88 K her erkek aynı zorlukları tabii ki yaşamıyo ee yani kendi ülkemize baktığımızda çoğunun sorunları belki ortak bi paydada buluşabilir ee arada istisnalar tabii ki olabilir *ama genel olarak dünyaya baktığımızda bu olayın ee coğrafya kader midir coğrafya evet kaderdir belli başlı coğrafyalara göre değişim gösterdiğini tabii ki düşünüyorum genel dünya üzerinde gılobal çapta bir ee kadın sömürüsü olduğunu düşünmüyorum ama geride kalmış ülkelerde en bariz sorunlardan biri yani en önde gelen sorunlardan birinin*

bu olduğunu tabi ki düşünüyorum gelişmelerinin en büyük engellerinden birinin de olduğunu düşünoyrum aynı zamanda

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, erkeklere daha fazla fırsat sunulduğunu ancak kadınlara sunulan fırsatların da daha "kaliteli" olduğunu dile getirmiştir. Buna göre, katılımcı, kadınlara sunulan işlerin daha "üst mertebede" oluşuna vurgu yaparak kadınların avantajlı olduğunu ima etmektedir. Diğer yandan, konuşmasının devamında bunun aynı zamanda kadınların alanını da kısıtlayan bir durum olduğunu kabul eden katılımcı, en son noktada bu tür kısıtlamaların erkekler için de geçerli olduğunu söyleyerek eşitsizliğin herkes için aynı derecede geçerli olduğuna yönelik bir açıklama ortaya koymuş olmaktadır.

Alıntı-47 [12. katılımcı]
82 A peki şey toplumun genel olarak erkeklere ve kadınlara sunduğu fırsatları nası değerlendiriyosun
83 K12 yani kazık bi soru toplumun genel olarak erkeklere ve kadınlara sunduğu fırsatlar yani *erkeklere daha çok fırsat sunulabiliyo diyebilirim ama erkeklere sunulan fırsatlarla kadınlara sunulan fırsatların arasında da kalite farkı olabilir bence* aslında erkeklere bi çok fırsat sunuluyo olabilir ama erkek şöyle de görülebiliyo erkek iş gücü gerektiren hammaliyet gerektiren şeyleri sallıyorum yapabiliyo ya yapabilyo dediğim erkek yapar dediğin için erkeğe yüklüyüsun bu sefer noluyo *aslında daha üst mertebede bi şey kadınlara yönelik de olabiliyo gibi gibi ama mesela tabii bu kadınların alanını çok kısıtlamaya giriyo baktığın zaman aslında belki bi kadın yük taşımak istiycek* (…) mesela iş olanaklarından bahsetsem mesela örnek veiryorum direk o aklıma geliyo çünkü kadınlara bi yol çizmişsin kadınlara o yol içersinde bi şeyler seçmeye çalışıyo dışına çıkamıyo aslında baktığın zaman çünkü aslında *şöyle bi sıkıntı var her insan için herkesin ekonomik özgürlüğü yok bunun için de sana dayatılan şeyin arasından sana en uygun olanı seçip ona göre yaşaman gerekiyo* aslında bi kadın şunu diyemiyo yani bunca meslek işte sallıyorum taş taşıycak kadın taşıyamaz böyle bi iş şeyi yok gibi düşün kadın taş taşımak istiyorum ben bu işi ortaya çıkarcam gibi bi şeyle gelemiyo halihazırda girebileceği ne iş varsa kendi hayatını geçinebileği idame ettirebileceği kazanç sağlayabileceği ne varsa ona evriliyo *mantıken erkeklerde de aynı şekilde geçerli bi şey* seçiyosun da tam o seçtiğin içinde özgür değilsin yani hani mesela ben kendi mesleğimden memnunum ama ne kadar kendi isteğini yapabilirsin ki öyle de bi gerçek var kadınlar için de aynı şey geçerli ama kadınlara çok daha şey kadınlara sunulan fırsatlar çok daha az bence ama kadınlar biraz onun içine doğmuş gibi hani bu fırsatlarla yaşamaya alışmış gibi bilmiyorum

3.2.3.2. Mevcut Toplumsal Cinsiyet Sistemini Sabitleştirme

Katılımcıların neredeyse tamamının mevcut patriyarkal ve ikili toplumsal cinsiyet sistemindeki dinamikleri, ilişkileri ve konumları sabitleştirerek konuştukları ve böylelikle bu sistemi meşrulaştırdıkları görülmektedir. Bir kısım katılımcı toplumdaki "ataerkil"

toplumsal cinsiyet anlayışının bununla mücadele edilse bile süreceğini söylerken; bu kaçınılmazlığı sosyalleşme, yetiştirilme tarzı, aile ve kültür yapısını ileri sürerek sabitleştirmektedir. Diğer taraftan kimi katılımcılar "biyolojik gerçeklik"; kimi katılımcılar ise "yaratılış" ve "fıtrat" nedeniyle toplumsal cinsiyet sisteminin böyle olduğunu ve olmaya devam edeceğini söylemektedir. Bu sabitleştirme açıklamaları içinde özellikle "kültür" açıklamasının öne çıktığı görülmektedir.

Aşağıdaki iki alıntıda, katılımcıların her ikisinin de var olan toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı nitelikteki eylemlerini gerekçelendirmek üzere aile veya kültür yapısı üzerinden sabitleştirme yaptıkları görülmektedir. Alıntı-48'de, katılımcı, sevgilisinin giyimi konusundaki hassasiyetinden söz ederken, bu davranışını doğru bulmasa da bunun "önüne geçemediğini", çünkü "bu toplumun içine doğduğunu" ve bir anlamda bu davranışı sergilemekten başka seçeneği olmadığını ("bunu yapıcam illaki") dile getirmektedir. Böylelikle katılımcı, davranışının sorumluluğunu kendi üzerinden atarak, topluma yüklemektedir.

Alıntı-48 [12. katılımcı]

35 K12 (…) mesela kişsel olarak dediğim gibi ailenin bana yansıttığı şeylerde bi şey yok ama toplumsal açıdan etkilendiğimiz bi çok noktada var yani mesela şeyi aşmış değilim kendimden örnek veriyorum kendi ilişkimden mesela giyinme konusunda takılabildiğim noktalar var şimdi bunu kabul ediyorum bunu söylemenin yolu var hani söylemenin de bi biçimi var tamam okey ama bazı ataerkil şeyleri de *benim de bu kadar hani konuşsam da eleştirsem de önüne geçemediğim şeyler var çünkü bu toplumun içine doğmuşum yani istediğim kadar sana burda anlatayım yani ben şöyle düşünüyorum ben böyle düşünüyorum ama oraya aksiyon olarak bana geçmiş zaten yani benim bilinçaltımda şeyimde yaşantımda bu var yani bunun içine doğmuşum çünkü ne olursa olsun*

36 A evet sen neler yakalıyosun peki böyle kendinde hani o çelişkiler düşüncenle pratikteki yaşamın açısından

37 K12 (…) yurtdışına bi tatile gitmiştik (…) X döndü çocuğa dediki sen dedi *türk müsün evet dedi sen nerden anladın dedi (gülüyor) dedi oğlum kızın önüne çıktın yani kızla konuşuyoruz diye önünü kestin haliyle şey yaptın hakketen o yönden ayrıldığımızı orda da gördüm ama işte bunun içine doğmuşuz bazen mesela şimdi her reaksiyonuma doğru demiyorum ama davranışlarım var bunu da inkar etmiyorum davranıştan sonra düşünüyo olmak önemli bence ya bu davranışın içine doğmuşum bunu yapıcam illaki* bu benim hatam ya önüne çok geçemediğim noktalar oluyo bazen ama sonrasında düşünebilmek güzel bi şey bence tabii bi de davranışın sınırı var şimdi mesela davranış dediğimde atıyorum ben bi şey sallıyorum kıyafetle ilgili bi şeye takılırsam bunu da söylemem şey değil yani orda bi dozajında söylüyorum onu da hiç bi zaman mesela ya sinirlensem dahi onu aştığımı görmedim ani öyle şeyim yok işi şiddete döken bi tavır yok yani ki ona çok yenilen bi toplumuz aslında

Alıntı-49'daki katılımcı ise, erkeğe yüklenen rollerle mücadele etmeye çalıştığını söylese de bunun "içimize işlemiş" olduğunu ve bir şekilde davranışa yansıyabildiğini belirtmektedir. Burada da katılımcı yine davranışının sorumluluğunu genel olarak topluma yüklemektedir. Dahası, katılımcı sevgilisinin kendisine "alan açtığında" bunu kullandığını söyleyerek bir nevi sorumluluğu sevgilisine yüklemektedir. Böylece katılımcı içimize işlediğini söyleyerek hem mevcut toplumsal cinsiyet sistemini kaçınılmaz hale getirmiş olmakta hem de bu sistemin kendi ilişkisindeki işleyişini meşrulaştırmış olmaktadır.

Alıntı-49 [1. katılımcı]

20 K1: aa toplum erkek olmayı çocukluktan itibaren zaten şey yapıyo işte göster amcaya göster dayıya işte sünnet oluyo düğün yapılıyo işte ee kadın regl oluyo gizleniyo belki tokat yiyo falan filan hani o bakımdan ee genellikle *yetiştirme biçimi* olarak her ne kadar daha iyiyse de toplum bi erkeği yüceltiyo zaten daha öncesine baktığımızda benim *ailemde de* var mesela hani erkek çocuk olunca mutlu olma falan filan o tür bi şey var e *bunlar biz ne kadar bunlarla savaşmaya da çalışsak bi şekilde bizim de içimize işlemiş yani bi yerde ne kadar şey de olsak yani genel olarak aktarılıyo bunlar o yüzden hani kadını alçaltan şeyi yükselten erkeği yükselten bi dogmatik bakış açısı var*

(…)

33 A: hımm peki bu yani mesela toplumun erkeği nasıl tanımladığını sen nasıl değerlendiriyorsun yani bu tanımlamaları sen ilişkilendiriyor musun

34 K1: yani şöyle bunları ilişkilendirmemeye çalışıyorum yani özellikle hani *ilişkimde eşit eşit bi ilişki yaşamaya yani toplum modelinin erkeğe verdiği işte erkek duygusal değil bunları yıkmaya çalışıyorum kendi içimde ama şeyi de hissediyorum her ne kadar bunlarla mücadele de etsem bunların bilgisine de sahip olsak hani içinde bi yerlerde ailenden gelen bi ee o tabuların şeylerin bi miktarı duruyo* ve öfkelendiğimde sinirlendiğimde ee bunları gösterebiliyorsun ee ama genellikle hani eşit eşit yürütmeye çalışıyorum çevremdeki kadınlarla da öyle yürütüyorum hani daha çok insancıl bir bakış açısı olarak insan diye hani işte haklara sahip olduğunu düşünüyorum *eeeeh erkek olmanın avantajlarını da farketmeden kullandığımız zamanlar da oluyor*

35 A: oluyor mu hıım ne gibi mesela

36 K1: yani ne gibi yani aslında bu şeyle alakalı *ben ne kadar kullanmamaya da çalışsam mesela genelde ilişkimde gözlemliyorum ee benim içime sindiği kadar kız arkadaşımın da içine sindiği için o da bana bir alan açıyo ben de mesela eğer kendimi çok denetlemezsem denetleyemeyecek konumda bulursam kendimi denetleyemiyorum onu kullanıyorum yani alan açınca kullanıyorsun*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, erkek ve kadınlar arasındaki iş ayrımlarını erkek-kadın arasındaki fiziki farklılıklara dayandırmakta ve bu farkı da "biyolojik gerçeklik" şeklinde tanımlayarak sabitleştirmiş olmaktadır. Yukarıdaki katılımcılardan farklı olarak, burada katılımcı mevcut toplumsal cinsiyet sistemini toplumsal yapıya değil biyolojik yapıya dayanarak kaçınılmaz hale getirmektedir.

Alıntı-50 [9. katılımcı]
52 K9 şu ande kesinlikle evi içi emek de dahi sosyal hayat da dahil kadın erkek eşit olmalı kadın yüzdebir erkekten daha üstün olmamalı erkek yüzdebir kadın erkekten o zaman eşitlik olmaz o ilke bozulur ama kadınlar bi nebze yüksek düzeyde olsa daha güzel olur bunca zman yüzyıllar boyunca erkek egemen toplumda yaşamşız biraz da kadın egemen bi toplumda yaşayalım yani eğer öyle bi şey oluesa tabii ben isterim bakış açım eşitik temelli ama şöyle bi durum da var *biyolojik gerçeklik diye bi durumda var bu konuda çok terse düşeblirim ee mutlaka iş ayrımları olacak bi kadın inşaatta çalışamıyo maalesef ki beton atamıyo ya da tuğla taşıyamaz çünkü fiziki koşullar ayrı fiziki koşulların ayrı olduğu iş ayrımları elbette olcak* hani buna bazı feminist arkadaş guruplarımız hayır tabiki tekonoloji gelişti şöyle oldu böyle oldu desede teknooloji inşaatın içine tuğla taşıyamıyo şu an öyle bi tekonloji yok el verildiği sürece iş ayrımları olcak ben hani şeyi savunu hani erkeğin gücü var o yüzden biz egemen toplumda erkek egemen toplum olalım demiyorm sadece iş gücü durumlarında erkeğin fiziki gücünden de olabilir bu olmak zorunda yapılması zorunda ama tabii ki de sadece bu yani bu konuda bunun ilerisi yok kadın erkek eşit olmalı ev içinde de hani ev içi emek hani iş hayatında olsun (…)

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı kadın-erkek arasındaki farklılığı "yaratılış" ve "fıtrat" üzerinden temellendirmekte ve sabitlemektedir. Böylece, yukarıdaki alıntılardan farklı olarak, burada din temelli bir açıklama biçimi öne çıkarılmış olmaktadır.

Alıntı-51 [6. katılımcı]
112 K6 *sonuçta yaratılış itibariyle farklı yaratılmışız fıtratlarımız farklı o yüzden yapı itibariyle dedim msele erkek kadın eşitmidir eşit değildir yani çünkü eşit olması için nası söyleyim aynı fıtrat aynı yaratılışta olması gerkiyo aynı aynı fıtratta yaratılışta değiliz o durumda eşit değlidir*
116 K6 *ya klasik örnek olcak da bi kadının inşaatta çalışması adil değildir*
117 A hmm ne açıdan diyosun onu
118 K6 msela kadın erkek eşit dersek ikisi ee bi inşaat amelesi olarak ele alalım (anlaşılmıoyr) kusura bakmayın erkeğin de kadının da inşaat amelesi olabilmesi gerekir olması gerekir hatta eşit oranda olması gerekir sen ikisini de oraya koyduğun zaman evet aslında eşit gördün ama bu adil değlidir çünkü *o kadının fıtratı yaratılışı o işi yapmaya müsait değildir o ağırlık yük yorar kadını onun orda çalışması adalet değlidir* bi sürü çünlü vidyo denk geliyor hani inşaat kadınları vesayre her işte çalışan kadınlar onu da pohpohluyolar işte böyle her işte her yerde çalışırız falan o kadın o işe kaç yıl dayanabilcek o ağır işe yani evet çin eşitliği uyguluyo ama bu adil değildir o şekilde adalettn bahsediyorum *o yöneticilik işini de aslında yapamaz dememden kasıt kadına aslında zulümdür yani o makamın veerilmesi çünkü kadın erkeğe göre daha çok yıpranacaktır uzun süreçte baktığınız zaman bu da aslında ona o eşitliği vererek ona zulüm etmiş oluyosun aslında o yüzden*

3.2.3.3. Geleneksel Rolleri Onaylama

Katılımcıların neredeyse tamamının toplumsal cinsiyet sistemindeki kadın-erkek konumlarını, geleneksel rolleri onaylayarak meşrulaştırdıkları görülmektedir. Bu onaylama hali bazı katılımcılarda daha yüksek düzeydeyken bazı katılımcılarda daha

düşük düzeylerde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, geleneksel rollerin tümünün onaylandığı veya tümünün aynı düzeyde onaylandığı gibi bir durum olmadığı söylenebilir. Örneğin aşağıdaki alıntıda katılımcı "geleneksel" düşüncedeki kadın-erkek rol ayrımına "hak verdiğini" söylemektedir. Erkeğin "ekmeğini eline alıp" evini geçindiren konumu ve kadının "evinde söz sahibi olan" ve "evi çekip çeviren" konumu katılımcı açısından "doğal" olan rollerdir. Diğer yandan, kadının da artık iş hayatında olduğunu "kabullenmek" gerektiğini ve bu "rol" konusunda "insaflı" olunabileceğini belirtmektedir.

Alıntı-52 [3. katılımcı]

66 K3 bi erkek olarak ben kendimi şöle tanımlayabilirim yani benim ee insanlar iki cinsiyetli kadın ve erkek ve farklar var aramızda çeşitli işte bunun biyolojik kökenleri var eski tarihsel kökenleri var insanlık tarihi kadar eski olan bazı kökenler var *yani evet roller var onları kabul ediyorum* ben yani ben de evet bi erkek olarak benim de hayatım biraz daa farklı benim ihtiyaçlarım daha farklı bi kadının ihtiyaçları daha farklı benim kabiliyetlerim daha farklı bi kadının kabiliyetleri daha farklı benim kendi düşüncem yani bu farkları da görmezden görmek çok doğru değil (…) yani *o geleneksel olan o düşünceye hak verdiğim yerler var kesinlikle tabiiki de işte hani bi yerde hani işte ee ekmeğimi elime almam lazım çalışmam gerekiyo hani evli olsam da olmasam da bi şekilde ee kendi ayaklarım üzerinde duran bağımsız bi birey olmam lazım bi erkek olmak* biraz daa bunun gibi çünkü kadın da böyle olabilir hani o da öyle olamaz demiyorum bi kadın da işte çalışmayı tercih edebilir *kendi ayakları üstünde durmayı tercih edebilir erkek bunu yapmak biraz daa zorunda gibi hissediliyo o eski erkek anlayışı tarafından ben de ona hak verdiğim yerleri var bu konuda* evet biraz öle olması gerekiyo yani bi erkek hayatında bii belli bi yaştan sonra ailesine bağımlı asalak bi birey olmamalı aslında biraz böyle gibi tabi bbben böyle tanımlıyorum

(…)

170 A evet senin peki beklentin ne ya da sen bu beklentileri nasıl değerlendiriyosun aslında

171 K3 nasıl değerlendiriyorum *haklılık payı evet var daha evvel söylediğim gibi yani bi kadın doğal olarak eskiden beri rol olarak öyle bi rol var yani daha çok evinde söz sahibi olan o evini o çekip çevirecek* onun haricinde o ee iş sahibi olma konusunda doğal olan şey az önce söylediğim gibi doğal olan bi süreçte artık daha fazla *iş hayatında artık onu da kabullenmek lazım vee o rollerde biraz daha insaflı olmak lazım* yani o beklentilerde ben kendimi öyle düşünüyorum yani ben kendi açımdan biraz daa hani daha insaflı olunması gerektiğini düşünüyorum kadınlara karşı verilen rollerde böyle

Aşağıdaki alıntıda katılımcı bir yandan ev işleriyle ilgili geleneksel anlayışın dışına çıkılmasının erkeği "daha az erkek" yapmayacağını ve hatta bunların yapılması gerektiğini söylerken, diğer yandan aslında bunların yapılmasını makul bulduğu durumların "kadının olmadığı" durumlar olduğu görülmektedir.

Alıntı-53 [13. katılımcı]
130 K13 yani oabilir sonuçta bi kadın üzerinden düşünürsek ee sonuçta gün boyu evde hani kadın nası çocuklarına bakıp evini geçindiriyosa veya yemek yapıyosa *yani bazı durumlarda veya bazı yaşantılar da işte erkeğin eşini kaybetmesi durumlarında yani bunlar da yapılabilir şeyler yapılmalı bence ee işte bi kadın yoksa (...) ee yani aaman işte erkektir işte elini hiçbişeye sürmez gibi böyle bi yaklaşım e çok doğru değil yani yaşamla da çok bağdaşmıyo bence bu şey de olabliir bi kadın eşini kaybetmesi sonucunda işte hem çocuğuna annelik hem babalık yapması gibi ee böyle şeyler deneyimlenebilir* ama bunları da yerine getirmekte insanların gocunmaması gerekiyo bunlar hayatla bağdaşan şeyler sonuçta her şey yaşanabilir insanların başına gelebilir görüyoruz yani atıyorum *işte gebe bi kadının doğum sırasında hayatını kaybetmesiyle işte erkeğin çocuğuyla başbaşa kalması evet acı deneyimler ama işte üzerine düşen ne varsa bunları yine yerine getirmek insanlık* yani insana ait özellikler bence ben çok katılmıyorum yani hani erkek yemek yapmaz yok cam silmez hani böyle daha böyle hıh şey tanımlamalarım yok böyle yapabilir sonuçta bunu yaptığınız zaman siz daha az erkek olmuş olmuyosunuz yani

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcının "kavanoz açma mevzusu" üzerinden geleneksel rolleri onaylayarak toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırdığı görülmektedir. Katılımcı, aslında herkesin kadının bir kavanozu açabileceğini bilmesine rağmen, erkeğin mutlu hissetmesi adına bu rollerin "birbirini idare etmek" için sürdürülebileceğini söylemektedir.

Alıntı-54 [4. katılımcı]
141 K4 (…) *kavanoz açma mevzusu var ya tamamen bunla alakalı kadın o kavanozu açamaz mı açar* bıçağı soktu mu kavanoz patlak veriyo çevirince açılıyo kadın bunu bilmiyo mu biliyo ama erkeğe işte sen aç dediiğinde çok basit bi şekilde erkek bundan mutlu oluyo bak ben yaptım senin için yaptım gibi hani takdirini almış oluyo teşekkür ettiğinde bitiyo olay *hani birbirini idare etmekle alakalı olay erkek de o an saflık erkek de biliyo o an kadının açabileceğini ama kendisinden yardım istemesi hoşuna gidiyo ya da eem erkek bi şekilde mutlu hissediyo* bi gün içinde işte veya arkadaşlarıyla kötü bişey yaşadı ve kötü hissediyo işte eşine kız kardeşine annesine gidip hani çok fazla demiyoruz belki de hani bana bi sarıl hani ilgi görcez bi şey yaptığında hani yemekte ne var falan tarzı bi şey sorduğunda hani kadın da bunu hoş bi şekilde söylediğinde erkek de iyi hissediyo ama erkek o an kendini rahatlatacak başka bi şey de yapablir hani *birbirini idare etme aslında bi nevi birbirine yalan söyleme aslında ama idare etmek bence*

Aşağıdaki alıntıda ise, katılımcı aslında "erkeğin pembe giymesi"nin bir sorun olmadığını ama toplumda "pembe rengi kadınlara has özellik" olarak algılanıyorsa buna "çok da karşı çıkmamak" gerektiğini ifade etmektedir. Böylece, katılımcı, toplumda geleneksel olarak mevcut olan rolleri ve/ya normları onaylamış olmaktadır.

Alıntı-55 [6. katılımcı]
229 K6 *giyimle alakalı ya bu farklı mesela aslında bi erkeğin pembe giymesi sorun mudur sorun değildir ama topluma çok da karşı çıkmamak gerekiyo toplumda pembe rengi kadınlara has özellik olarak algı varsa onu toplumun gözüne sokmamak gerekiyo pembe*

giyerek veya mesela etek giyim yani etek giymek kadına özgü olarak bi algı varsa onu toplumun gözüne sokarcasına bi erkeğin etek giymemesi gerekiyor yani bu şekilde sonra zaten ben müslüman olarak nitelendirdim kendimi zaten şort da toplumda şu an toplumda erkek şort giyebilir olarak bi algı oluşuyo yavaş yavaş ama ben buna karşıyım mesela çünkü diz ve göbek arasının kesinlikle kapalı olması gerekiyo yani dinin şekillendirmesi grekiyor ama mesela arabistanda giyilen o şey var ya cellabi mi beyaz böyle uzun elbise giyiyolar o mesela dine uygun bi kıyafettir ama din kıyafeti değlidir mesela benim giydiğim işte buraları örten çok da dar olmayan elbiseler dine uygun bir kıyafettir ama din kıyafeti değildir *bu şekilde dine uygun olmalı ve topluma da uygun olmalı topluma da çok zıt gitmemeli diye düşünüyoruum*

3.2.4. Cinsiyetçiliğe Dair Bulgular

Heteroseksüel erkeklerin cinsiyetçi söylem ve/ya pratiklerine ilişkin 3 temaya ulaşılmıştır; *düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik* ve *modern/yeni cinsiyetçilik*. Cinsiyetçiliğe ilişkin bu farklı temalar analitik olarak birbirinden ayrı olarak ele alınmakla birlikte, katılımcıların konuşmalarında çoğunlukla iç içe geçtiği görülmektedir. Katılımcılar, kendi konuşmaları içinde birbiriyle çelişebilen açıklama biçimlerini bir arada kullanabilmektedirler. Bu durum, katılımcıların hem açıklamalarında hem de anlattıkları deneyimlerinde karşımıza çıkmaktadır.

3.2.4.1. Düşmanca Cinsiyetçilik

Düşmanca cinsiyetçilik teması altında; *tahakkümcü paternalizm*, *rekabetçi farklılaştırma ve feministlere yönelik olumsuzlama* alt temalarına ulaşılmıştır.

3.2.4.1.1. Tahakkümcü Paternalizm

Görüşmelerin bütününe bakıldığında, kadınlara yönelik hemen her alanda *tahakküm* içeren *paternalist* bir açıklama biçimi karşımıza çıkmaktadır. Buna göre katılımcıların neredeyse tamamı; kadınların neyi yapıp yapamayacağına, yapabileceği şeyleri nasıl yapacağına ve nasıl yapmayacağına, nerede ne zaman bulunup bulunamayacağına, kendi bedeniyle ilgili kararlarına ve bunun gibi kadınla ilgili her alana -bir anlamda tüm varoluşuna- ilişkin belirleyici ve karar verici açıklamalarda bulunmuş ve/ya bunlara ilişkin müdahalelerini anlatmıştır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, kadınların "duygusal olmaları" ve "yapı itibariyle" erkekler gibi "mantıklı" düşünemeyecekleri sebebiyle yönetim ve siyaset alanında çalışmaması gerektiğini açıklamaktadır. Katılımcı, bu alanların otorite kurmayı, baskın olmayı, stresle baş edebilmeyi ve mantıklı olmayı gerektiren alanlar olduğunu, kadınların duygusal olmaları nedeniyle bu alanlarda zorlanacaklarını ve başarılı olamayacaklarını dile getirmektedir. Buna göre katılımcı bu alanların "erkeklere has" olmak zorunda olmasa da erkeklerin "yoğunlukta" olması gerektiğini söylemektedir. Böylece katılımcı, bu alanlarda bulunan az sayıda kadının yine de erkeklerin denetiminde olması gerektiğine işaret etmiş olmaktadır.

Alıntı-56 [6. katılımcı]

106 K6 *(...) mesela siyaset konusunda bence kadınların çok uğraşmaması gerekiyor çünkü biraz saçma oluyo yani yaptıkları yorumlar vesayre tabii ki çoğunluktan bahsediyorum istisnalar vardır* sonra futbol konusunda bi şey diyemiycem çünkü benim de ilgim yok erkek genelde toplumda erkekler futbolla ilgilidir vesayre denir ama benim ilgim olmadığı için kadınların yaptığı yorumlardan vesayre bahsedemiycem sonra araba demiştim o konuda da aynı futbolla aynı görüş sonra *yöneticilik mesela ben kadınların yönetici olmasına kesinlikle karşıyım o yöneticiliği yapabildiklerini icra edebildiklerini düşünmüyorum o şekilde yani siyaset yöneticilik bunlar erkeklere has değil de erkek yoğunlukta olması gerektiğni düşünüyorum ama yöneticilikte kesinlikle bayan yöneticiyi kabul etmiyorum olacağını düşünmüyorum yönetici olabilieceğini bi bayandan*

107 A neden peki öyle düşünüyosun yani buna böyle düşünmenin sebebi nedir

108 K6 ya *çünkü yöneticilikte duygu değil mantık önemlidir ee yaratılış itibariyle bayanlar duygusal varlıklardır* duygusal karakterlidirler erkekler daha çok mantıksal düşünen varlıklar hani o yüzden diye düşünüyorm msela sosyal medyada denk geldi bi tane vali miydi kaymakammıydı sağa sola emirler veriyo kadın hatırlarsınız belki üçdört haftalık şeyi var o kadına msela çok sinirlendim dedim bunu kim kaymakam yaptı yani bellki o illakki o makamın verdiği bi şey var pohpoh gurur vesayre o kadının duygusal yoğunluğundan dolayı aşırı kaçmış herkese yani ordaki halkı ayak altında görüyo yani kendi ayağının altında görüyo ama mantık yoğunluklu düşünen biri olsaydı bence o kadar ileri gitmezdi

109 A hım peki sence o mantıklı düşünmek gibi başka ne gibi özellikler erkek için daha uygun yapıyo yani erkeğin hangi özellikleri sence erkeği daha iyi bi yönetici yapıyo onu

110 K mesela o*torite kurmak karşı tarafta o bas biraz baskın olma erkeklerin biraz daa başarılı olduğu bi konu kadın otorite kurmada zorlanabilir yani zorlanır hatta o otoriteyi kurmaya çalışırken de saçmalar büyük ihtimalle yani saçmalıyolar o şekilde yapı itibariyle*

(…)

122 K6 bilemiyorum mesela pilotluk konusu da bi yöneticilik makamıdır bu en son sabancının mı kızı gitmişti balayı için uçak düşmüşütü iranda hatırlarısınız onu işte pilot bayan kadın yani pilot yardımcıısı kadın o balayı değildi şeyden önce bekarlığa veda partisi mi oluyo neyse artık işte o gelinin gelin evlenecek işte o kadın evlenecek o gelinin arkadaşları yani uçak ful bayan daha şeyi yeni çıktı siyah kutusu mu deniyo *o uçağın o uçağın düşmesinde pilot hatalı olduğu ortaya çıktı yani o mesela o sorunun belki pilot*

erkek olsaydı ordaki problemi daha iyi yönetebilirdi yani ordaki orda bi stres var o stres yönetimini daha iyi gerçekleştirebilirdi ama kadın pilottu düştü yani uçak

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, kadın haklarından "bir haber" kadınlar ve "tam dayaklık müslüman zengin kızı" diye nitelendirdiği kadınların, "kadınlıklarını bilmediğini" ifade etmektedir. Katılımcı bu yaklaşımının "tahakküm edici" olduğunu ve böyle diyerek kadınlar üzerinde "belirleyici" olduğunu bildiğini söylemekle birlikte, bu açıklamanın hemen ardından "yine de bu kadın olmak değil" denilebilir diyerek aynı şeyi yapmaya devam etmektedir. Böylece, katılımcı kendisini, kadın haklarına ve feminist mücadeleye duyarlı olan ve bunu destekleyen bir konuma yerleştirerek kadınlara "kadın hakları" konusunda nasıl davranmaları gerektiğine dair akıl vermektedir.

Alıntı-57 [5. katılımcı]
112 K5 adam olsunlar ee kadınlardan beklentiiiim benim genel olarak insanlıktan bi beklentim var o da hakkaten insann olmaya dair bi şey birlikte yaşayabilmekle alakalı bi şey haklarımızı birbirimize saygı göstermek (...) *haklarını savunsunlar istiyorum çok fazla istediğim bi şey hatta yani böyle ee kadın haklarından bi haber kadınları görünce biraz böyle bi yaaah falan oluyorum* özellikle mesela annemin komşuları falan oluyo böyle annem onlarla bazen konuşuyo hani bir nevi onları örgütlüyo ama yine de şey hani böyle yaa diyorum ayşe abla niye böyle yaa falan ya da mesela üniversitede de çok var aklı bi karış havada hatta büyük oranda zengin kızı olan benim hiç beğenmediğim bi kitle olarak böyle hatta biraz kalıpyargıyla şey yapıyım ama tdmzk vardır tam dayaklık müslüman zengin kızı onların böyle anlayamayacağı bi dilde erkekler arasında onları gömdüğümüz oluyo yani ama mesela hakikaten yani kadınların tdmzk olmamasını (anlaşılmıyor) çünkü *aklı bi karış havada olan sadece çantasının hangi marka olduğuna değer veren yani yine belki de tahakküm edici bi yaklaşım ama onun kadınlığını bilmediğini yani bu kadın olmak değil diyesim geliyo sürekli işte buna hakkım olmayan bi şey belki yine onların onların üzerinde bi belirleyici olmaya dair bi şey ama emin değilim yani bilmiyorum bu konuda belki biraz daa idealist olunabilir yani bu kadınlık değil şey denebilir* belki bu bi de şöyle bi şey var ben hakkaten bi erkek olarak bu lafı söylemek de istemiyorum kadınlar kendi dertlerini kendileri çözsünler gibi bi şey bi yandan da ee 8 mart eylemine gitmek bi erkek için çok sakat bi hareket yani çünkü sana ne oğlum bırak sen gelme ya onlar kendi başlarına yapsınlar işte onların özgürlükleri onların güçleri onların ee politik bi anlam ifade etmelerini sağlıyo yani biraz bu yüzden biraz daa *kadınlardan beklentim kendi başlarına bu sorunlarını çözmeleri ve hatta feminist parti kurmaları yani garip olur büyük ihtimal asla oy da vermem ama olsunlar yani onlar önemli geliyo bana hakkaten heleki böyle demokrasiye uygun bir ee yönetim biçimi olarak değerlendiriyosak abi her türlü parti olsun elbette olmalı falan gibi (...)*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, bir yandan erkeklerin farklı alanlardaki kadrolaşma haline yönelik bir eleştiri dile getirirken, bir yandan da kendi arkadaşlarıyla birlikte üniversitede çalışma grupları oluşturduklarında "biz kızlarla bu işi yapamayız bunlar aptal" diyerek kadınları nasıl dahil etmediklerini anlatmaktadır. Katılımcı bu

durumu açıklarken, kadınların dahil olması eğer erkeklere "mutluluk getirmiyorsa" veya kadınlara "zarar vermiyorsa", kadınları dahil etmek için "zorlamanın da bir mantığı" olmadığını dile getirmektedir. Böylece, katılımcı, eleştirerek başladığı durumu onaylamış olmaktadır.

Alıntı-58 [10. katılımcı]
103 K10 (…) ee her anlamda hem ailenizin içinde hem dışarıda hem sokakta adil değil ee sunulan iş olanakları adil değil veya yönetici kısmında bi erkek var ee *erkeklerde daha rahat hissetiği için kadroyu tamamen erkeklerden ya da olabildiğince erkeklerden kurmak isteyebiliyo* bu akademide olur bu bakanlık olur ne biliyim millet vekilliği olur bu hayatın her alanında bu böyle biz bile sınıfta bi çalışma gurubu oluşturmak istiyosun abi ya boşver kızları bulaştıramayın biz üç dört kişi birarada yapalım diyip işin içinden çıkmak isteyenler oluyo ben de böyle bi gruba dahil de oldum hatta *abi biz bu işi kızlarla yapamayız gelin biz kendi aramızda yaapalım demişliğim de oldu olmadı değil yani aslında bunlar bi noktada bazı şeylerden kaçmak bunu kabul ediyorum ama ya mutluluk getirmiyosa bu anlamda zorlamanın da bi mantığı yok veya zarar vermiyosa karşı tarafa (...)* dediğim gibi mutluluk getirmiyo huzursuzluk yaratıyosa ömrünün sonuna kadar erkeklerle veya kadınlarla çalışabilirsin problem değil ama sadece hani kaos geliştirir diyolar ya gerçekten öyle ee görüntülü konuşmada problem yaşıyosan onun üzerine gitmen gerkiyo ki aşabiliesin gibi yani bu nedenle her renk olsa herşeyden olsa iyi olur ama dediğim gibi ben de bi kaç defa böyle ders çalışma şeylerinin arasına ee dahil oldum kadınlarla yani kızlarla uğraşılmaz abi boşverin bunlarla falan hatta hakarete varacak şekilde bunlar aptal bunlar salak ne işimiz var bunlarla falan denilen arkadaş guruplarında bulundum

Aşağıdaki alıntıda ise, tahakkümcü paternalizm heteroseksüel düşmanlıkla bir arada karşımıza çıkmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, heteroseksüel düşmanlık, kadınların cinselliklerini erkekleri manipüle etmek ve/ya güç/avantaj elde etmek üzere kullandıklarını varsayarak, kadınları çeşitli düzeylerde düşmanlaştırmak anlamına gelmektedir (Glick ve Fiske, 1996). Buna göre, katılımcı cinselliğini kullanarak para kazanan kadınlar olduğundan bahsetmekte ve bu kadınları "dişiliğini kullanarak kişiliğinden olan insanlar" olarak nitelendirmektedir. Bu noktda "eskortları" kastetmediğini söyleyerek herhangi bir ihtiyacı olmadığı halde cinselliğini para kazanma aracı olarak kullanan kadınları aşağılamaktadır. Buna göre katılımcı kadınların cinselliklerini nasıl, hangi durumda ve hangi gerekçeyle kullanıp kullanamayacaklarına dair paternalist bir açıklama yapmış olmaktadır.

Alıntı-59 [9. katılımcı]
114 K9 kadınların ve erkeklerin yaşadığı zorlukları kıyasladğıımda ne düşünürm erkeklerin zorluklarını kadınlarla kıyaslamam kadınlar çünkü çok çok çok kadınlar çok zorluk çekiyo yani çünkü sosyal hayattan dışlanıyolar ee işte okuması bi güç bakış açısı toplumun zaten cinsel obje olarak bakılıyo ee şimdi şöyle bi durum var biizim *yetiştiğimiz*

toplumda belki siz de görüyüsunuzudur dişiliğini kullanaran kişiliğinden olan insanlar görüyorum yani dişiliğini kullanıp bedeni üzerinden para kazanan insanlar ha bu bunu söylerken şeyi kastetmiyorum bu arada işte eskortları falan kastetmiyorum onlar değil hani sosyal medyada dişiliğini kullanarak kişiliğinden olanlar para kazananlar ama ee kişiliğinden olma konusunda şöyle ben o kadar genellereyrek yorum yaptım belki yanlış anlaşılma olur *belki o kadın mecburiyetinden yine yapıyo olabiliir ama giyim kuşamına bi bakıyosun ki yani maddi durumunun kötü olması fotoğraflarına bakıyosun mümkün değil sizden benden iyiyidr yani emin olun yani çünkü arkasında zengin insanlar vardı orayı geçiyorum da* bu durumlar da var yeni nesilde bizim yaş gurubumuzda ben çok gördüm yani benim arkadaşlarım bi çok arkadaşım böyle

3.2.4.1.2. Rekabetçi Farklılaştırma

Görüşmelerin tümüne bakıldığında, katılımcıların yaklaşık yarısının kadını ve erkeği sabit ve zıt kutuplu konumlar olarak farklılaştırdıkları ve erkekliği kadınlıkla kıyaslayarak kadınlığın üzerine yerleştirdikleri görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin rekabetçi farklılaştırma halleri çeşitli duygular, beceriler ve özelliklerle (sosyal ilişkiler, özerklik, dayanıklılık gibi) ilgili olarak ortaya çıkmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, kadın-erkek farklılıklarını dedikodu yapma ve arkadaşlık kurma örnekleri üzerinden açıklamaktadır. Katılımcı kadın-erkek kıyaslaması yapmakta ve kadınların "dedikoducu" ve "yıkıcı" olduğunu ama erkeklerin bu özelliklere sahip olmadıklarını ve bu nedenle "daha iyi" arkadaşlık kurduklarını söylemektedir. Katılımcı, kadınların bu özelliklere sahip olmasını "toplumun onlara verdiği yıkıcı şeyi içselleştirmeleri"yle ilişkilendirmekte ve kadının bu özelliklerine bakarak "kadın olmak istemem" demektedir. Buna göre, katılımcının kadını ve erkeği sabit iki zıt kutup olarak gördüğü söylenebilir.

Alıntı-60 [1. katılımcı]
204 K1: (…) *ondan sonra kendi aralarında da oluyo hani şöyle kadınların arkadaşlıklarına birbirlerine de bunu çok yapıyolar hani birbirlerini eleştirmek birbirlerinin dedikodu yapmak falan arkadaşımla hani erkekler birbirini kolay kolay eleştirmez yani kolay kolay birbirinin dedikodusunu yapmaz*
205 A: erkekler pek dedikodu yapmıyolar mı
206 K1: yani bana göre yapmıyolar en azından benim çevremdekiler ee yapmıyo yapan var illaki kahve dedikodusu diye bi şey de var *yani kadınlar bunu daha yıkıcı boyutta yapıyo çünkü bence şey toplumun onlara verdiği o yıkıcı şeyi içselleştirip onlarda birbirlerine yapıyolar yani mesela tamam gece dışarı çıktı diye erkek arkadaşıyla aynı evde kalıyo diye toplum bi şey diyo da kendi kadın arkadaşlarından da çok görüyo kendi kadın arkadaşları da arkasından öyle böyle diyo belki bi erkeğin demiyeceği bissürü şeyi söylüyo yani mesela kendi hemcinslerimden görmek istemem kadın olmak istemem*

207 A: neyi görmek istemezsin
208 K1: hemcins baskısı ve şeyler olsun *hani bence çok iyi arkadaşlık kuramıyolar çok arkadaşlık diyolar ama hani hıh (gülüyor) bence erkekler daha iyi arkadaşlık kuruyo yıkıcı boyut yok en azından (...)*

Aşağıdaki alıntıda ise, katılımcı konuşmasına, kendi ayakları üzerinde durmanın artık erkek olmak anlamına geldiğini söyleyerek başlamakta; ancak sonrasında bunun "erkekliğin cevabı olmayabileceğini" eklemektedir. Katılımcı kendi ayakları üzerinde durmanın neden erkekliğin cevabı olmayabileceğini açıklarken, önce kadının da benzer bir şeyi yapabileceğini söylemekte ancak hemen ardından kadın bunu yaptığında onun da "artık erkek olmuş" sayılacağını söylemektedir. Her ne kadar bunun "erkekliğini kadına yüklemek" anlamına geldiğini fark edip dile getirmiş olsa da, tekrardan "artık erkek olmuş" söylemine geri dönmüştür. Buna göre, katılımcının kadını ve erkeği iki zıt kutup olarak gördüğü söylenebilir. Katılımcının bu açıklamasına göre, kendi ayakları üzerinde durmak erkek olmak demektir ve bir kadın bunu yaptığında diğer kutba geçmektedir.

Alıntı-61 [2. katılımcı]
78K2 en çok onu böle ee zor durumda ilk kaldığımda yalnız kaldığımda yani benim için ben onun hissetmiştim kendimde yalnız kaldığımda ya da etrafımda kimse olmadığında sen hani gerçekten bi şeyler yapabilceğni hissettiğin zaman hani ağlamdan başkaları gibi şey düşünmeden yapamam işte tek kaldım kimsem yok diye düşünmeden bi şeyler yapabiliyosan kendi ayakların üstünde durabiliyosan o zaman bence erkek olmuş dem aslında bu erkekliğin cevabı olmayabilir *çünkü hani kızlar için de aynı şekilde yani yalnız kaldığında bi şeyler yapabiliyosa gerçkten o da hani gerçekten erkek olmuştur tabii bi kıza erkekliğimi yüklemek de çok şey olur ama yani bence eşitlik zaten hani kendi ayakların üstünde durabildğinde gerçkten hani mutluysa hayatında bişeyler öğrenmiş oluyo yani erkek olmuş oluyo yani*

3.2.4.1.4. Feministlere Yönelik Olumsuzlama

Görüşmelerde katılımcıların bir kısmının özellikle feministlere yönelik olumsuzlama ve/ya düşmanlık içeren açıklamaları karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar bu açıklamalarda, feminist mücadeleyle birlikte kadınların güçlenmesi karşısında duydukları rahatsızlıkları ve kaygıları farklı biçimlerde dile getirmişlerdir. Bu açıklamalarda, tipik olarak, feministlerden "aşırıya kaçan" kadınlar olarak bahsedilmektedir. Katılımcılar, bir yandan feministlere ve feminist mücadeleye yönelik olumsuz/düşmanca açıklamalarda bulunurken, diğer yandan 'aslında' feminizmi desteklediklerini ya da sevdiklerini de

eklemektedirler. Böylece, 'kadın haklarına karşı' veya 'feminizm düşmanı' kişiler olarak konumlandırılma ihtimalini engellemeye çalıştıkları söylenebilir.

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı, erkeğin toplumdaki (yani patriyarkal yapıdaki) mevcut konumunun "sarsılmasından" ve kadının önce erkeğe "eşdeğer" olup, sonrasında bunu aşarak "yukarı" çıkmasından duyduğu "rahatsızlığı" ve "kaygıyı" ifade etmektedir. Katılımcı, bundan sorumlu tuttuğu kadınları "aşırıya kaçan" ve "anti-erkeksi" feministler olarak nitelendirmekte ve kendisini kaygılandıran feminizmden "erkeği aşağılayan" bir hareket olarak bahsetmektedir. Diğer taraftan, "kadının kaybettiği haklara sahip olmasını isteyen" ve bu nedenle de "gerçekçi boyutu" olan feminizmin kendisini rahatsız etmediğini dile getirmektedir. Bir anlamda katılımcının feministleri 'iyi-kötü' şeklinde ayırarak konuştuğu söylenebilir.

Alıntı-62 [1. katılımcı]

169 A: peki sen şey aslında konuşmanın başında aslında erkekle ilgili şeyler değişiyo diye toplumda erkekler ya da erkekliğe bakış açısı değişiyo mu sence

170 K1: hımm tabii ki de değişiyo tarzdan giyimden beklentiden ee bi çok şey değişiyo kadınla erkek işte ee haklarını eşitlemeye çalışıyolar aa böyle bi değişim oluyo öyle yani değişiyo bi şeyler öyle bence hızlı hızlı da değişmeye başladı ee ıı ee mesela son dönemde tivitırı falan da takip ediyorum ben *orda bir kadın harekatı söz konusu yani bence incelenmesi gereken bi alan*

171 A artıyo anlamında mı

172 K: evet evet hani *cinselliklerini konuşabiliyolar şeylerini yapabiliyolar işte hatta şu an erkeklerin konuşamadığı kadar hani biraz daha abartı boyutuna kaçıyo ya bunu bi tepki olarak görüyorum bence çok hoş bişi değil tabii de bi hareket söz konusu yani özellikle kadınlar*

173 A: peki genel olarak böyle bi erkekten beklentiler ya da erkeğe ilişkin şeyler değişiyo mu toplumda sence

174 K: yani *bence erkeğe verilmiş o rol bi sarsılılıyo bu da işte zaten o harekatın altında baktığınız zaman toplumsal olarak bi tepki de var çünkü sana verilen atfedilen konumdan şey gibisin yani yarın seninle eşdeğer oluyo ya da sen ona oo onlar da yükseliyo tarzı bi şey oluyo hatta bu abartılı olduğu zaman daha yukarı çıkıyo yani bu beni de ufaktan bi rahatsız ediyo olabilir*

175 A: kadınların daha ee

176 K: evet şey *mesela ben feminizmi savunurum severim ama şey boyutu da var erkekleri aşağılayan boyutu var feminizmin ordan hoşlanmıyorum ya da mesela bu bi harekatsa hani ee gerçek neyse o ölçüde olalım hani fazlası değil hani erkek de hayvan değil sonuçta (gülüyor) bu kadar da aşağılanmamalı gib bu beni rahatsız ediyo*

177 A: tam olarak senin söylediğini anlamadım o yüzden şey ee

178 K: *feminen bi başkaldırı söz konusu* sosyal medyada olsun normal hayatta olsun şeyde olsun bi de *bu aşırı antierkeksiler var bu feministlerin bi grubu var bilmiyorum bu kadar ayrılıyo mu o kadar ilgili değilim de tivitırdan gördüğüm kadarıyla işte hani orda bi şey kesim var erkeği aşağılayan erkeği hayvan gören işte* her ba (anlaşılmıyor) erkektenmiş gibi gören bi kesim var bi de şey *feministin bi de daha gerçekçi boyutu var hani kadının kaybettiği haklara sahip olmasını isteyen hani insan olmasını isteyen ikisini*

de insanlık seviyesine getiren bi bakış açısı var bu güzel beni rahatsız etmiyo olsun hepimiz insanız insan olalım da bi de işte kendini insanlaştırmaya çalışırken erkekleri hayvanlaştıran bi kesim var hani onlar insan değil diyen bi kesim bence o rahatsız edici ve işte sonunda şey bu gerçekçi boyutu da var *ne kadar entellektüel baksan da şey toplumda bi konumun var ve bu konumunundan ediliyosun gibi bi his uyanıyo hani aslında çok çok derinlerde bi kaygı yaratıyo insanda öyle*

(…)

221 K: *bunu feminist kesim yapıyo ya da çok da işte bahsettiğim bu aşırı feminen kesim o* kesime çok yakın durmuyorum ama yapan kesim var yapılıyo yani hani tamam bi şeyler yanlış anlaşılıyo diye düşünüyorum ee mesela bi *şey var mesela kadın değil bayan tamam sen bunu böyle yapıyosun toplumun bi alışma süreci var hani gibi bayan yerine kadın kelimesinin kullanılmasını önerbilirsin de öyle höööö höööö diye bağıramazsın yani o kadar da bi alt yapısı var yani bunun gibi yani bu aşırı olan kesim var bu*

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı, toplu taşıma araçlarında bir kadına çarpması durumunda kadının vereceği tepkiyi bir "krizin patlak vermesi" olarak ifade etmektedir. Katılımcı aynı zamanda taciz ve kadın cinayetleriyle ilgili "olaylardan" sonra erkeklerin kadınlarla tanışmaya çekinmesinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmektedir. Buna göre, katılımcı, kadınların taciz ve kadın cinayetleri karşısında verdiği mücadeleyi, erkeklerin kadınlarla tanışmasına engel olan bir durum gibi sunmuş olmaktadır. Dahası, katılımcı, hayatı boyunca yanlış bi şey yapmamaya çalıştığını o yüzden de "hem cinslerinin yaptığı şeyin cezasını çektiğini" söyleyerek, kendisini diğer erkeklerden ayırarak konuşmakta ve böylece bir 'mağdur' konumu inşa etmektedir. Bu 'mağduriyet' üzerinden feminizmi de örtük bir şekilde suçlamış olmaktadır.

Alıntı-63 [4. katılımcı]

37 A neyi kastediyosun tam olarak

38 K4 eem maskülinite şu anda erkeklik diye tanımlanan bi şey aslında eem hani mesela daha geçen gün arkadaşımla şeydeydik bi erkek arkadaşım bi de kız arkadaşım var gitttik yemek yiyioduk ve o bayaa hani feminizmi bayaa savunan bi insan oturup konuşuyoruz ama hani savunması şey üstünden böyle tatlı bi sebeple savunuyo *bu son zamanlardaki kadın cinayetleri falan üstüne konuşuyoduk* şöyle bi şey söyledim dedim ki *ben şu anda bi tık korkuyorum dedim* kadınlardan nası korkuyosun dedi dedim ki aslında *korkmakla çekinmek arası bi şey dedim hani tıramvay kullanıyorum ya da metro marmaray bi şey kullanıyorum yani sıkışık yani metrobüs hani dururken mümkün olduğunca yayılarak oturmamaya hani tamam herkesin uyması gereken bi kural ama ayaktayken bile kendimi mümkün olduğunca küçültmeye çalışıyorum dedim ki yanlışlıkla çarparım ve bi şey olur ve orda kriz patlak verebilir korkuyorum dedim (...) ama ee şu an son zamanlarda yaşanan o kadar olaydan sonra hem erkekler buna çekiniyo yapmaya hani birileriyle tanışmaya özellikle kızlarla tanşmaya konuşmaya çekiniyo* çünkü kızlar da haklı bi yerde karşı tarafın niyetini bilemiyo ve açıkçası hani kendi cinsim ama erkekler bi şekilde yalanı güzel söyleyebiliyo söyleyebiliyoruz bence ya da benim tanıdıklarım öyleydi bende de ben de kendimi bu sınıfın içine koyabilirim kesinlikle hani veya pratiklik bilmiyorum artık adı neyse de ee o yüzden çok inanmamakta haklı görünüyolar ama şu anda herkesin kafası o kadar karışık ki kadın nasıl davranacağını şu an bilmiyo bence çünkü kadınlar

zorlu bi süreçten geçiyo bunca yıldır binlerce yıldır süren duruma *bi başkaldırı durumu var ve eem haklılar da ama ımmm sonu nereye varacak açıkçası çok bilmiyorum* ee sadece şu noktada eleştiriyorum ben bu durumu eeem net bi kavram bilmiyorum belki feminizm diyebiliriiz *ya da kadın mücadelesi bi eleştirdiğim bi noktası var ee önemli olan eşit olmak ee ama şu anki feminizmde aşırıya kaçan çok fazla şey var* bunu arkadaşımla konştuğumda bana dediki çok haklısın doğru söylüyosun ama dedi şu anda ee bunca yıl siz aşırıya kaçıyodunuz sıra bizde gibi ya da *hani bunun bi dengelenmesi gerekiyo ya bi süre de siz aşağıda kalın gibi bi tabirle ya bu bana biraz ters geliyo* çünkü dedim ki ya ben bunca yıldır 22 yaşındayım ve *22 yıldır mümkün olduğunca yanlış bi şey yapmamaya çalıştım benim hem cinslerimin yaptığı şeyin cezasını ben niye çekiyiorum ama evet bi kişiye göre davranılamıyo bu noktada böyle bi sıkıntım var açıkçası ama genel olarak kadınların mücadelesine hak verdiğim bi durum eem*

3.2.4.2. Korumacı Cinsiyetçilik

Korumacı cinsiyetçilik teması altında; *korumacı paternalizm* ve *tamamlayıcı farklılaştırma* alt temalarına ulaşılmıştır.

3.2.4.2.1. Korumacı Paternalizm

Görüşmelerin tümüne bakıldığında, kadının hayatının hemen hemen her alanına yönelik ve farklı biçimlerde korumacı bir paternalizm içeren açıklamalar karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda katılımcıların korumacı paternalizmi somut olarak nasıl icra ettikleri de paylaştıkları deneyimleri üzerinden görülmektedir. Buna göre, katılımcıların kadını korumaya yönelik davranışlarının çoğunlukla kadınlara müdahale etme biçiminde olduğu söylenebilir.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, kız arkadaşlarıyla ilgili olarak yaptığı kavgaları ve korumacı oluşunu "erkeklik gururu" ve "baba gibi korumacı" oluşu üzerinden açıklamaktadır. Buna göre katılımcı korumacılığı bir anlamda erkekliğin ispatlandığı bir alan olarak ifade etmektedir.

Alıntı-64 [1. katılımcı]
62 K1: oldu evet yakın dönemde olmadı ama şöyle *eee lise son falan kız arkadaşım vardı o zamanlar ee o da kötü bi taciz olayı falan yaşadı i*şte o sıralarda ben de çok iyi değildim öfkem çok doluydum yani öyle (anlaşılmıyor) kendimi şey zorunda hissettim *hani onun yapan kişiyi bulmayım ve ee cezasını vermeliyim ee ondan sonra işte okul çıkışına gittim dövdüm falan filan polise şikayet etti mahkemeye çıktım karakolluk oldum* gibi yani aslında hani orda *bi zorundalıkla gittim ama* öfke de var şey de var zaman zaman *kendimi haklı da görüyorum* yani çünkü olay gerçekten hiç hoş değildi farklı bi şekilde olabilir

miydi belkide olabilirdi ama işte *bu da erkeksin erkeklik gururu korumacı olmalısın* bu vardı ondan sonra bundan önce lisede bi kız arkadaşımda daha lisenin bahçesinde yüzüne top geldi diye kavga etmiştim bu da yine korumacı ondan önce ilkokul çağlarında falan yine böyle kadınlardan kızlardan dolayı kavga ettiğim oldu
63 A: korumacı evet o yüzden de onunla ilgili bi şey olduğunda sende belki bi kanıtlamak gibi mi bi yandan
64 K: yani bilmiyorum bence bunun daha şeyleri vardır daha böyle annemle babamla ilişkilimle alakalı bi yönü vardır yani daha pisikanalitik bi yönü vardır diye düşünüyorum çünkü hani *genelde ilişkilerimde de biraz daha hani baba rolüne bürünen bi insan olduğum için böyle durumlarda da bi baba gibi korumacıyım*

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, sevgilisinin nasıl giyindiğine yönelik bir "sınır koyduğunu" ve sevgilisinin bundan "hoşlandığını hissettiğini" anlatmaktadır. Böylece katılımcı söz konusu müdahalesini sevgilisinin de bu yönde bir beklentisi olduğu varsayımına dayanarak gerekçelendirmektedir.

Alıntı-65 [13. katılımcı]
48 K13 (…) şöyle olmuştu sanırım yani kız arkadaşım sanırım çok kısa bi şort giymişti o konuda *ben de şey yapmıştım ee yani bu kadar kısa bi şey giymemesini önermiştim ee bunun da onun için böyle bi hoşuna giden bi şey olduğunu hissetmiştim mesela yani ben ona bi sınır koydum hani belki ben daha sonra gerçi daha sonra böyle bi şey böyle bi durum daha yaşanmadı hani benim onu sınırladığım bi şey olmamıştı ee herhalde olsaydı da böyle bi şey hoşuna giderdi ben öyle onu bi örtük olarak sezmiştim yani ona sınır koymam veya hani kıskanıldığını falan mı düşündü acaba*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı özellikle "eğitimsiz" olan "etrafa güvenmediği" için hayatındaki kadınlardan "dikkatli davranmasını" istediğini anlatmaktadır. Katılımcı, sevgilisi tarafından ataerkil düşünceye sahip olmakla eleştirildiğini, "başkaları yüzünden" "kadınların özgürlüklerini kısıtlayan biri" gibi göründüğünü ama buna katılmadığını söylemektedir.

Alıntı-66 [11. katılımcı]
82 K11 (…) vardı aslında hani erkek çekip gidebilir o evden erkek kaçabilir erkek kendini hayatını kurabilir kendini idame ettireblir vesayre vesayre ama bi kadının bunu yapması çok zor kadın bunu yapamaz demiyorum günümüz şartlarında bunu yapması çok zor ve *şey ee hani örneğin kız arkadaşımla çok tartıştığım konulardan biri genelde beni şey görüp ataerkil bi düşünceye sahibim gibi görür ama anlaşılmadığından kaynaklı diye düşünüyorum ee ben bi kadının istediği yerde istediği saatte ve istediği şekilde giyinerek gezebilmesini savunuyorum böyle olmasını isterim lakin günümüz türkiyesinde böyle bi sistem böyle bi ortam ee uygun olmadığı için evet hayatımızdaki kadınların biraz daha dikkatli davranmasını istiyoruz ee ve bunun sebebi kesinlikle onlar değil etraf ortamdaki o eğitimsiz kısımdan bahsediyorum ve bunları biz söylediğimiz zaman genelde şey olarak algılanıyoruz kısıtlayıcı özgürlüklerini kısıtlayan başkaları yüzünden onlara bu tarz ee davranan kısıtlamalarda bulunan insanlar olarak gözüküyoruz bu kesinlikle ben öyle olmadığnı düşünüyorum bunu da böyle bi serzeniş olarak belirtmek istedim*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, "kız çocukların" başkaları tarafından "sahipsiz" sanılmaması için tek başına dışarı çıkmaması gerektiğini, ancak etraftakiler bunu algıladıktan sonra kızların "serbest bırakılabileceğini" belirtmektedir. Toplumdaki "eşitlik duygusunun" da "böyle olursa" gelişeceğini söylemektedir. Burada yine, kadının sahip çıkılması, korunup kollanması gereken bir varlık olarak tanımlandığı görülmektedir.

Alıntı-67 [2. katılımcı]
52K2 yani ne biliiym dövüşmek olsun karşı koymak olsun ama *kız çocuğu erkeğe göre biraz daha narin hani ister istemez ya dışarı çıkmasına izin veriliyosa tek başına değilde yanında gönderilebilecek birisiyle arkadaşı olur kardeşi olur onunla birlikte gönderilmesi lazım yani sonuçta ipin ucunu saldıktan sonra bi daha geri toparlayamazsın* birazcık da hani güven alana kadar hani *en azından sahipsiz bi kız olmadığını bilene kadar dışarıdaki kesim yani yanında birilerinin olması gerektiğini düşünüyorum daha sonrasında serbest bırakılabilir* çünkü hani toplum onu artık algı meselesi var ya hani artık gördüğü sürece yanında birisinin olması taam *işte bu hani dikkat etmemiz gerekiyo buna asla laf atmayalım şey yapmayalım hani bu algı oluştuktan sonra ister istemez hiç bi şey yapamazlar yani böyle olursa eşitlik duygusu gelişmiş olur diye düşünüyorum*

3.2.4.2.2. Tamamlayıcı Farklılaştırma

Katılımcıların yarısından fazlasının, kadını ve erkeği birbirini *tamamlayan* konumlar olarak *farklılaştırdıkları* görülmektedir. Örneğin, aşağıdaki alıntıda katılımcı, kadını ve erkeği fiziksel ve ruhsal açıdan birbirinden farklı olan ama birbirini tamamlayan "yapboz parçaları" olarak tanımlamaktadır. Katılımcı aynı zamanda "üretkenliği" ve "neslin devamını" sağlayan şeyin bu "farklar" olduğunu söylemektedir.

Alıntı-68 [1. katılımcı]
182 K1: hıım yani şöyle e mesela ee mesela ilişki yaşadığım kişinin çok da feminist olmasını istemem hani çok da yani bunun abartılı boyutunun olmasını istemem çünkü mesela benim bana göre erkeğin koruyucu yönü erkeğin fıtratına ait bunu yaşaması gerekiyo kadının da bence bunu tattırması gerekiyo bi erkeğe işte ee bunun gibi hani
184 K1: yani şu an yok ama eski ilişkilerimde olduğu oldu ama onlarda ben aşırıya kaçıyodum hani şimdi koruyuculuğun da abartılı bi boyutuna indim karşımdakini insanlıktan çıkartacak boyuttaydı şimdi ben (anlaşılmıyor) yapmıyorum bu konularda anlaştığımızı düşünüyorum kız arkadaşımla da açık açık konuştuğumda şey diyo biz eşit eşit bi ilişki yürütüyoruz ben inanıyorum falan filan bu tür konuşmalar oluyo yani öyle çok da tepki görmüyorum yani o da (anlaşılmıyor) *yani erkeği kadından ayıran kadını erkeğinden ayıran farklar var yani haklar anlamında eşit olabilir ama bence ikisini de aynılaştırmak da doğru değil ikisi aynı varlıklar değil sonuçta arasında fiziksel ve ruhsal farklılıklar var ikisi bence birbirini tamamlayan yapboz parçaları ve bu parçaları birbirinden ayırmamak gerekiyo* hani üretkenliği sağlayan kadınla erkek arasındaki o fark

ee neslin devamı olsun şey olsun ha bu fiziksel anlamda tabii hani ruhsal anlamda var birbirini tamamlayan yönleri var kadınla erkeğin bunlar da devam etmeli bunlar bence yok olmamalı çok ee işte yani çok aynılaştırılıyo
185 A: ne açıdan diyosun onu
186 K: ne açıdan diyorum ımm ya işte o farklılıklar kadınlar tamam şimdiye kadar verilmemiş haklarını edinmeli ama ee *bi kadını ruhsal veya fiziksel anlamda da erkekle eşdeğer ya da bi erkekle kadın eşdeğer tutulamaz erkeğin o anlamda ruhsal anlamda kadına kayması işte aynılaştırılması ee bence bu da bi çalışma kadınla erkek aynılaştırılıyo* ve bunun sebebi kapitalist sistem çünkü kapitalist sistem bi çok şeyi aynılaştırıyo hani birbirinin benzeri robotlar gibi yapıyo
187 A: peki kadınla erkeğin aynılaşmasından kastın nedir
188 K: *bana göre kutuplu bi yapı kadın ve erkek birbirini tamamlayan bi yapı ama işte birbirini tamamlayan parçaları işte kadının biraz daha sığınmacı erkeğin biraz daha korumacı işte gibi gibi farklarından pek aklıma gelmiyo şuan o ruhsal farklılıklar ama onlar ortadan kalktığı zaman o kutuplaşmanın ortadan kalkacağını düşünüyorum ve bu da yaratıcılığı engeller yani öyle*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, kadınla erkeğin farklı açılardan birbirlerinden daha iyi olduklarını ve farklı yatkınlıkları olduğunu dile getirmektedir. Katılımcı, kadınla erkek arasındaki bu farkların ("eşitsizliklerin"), "eşitliği tamamlamak" için var olduğunu belirtmektedir. Örneğin katılımcıya göre kadının ve erkeğin birbirinden farklı ihtiyaçlarını birbirleriyle tamamlayarak "yek bir kişi" olabilmesi "iyi bir birliktelik" anlamına gelmektedir.

Alıntı-69 [11. katılımcı]
36 K11 (…) kadın hep geçmişten günümüze kadar belli bi rolü olan çünkü erkeğin de bi rolü olduğu gibi fakat ee o roller de bazen bi dengesizlik görüyorum kendim görüş olarak kadın ve erkeğin eşit olduğunu düşünüyorum ama bi eşitlikten kastım adaletli bi eşitlk yani kadının *bi yönleri erkekten daha iyi ve erkeğin de bazı yönleri kadından daha iyi ee bunları tamamen şey açısından diyorum kendini geliştirme açısından demiyorum yani evet erkeğin yatkın olduğu yerler var ben bunu kabul ediyorum kadının da daha yatkın olduğu yerler var bunu da kabul ediyorum ee bunun farklı sebepleri olabilir girmiyorum buna hiç ama o eşitsizlikler bi paydaya yani bi grafiğe dönüştürüldüğünde iki çıkan sonuçta birbirine eşittir benim için yani ee kadın erkek ilişkilerindeki temel sebebi ben bu eşitsizliğin hayattaki gerektiren o eşitiliği tamamlamak için olduğunu düşünoyrum her zaman ya bizim olan sallıyorum işte eksik demeyim de ihtiyaç duyduğumuz yönlerimizi ve kadınların ihtiyaç duyduğu yönleri iyi bir birliktelikte tamamlayıp tek yyani yek bir kişi olabilemek olarak tanımlıyorum ilişkiyi* ee yani günümüzdeki toplumumuzdaki erkek sipesifik olarak buna değincek olursak ımm tabiki onayladığımız bi konumda değiliz diye düşünüyorum hani hakkımız yeniyo falan demiyorum (gülüyor) ama bi bakıma da hakkımız yeniyodur ya

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, geleneksel anlayışta birbirini tamamlayıcı roller olarak görülen, erkeğin "dışarıda olma" kadınınsa "evde olma" halini, emeklilik örneği

üzerinden, erkek olmayı aktif olmayla ("hareket halinde"), kadın olmayı pasif olmayla ("dinlenmeye meyilli") ilişkilendirerek gerekçelendirmektedir.

Alıntı-70 [4. katılımcı]
117 K4 (…) *ee belki bu cidden yaratılış ve genle alakalı olabilir erkek bi şekilde dışarda hareket halinde olmayı seviyo yani emekli olan erkekler mesela ya da emekli olan kadınları ele aldığımzda emekli olan erkeklerin bi şekilde bi dışarı çıkayım bi uğraş bulayım hobi bulayım istiyo kadın daha çok dinlenmeye meyilli olduğunu gördüm en azından karşılaştıklarım öyleydi*

3.2.4.3. Modern/Yeni Cinsiyetçilik

Modern/yeni cinsiyetçilik teması altında *kadının güçlenmesine içerleme ve eşitlik-cinsiyetçilik ikilemi* temalarına ulaşılmıştır.

3.2.4.3.1. Kadının Güçlenmesine İçerleme

Katılımcıların yarısından fazlasının açıklamalarında; kadının erkeğin yapamadığı şeyleri yapmasına, kadınların daha avantajlı olduklarını düşündükleri herhangi bir duruma, kadının iş hayatında artan istihdamına ve kadınlara verilen desteğe içerledikleri görülmektedir.

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı, kadın haklarına gösterilen "duyarlılık" nedeniyle kadınlara yönelik "haksızlıklara" ses çıkarıldığını ancak erkeklere yapılan "haksızlıkların" yeterli tepkiyi görmediğini dile getirmektedir. Katılımcı, "kadınların yaşamış oldukları uzun süreli ve tarihsel mağduriyetin bir nevi onlara bi korunma kalkanı da sağlamış" olduğunu belirtmektedir.

Alıntı-71 [8. katılımcı]
67 K8 (…) *şimdi ee bir yandan kadınlara ve kadın haklarına yöenlik bi duyarlılık da var anlatabildim mi bi anlaşmazlık bir tartışma olduğu zaman çoğunluk ee kadınlara biraz daa kibar davranablirken aynı konumda bir erkek olsa genç sağlıklı bi erkek olsa ee daha zorba muamelelerle karşılaşma ihtimali daha yüksek bu durum hani erkeklerin aleyhine oluyo ama bu mağduriyet kadınların yaşadığı diğer bütün maduriyetlerin yanında küçük kalır* ee bunla neyi kastediyorum ee şöyle bi eğiliim de var *toplum kadınlara korunması ve kollanması gereken bir grup olarak baktığı için kadınlara yönelik işlenen suçlar bu suçları tamam erkeklerde işlese neticede kamuoyunda mahkum ediliyo yani mesela sosyal bi kadına yönelik bi haksızlık yapıldığı zaman hani sosyal medyada milyonlarca insan bunun tepksini ortaya koyuyo ee ama bazen bi ortamda bi erkek bi haksızlığıa uğrarsa*

buna karşı tepkiler biraz daa cılız kalıyo anlatabildim mi özellikle fiziksel şiddet gösterme manasında ee erkeklere yapılan haksızlıklar yeterli tepki görmüyo anlatabildim mi işte bu
(…)
75 K *yani kadınların yaşamış oldukları uzun süreli ve tarihsel maduriyet bir nevi onlara bi korunma kalkanı da sağlamış ama erkeklerin daha çok bundan münenzeh olması zayıf erkeklerin güçlü erkekler karşısında korunmasız kalmasına da vesile olmuş anlatabildim mi*

Aşağıdaki alıntıda ise katılımcı, kadınların iş hayatındaki artan istihdamının, erkeklerin toplumda "bir tık dışlandığını" hissettirdiğini söylemektedir. Buna göre hem yukarıdaki alıntıda hem de bu alıntıda, kadının değişen (ve güçlenen) konumuna dair bir içerleme olduğu görülmektedir. Bu açıklamaların her ikisinde de kadının değişen ve güçlenen konumu erkekleri bir ölçüde mağdur eden bir durum olarak nitelendirilmiş olmaktadır.

Alıntı-72 [2. katılımcı]
210 K2 *yani toplum olarak yani bence şu anda pek adil değil mesela iş ilanlarına baktığımızda genelde hep bayan eleman şu an popüler durumda hani eskiden ev hanımı kategorisinde yer alan bayanlar yani kızlar şu anda dışarıda daha çok şey gözde durumuna gelmiş çünkü hem işi hem evi yapabiliyolar yani ilanlara girdiğin zaman daha çok bayan tercih ediliyo* çünkü işi temiz yapıyo güzel yapıyo tabii (…) *bence bayanlar iş hayatına girdikten sonra bence bu şey iyice değişti erkeklerin toplumda bi tık dışlandığını hissettirebiliyo*

3.2.4.3.2. Eşitlik-Cinsiyetçilik İkilemi

Görüşmelerde bazı katılımcılar, bir yandan kadın hakları ve eşitlik konusundaki farkındalıklarını dile getirirken, bir yandan da kadınların çeşitli haklarını ihlal eden davranışlarda ve yaklaşımlarda bulunduklarını anlatmaktadırlar. Buna göre, katılımcıların 'eşitlikçi değerler' ile 'farklı cinsiyetçilik biçimleri'nin arasında kaldıkları söylenebilir. Bu açıklamalarda, diğer temalardakilerden farklı olarak, eşitlikçi ve cinsiyetçi ifadeler bir arada bulunmakla kalmayıp, katılımcıların farkında oldukları bir *ikilem* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşağıdaki alıntıda katılımcı, bir yandan "teoride" ev içi emeğin eşit olarak hem kadının ve hem de erkeğin sorumluluğu olduğunu kabul etmesine rağmen, "pratikte" ise evdeki işleri "yapmak istemediğini", yapmaktan kaçındığını veya yarım bıraktığını anlatmaktadır. Burada katılımcı, kadının evdeki işlerin esas sorumlusu, erkeğin ise en iyi

ihtimalle onun yardımcısı olarak görüldüğü geleneksel anlayışı doğru bulmadığını söylemekle birlikte, bir yandan da bu anlayışın dışına çıkmakta zorlandığını da söyleyerek içinde kaldığı ikilemi ortaya koymaktadır.

Alıntı-73 [5. katılımcı]

38 K5 (…) *şu benim için bi soru işareti erkek dediğin evde durabilir mi mesela kadın dediğin evde durur dendiğinde şey oluyo bi bakıma makul diyorum çünkü toplum buna çok alışmış toplumun bi adeti var kadın dediğin evde durur evet bi norm olarak uygun geliyo ama erkek dediğin evde durur dendiği zaman aklım buna bnzer bi örnekle karşılaşmadığı için makul gelmiyo erkek evde duramaz heralde falan diyorum kendi adıma* evde durduğum şeyleri değerlendiriyorum genelde inziva gibi oluyo hani bu evde durmak kadın dediğinin evde durmasıyla erkek dediğinin evde durması yine birbirinden farklılaşmış oluyo kadın dediğin evde durduğunda ev işi yapıyo ev içi emek sergiliyo erkek dediğin evde durduğunda gene kendi keyfine bakıyomuş gibi oluyo yani o yüzden bilmiyorum mesela o benim için bi soru işareti mesela şimdi ben mesela sonuçta evimde 4 tane kadınla yaşıyorum en küçüğü 16 yaşında hani hepsi kadın yani bayaa mesela şimdi biraz da böyle şimdi *ablam kendisini müslüman feminist olarak tanımlıyo annem ondan onun yüzünden diyim onun sayesinde mi artık emin olamıyorum ama hakkaten ev içi emek konusunda biraz daa böyle şey duyarlı hale geldim evde olmak benim için tetikte olmak gibi bişey oluyo çünkü kendi işimi onların üzerine yüklediğim her an laf yiyiyorum* benim için çok zor evde durmayım çok daha iyi yani *gerçi onların sayesinde öğrendiğim çok şey var* en azından kendi çamaşırımı yıkamayı öğrendim kendim yemek yapmayı öğrendim yada ev temizliğini falan öğrendim *ama sürekli içimden şey geçiyo bunları ben yapmak istemiyorum hani biliyo olsam da hakkaten bu tartışmalarda hep şöyle bi şey oluyo özellikle bu müslümanlarda mesela kadına yardımcı olmak diye geçiyo kadına yardımcı olmak dendiğinde bu iş özünde kadının erkek ona yardımcı olmuş oluyo ben bunu doğru bulmuyorum elbette* yani şey elbette derken bu benim için şey değil evet öyle olmalı diyebilceğim bi şey değil hayır öyle değil kadının işi de erkeğin işi de bu *ama niyeyse davranırken sürekli yaa yardımcı oldum hani işte daha napıyım gibi bi yere geliyo hiç bi zman o ev içi sorumluluğu tek başıma aldığım olmadı bi işi yarım bırakıyorum mesela annem sonra arkasından yapıyo hep böyle bi tam tamı tamına yapmak yok böyle hep bi böyle yardımcı olmak var*

39 A ama şey sen aslında ikisinin de yapması gereken bi şey ikisi de eşit

40 K *evet öyle görüyorum ama işte yani teoride öyle de pratikte öyle olmuyo her zaman bazen oluyo da gerçi de bazen oluyo bazen olmuyo* (…) evet hakketen işler eşit şekilde paylaşılmalı deniyo hatta mesela en son bi başka arkadaşımla konuştuğumda eşit şekilde paylaşılmasını da doğru bulmuyodu o kadınlara daha fazla ee pozitif ayrımcılık gibi daha fazla onlara destek verilmeli erkek daha fazla iş yapmalı ki kadın en sonunda o toplumsal normuna ulaşsın kadının evde durmadığı bir norm ancak erkeğin daha fazla evde durmasıyla ulaşılabilir demişti ben saçmalama diyip kesitirip attım çünkü hani olmaz gibi geliyo yani mesela bunu ben yaparım bi başkası yapar ama bunun toplumsal hale gelmesi bana çok zor geliyo mesela bir politik devrimden çok daha zor geliyo böylesi bi kültürel devrim

Aşağıdaki alıntıda, katılımcı okulda bir yandan onu "iyi bir kalıba sokan" bir zorlamayla kullandığı dile ve hareketlerine dikkat ederken, "arkadaş ortamında" kullandığı dilin "berbat" olduğunu ve "şiddete meyilli" olduğunu dile getirmektedir.

Böylece katılımcı erkekliğinin her yerde aynı olmadığı anlatmaktadır. Buna paralel olarak, katılımcı, hayatındaki kadınlara da farklı şekillerde davrandığını belirtmektedir. Bir taraftan sevgilisine "akşam on ikiye kadar dışarda kalalım ne var bunda derken" kuzenine "akşam sekizde dokuzda evde ol" dediğini anlatmaktadır. Aynı zamanda, kadınların erkekler karşısında "yine bir erkekten yardım" istediklerini -örneğin kuzeninin evdeki diğer erkeklerden istemesi- ama yardım istenilen erkeklerin de yine başka kadınları taciz eden erkekler olduğunu, kendisini de bu erkeklere dahil ederek ifade etmektedir. Katılımcı, hem 'taciz eden' hem de 'tacizden kadınları koruyan' bir erkek olarak bunların önüne nasıl geçilebileceğini ve bu problemlerin nasıl aşılabileceğini bilmediğini dile getirmektedir.

Alıntı-74 [10. katılımcı]

37 A ee peki şey az önce şeyi ımm şeyden bahsettin ya işte hep aynı erkek değilim işte ilişkimde farklı bi erkeğim ee iş yerinde farklı bi erkeğim diye neler değişiyo sence

38 K10 *yani dil bi kere kesinlikle değişiyo dil ee ve (anlaşılmıyor) değişiyo okulda mesela daha ee yani kültürel anlamda diyim daha çok okuyan daha çok araştıran daha çok anlam vermeye çalışan bazı hareketlere attığım adıma giydiğim şeye insanlar olduğu için okulda biraz daha dikkat ettiğimi söyleyebilirim ee hareketlerime ee belki bu da biraz zorlama belki beni bi kalıba sokuyo ama iyi bi kalıba sokuyo bu o yüzden bundan şikayetçi değilim ama arkadaş ortamında falan ee dilimin daha kötü daha berbat olduğunu söyleyebilirim daha ee şiddete meyilli olduğumu* söyleyebilirim bilmiyorum neden ee mekanla mı alakalı yani bi yandan değişiyo bi şeyler daha başka bi insan çıkıyo veya futbol oynarken daha başka bi insan herhalde voleybol oynarken daha da başka olur yani bilmiyorum şu an o aklıma geldi de spor dalları üzerinden bile değişkenlik gösterebiliyo yani veya evde ailemde biçilen rol daha da başka ee işte evin küçük oğlu gerekenleri yapar işte dış markete gider ekmeği getirir falan gibi türlü şakalar muziplikler hani en küçük olduğun için sen yapıyosun falan ee ama ne biliyim ikili ilişkimde kendi kız arkadaşımla olan ilişkide daha böyle oturaklı bi erkek orta yaş artık böyle ne olduğunu ne yapması gerektiğini bilen bi tip oluyorum ona göre konuşuyorum ona göre ee tavır takınıyorum yani 25 yaşında kız arkadaşım *25 yaşında kız arkadaşım işte kızın aralarında bi fark yok 25 yaşında bi de kuzenim var ikisi de ayşe diyelim o ayşeyle konuşurken başkayım o ayşeyle konuşurken başkayım dil olsun dünya görüşü olsun kız* arkadaşıma akşam 12ye kadar dışarda kalalım ne var bunda derken kendi kuzenim olana akşam 8 de 9 da evde ol diyorum mesela yani *(gülüyor) bu yani bunlar çirkin hani gülüyoruz belki ee ama bilmiyorum yani diğerine diyemem 12ye kadar dışarda kal diyemem yani hani babamlar falan böyle bi şey duysa eyvah yani ne erkekliğim kalır ne şeyim kalır ama öte yandan kendi kız arkadaşıma ya 12 1 e kadar kal işte beraber bi yerlerde oturalım bi şeyler daha içelim diyosun veya onu evdekiler aradığı zaman ben de işte ona mobbing gibi bi şey uyguluyorum bu ne böyle yaa kaç yaşına geldin hala evden izin alamıyosun falan diyorum ve teslim oluyorum eller yukarı*

(…)

97 K (…) ee kadın olmak işte dışarı çıkamamak istediğin saatte istediğin yerde gezememek istedğin şeyi giyememek ee ne biliyim tek başına yaşamak çok çok zor şeyler ya yani cidden inanılmaz şeyler gerçekten inanılmaz çünkü sana bi şöyle de bi saçma durum var bi tehlike var karşında *o tehlikeyi durdurabilmek için yine bi erkekten falan*

> *yardım istiyosun* veya benim başıma böyle bi şey geldi hani benden hani yardım dediğim evine bıraktım geçtiği yol tenha diye falan yine bi erkekten yardım isityousun ama bu erkeğin ne kadar güveniyosun yine bu problem ee o yüzden hani *bilmiyorum kadın açıkçası kime güvenicek neye güvenicek* yani düşünsene ben kendi adıma düşünüyorum mesela gece birde oturduğum yere gelemiyorum rahat rahat ne kadar saçma ne kadar kötü yani *benim kuzenim geç saatte buraya gelemiyo yani ya da geç saat olduğunda arıyo biz gidip yukardan caddenin kalabalık olan noktasına kadar falan gidip alıp geliyoruz ama işte mesela kimden yardım istiyo kardeşinden benden bi erkekten babasından amcamdan veya bizden işte aynı tacizi biz yine yapıyoruz ben yapıyorum işte babam yapıyo amcam yapıyo ne biliyim dayım yapıyo hani o yüzden bunların önüne nası geçilir nasıl aşılır bu problemler ee nası olur hiç bilmiyorum*

Buraya kadar; toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle işlevsiz baş etme yolları, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması kategorilerine dair, tematik analizin sonucunda ulaşılan temalar ve temaları tipik olarak yansıttığı düşünülen alıntılar sunulmuştur. Buna göre, *yetersizlik, entelektüel olarak aşağı hissetme, kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma, duyguları ifade etme* ve *performans* beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkek katılımcıların, erkek olmalarıyla ilişkilendirdikleri ve zorluk olarak deneyimledikleri alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca *cinsel performans; çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu*; *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar; evlilik baskısı ve zorunlu askerlik,* stres deneyimledikleri *performans* alanları olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, katılımcıların çoğunun, erkek olmaları sebebiyle yaşadıkları stresi, bu stres karşısında ne yaptıklarıyla iç içe konuştukları, toplumsal cinsiyete dayalı stres kategorisindeki alıntılarda görülebilmektedir. Diğer taraftan, katılımcıların stres karşısında neler yapabildikleri, belirgin olarak stresle işlevsiz baş etme yolları kategorisinde öne çıkmaktadır. Buna göre, *incinebilir ve zayıf olmama; güç ve kontrole güvenme; fiziksel şiddete başvurma; duyguları bastırma; performans ve başarıya önem verme* stres karşısında katılımcıların başvurabildikleri yöntemler olabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması kategorisinde ise katılımcıların mevcut toplumsal cinsiyet sistemini *fırsat eşitliğine vurgu yaparak, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirerek* ve *geleneksel rolleri onayla*yarak meşrulaştırabildikleri görülmektedir. Ancak, analitik olarak birbirinden ayrı olarak ele alınan bu farklı meşrulaştırma biçimlerinin, katılımcıların konuşmalarında çoğunlukla iç içe geçebildiği görülmektedir. Buna göre, katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırırken, buna hizmet eden ve birbiriyle çelişebilen çok çeşitli açıklama biçimlerini birlikte

kullandıkları söylenebilir. Benzer bir durum, cinsiyetçilik kategorisi için de geçerlidir. Bu kategoride ise, *düşmanca cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *tahakkümcü paternalizm, rekabetçi farklılaştırma ve feministlere yönelik olumsuzlama* alt temaları; *korumacı cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *korumacı paternalizm* ve *tamamlayıcı farklılaştırma* alt temaları; *modern/yeni cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *kadının güçlenmesine içerleme* ve *eşitlik-cinsiyetçilik ikilemi* alt temaları öne çıkmaktadır.

Araştırmanın bulgularının düzenli ve açık bir şekilde sunulabilmesi adına, analitik olarak, her bir kategori tek tek ele alınmış ve sunulmuştur. Ancak yukarıdaki alıntılarda da görülebileceği gibi toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle işlevsiz baş etme yolları, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik mefhumları birbirlerinden kopuk olarak ortaya çıkmamaktadır. Tüm bulgular bütünsel olarak ele alındığında, kalıtımcıların konuşmalarında bu ayrı kategorilerin birbirleriyle bağlantılı oldukları görülebilmektedir. Hem bu kategorilerin ne anlama gelebileceği hem de nasıl bağlantılı oldukları bir sonraki bölümde tartışılmaktadır.

BÖLÜM 4. TARTIŞMA

Bu kısımda, öncelikle istatistiksel analizler sonucunda elde edilen nicel bulgular özetlenerek tartışılmıştır. Ardından, nicel analiz bulgularının daha derinlikli değerlendirilmesine aracı olan nitel analiz bulguları özetlenerek değerlendirilmiştir. Bulgulara dair ayrı ayrı sunulan bu tartışmanın ardından, nicel ve nitel araştırmaların bulguları birlikte değerlendirilmiştir. Son olarak, araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş ve mevcut araştırmanın bulgularından hareketle yeni çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

4.1. Nicel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu kısımda, istatistiksel analizler sonucunda elde edilen nicel bulgular ilgili teorik çerçeve ve literatürden hareketle tartışılmaktadır. Öncelikle, araştırmanın hipotezi ve değişkenler arasındaki ilişkiye dair bulgular tartışılmaktadır. Ardından değişkenlerin politik görüş ve yaşla ilişkisine dair bir tartışma sunulmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde sunulan değişkenler arasındaki mevcut ilişkilere dayanarak, bu çalışmada, beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stresin, cinsiyetçilik ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişkiyi düzenlemesi beklenmiştir. Ancak toplumsal cinsiyete dayalı stres ile cinsiyetçilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaması nedeniyle, nicel araştırmanın hipotezi *(çelişik duygulu cinsiyetçilik ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişkide toplumsal cinsiyete dayalı stresin düzenleyici rolü)* sınanamamıştır. Bu bulgu, hem hipotezin dayandığı *erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi* kuramı (Eisler ve Skidmore, 1987) hem de literatürdeki çalışmalar göz önüne alındığında beklenmedik bir sonuç olmuştur. Örneğin, Eisler ve Blalock'a (1991) göre, erkeklerdeki toplumsal cinsiyete dayalı stres işlevsiz baş etme mekanizmaları üretebilmektedir. Kuramcılar, bu mekanizmalardan bazılarının güç, kontrol ve saldırganlığa güvenmek şeklinde ortaya çıktığını söylemektedir. Özellikle kadınlarla kurulan ilişkilerde bu durum cinsiyetçi pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, erkeklerdeki toplumsal cinsiyete dayalı stres ile kadınlara yönelik olumsuz tutumlar arasında ilişkiyi görünür kılan çalışmaların sayısı artmaktadır (Baugher ve

Gazmararian, 2015; McDermott ve ark., 2017). Son yıllarda yüksek düzeydeki toplumsal cinsiyet rolü stresi sıklıkla, cinsiyetçilikle ilişkili olan yakın ilişkilerdeki partner şiddeti (Jakupcak ve ark., 2002; McDermott ve Lopez, 2013; Moore ve ark., 2008), cinsel taciz (Mellon, 2013), yakın ilişkilerdeki çatışmalar (Moore ve Stuart, 2004) ve istismar (Copenhaver ve ark., 2000) ve kadınlara yönelik düşmanca tutumlar (Gallagher ve Parrott, 2011) ile ilgili olarak çalışılmaktadır.

Diğer taraftan, toplumsal cinsiyete dayalı stres ile cinsiyetçilik arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu çalışmalar, yurtdışında yürütülen çalışmalardır. Aynı zamanda sözü edilen bu çalışmalarda kullanılan ölçekler de mevcut çalışmada kullanılan ölçekten farklıdır. Bayar ve ark. (2018a) erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramından hareket etmiş olmakla birlikte, Türkiye için özgün bir *Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği* geliştirmişlerdir. Araştırmacılar, geliştirdikleri bu ölçeği kullandıkları bir çalışmalarında erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi ile kadınla ilgili namus anlayışı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır (2018b). Kadına ilişkin namus anlayışının cinsiyetçilikle -özellikle korumacı cinsiyetçilikle- olan ilişkisi düşünüldüğünde, araştırmacıların bu bulgusu ile mevcut çalışmanın bulgusunun örtüştüğü söylenebilir. Diğer taraftan, Türkoğlu (2013a) kadınlardan aşağı kalmayı erkekliğine tehdit olarak algılayan ve kadınsı algılanmaktan kaçınan erkeklerin, kadına yönelik şiddeti daha olumlu değerlendirdiklerini; bununla paralel olarak yakın ilişki içinde oldukları kadınlara daha sık fiziksel ve psikolojik şiddet uyguladıklarını ortaya koymuştur.

Hem yurtdışında hem de Türkiye'de yapılan bu çalışmalar birlikte düşünüldüğünde, erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres ve cinsiyetçilik arasındaki ilişkinin tutum ölçekleri üzerinden, şu ana kadar yapılan çalışmalarca, net bir şekilde ortaya koyulamadığı söylenebilir. Araştırmalarda kullanılan ölçekler, ölçeğin geliştirilme amacına paralel olarak ölçtüğünü varsaydığı olguya ilişkin kaçınılmaz olarak bir tanımlama da yapmış ve bir anlamda olgunun anlamını da sınırlandırmış olmaktadır. Smiler (2004) bu noktada, ölçme araçlarının hem özne hem de nesne oluşlarına dikkat çeker. Buna göre, bu çalışmada kullanılan ölçeğin toplumsal cinsiyete dayalı stresi hangi özellikler çerçevesinde kurguladığı önemlidir; bu ölçek cinsiyetçilikle ilişkilenen stres

kaynaklarını içermiyor olabilir. Bununla birlikte, cinsiyetçilikle ilişkisi olan partner şiddeti, istismar, cinsel taciz ve şiddet gibi pratikler ve bunlara ilişkin tutumlar üzerinden cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyete dayalı stresle olan ilişkisi -Türkoğlu'nun (2013a) fiziksel ve psikolojik şiddetle ilgili çalışmasında da olduğu gibi- görülebilmektedir. Ayrıca, erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres ve cinsiyetçilik arasındaki ilişki mevcut araştırmanın nitel bulgularında da açıkça görülebilmektedir. Bu ilişki, nitel analiz bulgularının değerlendirildiği kısımda tartışılmaktadır.

Diğer taraftan, hipotezin dayandığı modelde sonuç değişkeni olan toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının yordanmasında katkı sağlayan değişkenler ve her bir değişkenin toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının yordanmasında açıklanan toplam varyansa olan katkısı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bu çalışmada, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının açıklanan toplam varyansına üç model sonunda ulaşılmaktadır. Buna göre, korumacı cinsiyetçilik toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının en güçlü yordayıcısı olmakta; sonra bu ilişkiye düşmanca cinsiyetçilik eklenmekte ve en son ise toplumsal cinsiyete dayalı stres değişkeni modele dahil olmaktadır. Bu üç model, değişkenlerin modele ekleniş sırasıyla, ilgili literatür ve teorik çerçeve ile tartışılmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını öncelikle yordayan korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik olmuştur. Bu sonuç, Jost ve Banaji'nin (1994) sistemin meşrulaştırılması kuramı üzerinden, daha belirgin olarak bir sistem olarak ele aldıkları toplumsal cinsiyet sistemi üzerinden değerlendirilebilir. Buna göre kuramcılar, mevcut sistemde yapısal olarak avantajlı konumda olan erkeklerin bu avantajlı konumlarını korumaya yönelik motivasyonları ile cinsiyetçi pratiklerini ilişkilendirmektedir. Literatürde de toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile çelişik duygulu cinsiyetçilik arasındaki bağlantıyı gösteren çeşitli çalışmalar vardır; düşmanca cinsiyetçilik (Ercan, 2009) ve korumacı cinsiyetçilik (Connelly ve Heesacker, 2012; Doğulu, 2012; Jost ve Kay, 2005) ile sistemin meşrulaştırılması arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Dahası, bazı araştırmacılar toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını "modern cinsiyetçilik" olarak da adlandırmaktadır (Stahl ve ark., 2010). Bu çalışmalardan ve teorik temelden yola çıkarak, cinsiyetçilik ve

toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişkinin hem kişilerarası işleyen hem de yapısal olarak birbirini besleyen ideolojilere dayandığı söylenebilir. Glick ve Fiske (2001) düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin birbirleriyle çelişiyor gibi görünmelerine rağmen birlikte işleyen ideolojiler olduklarını vurgulamaktadır. Böylelikle, bu ideolojiler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve patriyarkanın sürdürülmesine hizmet ederler. Buna göre, bu çalışmada, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını öncelikle yordayan iki değişkenin cinsiyetçiliğin farklı biçimleri olması hem teorik çerçeveyle hem de literatürdeki çalışmalarla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, Glick ve arkadaşları (2000) çalışmalarında, Türkiye gibi cinsiyetçiliğin daha yüksek olduğu ülkelerde korumacı cinsiyetçiliğe düşmanca cinsiyetçilikten daha fazla rastlandığını söylemektedir. Bir anlamda, düşmanca cinsiyetçilik toplumsal olarak daha olumsuz görülse de korumacı cinsiyetçilik çoğu zaman bir ayrımcılık biçimi olarak algılan(a)mamakta ve kabul görebilmektedir (Glick ve Fiske, 2001). Buna göre, Türkiye bağlamı üzerinden düşünüldüğünde, bu araştırmada toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını öncelikle yordayan değişkenin korumacı cinsiyetçilik olması literatürle paralellik göstermektedir.

Diğer taraftan, bu araştırmada, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını en az yordayan ve modele en son eklenen değişken toplumsal cinsiyete dayalı stres olmuş ve iki değişken arasındaki ilişki negatif yönlü olarak bulunmuştur. Bu bulgu, ilişkinin yönü açısından, her ne kadar araştırmanın hipotezini desteklemiyor gibi görünse de teorik olarak sistemin meşrulaştırılması ve stresin ilişkisi çok yönlüdür. Jost ve Hunyady (2002) sistemin meşrulaştırılması sürecini anlamaya ve açıklamaya çalışırken Lazarus ve Folkman'ın (1984) stres ve baş etme süreçleriyle ilgili yaklaşımlarının ve oluşturdukları modelin oldukça faydalı olduğunu söylemektedir. Bu modelde bahsedilen "psikolojik" stres ne tek başına çevreden kaynaklanmakta ne de tek başına kişinden çevresine yönelen bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Aksine tam da kişi ve çevrenin ilişkisinde meydana gelmektedir. Bu ilişkinin, kişinin kaynaklarını aşması ve iyilik halini tehlikeye atması, stresin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bu stresli ilişkinin getirdiği taleplerin ve ortaya çıkardığı duyguların düzenlenmesi ve/ya yönetilmesi ise bir baş etme süreci olarak görülmektedir. Jost ve Hunyady'a (2002) göre sistemin meşrulaştırılması; stres ve baş etme süreçlerinin herhangi bir aşamasında bu ilişkiye dahil olabilir. Böylelikle stres, baş

etme mekanizmaları ve sistemin meşrulaştırılması iç içe geçerek çok yönlü ve çok boyutlu bir ilişkinin parçaları haline gelirler. Bu ilişkide, kişinin (herhangi bir) sistemi meşrulaştırması strese neden olabilir. Başka bir deyişle, kişinin meşru gördüğü sistemin beklentilerini karşıla(ya)maması stres deneyimi ile sonuçlanabilir. Sistemin meşrulaştırılması kuramında olduğu gibi Lazarus ve Folkman'ın (1984) stres ve baş etme süreçlerine dair açıklamalarını temel alan Eisler ve Skidmore (1997) erkeklik ideolojisinin beklentilerini karşılayamamanın erkekler için farklı düzeylerde stres verici olduğunu söylemektedir. Bir anlamda, meşrulaştıran sisteme uyum sağlamaya çalışmak ya da bu sistemle çatışmak bir stres kaynağı olabilmektedir (Jost ve Hunyady, 2005). Diğer taraftan, stresi azaltmak için bir baş etme mekanizması olarak sistemi meşrulaştırmak da mümkündür. Ayrıca, kişinin sistemi meşrulaştırması, stresin azaltılmasına neden olabileceği gibi, stresin en temelde ortaya çıkmasına da engel olabilmektedir. Buna göre, sistemin meşrulaştırması kişinin bizzat farkında olarak başvurduğu bir mekanizma olabilmekle birlikte kişinin farkında olmadan yaptığı bir şey de olabilmektedir. Burada araştırmacılar özellikle şu nokta üzerinde durmaktadır; bir sistemi meşru görmek her ne kadar çeşitli ihtiyaçları (psikolojik, sosyal, varoluşsal, epistemik, ilişkisel vb.) karşılamaya yönelik olsa da sistemin meşrulaştırılması her zaman işlevsel bir baş etme mekanizması olarak karşımıza çıkmamaktadır (Jost ve ark., 2004; Jost ve ark., 2010). Eisler ve Blalock (1991) göre erkeklik ideolojisinin beklentilerini katı bir bağlılıkla karşılamaya çalışmak stresle baş etme sürecini bozan ve çarpıtan ve hatta kısıtlayan bir etkiye sahiptir. Kuramcılar, bu ideolojiye katı bir bağlılık gösteren erkeklerin bu bağlılık nedeniyle yaşadıkları stresi, büyük oranda yine bu ideolojiyle çelişmeyecek şekilde çözme eğilimde olduklarını söylerler. Bu durum bir yandan kişinin baş etme yöntemlerini sınırlandırmakta, diğer yandan kişinin esnekliğini azaltmaktadır. Böylelikle kuramcılara göre bu durum, kişiyi işlevsiz veya zararlı/zarar verici baş etme yollarına yönlendirmektedir. Buradan hareketle, toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle nasıl baş edileceği bir anlamda döngüsel bir yol izlemektedir.

Bu çalışmanın bulgusu olan, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının varyansına toplumsal cinsiyete dayalı stresin katkısı ve ikisi arasındaki negatif yönlü ilişki, yukarıda sunulan teorik açıklamadan hareketle değerlendirilebilir. Çalışmaya katılan heteroseksüel erkeklerin, toplumsal cinsiyete dayalı stres karşısında, bir baş etme

mekanizması olarak mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırdıkları ve böylelikle stres düzeylerinin azaldığı söylenebilir. Diğer yandan, bu bulguya farklı bir perspektiften yaklaşılarak, katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı streslerinin artmasıyla, bu strese kaynaklık eden toplumsal cinsiyet sistemini bir ölçüde sorgulamaya başladıkları ve böylelikle toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma düzeylerinin de azaldığı söylenebilir. Bununla birlikte, stres ve meşrulaştırma arasındaki ilişki bireysel düzlemle sınırlı değildir; tam da Jost ve Banaji'nin (1994) dediği gibi bireysel boyutunun yanı sıra sistemin meşrulaştırılması aynı zamanda *ideolojik*tir. Böylelikle toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak deneyimlenen zorluklar, sorunlar ve bunlarla nasıl baş edileceği erkeklik ideolojisinden ayrı düşünülememektedir (Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987; Levant ve Wong, 2017; O'Neil, 1981, 2012; Pleck, 1995). Yani, toplumsal cinsiyet ideolojisiyle ilişkili olan stres, baş etme ve sistemi meşrulaştırma süreci belli bir tarihsel, sosyal ve politik bir bağlamda gerçekleşmektedir. Olguların belli bir tarihsel, sosyal ve politik bir bağlamda anlam kazanıyor olması ise (Broughton, 1987; Burr, 2003) mevcut çalışmadaki değişkenlerin ilişkilerinin değişebilir olduğuna işaret etmektedir.

Buraya kadar araştırmanın öncelikli amacı doğrultusunda elde edilen bulgulara dair bir tartışma yürütülmüştür. Öte yandan araştırmanın öncelikli amaçlarından biri olmamakla birlikte, önce araştırmanın konusu olan değişkenlerin politik görüşe (sol görüşler ve sağ görüşler) göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş; ardından değişkenler arasındaki ilişkiler sol ve sağ politik görüşler için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Buna göre, sol görüşler kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı stres düzeyleri sağ görüşler kategorisindeki katılımcılardan daha yüksek bulunmuşken; toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, çelişik duygulu cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Bu bulgular, literatürdeki çeşitli çalışmalardan hareketle değerlendirilebilir. Örneğin, ayrımcılıkla ilgili çalışmalar yapan Göregenli 2004 ve 2005 yıllarında İzmir ve Diyarbakır'da işkence ve sistemin meşrulaştırması üzerine yaptığı araştırmasında, 'sağ ideolojileri' benimseyenlerin 'sol ideolojileri' benimseyenlere göre sistemi daha fazla meşrulaştırdıklarını ortaya koymuştur (akt. Göregenli, 2012a, s.70). Jost ve Hunyady (2005) ise sağ-kanat yetkecilik ve politik tutuculuğu sistemin meşrulaştırılmasını destekleyen ideolojiler olarak ele almaktadırlar. Ayrıca sağ görüşler sıklıkla farklı

cinsiyetçilik biçimleriyle, biyolojik belirlenimci ve özcü toplumsal cinsiyet anlayışıyla ve toplumsal cinsiyet eşitliği, feminizm ve LGBTI+ hakları karşıtlığıyla ilişkili olarak tanımlanmaktadır (Löffler ve ark., 2020). Diğer taraftan, sol görüşlerin ayrımcılığı üretmesi ve sürdürmesi açısından sağ görüşlerden net bir şekilde ayrılamayacağı da belirtilmektedir (Bora ve Üstün, 2005; Çayır, 2012, Göregenli, 2012b). Örneğin, Güden (2006) sol görüşü temsil eden Cumhuriyet gazetesi ve sağ görüşü temsil eden Vakit gazetesindeki cinsiyetçi dil kullanımı üzerinden yaptığı çalışmasında, cinsiyetçiliğin belli bir politik görüşle sınırlı olmadığına dikkat çekmektedir. Nitekim mevcut çalışmanın nitel araştırma kısmına katılan katılımcıların politik görüşleri çeşitlilik göstermekle birlikte, katılımcıların farklı biçimlerdeki cinsiyetçi pratikleri ve açıklamaları karşımıza çıkmıştır. Diğer taraftan, sol görüşler kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı streslerinin sağ görüşler kategorisine göre daha yüksek olması, bu strese kaynaklık eden toplumsal cinsiyet sistemini bir ölçüde daha fazla sorgulamalarıyla veya sorgulamak zorunda kalmalarıyla ilişkilendirilebilir. Başka bir deyişle, erkeklik ideolojisinin erkekler üzerindeki baskısı bu sistemin sorgulanmasıyla birlikte daha fazla fark edilir hale geliyor olabilir. Pleck (1995) erkeklik ideolojisinin taleplerini bütünüyle yerine getirmenin neredeyse imkânsız olduğunu ve bu nedenle erkeklik ideolojisinin baskını deneyimlemenin de kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra, Löffler ve ark. (2020) özellikle sağ politik görüşlerin erkekliğin kendisini eleştirmeye ve tartışmaya açmaya direndiklerini dile getirmektedir.

Mevcut çalışmada politik görüşün değişkenlerle ilişkisi daha detaylı olarak incelendiğinde, sol görüşler kategorisinde toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının açıklanan toplam varyansına üç model sonunda ulaşılmaktadır. Buna göre, düşmanca cinsiyetçilik toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının en güçlü yordayıcısı olmakta; sonra bu ilişkiye toplumsal cinsiyete dayalı stres eklenmekte; en son ise korumacı cinsiyetçilik değişkeni modele dahil olmaktadır. Diğer taraftan, sağ görüşler kategorisine bakıldığında, korumacı cinsiyetçilik toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının bu araştırmadaki tek yordayıcısı olarak bulunmuştur. Glick ve Fiske (2001) korumacı cinsiyetçilik anlayışının tüm kadınları kapsamaktan ziyade ‘geleneksel’ kadın rollerini benimseyen kadınlara yönelik olabillirken, düşmanca cinsiyetçiliğin ise ‘erkekliği tehdit eden feminist kadınlara’ yönelik olabileceğini söylemektedir. Bu

noktada sağ politik görüşler kategorisindeki katılımcıların mevcut toplumsal cinsiyet sistemini daha çok 'geleneksel' rollerin sürdürülmesi üzerinden meşrulaştırdıkları söylenebilir. Diğer taraftan, sol görüşler kategorisindeki katılımcıların feministlere duydukları tepkiler ve kadınların güçlenmesi karşısında konumlarının sarsılması nedeniyle mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırdıkları söylenebilir. Swim ve ark. (1995) modern toplumlarda cinsiyetçiliğin yeni bir biçim aldığını ve bunun kadınların hak taleplerine karşı çıkma, cinsiyetçilikte mücadele edenlere yönelik olumsuz tepkiler verme ve kadınlara verilen desteğe içerleme şeklinde ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra avantajlı grupların değişim tehdidi, kendi konumlarının belirsizliği ve güç dağılımına ilişkin tehditler gibi durumlar karşısında belirsizliği azaltmak ve tehditleri kontrol altına almak istedikleri ve böylelikle sistemi meşrulaştırma eğiliminde oldukları söylenmektedir (Hornsey ve ark., 2003; Jost ve ark., 2010; Jost ve Hunyady, 2002). Hiyerarşik güç ilişkilerinin yapısı gereği, özellikle de güç dağılımının adaletsiz olduğu durumlarda, değişim tehdidinin kaçınılmaz olduğu ve buna bağlı olarak konumundan olmak istemeyen avantajlı grubun gücünü korumak için diğer grubu/grupları tahakküm altında tutmak istemesinin beklenen bir durum olduğu belirtilmektedir (Hornsey ve ark., 2003). Tougas ve ark. (1995) ise eşitlikçi değerler ile kadınlara yönelik tortulaşmış olumsuz duygular arasında yaşanan çatışmanın bir dışavurumu olarak yeni bir cinsiyetçilikle karşı karşıya kaldığımızı söylemektedir.

Politik görüşün dışında, mevcut araştırmadaki değişkenlerin yaş ile ilişkisine de bakılmıştır. Buna göre, beliren yetişkinlik dönemindeki katılımcıların yaşı arttıkça, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Buna göre, feminist mücadeleyle birlikte (düşmanca) cinsiyetçiliğin açıkça sergilenmesi zorlaşmış olmakla birlikte, örtük ve/ya gizli ayrımcılık biçimlerine daha sık rastlanır olmuştur. Kültürel ve toplumsal normların içine gömülü olan gizli cinsiyetçiliğin fark edilmesi daha zor olmakta (Swim ve Cohen, 1997), ya cinsiyetçi davranışlar fark edilememekte ya da bu davranışlar cinsiyetçi olarak görülmemektedir (Swim ve ark., 2004). Bunun yanı sıra, Tougas ve arkadaşları (1995) ayrımcılıkla ilgili olarak söz ve eylem arasındaki uçuruma dikkat çekmektedirler. Kadınlara yönelik açıkça sergilenen olumsuz tutumlar yıllar içinde azalıyor gibi görünse de pratikte yaşanan durum bundan oldukça farklıdır. Çayır (2012) ayrımcılığın kamunun gündeminde olmasının ayrımcılık

sorununun çözüldüğü anlamına gelmediğini, hatta beklenenin aksine, ayrımcılığın azalan değil artan bir problem olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Kuchynka (2015) benzer şekilde, cinsiyetçi pratiklerin azalmadığını, ancak şekil değiştirdiğini vurgulamaktadır. Buna göre, mevcut çalışmada, katılımcıların sözel ya da eşit ağırlıklı bölümlerde okuyan üniversite öğrencileri olmaları da göz önünde bulundurulduğunda, zamanla neyin ayrımcılık ve cinsiyetçilik olarak algılanabildiğine ilişkin farkındalıklarının arttığını, ancak bu ayrımcı ideolojileri bütünüyle sorgulamak yerine gizleme eğiliminde oldukları söylenebilir.

Son olarak, cinsiyetçilik düzeylerindeki azalmanın aksine, beliren yetişkinlik dönemindeki katılımcıların yaşı arttıkça, toplumsal cinsiyete dayalı stres düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Bu bulgu, yani katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı stres düzeylerinin yaşla birlikte artıyor olması, katılımcıların beliren yetişkinlik döneminde olan gençler olmaları ve mezuniyet aşamasına yaklaşmalarıyla ilişkilendirilebilir. Buna göre, 1990'ların başında Arnett'in (2015) ortaya koyduğu *beliren yetişkinlik* kavramı bu dönemi; sonsuz olanaklar, arada kalmışlık, istikrarsızlık, kendine odaklanma ve kimlik arayışı çerçevesinde tanımlamaktadır. Bununla birlikte hem beliren yetişkin kavramının hem de bu dönemin özelliklerinin evrensel olmadığı da vurgulanmaktadır (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Türkiye'nin kendi dinamiklerinden hareketle, Arnett'in Amerika'daki gençler hakkında sunduğu bu özellikleri gözden geçiren -sınırlı sayıda olmakla birlikte- çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar, beliren yetişkinlikle ilgili çizilen bu tablonun, en azından kentli ve yüksek öğrenim imkânları bulunan gençler için büyük ölçüde geçerli olduğunu söylemektedir (Atak ve ark., 2016; Doğan ve Cebioğlu, 2011). Mevcut çalışmadaki katılımcıların İstanbul'da üniversitede okuyan, (çoğunlukla) orta sınıf, beyaz ve heteroseksüel erkeklerden oluşması, katılımcıların yukarıda söz edilen çalışmaların tarif ettiği özelliklerden hareketle değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Mevcut çalışmadaki nicel araştırma beliren yetişkin dönemindeki heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik arasındaki belirli bir ilişkiyi gösterebilmekle birlikte, erkeklerin bu olguları nasıl deneyimledikleri ve anlamlandırdıkları sorusuna cevap verememektedir. Beliren yetişkin dönemindeki heteroseksüel erkekler, erkek olmalarıyla

ilgili hangi alanlarda zorlanmaktadır? İkili toplumsal cinsiyet sisteminin mevcut işleyişini nasıl gerekçelendirmektedirler? Toplumsal cinsiyetleri nasıl konumlandırmaktadırlar? Bir sonraki bölümde sunulan araştırmanın nitel bölümü bu ve benzeri sorulara, belirli bir düzeyde cevap verebilmeyi mümkün kılmaktadır.

4.2. Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde ilk olarak, tematik analiz sonucunda ulaşılan bulgular; analiz yöntemi, temalar ve alt temalar düzeyinde özetlenmiştir. Ardından, sırasıyla toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle işlevsiz baş etme yolları, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması kategorilerine dair bir değerlendirme sunulmuştur. Son olarak, analitik olarak ayrı ayrı tartışılan bu kategorileri bütünsel olarak değerlendiren bir tartışma yürütülmüştür.

Verilerin tematik analizinde, öncelikle araştırmanın konusu olan toplumsal cinsiyete dayalı stres, cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına dair kuramlardan hareketle "kuram odaklı" bir analiz yapılmış; ardından tümevarımsal bir analiz gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, kuramsal analiz mevcut çalışmadaki analiz sürecinde yönlendirici olurken, tümevarımsal analiz ile çalışma zenginleştirilmiştir. Bu çalışmanın "kuram odaklı" analizden hareket etmesine bağlı olarak, öncelikle, araştırmanın konusu olan olgulara ilişkin ortaya konulan öncü kuramlar ve çalışmalar esas alınmıştır. Bu nedenle mevcut araştırma belirli bir ölçüde bu kuram ve çalışmalarla örtüşmektedir. Diğer taraftan temaların içeriği ve ele alınış biçimi açısından bu kuramlardan farklılaşan bulgular da ilgili kısımlarda tartışılmıştır. Özetlenecek olursa; kuramsal analiz sonucunda toplumsal cinsiyete dayalı stres kategorisi altında*; yetersizlik, entelektüel olarak aşağı hissetme, kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma, duyguları ifade etme* ve *performans* olmak üzere altı temaya ulaşılmıştır. Performans temasında ise *cinsel performans* ile *çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu* olmak üzere iki alt temaya ulaşılmıştır. Diğer taraftan, tümevarımsal analiz sonucunda *performans* teması altında *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar, evlilik baskısı ve zorunlu askerlik* olmak üzere 3 yeni alt temaya ulaşılmıştır. Stresle işlevsiz baş etme yolları kategorisinde ise *incinebilir ve zayıf olmama; güç ve kontrole güvenme; fiziksel şiddete başvurma; duyguları*

bastırma; performans ve başarıya önem verme olmak üzere beş temaya ulaşılmıştır. Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması kategorisinde ise *fırsat eşitliğine vurgu, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* ve *geleneksel rolleri onaylama* olmak üzere üç temaya ulaşılmıştır. Son olarak cinsiyetçilik kategorisi altında üç temaya ulaşılmıştır. Buna göre; *düşmanca cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *tahakkümcü paternalizm, rekabetçi farklılaştırma* ve *feministlere yönelik olumsuzlama* alt temalarına, *korumacı cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *korumacı paternalizm* ve *tamamlayıcı farklılaştırma* alt temalarına ve son olarak *modern/yeni cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *kadının güçlenmesine içerleme* ve *eşitlik-cinsiyetçilik ikilemi* alt temalarına ulaşılmıştır.

Buraya kadar özetlenen toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle işlevsiz baş etme yolları, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik kategorilerinde ulaşılan tema ve alt temalar, sonraki kısımlarda sırasıyla tartışılmaktadır.

4.2.1. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Strese Dair Değerlendirme

Bu kısımda, önce, erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramıyla (Eisler ve Skidmore, 1987) ilişkilendirilerek, toplumsal cinsiyete dayalı stres kategorisi altında ulaşılan temalar özetlenmiştir. Ardından, bu temalar sırasıyla değerlendirilmiştir. Son olarak, katılımcıların erkek olmalarıyla bağlantılı olarak konuştukları ve deneyimledikleri bu zorluklara dair genel bir tartışma yürütülmüştür.

Eisler ve Skidmore (1987) erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres yaratan durumları beş alanda toplayarak değerlendirmektedir; fiziksel yetersizlik, duyguları ifade edememe, kadınlara tabi olma, entelektüel olarak aşağı olma/hissetme ve performansta başarısızlık. Mevcut çalışmada ise, bu kurama dayanan analiz sonucunda toplumsal cinsiyete dayalı stres kategorisi altında*; yetersizlik, entelektüel olarak aşağı hissetme, kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma, duyguları ifade etme* ve *performans* olmak üzere altı temaya ulaşılmıştır. Performans temasında ise *cinsel performans* ile *çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu* olmak üzere iki alt temaya ulaşılmıştır. Diğer taraftan, tümevarımsal analiz sonucunda, yani kuramsal çerçeveden farklı olarak, bu çalışmada

performans teması altında *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar, evlilik baskısı* ve *zorunlu askerlik* olmak üzere 3 yeni alt temaya ulaşılmıştır.

Eisler ve Skidmore'a (1997) göre *fiziksel yetersizlik* erkeklerin bedenin formda olması, dış görünüş, fiziksel rekabet ve fiziksel dayanıklılık gibi konulara ilişkin endişelerini içermektedir. Bu özellikler, erkeklik ideolojisinde erkeklerden beklenen nitelikler olarak görülmektedir (Day ve ark., 2003). Mevcut çalışmada da fiziksel görünüş, güçlü, kuvvetli, dayanıklı ve fit olma gibi özellikler katılımcıların yetersiz hissettikleri konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Eisler ve Skidmore'un toplumsal beklentiler ve normlarla ilişkilendirdiği fiziksel yetersizliğin, mevcut çalışmada farklı bağlamlarda ve biçimlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin bu stres, gündelik hayat içerisinde "güç gerektiren" herhangi bir durum karşısında, spor faaliyetleri ve rekabet içeren etkinliklerde ortaya çıkabilmektedir. Ancak buradaki fiziksel güç, somut olarak kimin daha güçlü olduğunun tespit edilmesinin ötesinde, Kavaşoğlu ve Yıkılmaz'a (2018) göre erkekler arasındaki iktidar mücadelesinde galip çıkabilmeyle de ilgilidir. Mevcut çalışmada da başkaları tarafından diğer erkeklerle kıyaslanmak fiziksel yetersizlik hissinin deneyimlendiği durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna paralel olarak, kişinin kendisini medyada sunulan erkek imajlarıyla veya etrafındaki başka erkeklerle kıyaslaması, kendisine kadınların gözünden bakmaya çalışarak fiziksel görünüşünü değerlendirmesi ve kendisinde olmasını önemsediği bir fiziksel özelliği kadınlarda görmesi gibi farklı durumlarda da ortaya çıkabilmektedir. Tarihsel ve kültürel olarak değişmekle birlikte, ataerkil erkeklikler için olması gereken idealler olarak kabul edilebilen güçlü, kaslı, rekabetçi, sert, saldırgan ve acıya karşı dayanıklı olma gibi özelliklerin (Bozok, Munar ve Kavaşoğlu, 2019) mevcut çalışmadaki farklı erkekliklerin inşalarına sinmiş olarak sürdürüldüğü söylenebilir. Nitekim son yıllarda yapılan çalışmalar da sert görünme (Bayar ve ark., 2018b; Kavaşoğlu ve Yıkılmaz, 2018) ve fiziksel olarak güçlü görünme (Haskan Avcı ve ark., 2016; Özdemir, 2019) gibi özelliklerin hâlâ önemli bulunabildiğini belirtmektedir. Diğer taraftan, mevcut araştırmada ulaşılan *yetersizlik* teması fiziksel konularla sınırlı değildir. Katılımcıların bir kısmı sınırları belli olmayan bir "yeterlilik" beklentisi karşında deneyimledikleri yetersizlik hissini de dile getirmiştir. Bunun, her şeyin bir yeterlilik-yetersizlik meselesine dönebilme ihtimalinin taşıdığı gerilime ve kaygıya işaret ettiği söylenebilir.

Bu durum, erkekliğin ispatlanması gereken bir konum olarak görülmesiyle ilişkilendirilebilir. Erkeklik ideolojileri, erkekliğin konumuna dair belirsizlikleri de içermekte ve bu konumun değişen ideallerle paralel olacak şekilde sürekli olarak yeniden ispatlanmasını talep etmektedir (Kimmel, 1997). Bu noktada, erkekliğin ispat edilmesini talep eden erkeklik ideolojileri karşısında, erkekler, farklı biçimlerdeki erkekliği ispatlama pratikleriyle, gerilimlerine kaynaklık eden bu ideolojiyi sürdürürler. Ayrıca, toplumsal cinsiyetin sabit ve sahip olunan bir özellik olarak ele alınmasının erkekliğin ispatlanması gerektiği fikrini pekiştirmekte olduğu düşünülmektedir (Kray ve ark., 2017).

Mevcut çalışmada, *entelektüel olarak aşağı hissetme* de bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alana erkeklerin "mantıklı, akıllı, kararlı, becerikli" oluşlarının sorgulanması gibi durumlar dahil edilmektedir (Eisler ve Skidmore, 1987). Örneğin, bilgili olduğunu göstermek isterken 'bilmeyen' konumuna düşmek, entelektüel olarak başka bir erkekle kıyaslanmak ve bu erkeğin kişinin kendisinden daha üst bir şekilde konumlandırılması gerilime neden olabilmektedir. Erkekler arası rekabetten galip çıkmak ve böylelikle öteki erkeklerin gözünde erkekliğin ispatlanması, erkekler alanına kabul edilebilmenin bir şartı olarak görülebilmektedir (Kimmel, 1997). Yukarıda da belirtildiği gibi patriyarkal ideolojide toplumsal ve kültürel olarak erkeklerin taşıması gerektiği düşünülen "mantıklı, akıllı, kararlı, becerikli" olma gibi özelliklere yönelik sorgulamalar kimi erkekler için bir gerilim olarak deneyimlenebilmektedir. Bu sorgulamalar, erkekler arasında elde edilen ya da elde edilmek istenen üstün konumu tehdit etmektedir. Diğer taraftan mevcut çalışmada, bilmeyen kişi konumunun "ayıplanması" da bir sorun olarak dile getirilmektedir. Erkeklere atfedilen her zaman "donanımlı" ve "hazırlıklı" kişi olma zorunluluğu karşısında katılımcılar zorlandıklarını dile getirmişlerdir. *Yetersizlik* temasına benzer şekilde, entelektüel olmaya ilişkin sınırları çizilmemiş bir beklenti karşısında, bir yandan bu beklentiyi karşılayamamanın, diğer yandan da "her şeyi bilen" olma zorunluluğunun sorgulanmasının iç içe geçerek bir zorluğa dönüştüğü söylenebilir. Kimmel'e (1997) göre erkekler arası rekabet ve erkekliğin ispatlanmasına atfedilen değerler, bir yandan bir ideoloji olan cinsiyetçiliğin çıktıları olurken; diğer yandan, cinsiyetçiliğin üretilmesinde aracı pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tam bu noktada, *kadınlara tabi olma,* cinsiyetçilikle ilişkilendirebileceğimiz bir gerilim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eisler ve Skidmore'a (1987) göre kadınlara tabi olmanın bir stres kaynağına dönüşmesi, kadınların tehdit edici rakip olarak görülmesine ve kadınların kontrol/güç sahibi konumda olmasına dair duyulan rahatsızlıklarla ilişkilidir. Wong ve ark. (2017) erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurabilmesi gerektiğine dair erkeklik normunun hâlâ oldukça yaygın olduğunu söylemektedir. Mevcut çalışmada da katılımcıların neredeyse tamamının kadınlara tabi olmayı bir zorluk, baskı, ezilme veya otorite sarsılması olarak konuştukları görülmektedir. Görüşmelerde katılımcılar, erkeğin daha başarılı olmasına dair toplumsal beklentilerin olduğunu düşündükleri veya toplumsal beklentilerden ziyade kendilerinin başarılı olmayı istedikleri alanlarda, kadınların kendilerinden daha başarılı olmalarını bir sorun olarak konuşmuşlardır. Bu noktada, mevcut çalışmada, kadının hem sevgili ilişkilerindeki hem de kamusal alandaki konumu bir otorite sarsılması meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, kadının ekonomik olarak erkekten daha güçlü olması ve çalışma hayatındaki yönetici konumu bir sorun olarak görülebilmektedir. Buna karşın, kadın ancak bir 'erkek gibi' otorite kurduğunda (ve bir anlamda erkek konumuna geçtiğinde), kadının yönetici konumu bir sorun olmaktan çıkabilmektedir. Buna göre, kadın ve erkeğin zıt kutup olarak görüldüğü söylenebilir. Yani, yönetici olabilmek için gereken özellikler erkeklikle ilişkilendirilmekte ve bir kadın bunu yaptığında diğer kutba geçmektedir. Glick ve Fiske'ye (1996) göre, kadının tek başına herhangi bir işin üstesinden gelemeyecek olması nedeniyle bir işin yönetiminin erkekte olması gerektiği söylemi tahakkümcü paternalist bir anlayışa işaret etmektedir. Başka bir deyişle, katılımcılar kadın ve erkeği sabit ve zıt kutuplu konumlar olarak farklılaştırılmakta, erkeklik kadınlıkla kıyaslanarak kadınlığın üzerine yerleştirmektedir. Böylelikle bu açıklamalarda, cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyete ilişkin rekabetçi farklılaştırma üzerinden sürdürüldüğü söylenebilir (Glick ve Fiske, 1996; Kray ve ark., 2017). Bunun yanı sıra kadınlara tabii olma, aynı söylem alanı içinde de farklı şekillerde konuşulmaktadır. Örneğin, bir yandan kadının yönetici olması bir sorun olabilirken, diğer yandan üniversitede "bir nevi sınıfın yöneticisi" olan kadın hoca konumu "rahatsız edici" bulunmayabilir. Bu noktada, öğretmenliğin toplumsal olarak kadına uygun görülen mesleklerden biri olması, öğretmen konumundaki kadının otoritesini rahatsız edici bir durum olmaktan çıkarabilmekte veya daha az rahatsız edici hale getirebilmektedir.

Görüşmelerde, kadınlara tabii olmanın, bir sorun olarak söz edildiği diğer bir alan sevgililik ilişkileri olmuştur. Tipik olarak, dışarıdan bakıldığına "ilişkideki otorite"nin erkekte olmadığına dair herhangi bir işaretin strese dönüşebildiği söylenebilir. Araştırmacılara göre erkekler toplumsal cinsiyet statülerini -yani erkekliklerini- korumak adına, erkeklik stereotipilerine daha fazla başvurabilmektedir (Hogg ve Turner, 1987). Bu durum, mevcut çalışmaya göre özellikle diğer erkeklerin varlığında ortaya çıkmaktadır. Buna göre, erkekler arasındaki otorite konumunun, erkeğin sevgililik ilişkilerinde kadın üzerinde ne kadar otorite kurulabildiğiyle de ilişkilendirilebildiği söylenebilir. Bayar ve ark. (2018b) kadınlara tabi olmanın bir stres kaynağına dönüşmesinde sosyal bağlamın etkili olduğunu söylemektedir. Onlara göre, kadınlara tabi olmayı sorun haline getiren şeylerden biri başka erkeklerin varlığı olabilmektedir. Ancak bu noktada, kadınların tahakküm altına alınmasını destekleyen patriyarkal ideolojilerle iç içe geçen erkekler arası rekabet ve erkekliğin ispatı; cinsiyetçi pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kimmel, 1997). Ayrıca bu durum, erkeklerin "ilişkideki otorite" konumlarını oluşturma, sürdürme ve başkalarına sunma yollarını da gündeme getirmektedir. Smith ve arkadaşlarının (2015) beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerle yaptıkları çalışmaya göre, kadına yönelik şiddet ve partner şiddeti, yakın ilişkilerde otorite kurmaya çalışmanın sonuçlarından biridir. Araştırmacılar partner şiddetiyle sonuçlanabilen bu durumu bir yandan kadınların tahakküm altına alınmasını meşru gören ideolojilerin benimsenmesiyle ilişkilendirirken, diğer yandan hegemonik erkeklik normlarından biri olan kadınsı olmaktan kaçınma normuyla da ilişkilendirmektedir (Smith ve ark., 2015). Türkoğlu (2013a) da kadınlardan aşağı kalmayı erkekliğine tehdit olarak gören ve kadınsı olarak algılanmak istemeyen erkeklerin, kadına yönelik şiddeti daha olumlu değerlendirdiklerini; bununla paralel olarak, eşlerine veya sevgililerine daha sık fiziksel ve psikolojik şiddet uyguladıklarını ortaya koymuştur.

Eisler ve Skidmore (1987) ise erkeklerin "kadınsı" olarak görülen davranışlarda bulunmak durumunda kaldığı ve/ya kalacağı zamanlarda stres yaşadıklarını söylemektedir. Kuramcılar bunu toplumsal cinsiyete dayalı stres alanlarından biri olarak ele almamakla beraber, kadınsılıktan kaçınmayı kuramlarının temeline yerleştirmişlerdir. Mevcut çalışmada ise, *kadınsı algılanma* bir tema olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar

bu noktada kadınlara atfedilen çeşitli özellikleri, davranışları ve etkinlikleri dile getirmişlerdir; titiz ve bakımlı olmak, dedikodu yapmak, duygusal ve hassas olmak, kibar konuşmak, makyaj yapmak, etek giymek ve salınarak yürümek gibi. Görüşmeler boyunca katılımcıların tamamına yakını kadınsı algılanmayı bir stres kaynağı olarak konuşmuştur. Bu durum karşımıza üç şekilde çıkmıştır; başkaları tarafından kadınsı olarak algılanmak, kendini kadınsı hissetmek ve başka erkeklerin kadınsı olarak görülmesi. Bunlarla paralel olarak, kadınsı olma ve eşcinsel olma arasında bağlantı kurulduğu da konuşmalarda görülebilmektedir. Örneğin, bir katılımcı dedikodu yaptığı zamanlarda eşcinsel olarak algılanması ihtimalinin kendisinde kötü bir hisse neden olduğu ifade etmiştir; dedikodu yapmanın başkalarının gözünde kendisini "kadınlaştıran" bir şey olduğunu düşündüğü için kötü hissediyor olabileceğini söylemiştir. Connell'a göre (2019) ataerkil ideolojilerdeki hegemonik erkekliklerin kapsamına girmeyen her şey eşcinselliğe atfedilmektedir; böylelikle hegemonik erkeklikler açısından eşcinsellik kadınsılıkla eş tutulabilmektedir (s.153). Bu şekilde hem kadınlar hem de eşcinseller değersizleştirilmektedir. Kimmel (1997) erkeklerin kadınsı olarak algılanmaktan rahatsız olduklarını ancak başka erkeklerin kadınsı olup olmaması üzerine rahatlıkla konuşabildiklerini ve böylelikle homofobiyi üretmeye devam ettiklerini söylemektedir. Bu durum, yani eşcinsellere yönelik önyargı ve ayrımcılık, heteronormativite ile doğrudan bağlantılıdır; heteronormatif anlayış, heteroseksüelliğin normal/doğal ve tek cinsel yönelim olduğu varsayımına dayanmaktadır. Böylece heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimler ve heteronormatif olmayan cinsellik biçimleri yok sayılmaktadır (APA Dictionary of Psychology, b.t). Heteronormatif yapıyla bağı olan homofobi, aynı zamanda ayrımcılık içeren eylemleri ve şiddeti de barındırabilmektedir. Parrott ve ark. (2008) heteroseksüel erkeklerin toplumsal cinsiyet rolü stresi ile eşcinsel erkeklere yönelen öfke üzerine bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmaya göre, başta kadınsılığa karşıt olunması gerektiğini söyleyen çeşitli erkeklik normlarıyla eşcinsel erkeklere yönelik öfke arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Mevcut çalışma açısından önemli bir nokta *kadınsı algılanma* temasının bir stres alanı olarak ele alınırken, bunun ayrımcılık üreten ideolojiler ve pratiklerle ilişkisinin öne çıkmasıdır. Nitekim, Eisler ve Skidmore'un (1987) erkekler açısından bir stres kaynağı olarak ele aldıkları kadınsı algılanmayı, Kimmel (1997) homofobi olarak ifade etmekte ve homofobinin cinsiyetçilik gibi ideolojilerle olan bağına dikkat çekmektedir.

Eisler ve Skidmore'un (1987) oluşturduğu stres alanlarına dönülecek olursa, *duyguları ifade edememe* bir stres kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alan; korku, şefkat, sevgi, acı ve benzeri duyguların ifadesinde zorlanma gibi durumları içerlemektedir. Araştırmacılara göre, bir yandan bu duyguların başkalarının varlığında sergilenmesi bir stres kaynağı olabilirken; diğer yandan başkalarının duygu ifadeleriyle karşı karşıya kalmak gibi durumlarda da endişe duyulabilmektedir. Benzer şekilde, mevcut çalışmada *duyguları ifade etme* temasına ulaşılmıştır. Katılımcılar, duyguları olduğunu ancak başkalarının yanında her duyguyu istedikleri şekilde dışa vuramadıklarını dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra, katılımcıların duygular üzerine konuşurken hem görüşme sırasında duygularını ifade etmekte hem de bu duyguların ne olduğu isimlendirmekte zorlandıkları söylenebilir. Ancak hangi duygulardan bahsedildiğine ilişkin soruların ardından tipik olarak ağlama, üzülme ve sevgi gibi duygu ve duygu ifadelerinden bahsetmişlerdir. Görüşmelerin bütününe bakıldığında, katılımcıların ifadeleriyle, "duyguları ifade edememe" ve "ağlamada zorlanma" bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu, her zaman bir zorluk olarak ortaya çıkmamaktadır; örneğin bir yakının ölmesi gibi durumlarda ağlamak bir sorun olmayabilirken; bunun dışında kalanların ölümü ardından ağlamak bir soruna dönüşebilmektedir. Bu durum, kişiye yakın birinin ardından ağlamanın toplumsal olarak daha kabul edilebilir olmasıyla ilişkilendirilebilir. Her ne kadar günümüzde "erkekler ağlamaz" söyleminden uzaklaşılmaya başlanmışsa da görüşmelerde katılımcılar bu söylemin olumsuz etkilerini dile getirmişlerdir. Bu noktada katılımcıların "erkekler ağlamaz" söylemine karşı çıkmaları, bunu doğrudan pratikte uygulayabildikleri anlamına da gelmemektedir. Özdemir'in (2019) yakın tarihli çalışmasına göre de duygularını göster(e)memek hala erkek olmayla ilişkilendirilmektedir. Selek (2008) özellikle korku, acı ve deneyimlenen mağduriyetleri ifade etmenin erkekler açısından zorlayıcı olduğundan söz etmektedir. Bu gibi duyguların açıkça ifade edilmesinin kadınsılıkla ilişkilendirilmesi, bir erkeklik miti olan "erkekler ağlamaz" söyleminin varlığını sürdürmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak Selek, bu mite rağmen erkeklerin ağladıklarını ve yüksek sesle ağlamanın erkekliği dönüştürme açısından önemli bir nokta olduğunu belirtmektedir.

Eisler ve Skidmore'un (1987) erkeklerde stres yaratan durumları değerlendirdikleri son alan ise *performansta başarısızlık* alanıdır; bu alan iş ve cinsellikle

ilgili performans kaygılarına işaret etmektedir. Benzer şekilde, mevcut çalışmada, *cinsel performans* ile *çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu* alt temalarına ulaşılmıştır. Ancak kuramsal çerçeveden farklı olarak, tümevarımsal analiz sonucunda, bu çalışmada *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar, evlilik baskısı* ve *zorunlu askerlik* olmak üzere 3 yeni alt temaya ulaşılmıştır. Bu temalar sırasıyla tartışılmaktadır.

Cinsel performans alt temasına bakıldığında, cinsel performansla ilgili toplumsal beklentiler, kabuller ve porno endüstrisinin çizdiği "cinsel gücü sonsuz olan erkek" gibi imajlar bir stres kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada, bu imajların yansıttığı erkekliğin gerçekçi olmadığının kabul edilmesi ve abartılı performanslar olduğuna dair farkındalığın, erkeklerin cinsel performanslarıyla ilgili kaygılarının önüne geçmeleri için yeterli olmadığı söylenebilir. Sungur ve Tarcan (2006) cinsellikle ilgili mitlerin eğitim düzeyi fark etmeksizin oldukça yaygın olduğunu söylemektedir. Mevcut çalışmada, katılımcılar özellikle cinsel performansla ilgili toplumsal baskı ve beklentileri dile getirmişler, cinsel birlikteliklerinde yaşadıkları sorunları anlatırken partnerlerinden gelen olumsuz tepkilerden ziyade cinsellikle ilgili mitlerin baskısından söz etmişlerdir. Sungur ve Tarcan'ın (2006) da belirttiği gibi gündelik konuşmalarda bu mitler farklı biçimlerde üretilmektedir; şakalar, fıkralar, porno endüstrisi ve kitle iletişim araçları gibi kaynaklar cinsellikle ilgili yanlış bilgilerin yayılmasında oldukça etkili olmaktadır.

Cinsellikle ilgili bu abartılı ve yanlış inançların çoğu zaman bir gerilim ve kaygı kaynağına dönüşerek cinsel yaşamı olumsuz etkilediği ve gerçekçi olmayan cinsel performans beklentilerinin yetersizlik hissiyle perçinlendiği söylenmektedir (Sungur ve Tarcan, 2006). Eisler ve Blalock (1991) özellikle ereksiyon ve boşalmayı kontrol edememe gibi durumların erkeklerin kendilerini değersiz görmelerine neden olabildiğini belirtmektedir. Mevcut çalışmada da görüldüğü gibi, erkekler cinsel birliktelikte "tüm sorumluluk erkeğin üzerinde"ymiş gibi hissederek kaygı duyabilmekte, erkeğin her zaman hazır olması gerektiği yönündeki toplumsal "baskı" karşısında kötü hissedebilmekte, "erken boşalma" anında "erkekliğinden gitmiş gibi" hissedilip utanabilmektedirler.

Sungur ve Tarcan (2006) cinsellikle ilgili abartılı ve/ya yanlış bilgilerin yayılmasında arkadaş çevresinin de etkili olduğunun altını çizmektedir. Mevcut çalışmada da katılımcılar, erkekler arasındaki sohbetlerde cinsellikle ilgili abartılı performans hikayelerinin sıklıkla yer aldığından bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra, bu konuşmalarda cinselliğin erkekliği ispatlama alanı olarak görüldüğü de söylenebilir. Başka bir deyişle, cinsellik erkekler arasında bir rekabet ve güç gösterisine dönüşebilmektedir. Örneğin bir katılımcı, bir kadın tarafından iki erkeğe ve kendisine yapılan grup seks teklifi karşısında ne hissettiğini anlatırken; cinsel performansının ölçülüp diğer erkeklerle kıyaslanacağına, erkekliğini ortaya koyması gerekeceğine, cinsel performansına göre güçsüz olarak tanımlanabileceğine ve bunun da kendi erkekliğiyle ilişkilendirilebileceğine dair kaygılarını dile getirmiştir. Buna göre, katılımcıların yalnızca kendi cinsel birliktelik deneyimleri üzerinden konuşmadıkları, başkalarıyla paylaştıkları cinsel deneyimleri olmasa bile, cinsel performansla ilgili bir sorun yaşama olasılığı nedeniyle de kaygılandıkları söylenebilir.

Eisler ve Blalock (1991) erkeklikle ilgili cinsel mitlerin hem cinsel yaşamda hem de partnerle olan ilişkide sorunlara ve strese yol açmasında, özellikle bu mitlere katı bağlılığın neden olduğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle, erkeklerin cinsellikle ilgili yaşadıkları sorunların kendisi, aslında bizzat bu sorunlara kaynaklık eden cinsel mitlere katı bağlılıkları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, mevcut çalışmanın bulgularına dayanarak bunun katı bağlılıkla sınırlı olmayabileceği söylenebilir. Örneğin, cinsellikle ilgili mitlerin ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunların fark edilmesine ve partnerle iletişim kurularak bunlarla mücadele edilmesine rağmen, cinsel birliktelikle ilgili konularda sorun yaşanabilmektedir. Bunun, mitlere katı bir şekilde bağlı olmanın ötesinde bir duruma işaret ettiği söylenebilir.

Çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu alt temasına bakıldığında ise, neredeyse tüm katılımcıların iş ve maddiyatı bir stres kaynağı olarak konuştukları görülmektedir. İş yaşamı, kuramcıların da performansla ilgili olarak sunduğu bir stres kaynağıdır (Eisler ve Skidmore, 1987). Mevcut çalışmada, iş deneyimi olmayan katılımcılar için erkeğin meslek sahibi olması, evin geçimini sağlaması ve çok para kazanması gibi beklentiler bir baskı olarak konuşulurken; iş deneyimi olan katılımcılarda iş yaşamında karşılaşılan

çeşitli durumların bu zorlanmaya eklendiği görülmektedir. Buna göre, katılımcıların sadece deneyimledikleri değil henüz deneyimlemedikleri durumların da stres kaynağı olabildiği söylenebilir. Başka bir deyişle, bizzat bir performans alanında başarısız olmanın ötesinde böyle bir ihtimal de bir gerilim olarak ortaya çıkabilmektedir. Özdemir (2019) erkek olmaya ilişkin tanımlarda, hâlâ, erkeğe atfedilen eve ekmek getiren kişi olma sorumluluğunun yeri olduğunu belirtmektedir.

Son olarak, mevut çalışmada *performans* teması altında, kuramsal çerçeveye ek olarak, *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar, evlilik baskısı* ve *zorunlu askerlik* olmak üzere üç alt temaya ulaşılmıştır. Bu alt temalar da sırasıyla tartışılmaktadır.

Görüşmelerde, katılımcıların yarısının *mezuniyetle başlayacak sorumlulukları* bir stres kaynağı olarak konuştukları görülmektedir. Katılımcıların özellikle iş, aile, evlilik, geçim ve kendi ayakları üzerinde durma gibi konularda ebeveynlerinden, ailelerinden, çevrelerinden ve/veya toplumdan gelen baskılar karşısında yaşadıkları olumsuzluğu ve zorluğu "kaygı", "korku", "endişe", "ürkme" veya "yorgunluk" olarak dile getirdikleri görülmektedir. Bir açıdan, mezuniyet zamanının yaklaşması her öğrenci için, farklı nedenlere dayalı olarak, kaygı uyandırıcı bir süreç olabilir. Özellikle beliren yetişkinlik dönemindeki gençler için Türkiye'deki işsizlik oranlarının yüksekliği (Atak ve ark., 2016) düşünüldüğünde bu konuda endişelerinin olması şaşırtıcı değildir. Bu noktada, erkek toplumsal cinsiyet rolü ölçeğinin erkek toplumsal cinsiyet rolü stresinden ziyade daha genel bir stresi ölçüyor olabileceği noktasında eleştirildiğini belirtmek faydalı olacaktır. Örneğin, gelir kaynağının kaybedilmesi gibi bir durumun herkes için stres verici olabileceği söylenmektedir (McDermott ve ark., 2017). Mevcut çalışmada, bahsedilen bu eleştiriden hareketle, katılımcıların kendilerinin erkek olmalarıyla ilişkilendirdikleri alanlar dikkate alınmıştır. Bu açıdan önemli olan, katılımcıların yaşadıkları/yaşayacakları bu kaygıları erkek olmalarıyla ilişkilendirerek konuşmuş olmalarıdır. Nitekim çalışmanın katılımcı kriterlerinden birinin "beliren yetişkinlik dönemindeki ve mezuniyet aşamasında heteroseksüel erkekler" olması, mezuniyet ve erkekliğin birlikte tartışılmasına imkân sunmaktadır. Örneğin, çalışma hayatı ve kendi ayakları üzerinde durmayla ilgili olarak katılımcılarda baskı oluşturan şeylerden biri "sorumluluğunu eline almış eski güçlü erkek tipi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

beklentilere hak veren ve bu beklentileri karşılaması gerektiğini düşündüğü halde karşılayamayan katılımcılar için bu durum bir stres kaynağı olarak konuşulmaktadır. Bu beklentiler karşısındaki endişe mezun olmaya yaklaştıkça artmaktadır. Bu durum, yani beklentileri karşılamak gerektiğini düşünüp karşılayamamak, tam olarak Eisler ve Skidmore'un (1987) kuramındaki erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi tanımıyla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra, mevcut araştırmanın nicel kısmında elde edilen bulgulara göre yaşla birlikte toplumsal cinsiyete dayalı stresin de arttığını hatırlamak yerinde olacaktır. Diğer taraftan, mevcut çalışmadaki kimi katılımcılar için esas gerilim kaynağı, bu beklentileri karşılayamamak değil, aksine bu beklentilere karşı nasıl direnileceğidir. Örneğin, katılımcılardan biri ailesinin, çevresinin ve toplumun kendisinden erkek olarak aile kurma, üreme ve ailenin geçimini sağlama gibi konularda beklentisi olduğunu; henüz mezun olmadığı için tam bir baskı olmadığını ancak bu baskının mezun olunca artacağını söylemektedir. Katılımcı bu baskıları "kişisel alanına girilmesi" ve "hayallerinin çalınmak istenmesi" olarak değerlendirilmektedir.

Mezuniyetle başlayacak sorumluluklar dışında*, evlilik baskısı* da bir stres kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Kimi katılımcı evlilikle ilgili zorlanmasını doğrudan erkek oluşuyla ilişkili olarak konuşurken, kimi katılımcı bunu daha genel bir şekilde dile getirmiştir. Bu noktada, katılımcıların evli olmadıklarını göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır. Farklı toplumlarda ve kültürlerde, farklı erkekliğe geçiş ritüelleri olagelmiştir. Türkiye'deki geleneksel anlayışa göre ise toplumun gözünde "erkek" olarak kabul edilmek için kişilerin geçmesinin zorunlu olduğu aşamalardan biri evlilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Selek, 2008). Mevcut çalışmadaki bir kısım katılımcı evlilikten kaçılamayacak bir "gereklilik" olarak bahsetmiş ve "evlilikte erkeğe biçilen rollerle" ilgili kaygılarını dile getirmiştir. Selek'e (2008) göre her ne kadar evlilik dışındaki yaşam biçimlerine dair toplumsal kabuller değişmeye başlamış olsa da ataerkil yapı evlilik kurumunun sürdürülmesini desteklemektedir. Mevcut çalışmada da kimi katılımcılar evlilik dışındaki yaşam biçimlerini tercih ettiğini söylemekle birlikte, evlenip evlenmeme konusunda ikileme düşmekte; bu noktada aile, akraba ve çevrenin evlenme yönündeki baskısından rahatsızlık duymaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye bağlamında erkekliğe geçiş evrelerinden bir diğeri ise askerlik olarak kabul edilmektedir (Selek, 2008). Mevcut çalışmada az sayıda katılımcı askerlikten bahsetmiş ve bu katılımcılar *zorunlu askerliği* bir baskı ve zorluk olarak konuşmuşlardır. Katılımcılar askerliği aşılması gereken zorlayıcı bir engel olarak dile getirmekle birlikte, bunun aşıl(a)maması durumunu daha büyük bir "problem" olarak ifade etmektedirler. Örneğin, katılımcılara göre "askerlik meselesi"nden bir an önce "kurtulmak", "doğru düzgün bir iş" bulabilme açısından kritik önem taşımaktadır. Bu durum da askerliği bitirmeden devlet ve toplum nezdinde "gerçek bir erkek" olunamamasıyla ilişkilendirilerek konuşulmaktadır. Diğer taraftan, askerliğin bir yandan kişide olumsuz izler bırakan, "dayatılan" bir "beyin yıkama sistemi" olduğundan bahsedilmektedir. Ancak tüm bu olumsuzluğuna rağmen, kimileri için bir rahatsızlık nedeniyle askerliğe gidilememesi "askere gidemeyen erkek" olarak konumlandırılmaya ve "erkekliği zedeleyecek" söylemlerle karşılaşmaya yönelik endişeleri beraberinde getirmektedir. Böylelikle askerlik, erkekliğin ve erkek olarak yeterliliğin sorgulanabileceği bir performans alanı olarak tanımlanmış olmaktadır. Mevcut çalışmanın askerliğe ilişkin bu bulguları, Pınar Selek'in 2008'de yayımlanan *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* adlı kitabındaki çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Her ne kadar katılımcıların açıklamaları, analitik olarak öne çıkan temalar çerçevesinde kategorilendirilmiş olsa da katılımcıların konuşmalarında bu farklı stres kaynaklarının birlikte konuşulabildiği görülmektedir. Bu noktada farklı stres alanlarının birbirleriyle temas eden alanlar olarak düşünülmesi daha faydalı olacaktır. Toplumsal cinsiyete dayalı stresle ilgili buraya kadar sunulan bulgular ve tartışmadan hareketle ve erkeklerin yaşamlarındaki stres alanlarına bütünsel olarak bakılarak, Eisler ve Skidmore'un (1987) kuramına dair bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Öncelikle bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kuramın bahsettiği "erkek" kategorisi ile mevcut çalışmadaki "erkek" kategorisi ile ifade edilenin birbirinden farklı olduğu düşünülmektedir. Araştırmacılar toplumsal cinsiyete dayalı stresin, farklı düzeylerde olsa da "birçok" erkekte ortaya çıktığını söylemektedir. Ancak, kuramcılar toplumsal cinsiyete dayalı stres yaşayan bu "birçok erkek" ile neyi kastettiklerini tam olarak belirtmemişlerdir. Bu açıdan kuramın temelindeki erkeklik anlayışının, Batı

kültürünün heteronormatif erkeklik anlayışını yansıtıyor olması ve kuramda normatif-olmayan erkeklik biçimlerinden (örn. gey, biseksüel, trans erkeklikler) bahsedilmiyor oluşu eleştirilmektedir (Wong ve ark., 2013). Bu eleştiriyle bağlantılı olarak, mevcut çalışmada katılımcılar bizzat kendi toplumsal cinsiyetlerini "erkek" ve cinsel yönelimlerini "heteroseksüel" olarak tanımlayan kişilerle sınırlandırılmıştır. Böylece çalışmada ele alınan erkeklik kategorisinin sınırlarının belirginleştirilmesi ve bu kategorinin tüm erkeklikleri kapsadığı gibi bir varsayımdan uzak durulması amaçlanmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise, araştırma için görüşme yapılan katılımcıların heteroseksüel erkeklerden oluşması, bu grubun tümüyle homojen olduğu anlamına gelmemektedir. Buna göre, heteroseksüel erkeklikler de çeşitlilik göstermektedir.

Kuram ve mevcut araştırmanın birbirinden ayrıldığı diğer bir noktanın sosyalizasyon sürecinin ele alınış biçimi olduğu düşünülmektedir. Kuramcılar toplumsal cinsiyete dayalı stresi biyolojik temelli değil kültürel temelli olarak ele almaktadır (Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987). Onlara göre, erkeklik, normatif inanç ve beklentilere dayanan sosyalizasyon süreci sonucunda "sonradan edinilen" bir konumdur. Toplumsal cinsiyet rolü sosyalleşmesi ise erkeklerin hangi durumların stres verici olarak değerlendirip değerlendirilmediğini etkilemektedir. Kuramcılara göre kültürel bir dayatmayı da içeren bu sürecinin sonucunda, "birçok" erkek kendisini erkek olmakla ilgili normlar çerçevesinde tanımlamaktadır. Diğer taraftan, kuramda erkeklerin bizzat kendi yaşam deneyimleri ile kendi toplumsal cinsiyetlerini ilişkilendirme sürecindeki failliklerinden bahsedilmemesi eleştirilmektedir (Wong ve ark., 2013). Toplumsal cinsiyeti, sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak ele almak, bir anlamda toplumsal cinsiyet olgusunun basite indirgenmesi anlamına gelmekte ve bu olguyu açıklamada yetersiz kalmaktadır (Bora ve Üstün, 2005). Buna göre, toplumsal cinsiyet rolü stresi kuramı, erkekliği "sonradan kazanılan bir statü" olarak sabitlemiş ve sosyalizasyonu erkeklerin "başına gelen" bir şey olarak açıklamış olmaktadır. Böylelikle erkekliğin inşasında öncelikli fail olan erkeklerin bu inşa sürecindeki söylem ve pratiklerinin üzeri örtülmüş olmaktadır.

Mevcut çalışma ve kuram arasındaki dikkate değer olduğu düşünülen ayrımlardan bir diğeri ise kuramın temeline yerleştirilen "katı bağlılık" üzerinedir. Kurama göre, erkeklerin erkek olmaya ilişkin toplumsal/kültürel normları ve beklentileri karşılamaları gerektiğine inandıkları halde karşılayamamaları durumunda stres yaşayabilecekleri belirtilmektedir (Eisler ve Blalock, 1991; Eisler ve Skidmore, 1987). Bu yaklaşıma göre stres, yalnızca toplumsal cinsiyet rolü normlarına katı bir bağlılık olduğunda ortaya çıkmakta ve stresin düzeyi bu normlara ne derecede bağlılık gösterildiğine göre değişmektedir. Bu rollere katı bir bağlılık olmadığında, erkekler stres deneyimlemeden bu rollerin dışına çıkabilmektedirler (McDermott ve ark., 2017). Ancak kuramın merkezi konumundaki katı bağlılık açıklaması, mevcut çalışmanın bulgularının tamamıyla örtüşmemektedir.

Mevcut araştırmanın bulgularına göre, erkekler yalnızca toplumsal norm ya da beklentilere uymaya çalıştıklarında değil bizzat bu normlara karşı çıkarak direnmeye çalıştıkları zaman da gerilim yaşayabilmektedirler. Bir açıdan bakıldığında "normlara uymama" hem bu normları karşılamaya çalışanların hem de bu normları sorgulayanların stres deneyimlemesine kaynaklık edebilmektedir. Bunun yanı sıra, katılımcıların hem doğrudan kendi deneyimleriyle ilgili olarak çeşitli durumlarda stres yaşadıklarını hem de deneyimlemeseler bile mevcut erkeklik ideolojisinin varlığına bağlı olarak stres yaşadıkları söylenebilir. Örneğin, erkekliğe ilişkin normları sorgulayan katılımcıların doğrudan deneyimlemediklerini ifade ettikleri meseleleri, aynı zamanda olumsuz etkileri olan bir baskı kaynağı olarak konuşabildikleri de görülmektedir. Diğer taraftan bu olguyu katı bağlılığın olup olmaması üzerinden tartışmak da eksik kalacaktır. Erkeklik ideolojisine katı bağlı olmanın ya da olmamanın sabit konumlar olarak karşımıza çıkmadığını belirtmek gerekir. Bu hem erkeklerin kendi yaşamları içerisinde sabit değildir; hem de mevcut söylem ve pratiklerinde de kategorik olarak keskin bir şekilde ayrılabilir değildir. Mevcut çalışma açısından bu durum, bir bağlılık yelpazesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Erkeklerin bu yelpazenin neresinde yer alacakları tarihsel, kültürel, politik ve bağlamsal olarak değişmektedir (Clarke ve Braun, 2012). Hatta katılımcıların görüşmelerde söylemsel olarak erkekliklerini araştırmacıyla birlikte bir diyalog içinde yeniden ürettikleri ve görüşmenin akışı içinde bu yelpazenin farklı yerlerinde konumlanarak konuştukları söylenebilir. Örneğin bir katılımcı "erkeğin her

konuda yeterli olması gerektiğine dair norm" ve beklentileri makul bulmamasına rağmen zaman zaman buna ilişkin kaygı duyabilmektedir. Başka bir katılımcı fiziksel görünüşüne ilişkin kaygıları "kafaca aşmaya" çalıştığını söylemekte, ama zaman zaman bu konuda kendisini rahatsız hissedebilmektedir. Başka bir katılımcı açısından kadınsı algılanmaya yönelik kaygılar zaman içinde değişmektedir. Örneğin bu katılımcı, manikür için "eskiden olsa asla yapmazdım" demekle birlikte, kadınsı olarak görmeyi sürdürse de artık bunu bir sıkıntı olarak görmediği söylerken; kadınsı olarak gördüğü "hassasiyet" içerisine girme halinden kötü bir his olarak bahsedebilmektedir. Son olarak, katılımcıların yaşadıkları bu zorlukları konuşmanın kendisinin de bir zorlanmayı içerdiği söylenebilir. Nitekim katılımcılar da zaman zaman bunu dile getirmişlerdir. Özellikle erkeklerin zayıflık olarak gördükleri ya da görüleceğini düşündükleri deneyimlerini paylaşmaları pek kolay olmamaktadır (Selek, 2008).

Buraya kadar, heteroseksüel erkeklerin toplumsal cinsiyetlerine dayalı stres deneyimleri tartışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise katılımcıların stresle nasıl baş ettiklerine dair bir tartışma yürütülmektedir.

4.2.2. Stres ile İşlevsiz Baş Etme Yollarına Dair Değerlendirme

Bu bölümde, öncelikle heteroseksüel erkeklerin stresle işlevsiz baş etme yolları, toplumsal cinsiyete dayalı stres ile ilişkilendirilerek özetlenmektedir. Ardından, tematik analiz sonucunda ulaşılan her bir temaya dair ayrı bir tartışma yürütülmektedir.

Görüşmelerin analizi sonucunda, heteroseksüel erkeklerin stres karşısında başvurdukları işlevsiz baş etme yolları ile ilgili olarak beş temaya ulaşılmıştır: *İncinebilir ve zayıf olmaktan kaçınma; güç ve kontrole güvenme; fiziksel şiddete başvurma; duyguları bastırma; performans ve başarıya önem verme*. Başvurulan baş etme yollarının işlevsiz olarak değerlendirip değerlendirilmeyeceğine ilişkin analiz, öncelikle Eisler ve Blalock'un (1991) işlevsiz/zarar verici baş etme yollarına dair açıklamalarına dayanarak yapılmıştır. Diğer taraftan, katılımcılar da kimi zaman başvurdukları yolların işe yaramayışından hatta daha fazla soruna yol açabildiğinden bahsetmişlerdir. Ayrıca katılımcılar yalnızca toplumsal cinsiyete dayalı stres karşısında başvurdukları baş etme

yollarını değil, bir erkek olarak karşılaştıkları başka zorluklara dair nasıl çözümlere başvurduklarını da konuşmuşlardır. Hal böyleyken, mevcut çalışmadaki toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle işlevsiz baş etme yollarına dair temalar birbirleriyle paralellik göstermektedir. Mevcut çalışmanın *Bulgular* bölümündeki kimi alıntılarda bu paralellik doğrudan görülebilmektedir. Bunun yanı sıra, toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle işlevsiz baş etme kategorilerinin temaları için seçilen alıntıların bir kısmı farklı katılımcıların açıklamalarından seçilmiş olsa da aynı söylem alanı içinde yer alan katılımcılar arasında da bu paralellik görülebilir. Bu noktada, bu açıklamalar bireysel olmaktan ziyade söylemsel olarak ele alınmalıdır. Bir yandan ortaya çıkan bu paralellik, toplumsal cinsiyete dayalı stresin ve stresle baş etme yollarının birlikte inşa edildiği erkeklik ideolojisiyle ilişkilendirilebilir (Eisler ve Blalock, 1991). Katılımcılar da kimi zaman başvurdukları yöntemlerin 'erkeklik ideolojisiyle' ilişkili olduğunu doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirmişlerdir. Bu paralelliğe; yetersizlik ile incinebilir ve zayıf olmaktan kaçınma, duyguları ifade etme ile duyguları bastırma, performans ile performans ve başarıya önem verme, entelektüel olarak aşağı hissetme ile güç ve kontrole güvenme, performans ve başarıya önem verme, kadınlara tabi olma ile güç ve kontrole güvenme, fiziksel şiddete başvurma temaları arasındaki ilişkiler örnek olabilir. Diğer taraftan, toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle işlevsiz baş etme yolları kategorilerindeki temaların hem kendi içlerinde hem de aralarında birlikte ve çoklu olarak işleyebildiği de unutulmamalıdır.

İncinebilir ve zayıf olmaktan kaçınma işlevsiz baş etme yollarından biri olarak kabul edilmektedir (Eisler ve Blalock, 1991). Mevcut çalışmadaki heteroseksüel erkeklerin incinebilir ve zayıf olmaktan ya da öyle görünmekten kaçınma hallerinin farklı alanlarda ve farklı şekillerde ortaya çıktığı söylenebilir. Tipik olarak katılımcıların; fiziksel, psikolojik, ekonomik, duygusal ve/ya zihinsel olarak incinebilir ve zayıf hissetmekten veya görünmekten kaçındıkları ve hatta günlük hayatlarında çeşitli pratiklerini buna göre şekillendirdikleri görülmektedir. Bu noktada, bir erkek olarak kimi zaman incinebilir ya da zayıf olma hissinden, kimi zaman ise başkalarının gözünde incinebilir ve zayıf olarak konumlandırılmaktan kaçınmaya çalıştıkları söylenebilir. Hem fiziksel görünüm olarak hem de performans olarak zayıf görünmemek için yüksek performans sergilenemeyeceği düşünülen etkinlikleri ve birebir rekabet içeren sporları

yapmaktan kaçınmak buna örnek olabilir. Böylelikle kimleri, bireysel performansları net bir şekilde belli etmeyecek, grup rekabeti içeren sporlara yönelmektedir. Bunun yanı sıra, rezil olmamak adına ve/ya "kalıbının adamı olmamak"la itham edilmemek için korktuğunu söylememek de erkeğin incinebilir ve zayıf olarak konumlandırılmaktan kaçınmasına örnek olarak verilebilir. Burada karşımıza çıkan, katılımcıların doğrudan "güçlü" olmaya çalışmaları değildir; bu temada özellikle güçlü olmaya değil, zayıf olmamaya dair konuşmalar öne çıkmaktadır. Bu durum, katılımcıların bir yandan güçlü olmadıklarını veya bunu pek önemsemediklerini söylerken, diğer yandan "zayıf da" olmadıklarına veya zayıf duruma düşüp dikkat çekmeme çabalarına dair yaptıkları açıklamalarında görülmektedir. Eisler ve Blalock (1991) kendi klinik deneyimlerinde, erkeklerin çoğu zaman kendi kırılganlıklarını ifade etmeye direndiklerini veya bunları ifade etmenin zayıflık ya da anormallik anlamına gelmediğine dair kendilerinden bir onay beklediklerini görmüşlerdir. Buna göre, kırılganlık ifadesinin erkeklik ideolojisiyle ters düşmek anlamına gelebileceği ve böylelikle bundan kaçındıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, katılımcıların neredeyse tamamı baş etme yöntemi olarak *güç ve kontrole güvendiklerini* ifade etmişlerdir. Eisler ve Blalock'a (1991) güç ve kontrole güvenmek işlevsiz bir baş etme mekanizması olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, güç ve kontrol sahibi olmak erkeklik ideolojisinin öne çıkardığı nitelikler olarak kabul edilmektedir (Day ve ark., 2003). Mevcut çalışmada çeşitli alanlar güç alanları olarak konuşulmuştur; fiziksel, psikolojik, ekonomik ve/ya entelektüel olarak güçlü konumda olmak gibi. Bu durum, kişilerin doğrudan kendilerini güçlü kılmaya yönelik olabileceği gibi, güç ve kontrolün başkaları üzerinde kullanılması şeklinde de olabilir. Örneğin bir katılımcı zorbalığa uğrama ihtimalini azaltmak için ekonomik ve entelektüel olarak güçlü konumda olmayı bir baş etme yöntemi olarak seçebileceğini ve hatta bu şekilde kendisine bir "güç inşa edebileceğini" dile getirmiştir. Başka bir katılımcı ise erkeğin "dayanıklı" ve "güçlü" olması gerektiği öğretildiği için buna inandığını ancak sorunlarını bu şekilde çözmeye çalıştığında "pek de öyle olmadığını" gördüğünü dile getirmektedir.

Diğer taraftan, katılımcıların tipik olarak sevgililik ilişkilerinde partnerlerine yönelik olarak güç ve kontrole başvurdukları da görülmektedir. Eisler ve Blalock (1991) yakın ilişkilerde güce ve kontrole güvenmenin taciz, tecavüz, aile içi şiddet ve partner

şiddeti ile sonuçlanabileceğini belirtmektedir. Benzer şekilde, mevcut çalışmada katılımcılar sevgilileriyle tartıştıklarında veya bir problem yaşadıklarında güç kullandıklarından söz etmektelerdir. Özellikle "sesi yükseltmek" tipik olarak karşımıza çıkmaktadır. Partner şiddeti; "güç gösterisi" veya "sevgili terörü veya sevgili baskısı" olarak ifade edilse ve bu durumun onaylanmadığı belirtilse de çoğu zaman bu güç kullanma biçimi göz ardı edilebilecek "ufak" bir hata olarak değerlendirilmekte ve böyle "ufak" hataların kaçınılmaz oluşu vurgulanmaktadır.

Paralel olarak, *fiziksel şiddete başvurma* bir tema olarak öne çıkmaktadır. Buna göre, katılımcıların neredeyse tamamı, şiddet karşıtı olduklarını söylemekle beraber ya fiziksel şiddete başvurduğunu ya da başvurmayı bir baş etme yolu olarak seçebileceğini dile getirmiştir. Ancak, katılımcıların fiziksel şiddete hangi durumlarda başvurdukları ya da başvurabilecekleri çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, "kimin sözünün dinleneceği" ve "kimin daha üstün olduğunu" göstermek fiziksel şiddet içeren bir kavganın nedeni olabilmektedir. Katılımcıların şiddet söylemleri ve hikayeleri içinde, kadına yönelik fiziksel şiddete başvurduğunu yalnızca bir katılımcı belirtmiştir. Eisler ve Blalock (1991) saldırganlığın çoğu erkek için meşru görülen baş etme yöntemlerinden biri olduğunu söylemektedir; başka bir deyişle, saldırganlık erkeklik ideolojisi tarafından da desteklenmektedir (Day ve ark., 2003). Bunun yanı sıra, mevcut çalışmada katılımcıların saldırganlık ve şiddet eylemlerini bir anlamda kaçınılmaz gördükleri ve şiddeti farklı biçimlerde gerekçelendirdikleri görülmektedir. Bunun tipik bir biçimi, erkekleri şiddete başvurabilir kılan şeyin "genler", "hormonlar" ve/ya "yaratılıştan" gelen bir şey olabileceğine dair açıklamalar olarak karışımıza çıkmaktadır. Buna göre, agresyon ve şiddet eğilimi erkekliğin temelinde bulunan ve böylelikle kaçınılmaz hale getirilen bir nitelik olarak konuşulmaktadır. Şiddetin kendisi doğrudan kaçınılmaz bir şey olarak görülmese de şiddetin altında yatan sebepler "agresyon" "genler", "hormonlar" ve/ya "yaratılış" olarak gerekçelendirilerek, şiddet bir nevi doğallaştırmış olmaktadır. Eisler ve Blalock' göre (1991) çoğu erkek toplumsal cinsiyetin biyolojik kökenli değil toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kabul etmeye direnmektedir. Bahsedilen bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin biyolojik bir özü olduğuna ve bundan dolayı değiştirilemeyeceğine dayanır (Kray ve ark., 2017). Böylelikle, toplumsal cinsiyet olarak

erkeklikle ilişkilendirilen özellikler de -örneğin burada saldırganlık ve şiddet eğilimi- doğallaştırılmaktadır.

Diğer yandan fiziksel şiddete, kadın üzerinden erkekliği korumak amacıyla da başvurulabilmektedir. Bunun tipik bir biçimi, görüşme boyunca kendilerini "şiddet karşıtı erkek" olarak konumlandıran ve bunu tekrar tekrar dile getiren katılımcıların, fiziksel şiddeti kabul edilebilir kıldıkları 'istisna' durum olan 'namus meselesi' olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre 'namusu korumak' için fiziksel şiddete başvurmak 'şiddet karşıtı' olma konumunu sürdürmeye engel görülmemektedir. Örneğin, bir katılımcı başka bir erkeğin kendi sevgilisine yönelik tacizde bulunması halinde "şiddetin dik alasına" başvurabileceğini, "geçekten acımasız" olabileceğini, "akla gelebilecek her şeyi" yapabileceğini ve hatta yapanı bulup ancak birinin diğerini "öldürmesiyle" sonuçlanacak bir şekilde "halledeceğini" söylemektedir. Burada, 'şiddet karşıtı erkek' söylemi ile şiddet açısından "akla gelebilecek her şeyi yapabilen erkek" söylemi bir arada bulunmaktadır. Özkazanç ve Yetiş (2016), erkeklik ve şiddet arasındaki ilişki ele alınırken, birbiriyle bağlantılı olan konumların bütünsel bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Araştırmacılara göre, erkekliklerin şiddete tanıklık eden, şiddetin faili olabilen ve şiddet karşısında mağdur olabilen konumları birbirlerinden kopuk konumlar olarak karşımıza çıkmamaktadır. Dahası bu şiddetin, erkekler arasında gerçekleşen, erkeklikten kadınlığa ve erkeğin bizzat kendisine yönelebilen biçimlerinin de bütünsel olarak anlaşılması gerektiğini söylemektedirler.

Buraya kadar *incinebilir ve zayıf olmaktan kaçınma; güç ve kontrole güvenme ve fiziksel şiddete başvurma* temalarına dair bir tartışma sunulmuştur. Bu temaların yanı sıra, mevcut çalışmada *duyguları bastırma ile performans ve başarıya önem verme* de işlevsiz baş etme yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eisler ve Blalock (1991) işlevsiz veya zararlı/zarar verici bir baş etme yöntemi olarak duygusal ifadelerin baskılanmasından da bahsetmektedir. Bu noktada, duyguları ifade etmenin bir stres kaynağı olabilirken, *duyguların bastırılması* da bu stres karşısındaki çözümlerden biri olabilmektedir. Mevcut araştırmada katılımcıların nerdeyse tamamı duygularını bastırdıklarına ve/ya gizlediklerine dair açıklamalarda

bulunmuştur. Katılımcıların çoğu bu durumun hayatlarında olumsuz etkileri olduğunu söylemektedir. Görüşmelere bakıldığında katılımcılar erkeklerin duyguları olduğunu ancak bu duyularını çoğu zaman ve çoğu kişiden saklamak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Katılımcıların açıklamalarında "erkekler ağlamaz" söylemini onaylamadıkları görülmektedir. Ancak bu söylemden muzdarip olmalarına karşın kimi zaman ağlayan erkeklere erkek adam ağlar mı diyebildiklerini de ifade etmişlerdir. Buna göre, her ne kadar erkeklerin ağlaması bir sorun olarak görülmese de toplumsal karşılaşmalarda bu durum değişebilmektedir. Kimileri, bu durum karşısında direnmek yerine çoğu zaman duygularını başkalarından gizleyerek, gündelik hayatlarının çeşitli sıradan pratiklerini buna göre şekillendirebilmektedirler. Örneğin, ağlama ihtimaline karşı sinemaya gitmek yerine evde televizyon izlemek gibi. Diğer taraftan bu durumu değiştirmeye çalışanlar da vardır; ancak bu da kolay bir süreç olmamaktadır (Selek, 2008). Bu noktada, sıklıkla duygularını ifade etme ile bastırma arasında kalınabildiği ve bunun da "sancılı" bir süreç olduğu söylenebilir. Bir yandan bu ikilem toplumsal karşılaşmalarda deneyimlenmekte ve zaman zaman bir döngüselliğe takılıp kalmaktadır.

Eisler ve Blalock (1991) duygusal ifadelerin baskılanmasının psikosomatik çıktılarını, romantik/duygusal ilişkilerdeki etkisini ve sosyal destek açısından ne anlama gelebileceğini incelemiştir. Özellikle kişinin hoşuna gitmeyen duygularını baskılamaya çalışmasının sinir sistemi dahil çeşitli sorunlara yol açabileceğini söylemişlerdir. Romantik/duygusal/yakın ilişkiler açısından ise karşılıklı desteğe dayanan bir ilişki kurulmasının ve sürdürülmesinin zorlaşabileceğinden bahsetmişlerdir. Araştırmacılar aynı zamanda, erkeklerin duygularını ifade etmekten kaçınmaları nedeniyle ya daha az sosyal desteğe sahip olduklarını ya da sosyal desteği daha az kullandıklarını/talep ettiklerini söylemişlerdir. Böylelikle araştırmacılar, uzun vadede, işlevsiz veya zararlı/zarar verici baş etme yöntemlerini sürdürmenin hem kişi için hem de çevresindekiler için olumsuz sonuçları olduğunu söylemektedir. Wong ve ark. (2017) da erkeklikle ilgili normların yardım talep etmeyi engelleyebilen faktörlerden birisi olduğunu söylemektedir; çünkü erkeklerden ruhsal olarak da dayanıklı olmaları beklenmektedir. Diğer taraftan araştırmacılar, erkeklik normlarına uymanın olumsuz ruh sağlığına işaret etmekten çok sosyal ve toplumsal açıdan işlevsizliğine ve zarar verici niteliğine dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte, duyguları bastırmanın ya da göstermemeye çalışmanın bir baş etme yolu olarak işlevsizliği fark edip duyguların ifade edilmesi ise kimi zaman tekrardan "toplumsal tabular"la karşılaşmak, duyguların ifade edilmesinden kaçınılarak döngünün başına dönülmesi anlamına gelebilmektedir. Katılımcıların tüm açıklamaları birlikte değerlendirildiğinde, bir yandan kadın-zayıflık-ağlamak arasında bir ilişki kurdukları da söylenebilir. Toplumsal cinsiyetin zıt kutup olarak konumlandırılması (Glick ve Fiske, 1996) kadınsılıktan uzaklaşmaya yönelik çabayla birlikte duyguların ifade edilmesini bir sorun haline getirmektedir.

Bunun yanı sıra, yaşanılan zorluklar karşısında "duyguları bastırıp başarıya yönelme" kimi erkekler için bir çözüm olabilmektedir. Burada bir yandan farklı işlevsiz baş etme yollarının birlikte işlediği de görülmektedir. Katılımcıların yarısından fazlasının konuşmalarında yaşadıkları zorluklar karşısında *performans ve başarıya önem* verdikleri veya bunlara yöneldikleri görülmektedir. Bu durum özellikle de zoru başarmak, başkasının yapamadığını yapmak gibi kendini ve/ya erkekliğini kanıtlamaya yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kray ve ark. (2017) erkeklikle kurulan özdeşim ile toplumsal cinsiyeti kanıtlama arasında bağlantı olduğunu söylemektedir. Araştırmacılar özellikle toplumsal cinsiyeti değişmez ve katı olarak görenlerin erkekliklerini kanıtlama çabasına girdiklerini ve böylelikle kendilerini erkek olmayla ilişkilendirilen stereotipik özellikler üzerinden değerlendirme eğiliminde olduklarını söylemişlerdir.

Selek (2008) erkekliğin tekrar tekrar ispat edilmesi gereken niteliğine dikkat çekmektedir. Örneğin mevcut çalışmada görülebileceği üzere, erkekler arasında bir erkeğe "yapamazsın" denilmesi kolaylıkla bir performans sergileme ve "yapabileceğini" kanıtlama meselesine dönüşebilmektedir. Benzer şekilde, kimi araştırmacılara göre, herhangi bir görev/test, nötr bir testten olmaktan çıkıp erkeklikle ilgili bir başarı göstergesi ya da bir meydan okuma haline geldiğinde, erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı stresleri de artmaktadır (Kolk ve van Well, 2007; van Well, ve ark., 2008; Lash, ve ark. 1990). Ek olarak, katılımcıların üniversite öğrencileri olduğu düşünüldüğünde, performans ve başarı açısından karşımıza çıkan tipik bir alan üniversite hayatı olmaktadır. Örneğin bir katılımcı bir yandan arkadaşlarına ders anlatırken "kontrolün elinde olmasını" ve kendisine "altından kalkabildiği kadar yük yüklenmesi"ni sevdiği söylemiş,

ardından bu yük fazla geldiğinde "artık tamam" demenin kolay olmadığını eklemiştir. Bu hikâyede, toplumsal cinsiyete dayalı stres ile işlevsiz baş etme yöntemleri arasındaki döngüsel ilişki açıkça görülebilmektedir. Kontrolü elinde tutan, dayanıklı ve başarılı (hatta bir anlamda sınıfın otoritesi olan hoca konumuna yükselen) öğrenci konumuna verilen değer işlevsiz bir hale gelerek bir zorluğa dönüşmüştür. Katılımcı açısından performansına önem verdiği bir alanda önceden gösterdiği performansın altına düşmek de başka bir sorundur. Böylelikle performansa önem verme performans kaygısıyla kaynaşmakta hem bir stres kaynağı hem de işlevsiz bir baş etme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka şekilde ifade edilecek olursa, erkekliğin ispatlanmasına hizmet eden zorluklar, bu işlevini yerine getiremeyip 'erkekliği zedeleyecek' bir duruma dönüştüğünde performansa ve başarıya verilen önem strese dönüşmektedir.

Buraya kadar, öncelikle heteroseksüel erkeklerin stres karşısında başvurabildikleri işlevsiz baş etme yolları aktarılmıştır. Bir sonraki bölümde ise toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına dair bir tartışma sunulmaktadır.

4.2.3. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasına Dair Değerlendirme

Bu bölümde toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasına dair bir tartışma sunulmaktadır. Analiz sonucunda ulaşılan temalar özetlenerek, sırasıyla tartışılmaktadır.

Heteroseksüel erkeklerin mevcut ikili toplumsal cinsiyet sistemini nasıl meşrulaştırdıklarına ilişkin üç temaya ulaşılmıştır; *fırsat eşitliğine vurgu, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* ve *geleneksel rolleri onaylama*. Bu farklı meşrulaştırma biçimleri analitik olarak birbirinden ayrı olarak ele alınmakla birlikte, katılımcıların konuşmalarında çoğunlukla iç içe geçtiği görülmektedir. Buna göre, katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırırken, buna hizmet eden ve birbiriyle çelişebilen birçok açıklama biçimini birlikte konuştukları söylenebilir.

Yukarıda belirtildiği gibi, *fırsat eşitliğine vurgu* bir tema olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılarının neredeyse yarısının doğrudan fırsat eşitliğine, eşitsizliklerin herkes için geçerli oluşuna ve/ya eşitsizliğin nerdeyse kalmadığına vurgu yaparak mevcut ikili

toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırdıkları görülmektedir. Bu noktada kadınlar ve erkekler açısından fırsat eşitliğinin olduğu farklı alanlardan bahsedilmektedir; eğitim, iş imkânları, ekonomik fırsatlar ve "eşit düzeyde hayat sürebilme imkânı" gibi. Bu durum tipik olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır: Günümüzde bu alanlarda fırsatların net olarak eşit olduğunu söylemek ve/ya günümüzde fırsat eşitsizliğin artık nerdeyse kalmadığı söylemek. Katılımcıların açıklamaları içerisinde öne çıkan, üniversitede ve eğitimde eşitlik olmuştur. Üniversite, -bir yandan mezuniyet aşamasındaki- öğrenci olan katılımcıların hayatlarında dikkate değer bir yer kaplamaktadır. Bir anlamda, tam da bu erkekleri doğrudan ilgilendiren bir alanda, yani üniversite yaşamı içinde işleyebilen mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaktadırlar. "Herkes" aynı sınava girmekte, "herkes" aynı dersleri alıp mezun olmakta ve böylelikle "herkes" aynı iş imkanlarına sahip olmaktadır. Bu açıklamaları yapan erkeklerin (çoğunlukla) orta sınıf ve heteroseksüel erkekler olduklarını hatırlamak yerinde olacaktır. Jost ve Hunyady'e (2005)'e göre avantajlı konumda olanlar eğitim sisteminin yeniden dağıtılmasını başka bir deyişle adaletli hale getirilmesini pek desteklememektedir. Buna göre mevcut araştırmadaki söylemlerde, yalnızca toplumsal cinsiyet sisteminin değil; bununla ilişkili olarak sosyal, ekonomik, politik sistemlerin de meşrulaştırıldığı görülebilir. Böylelikle, bu sistemlerin hiyerarşik yapısı göz ardı edilerek, eğitim sistemi içindeki bireyler başlarına ne gelmişse hak etmiş olurlar; çünkü imkanlar ve eşitlik onlara "da" sunulmuştur ama onlar kullan(a)mamıştır. Araştırmacılara göre özellikle dezavantajlı konumda olanların başlarına gelen olumsuz durumları hak ettiklerine inanmak, sistemi meşrulaştırma biçimlerinden biridir (Jost ve Banaji, 1994; Jost ve ark., 2001; Kray ve ark., 2017).

Diğer taraftan görüşmelerde, toplumsal cinsiyet bağlamında hem dünya hem de Türkiye için yapılan "doğu-batı" ayrımı dikkat çekmektedir. Bu noktada tipik olarak, katılımcıların da hayatlarını sürdürdükleri "İstanbul gibi hızlı" büyük şehirlerde, eşitsizliği sürdüren "boş" ideolojilere artık yer olmadığı söylenmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklar daha çok "doğu"da ve "geride kalmış ülkeler"de görülen sorunlar olarak ifade edilmektedir. Benzer bir açıklamayla Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi (2018) erkek üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında karşılaşmışlardır. Buna göre, "Doğu" hariç, kadınlar artık eskisi gibi ezilmemektedir. Swim ve ark. (1995)

cinsiyetçiliğin yaygınlığına şüpheyle yaklaşmayı ve mevcut toplumsal cinsiyet ayrımcılığını inkâr etmeyi cinsiyetçiliğin modern bir biçimi olarak görmektedir. Bu noktada, beklenenin aksine, ayrımcılık azalan değil artan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çayır, 2012). Özellikle toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın var olduğunun kabul edilmemesi toplumsal cinsiyet eşitsizliği karşısında verilen mücadeleleri görünmez kılmakta ve dahası adaletin sağlamasına engel olmaktadır (Martinez ve ark., 2010).

Diğer taraftan, fırsat eşitliğine yapılan vurgu eşitsizlikler üzerinden de ifade edilmektedir. Bu durum, farklı eşitsizliklerin kadın ve erkek açısından dengelendiği ve bir anlamda eşitsizliklerin herkes için geçerli olduğu şeklinde karşımıza çıkmaktadır; erkeklere iş hayatında daha fazla fırsat sunulmasına karşın kadınlara sunulan fırsatların daha "kaliteli" olması gibi. Buna göre, kadınlara sunulan işlerin daha "üst mertebede" oluşuna vurgu yapılarak kadınların 'da' aslında avantajlı olduğu ima edilmektedir. Böylelikle, (heteroseksüel) erkek toplumsal cinsiyet kategorisinin yapısal olarak avantajlı olan konumu önemsizleştirilerek, mevcut toplumsal cinsiyet sisteminde yapısal olarak dezavantajlı konumdaki gruplardan biri olan kadın toplumsal cinsiyet kategorisi bu sistemi sürdürmek için iş birliğine davet edilmektedir. Kadınların avantajlı olduğu alanlara yapılan vurguyla, kadına yönelik ayrımcılık telafi edilebilir; çünkü erkeğin bu sistemdeki avantajlı konumu da 'sanıldığı' kadar avantajlı değildir. Böylelikle, erkeğin avantajlı konumu; mevcut toplumsal cinsiyet sistemindeki hiyerarşik ve sistematik yapı, avantajlı-dezavantajlı olunan alanlara bölünerek görünmez kılınmış olur. Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi'nin (2018) çalışmasındaki katılımcılar da mevcut çalışmayla benzer şekilde, iş yaşamında kadınların erkeklerin önüne geçtiğini söylemişlerdir.

Mevcut çalışmada katılımcıların açıklamalarında öne çıkan öncelikli olarak kadınların yaşadıkları zorluklara vurgu yapılmasıdır; "elbette Türkiye'de kadın olmak (daha) zor"dur. Bir anlamda, katılımcıların toplumsal cinsiyet ayrımcılığını tamamıyla reddetmeleri mümkün ol(a)mamaktadır; kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet, hem gündelik hayatta hem de farklı medya araçlarıyla karşılarına sıklıkla çıkmaktadır. Aynı zamanda, katılımcıların sosyal bilimlerle ilgili alanlarda derslere katılıyor olmaları, onlara toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla kuramsal boyutta bir tanışıklık imkânı da

sunmaktadır. Hatta kadına yönelik ayrımcılık olduğu, üzerine pek düşünülmeden otomatik olarak dile dökülmektedir. Bunun ayrımcılığı ortaya çıkarmaktan ziyade doğallaştırdığı, sıradanlaştırdığı ve meşrulaştırdığı söylenebilir. Diğer yandan, kadına yönelik ayırımcılık açıklamalarının aslında erkeklerin "de" mağdur olduğunu söylemek için bir zemin olarak kullanıldığı söylenebilir. Böylelikle, fırsat eşitsizliğinin "herkes" için geçerli olduğu şeklindeki meşrulaştırıcı söyleme yer açılmış olmaktadır. Nitekim Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi'nin (2018) çalışmasındaki kimi erkekler, neredeyse kadınlardan daha fazla baskı altında olduklarını dile getirmişlerdir.

Fırsat eşitliğine vurgu temasının dışında, *mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* de bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, mevcut çalışmada katılımcıların neredeyse tamamının mevcut ikili toplumsal cinsiyet sistemindeki dinamikleri, ilişkileri ve konumları sabitleştirerek konuştukları ve böylelikle bu sistemi meşrulaştırdıkları söylenebilir. Burada karşımıza üç yaklaşım çıkmaktadır; mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin "biyolojik gerçeklik", "yaratılış-fıtrat" ve/ya "kültür" nedeniyle kaçınılmazlığı. Biyoloji ve fıtrata dayanan meşrulaştırıcı açıklamalar tek başlarına yapılabilmekle birlikte kimi zaman kültür de bu özcü açıklamalara eklenmektedir. Biyolojik gerçeklikte, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklar ileri sürülmekte, buna dayanarak toplumsal cinsiyet sisteminin böyle olduğu ve kaçınılmaz olarak böyle olmaya devam edeceği söylenmektedir (Kray ve ark., 2017; Stone, 2016). Fıtrat ve yaratılışı toplumsal cinsiyet sisteminin mevcut işleyişine kaynak gösteren açıklamaların da bir yandan kadın-erkek biyolojisine gönderme yaptığı söylenebilir; ancak burada din temelli bir açıklama biçimi öne çıkarılmış olmaktadır. Eisler ve Blalock (1991) "çoğu" erkeğin toplumsal cinsiyetin biyolojik kökenli değil toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kabul etmeye direndiklerini söylemektedir. Sözü edilen bu ontolojik bakış açısı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojik bir özü olduğuna ve dolayısıyla değiştirilemeyeceğine dayanmaktadır (Kray ve ark., 2017). Böylelikle, toplumsal cinsiyetin insanın doğasından geldiği ve "doğal" olanın, olması gerekenin bu olduğu fikri kabul edilmektedir. Stone'a göre (2016) toplumsal düzenlemeleri biyolojik temellere dayandıran biyolojik belirlenimcilik, toplumsal cinsiyet sistemini meşru kılmaya yönelik bir argüman olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak, adaletli olmayan bir toplumsal cinsiyet düzeni meşrulaştırılmaktadır (Saygılıgil, b.t.). Bu yaklaşıma göre

toplumsal cinsiyet konumları ve statüler biyoloji tarafından belirlenmektedir, bu nedenle değiştirilebilir değildir. Özellikle 1970'lere kadar bu yaklaşımın egemenliğinde bir toplumsal cinsiyet anlayışı hüküm sürmüştür. Ancak, bu söylemin günümüzde de sürdürüldüğü görülmektedir.

Mevcut çalışmada toplumdaki patriyarkal toplumsal cinsiyet anlayışının, bununla mücadele edilse bile süreceği söylenirken; bunun kaçınılmazlığı sosyalleşme, yetiştirilme tarzı, aile ve kültür yapısı ileri sürülerek gerekçelendirilmektedir. Katılımcılar, toplumsal cinsiyet sisteminin değiştirilemez oluşunu, meşrulaştırıcı nitelikteki eylemlerini gerekçelendirmek için de kullanmaktadır. Böylelikle bu değişmesi neredeyse imkânsız sistemi sürdürmelerinin sorumluluğunu kendi üzerlerinden atarak kültüre yüklemektedirler: Bir katılımcının deyişiyle "bu toplumun içine doğarlar" ve bu davranışı sergilemekten başka seçenekleri kalmaz. Böylelikle, sistemin meşrulaştırılması baskıyı azaltmaya yönelik bir işlev de görmektedir (Jost ve Hunyady, 2005). Arslan'ın (2020) yaptığı çalışmada da katılımcıların cinsiyetçi açıklamalarını meşrulaştırmak için benzer şekilde kültüre vurgu yaptıkları görülmüştür. Kray ve ark. (2017) erkeklerin toplumsal cinsiyetin kökenini neye dayandırdıklarından ziyade, toplumsal cinsiyeti değişebilir görüp görmediklerine odaklanmaktadır. Araştırmacılar, toplumsal cinsiyeti sabit görmenin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaya kaynaklık ettiğini söylemektedir. Araştırmacıların bu varsayımları mevcut çalışmanın bulgularından da hareketle şu şekilde yorumlanabilir; toplumsal cinsiyetin biyolojik açıklamalardan sıyrılarak kültürel bir olgu olduğunun kabul edilmesi toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, cinsiyetler arasındaki eşitsiz ve toplumsal bölünme ve cinsiyetçilik gibi olguların önüne geçilebilmesi için yeterli değildir. Nitekim, katılımcılar biyolojik gerçeklik, yaratılış-fıtrat ve/ya kültürü öne sürerek mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirmekte ve böylelikle bu mevcut adaletsiz toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaktadır.

Son olarak, *geleneksel rolleri onaylama* bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, mevcut çalışmada katılımcıların neredeyse tamamının ikili toplumsal cinsiyet sistemindeki kadın-erkek konumlarını geleneksel rolleri onaylayarak meşrulaştırdıkları görülmektedir. Burada 'geleneksel' kavramıyla genellikle biyoloji üzerine temellendirilen ve toplumda yaygın olarak kabul edilen toplumsal cinsiyet anlayışı

kastedilmektedir. Bazı katılımcılar açıklamalarında doğrudan bu kelimeyi kullanırken, bazıları ise farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Kray ve arkadaşlarına göre (2017) göre toplumsal cinsiyeti kalıcı/sabit görenler, mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin adil bir düzenleme olduğunu savunurken, tipik olarak kadın ve erkek arasındaki farklılıkları öne sürmektedirler. Bunun yanı sıra, mevcut çalışmada geleneksel rollere dair açıklamalar bütünüyle homojen ve tutarlı bir şekilde karşımıza çıkmamaktadır. Örneğin bir yandan "geleneksel" anlayıştaki kadın-erkek rol ayrımına "hak" verilebilmekte, erkeğin "ekmeğini eline alıp" evini geçindiren konumu ve kadının "evinde söz sahibi olan" ve "evi çekip çeviren" konumu "doğal" roller olarak kabul edilebilmektedir. Diğer yandan, kadının artık iş hayatında olduğunu "kabullenmek" gerektiği ve bu "rol" konusunda "insaflı" olunması gerektiği eklenmektedir. Buna göre, kadının iş hayatındaki değişen konumu karşısında, patriyarkal toplumsal cinsiyet sisteminin sürdürülme biçiminin de değişmekte olduğu söylenebilir. Bu noktada 'geleneksel rol'ün neoliberal politikalarla eğilip bükülebildiği ve esnetilebildiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet sisteminde değişim bir açıdan kaçınılmazdır; ancak, bunun karşısında, kadın ve erkek doğasına dayandırılan toplumsal cinsiyet anlayışının neoliberal düzenlemelerle 'yeni (geleneksel)' bir form aldığı ve bu haliyle tekrardan kabul edilir hale getirildiği söylenebilir. Bu düzenlemelere başka bir örnek, erkeğin ev içindeki konumu olabilir. Örneğin, "kadının olmadığı" zaman erkeğin evdeki işleri yapmasının geleneksel anlayış içinde de kabul edilebilir hale gelebildiği görülmektedir. Görüşmelerin tamamına bakıldığında geleneksel rollerin bütünüyle onaylanmadığı ancak bu anlayış içinde özellikle değişen ekonomik koşullara -artan işsizlik, geçim zorluğu gibi- bağlı olarak bazı rollerin alışılagelmiş hallerinin dışına çıkılabildiği ve yeniden düzenlenmek durumunda kalındığı söylenebilir. Buna göre, geleneksel rolleri onaylayanlar ve onaylamayanlar şeklinde bir ayrım yapmak söz konusu değildir. Ancak, Türkiye'de sınırları ve özellikleri belirli ve sabit bir erkeklik biçiminden bahsetmenin mümkün olmayacağını söyleyen Özbay (2013) yine de neoliberal erkekliğin öne çıktığını ifade etmektedir.

Bunun yanı sıra, geleneksel anlayış içinde toplumsal cinsiyetin "oynanan roller" olarak ele alınmasıyla, mevcut toplumsal cinsiyet konumlarının meşrulaştırıldığı görülmektedir. Bunun açıkça görülebildiği bir örnek katılımcılardan birinin dile getirdiği "kavanoz açma mevzusu"dur. Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi'nin (2018) çalışmasındaki

kimi katılımcılar için de kavanozu açmak erkeğin işi olarak görülebilmektedir. Mevcut çalışmada ise, aslında herkesin kadının bir kavanozu açabileceğini bilmesine rağmen, erkeğin mutlu hissetmesi adına bu rollerin "birbirini idare etmek" adına sürdürülebileceği ifade edilmiştir. Bu söylemde, toplumsal cinsiyetin yalnızca rollerden ibaretmiş gibi ele almanın, hiyerarşik toplumsal cinsiyet yapısını kolaylıkla kabul edilir kıldığı görülmektedir. Gündelik pratiklerde karşımıza çıkan bu söylemin, toplumsal cinsiyeti rol olarak kavramsallaştıran kuramlarla bağlantılı olduğu ve karşılıklı olarak birbirlerini beslediklerı söylenebilir. Her ne kadar roller değişebilir gibi dursa da bu söylemde kadın ve erkek olmak, birbirini tamamlayan rollerin oynanması anlamına gelmektedir; böylelikle toplumsal cinsiyet konumları bu hiyerarşik yapının varlığından koparılarak bir anlamda oyunlaştırılmaktadır; böylelikle insanlar evcilik oyununu birbirlerini idare etmek için sürdürebilirler. Hatta bu rolleri oynamayanlar 'oyunbozan' konumuna düşecektir. Connell (2019) rol kavramının toplumsal cinsiyeti ele almada yetersiz ve basit kaldığını söylemektedir. Nitekim toplumsal cinsiyet tartışmalarında rol kavramı kimi feminist kuramcılar tarafından da eleştirilmektedir (Stone, 2016).

Bu bölümde yürütülen tartışmada, mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin farklı biçimlerde (*fırsat eşitliğine vurgu, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* ve *geleneksel rolleri onaylama*) meşrulaştırıldığı görülmektedir. Bir sonraki bölümde, cinsiyetçiliğe dair bir tartışma yürütülmektedir.

4.2.4. Cinsiyetçiliğe Dair Değerlendirme

Bu bölümde, önce, tematik analiz sonucunda ulaşılan temalar özetlenmiştir. Ardından *düşmanca cinsiyetçilik* ve *korumacı cinsiyetçilik* temaları birlikte tartışılmıştır. Son olarak, *modern/yeni cinsiyetçilik* temasına dair bir değerlendirme sunulmuştur.

Mevcut çalışmada, heteroseksüel erkeklerin cinsiyetçi söylem ve/ya pratiklerine ilişkin üç temaya ulaşılmıştır. Buna göre; *düşmanca cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *tahakkümcü paternalizm, rekabetçi farklılaştırma* ve *feministlere yönelik olumsuzlama* alt temalarına, *korumacı cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *korumacı paternalizm* ve *tamamlayıcı farklılaştırma* alt temalarına ve son olarak *modern/yeni*

cinsiyetçilik teması ve bu tema altında *kadının güçlenmesine içerleme* ve *eşitlik-cinsiyetçilik ikilemi* alt temalarına ulaşılmıştır. Cinsiyetçiliğe ilişkin bu farklı temalar analitik olarak birbirinden ayrı olarak ele alınmakla birlikte, katılımcıların konuşmalarında çoğunlukla iç içe geçtiği görülmektedir. Başka bir deyişle, katılımcılar, kendi konuşmaları içinde birbiriyle çelişebilen açıklama biçimlerini bir arada kullanabilmektedirler. Bu durum, katılımcıların hem söylemlerinde hem de dile getirdikleri (gündelik) pratiklerinde karşımıza çıkmaktadır.

Glick ve Fiske (1996, 2001) toplumsal cinsiyet rejimindeki paternalizmin düşmanlık içeren boyutunu 'tahakkümcü paternalizm' olarak ele alırken; koruma ve şefkat göstermeye dayanan boyutunu 'korumacı paternalizm' olarak ele almaktadır. Mevcut çalışmada, kadına yönelik hemen her alanda *tahakküm* içeren *paternalist* bir açıklama biçimi karşımıza çıkmaktadır. Buna göre; kadınların neyi yapıp yapamayacağına, yapabileceği şeyleri nasıl yapacağına ve nasıl yapmayacağına, nerede ve ne zaman bulunup bulunamayacağına, kendi bedeniyle ilgili kararlarına, esasen kadınla ilgili her alana -bir anlamda tüm varoluşuna- ilişkin belirleyici ve karar verici açıklamalarda bulunulmakta ve/ya bunlara ilişkin müdahaleler anlatılmaktadır.

Kadının tek başına herhangi bir işin üstesinden gelemeyecek olması nedeniyle onu kontrol edecek bir erkeğin gerektiği vurgusuyla, paternalist anlayış tahakkümcü bir boyut kazanmaktadır (Connor ve ark., 2017; Glick ve Fiske, 1996, 2001). Mevcut çalışmada, yönetim ve siyaset bu anlayışın açık şekilde görüldüğü alanlardandır. Bu alanların "erkeğe has" olmak zorunda olmasa da "erkek yoğunluklu" olması gerektiği yönündeki açıklamalar bunun tipik bir biçimidir. Böylelikle, kadınların ancak kontrolü erkeklere bırakmak şartıyla, erkekler izin verdiği müddetçe ve erkeklerin izin verdiği ölçüde bu alanlara dahil edilebileceği söylenmiş olur. Swim ve arkadaşlarından (2004) hareketle, burada düşmanca cinsiyetçiliğin karşımıza açık bir biçimde çıktığı söylenebilir. Başka bir deyişle, tahakküm içeren paternalist anlayış gizlenmemekte, doğrudan ifade edilmektedir.

Diğer taraftan, bir ideoloji olarak cinsiyetçiliğin gündelik pratiklerde nasıl ortaya çıkabildiği de görüşmelerde görülebilmektedir. Örneğin, erkeklerin "hayatın her alanındaki" kadrolaşmasına yönelik bir eleştiri dile getiren katılımcı, bir yandan kendi

erkek arkadaşlarıyla birlikte, üniversitede çalışma grupları oluşturduklarında, kadınları çalışmalarına nasıl dahil etmediklerini anlatmaktadır. Burada, söylem ve pratiğin -çelişkileri de barındırabilen- ilişkisi görünür olmaktadır. Bununla birlikte, tahakküm içeren paternalist anlayışa ilişkin çelişkiler yalnızca söylem ve pratik arasında değildir; söylemsel olarak da çelişkiler bir arada bulunabilmektedir. Kadrolaşmaya yönelik eleştiri, katılımcının kendi pratiği ile ilişkilendirdiği andan itibaren bir onaylamaya dönüşmektedir; eğer bu erkekleri mutlu ediyorsa –bunun esasen kadınlara zarar vermediği de eklenerek- erkek kadrolaşması makul hale getirilmektedir. Bir anlamda cinsiyetçi olmaları nedeniyle başka erkekler kolaylıkla eleştirilebilirken, benzer pratiklere sahip erkeklerin bu eleştiriyi kendilerine yöneltseler bile, bu pratiklerini kabul edilebilir kılabilmek adına gerekçeler sundukları görülmektedir. Selek (2008) erkeklerin patriyarkal ideolojiye farklı biçimlerde direnebildiklerini, ancak çoğu zaman tam anlamıyla bir yüzleşmenin gerçekleşemediğini dile getirmektedir.

Bunun yanı sıra, tahakküm içeren paternalist söylem ve pratikler, cinsiyetçiliğin farklı biçimleriyle de gerekçelendirilmektedir. Böylelikle, cinsiyetçiliğin farklı versiyonlarının birbirini açıklayan *"doğal" kanıtlar* haline getirildiği söylenebilir. Örneğin, kadının "duygusal yapısı" nedeniyle bir erkek gibi "mantıklı" düşünemeyecek olması, yönetim ve siyaset alanında çalış(a)mamasına bir gerekçe olarak sunulabilmektedir. Bu açıklamada, düşmanca cinsiyetçiliğin görünümlerinden biri olan toplumsal cinsiyete ilişkin rekabetçi farklılaştırma (Glick ve Fiske, 1996) patriyarkal tahakkümün bir gerekçesi olarak kullanılmaktadır. Buna göre, kadının ve erkeğin sabit ve zıt kutuplu konumlar olarak farklılaştırıldığı; erkekliğin kadınlıkla kıyaslanarak, kadınlığın üzerine yerleştirildiği söylenebilir. Burada aynı zamanda kadını duygusallıkla erkeği ise akıl ile ilişkilendiren özcü anlayış da karşımıza çıkmaktadır (Haig, 2004; Oakley, 1985; Scott, 2007; Stone, 2016). Toplumsal cinsiyetlere ilişkin bu rekabetçi farklılaştırma hali, çeşitli beceriler ve özelliklerle ilgili olarak ortaya çıkabilmektedir; sosyal ilişkiler, teknik beceriler, akademik beceriler, yöneticilikle ilgili beceriler, sanatla ilgili beceriler ve zihinsel beceriler gibi. Bu anlayış kimi zaman doğrudan ifade edilirken, kimi zaman bu iki kutuplu söylem, gizlenmiş olarak da ortaya çıkabilmektedir. Swim ve Cohen'e göre (1997) gizli cinsiyetçiliğin kültürel ve toplumsal normların içine gömülmüş olması, cinsiyetçiliğin fark edilmesini zorlaştırmaktadır; başka bir deyişle, ya cinsiyetçi

davranış ve tutumlar fark edilmemekte ya da bu davranış ve tutumlar cinsiyetçi olarak değerlendirilmemektedir (Swim ve ark., 2004). Mevcut çalışmada, örneğin, kendi ayakları üzerinde durmak erkek olmakla ilişkilendirilmekte, bunu bir kadın yaptığında ise kadın da "artık erkek olmuş" sayılmaktadır. Bu açıklamaya göre, kendi ayakları üzerinde durmak erkek olmak demekse, bir kadının kendi ayakları üzerinde durması diğer kutba geçmesi anlamına gelecektir. Bu noktada, özerkliği erkek olmayla ilişkilendiren özcü (Haig, 2004; Oakley, 1985; Scott, 2007; Stone, 2016) ve cinsiyetçi anlayış (Glick ve Fiske, 2001) karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir söylemin kadınlara tabi olmanın bir stres kaynağı olarak değerlendirildiği konuşmalarda da ortaya çıktığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Kadınlara tabi olmayı bir sorun ve rahatsızlık olarak konuşan kimi katılımcılar için, "erkek gibi" otorite kurabilen kadınlara tabi olmak bir sorun olmaktan çıkabilmektedir.

Diğer taraftan, katılımcıların yarısından fazlasının, kadını ve erkeği birbirini *tamamlayan* konumlar olarak da *farklılaştırdıkları* görülmektedir. Glick ve Fiske'nin (1996) çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramında ifade ettikleri gibi 'geleneksel' toplumsal cinsiyet anlayışında birbirinin tamamlayıcısı olarak görülen, erkeğin "dışarıda olma" kadının ise "evde olma" hali, başka bir deyişle erkeği aktif olmayla, kadını pasif olmayla ilişkilendiren anlayış, mevcut çalışmada da öne çıkan söylemlerden biri olmuştur. Mevcut çalışmada, tamamlayıcı farklılaştırmanın tipik bir biçimi, kadını ve erkeği fiziksel ve ruhsal açıdan birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan "yapboz parçaları" olarak tanımlanmasıdır. Bu anlayış, kuramcıların korumacı cinsiyetçiliğin tamamlayıcı farklılaştırma boyutuna dair açıklamalarıyla örtüşmektedir (Connor ve ark., 2017; Glick ve Fiske, 2001). Dahası üreme ve neslin devamını sağlayan şey, bu farklar olarak görülmektedir. Örneğin, farklı ihtiyaçları olan kadın ve erkek bu ihtiyaçlarını birbirleriyle tamamlayarak "yek bir kişiye" dönüşür ve ancak "iyi bir birliktelik" bu şekilde kurulabilir. Şah'ın (2016, s.92) çalışmasındaki katılımcıların da buna benzer şekilde, cinsiyet farkını "zengin ve renkli bir cinselliğin kaynağı" olarak ifade ettikleri görülmektedir. Buna göre, Şah'ın deyişiyle, "kadın ve erkek, zengin/renkli bir cinsellik yaşantısını mümkün kılacak şekilde birbirini tamamlayan (ve hatta birbirine zorunlu olan) varlıklar gibi görülmektedir" (s.93). Böylelikle kadın ve erkeğin birbirini *tamamlayan* konumlar olarak tarif edilmesiyle heteronormatif yapı da yeniden üretilmektedir. Cinsel yönelim olarak heteroseksüellik, toplumsal cinsiyet olarak kadınlık ve erkeklik

doğallaştırılıp normatif hale getirilmektedir. Bu noktada, bir ideoloji olarak cinsiyetçiliğin heteronormativite gibi başka ayrımcılık biçimleriyle ilişkisi de görülebilmektedir (Kimmel, 1997).

Öte yandan mevcut çalışmada kadınlara yönelik heteroseksüel düşmanlık da karşımıza çıkmaktadır. Heteroseksüel düşmanlık kadınların cinselliklerini erkekleri manipüle etmek ve/ya erkekler üzerinde güç ve avantaj elde edebilmek niyetiyle kullandıkları varsayımına dayanmaktadır. Buradan hareketle de kadınlar çeşitli düzeylerde düşmanlaştırılmaktadır (Glick ve Fiske, 1996, 2001). Örneğin bir katılımcı cinselliğini kullanarak para kazanan kadınlar olduğundan bahsederken, bu kadınları "dişiliğini kullanarak kişiliğinden olan insanlar" olarak nitelendirmektedir. Bu noktada, Glick ve Fiske'nin (1996, 2001) heteroseksüel düşmanlığa dair açıklamalarının tipik bir örneği karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, aynı katılımcı, cinselliğini kullanarak para kazanan kadınlardan bahsederken para kazanmaya ihtiyacı olan "eskortları" kastetmediğini söylemiştir. Böylelikle katılımcı kadınların cinselliklerini nasıl, hangi durumda ve hangi gerekçeyle kullanıp kullanamayacaklarına dair tahakküm içeren paternalist bir açıklama da yapmış olmaktadır. Conner ve ark. (2017) göre heteroseksüel düşmanlığın tipik görünümlerinden biri kadınların cinselliğini kısıtlamak ve kontrol altına almaya çalışmaktır.

Çelişik duygulu cinsiyetçilik kavramının ilk ortaya çıktığı zamandan bu yana düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik; kuramcılar tarafından paternalizm, toplumsal cinsiyetler arası farklılaşma ve heteroseksüellik kapsamında ele alınmaktadır (bkz. Connor ve ark. 2017; Glick ve Fiske, 1996, 2001). Böylece, heteroseksüelliğin cinsiyetçiliğin kurucu özelliklerinden biri olarak kabul edilmesiyle, araştırmacıların cinsiyetçiliği heteronormatif bir cinsellik anlayışı çerçevesinde tanımladıkları söylenebilir. Heteronormativite; heteroseksüelliğin normal/doğal ve yegâne cinsel yönelim olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buna göre, toplumsal cinsiyet ilişkileri de bu kapsamda sınırlanmış olur. Böylelikle, heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimler ve heteronormatif olmayan cinsellik biçimleri yok sayılmaktadır (APA Dictionary of Psychology, b.t; Güdül ve ark., 2017). Mevcut çalışmada görüşmeler cinsel yönelimini heteroseksüel, toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan katılımcılarla

gerçekleştirilmiştir. Böylelikle cinsiyetçiliğin heteroseksüellikle ilgili tartışması bu cinsel yönelimle sınırlandırılmıştır.

Diğer yandan, tahakküm içeren paternalist açıklamalarla benzer şekilde, mevcut çalışmada kadınların hayatının hemen her alanına yönelik, farklı biçimlerde korumacılık içeren paternalist söylemler de karşımıza çıkmaktadır. Dahası, katılımcıların korumacı paternalizmi nasıl icra ettikleri ise paylaştıkları deneyimleri üzerinden somut olarak görülebilmektedir. Paternalist ideoloji, genellikle, devletin ya da herhangi bir kişinin, başkalarına onların iradesi dışında yaptığı müdahale ve sınırlama olarak tarif edilmektedir. Bu müdahillik, aynı zamanda, müdahalede bulunmanın, müdahale edilen kişinin iyiliğine olacağı ya da onu zarardan koruyacağı gerekçesine dayandırılarak meşrulaştırılmaktadır (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2019). Toplumsal cinsiyet üzerinden değerlendirildiğinde, Glick ve Fiske'ye (1996, 2001) göre bu durum korumacı paternalizm olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı stresle baş etmeye ilişkin önceki tartışmalarda da görüldüğü gibi, kadını koruma adına başka erkeklerle kavga etmek erkeklik gururunu korumak olarak görülmektedir. Tekrar belirtmek gerekirse, Kimmel (1997) erkekliğin ispatlanmasına yönelik çabaları bir yandan cinsiyetçiliğin çıktısı, diğer yandan cinsiyetçiliğin üretilmesine aracılık eden pratikler olarak değerlendirmektedir.

Diğer taraftan, mevcut çalışmada katılımcıların kadını koruma gerekçesiyle, çoğunlukla, doğrudan kadınlara müdahale ettikleri söylenebilir. Hatta kimi zaman, kadına yönelik sınırlamalar kadınların da arzu ettiği bir durum olarak meşrulaştırılabilmektedir. Bunun yanı sıra, kadına yönelik korumacılık içeren paternalist ideolojinin yeniden üretilmesi ve sürdürülmesinin nedeni -özellikle de "eğitimsiz" olan- "başka" erkekler olarak sunulmaktadır. Buna göre, aslında "etrafa güvenmeyen" erkekler 'mecburen' hayatlarındaki kadınların yaşamlarına müdahale ettiklerini söylemektedirler. Buna göre, kadına yönelik şiddet, taciz ve tecavüz katılımcılara göre toplumsal bir sorun olmakla beraber diğer erkeklerin suçu olan tekil eylemler olarak konuşulmaktadır. Böylece, bu söylemle kendilerini erkeklik ideolojisinin üretimindeki yerlerinden sıyıran katılımcılar, kendilerini bu 'sorun' karşısında kadınları korumakla mükellef sorumluluk sahibi 'mağdur' kişiler olarak konumlandırmaktadırlar. Bir anlamda, kadının bedenine ve

ruhsallığına yönelik farklı biçimlerdeki müdahaleler sıradanlaştırılmaktadır. Uysal (2018, s.30) özellikle Türkiye bağlamında farklı şiddet ve cinsiyetçilik biçimlerinin "namus kültürü" ile ilişkili olarak ele alınması gerektiğini söylemektedir. Uysal'a göre namus kültürü özellikle kadına yönelik psikolojik şiddeti normalleştirmektedir.

Buna karşılık, paternalist anlayışın karşımıza çıktığı manidar bir alan ise tam da şiddetin ve tahakkümün farklı biçimleriyle mücadele eden kadınlarla ilgilidir. Görüşmelerde kendilerini, kadın haklarına ve feminist mücadeleye duyarlı olan ve mücadeleyi destekleyen erkek konumuna yerleştiren katılımcıların, kadınlara "kadın hakları" konusunda nasıl davranmaları gerektiğine dair akıl verdikleri görülmektedir. Akıl vermenin beraberinde, katılımcıların söylemleri, hem feminizme istinaden aldıkları erkeklik konumları hem de feminizmi ve feministleri konumlandırma biçimleri üzerinden değerlendirilebilir. Bu noktada feminizm üzerine konuşan katılımcıların, feminizm karşısında, 'mağdur' ve 'suçsuz' erkek konumu aldıkları söylenebilir. Kendilerini "hem cinslerinin yaptığı şeyin cezasını çeken" erkekler olarak konumlandırarak diğer erkeklerden ayırmakta ve böylelikle 'suçsuz' bir 'mağdur' konumu inşa etmektedirler. Bu konum, aynı zamanda, yaşadıkları 'mağduriyet' üzerinden feminizmi de kolaylıkla suçlayabilecekleri bir araca dönüştürülmektedir. Görüşmelerde, özellikle feministlere yönelik olumsuzlama, suçlama ve/ya düşmanlık içeren açıklamalar karşımıza çıkmaktadır. Glick ve Fiske'ye (1996, 2001) göre düşmanca cinsiyetçiliğin feministlere yönelmemesi neredeyse imkansızdır. Mevcut çalışmada, feminist mücadeleyle birlikte kadınların güçlenmesi karşısında duyulan rahatsızlık ve kaygılar da farklı biçimlerde dile getirilmekte; tipik olarak, feministler "aşırıya kaçan" kadınlar olarak tarif edilmektedir. Connell'a (2019) göre, patriyarkayla suç ortaklığı kuran erkeklikler bir yandan kadına yönelik şiddete karşı çıkarken, diğer yandan feministleri kolaylıkla aşırılıklar üzerinden tanımlayabilmektelerdir. Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi (2018) de çalışmalarında, hak arayışındaki kadınların abarttıkları yönündeki açıklamalarla karşılaşmışlardır.

Görüşmelere bakıldığında, bir taraftan feministlere ve feminist mücadeleye yönelik olumsuz/düşmanca açıklamalar ortaya konulmakta; diğer yandan 'aslında' feminizmin desteklendiği ya da sevildiği de hemen bu açıklamaların ardına eklenmektedir. Buna göre, feminizmle/feministlerle karşılaşmaları olan erkekler olarak

katılımcıların ‘kadın haklarına karşı’ veya ‘feminizm düşmanı’ kişiler olarak konumlandırılma ihtimalini engellemeye çalıştıkları söylenebilir. Bu noktada, patriyarkayı doğrudan savunarak bu savununun sonuçlarıyla uğraşmaktan yerine egemen erkeklik biçimiyle bir suç ortaklığı kurdukları söylenebilir (Connell, 2019). Bunun yanı sıra, bir yandan feministlere yönelik olumsuz açıklamalar, aslında feministlerin ‘iyiliği’ için yapılan bir ‘desteğe’ dönüştürülmektedir. Bu sayede, akıl veren ve kadınlara konumunu bildiren tahakkümcü paternalist bir anlayışın üzerinin örtülebilmesi olanaklı hale getirilmektedir. Bunun yanı sıra, katılımcıların feministleri ‘iyi’ ve ‘kötü’ feministler gibi kategorilere ayırdıkları da görülmektedir. Böylelikle, erkeğin konumunu tehdit edenler kolaylıkla ‘kötü’ -hatta ‘erkek düşmanı’- feministler olarak konumlandırılırken, toplumsal cinsiyet eşitliğini isteyen feministler ‘iyi’ feministler olarak görülmektedir. Edley ve Wetherell (2001) erkeklerin feminizm ve feministleri nasıl kurduklarını/inşa ettiklerini incelemiştir. Araştırmacılar, erkeklerin feminizm ve feministlere yönelik söylemlerinde karşılaştıkları (mevcut çalışmayla) paralel açıklamaları “Jekyll and Hyde” ikiliği olarak nitelendirmişlerdir. Buna göre, bir yanda “yalnızca” toplumsal cinsiyet eşitliği isteyen, “iyi huylu” ve “makul” feministler; diğer yanda “canavar”, “mantıksız” ve “kaçık” feministler yer almaktadır.

Buraya kadar, düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik temalarına dair bir tartışma yürütülmüştür. Cinsiyetçilik kategorisinde son olarak, *modern/yeni cinsiyetçilik* teması ve bu tema altında *kadının güçlenmesine içerleme* ve *eşitlik-cinsiyetçilik* ikilemi alt temalarına dair bir tartışma yürütülmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, *kadının güçlenmesine içerleme* bir alt tema olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlasının açıklamalarında; kadının erkeğin yapamadığı şeyleri yapmasına, kadınların daha avantajlı olduklarını düşündükleri herhangi bir duruma, kadının iş hayatında artan istihdamına ve kadınlara verilen desteğe içerledikleri görülmektedir. Kadın haklarına gösterilen “duyarlılık” nedeniyle kadınlara yönelik “haksızlıklara” ses çıkarılması ama erkeklere yapılan “haksızlıklara” yeterli tepkinin verilmemesi ve kadınların cinselliklerini rahatça konuşabilmesi gibi. Bu açıklamalar, Gezici-Yalçın ve Tanrıverdi’nin (2018) araştırma bulgularıyla da örtüşmektedir. Diğer taraftan, mevcut çalışmadaki açıklamalar feministlere/feminizme

yönelik düşmanlık, suçlama ve olumsuzlama içeren açıklamalarla da paralellik göstermektedir. Kadının değişen konumu, aynı zamanda bir tehdit olarak görülmektedir. Mevcut çalışma açısından, kadının değişen konumunun feminist mücadele açısından ne anlama geldiği bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır (örneğin, kadının iş hayatındaki değişen konumu, neoliberal politikalar ve feminizmin ilişkisi üzerine tartışmalar sürmektedir). Bu nedenle, mevcut çalışmanın kapsamı çerçevesinde, katılımcıların kadınların değişen konumlarını bir avantaj olarak görerek bunlara içerlemeleri odağa alınmaktadır. Başka bir deyişle, kadınlığa ilişkin değişimin kendisinden ziyade katılımcıların bu değişimi nasıl değerlendirdikleri mevcut çalışmanın konusudur. Bunun yanı sıra, görüşmelerin bütününe bakıldığında, kadınların çoğunlukla mağdurlaştırıldığı da söylenebilir. Daha önce bahsedildiği gibi, Türkiye'de kadın olmanın zor olduğundan hemen her katılımcı söz etmiştir; ancak kadına yönelik ayrımcılık, çoğunlukla kadını mağdurlaştıran bir söylem çerçevesinde konuşulmaktadır. Buna göre, bu açıklamalar failden ziyade 'mağdur kadın'a işaret etmektedir. Diğer taraftan, "kadınların yaşamış oldukları uzun süreli ve tarihsel mağduriyet" bir anlamda kadınlara "korunma kalkanı sağlayan" bir durum olarak değerlendirilebilmekte ve bir bakıma korumacı cinsiyetçiliğe de içerlenebilmektedir. Swim ve ark. (1995) modern bir biçim alan cinsiyetçiliğin kadınlara verilen desteğe içerleme şeklinde ortaya çıkabildiğini söylemektedir.

Modern/yeni cinsiyetçilik temasında öne çıkan diğer alt tema *eşitlik-cinsiyetçilik ikilemi* olmuştur. Görüşmelerde bazı katılımcılar, bir yandan kadın hakları ve eşitlik konusundaki farkındalıklarını dile getirirken, bir yandan da kadınların çeşitli haklarını ihlal eden davranışlarda ve yaklaşımlarda bulunduklarını anlatmıştır. Tougas ve ark. (1995) yeni cinsiyetçilik kavramını kullanarak tanımladıkları bu yapıyı, eşitlikçi değerler ile kadınlara yönelik tortulaşmış olumsuz duygular arasında yaşanan çatışmanın bir dışavurumu olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle, mevcut çalışmadaki katılımcıların da 'eşitlikçi değerler' ile 'farklı cinsiyetçilik biçimleri'nin arasında kaldıkları söylenebilir. Bu açıklamalarda, çalışmadaki diğer temalardakilerden farklı olarak, eşitlikçi ve cinsiyetçi ifadeler yalnızca bir arada bulunmakla kalmayıp, katılımcıların bizzat farkında oldukları bir *ikilem* olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşitlikçilik-cinsiyetçilik ikilemiyle ilgili bu vurgu araştırma açısından önemlidir. Görüşmelerin bütününe bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamı bir yandan kadına

yönelik ayrımcılığa ve şiddete karşı oldukları dile getirirken, diğer yandan, katılımcıların cinsiyetçi söylem ve pratikleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, katılımcıların söylemleri *ideolojik ikilemler* içermektedir; yani birbiriyle çelişkili görünen söylemler katılımcıların konuşmalarında bir arada bulunabilmektedir (Billig ve ark., 1988). Ancak, *eşitlikçilik-cinsiyetçilik ikilemi* temasında öne çıkan, katılımcıların doğrudan bu ikilem üzerine konuşuyor olmalarıdır. "Teoride" ev içi emeğin eşit olarak kadının ve erkeğin sorumluluğu olarak görülürken; "pratikte" evdeki işleri yapmanın istenmediğinin, yapmaktan kaçınıldığının veya yarım bırakıldığının dile getirilmesi gibi. Başka bir katılımcı ise üniversitede onu bir yandan "iyi bir kalıba sokan" bir zorlamayla kullandığı dile ve hareketlerine dikkat ettiğini, ancak "arkadaş ortamında" kullandığı dilin "berbat" ve "şiddete meyilli" olduğunu dile getirmektedir. Bu açıklama, bir yandan cinsiyetçiliğin rahatlıkla gizlenebildiğine de işaret etmektedir. Buna göre, cinsiyetçiliği tutum ve davranışlar düzeyinde anlamaya çalışmanın bu olguyu açıklamada yetersiz kaldığı görülebilmektedir (Aygül, 2016). Buna paralel olarak, aynı katılımcı, kadınların başka erkekler karşısında bir sorun yaşadıklarında "yine bir erkekten yardım" istediklerini ama yardım istenilen erkeklerin de yine başka kadınları taciz eden erkekler olduğunu, kendisini de bu erkeklere dahil ederek ifade etmektedir. Katılımcı, kendisini hem 'taciz eden' hem de 'tacizden kadınları korumaya' çalışan bir erkek olarak konumlandırmaktadır. Bu nedenle katılımcı hayatındaki kadınlara da aynı konu üzerine (kadının akşam geç saatte dışarıda olması) farklı şekillerde davranabildiğini belirtmektedir. Bu noktada, katılımcı bu ikilemli durum nedeniyle bu sorunun nasıl çözülebileceğini bilmediğini söylemiştir. Katılımcı bir anlamda, erkekliğini de her yerde aynı şekilde sergilemediğini anlatmaktadır. Burada, erkekliğin bağlamsal ve icra edilerek inşa edilen bir mefhum oluşu da karşımıza çıkmaktadır (Burr, 2003; Clarke ve Braun, 2012; Edley, 2001; Seymour-Smith, 2017).

Buraya kadar; toplumsal cinsiyete dayalı stres, stresle işlevsiz baş etme yolları, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik kategorilerinde ortaya konulan temalara ve alt temalara ilişkin bir tartışma yürütülmüştür. Araştırmanın bulgularının daha düzenli ve açık bir şekilde tartışılabilmesi için her kategori tek tek tartışılmıştır. Ancak yukarıda yürütülen tartışmada görülebileceği gibi, bu mefhumlar birbirlerinden kopuk değildir. Nitekim, kalıtımcıların konuşmalarında bu kategorilerin

birbirleriyle ne kadar bağlantılı oldukları da ortaya çıkmaktadır. Örneğin katılımcıların neredeyse tamamı erkek olmaları nedeniyle yaşadıkları zorlukları, bu zorluklar karşında ne yaptıklarıyla iç içe konuşmaktadır. Ayrıca, ortaya konulan temalar, yani erkeklerin zorluk yaşadıkları alanlar ve stresle işlevsiz baş etme yolları -stres alanı olarak *duyguları ifade etme* ve işlevsiz baş etme yöntemi olarak *duyguları bastırma* örneğinde olduğu gibi- paralellik gösterebilmektedir. Diğer taraftan, örneğin erkeklerin stres kaynağı olarak gördükleri *kadınlara tabi olmanın,* esasen bir ideoloji olarak cinsiyetçiliği yansıttığı söylenebilir. Bu durum karşısında ise erkeklerin işlevsiz ve zarar verici baş etme yöntemi olarak *güç ve kontrole güvenebildikleri* görülmektedir. Böylelikle cinsiyetçi pratikler de karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, katılımcıların farklı biçimlerde (*fırsat eşitliğine vurgu, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini sabitleştirme* ve *geleneksel rolleri onaylama)* hem ürettikleri hem de kendilerini etkileyen mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırdıkları görülmektedir. Böylelikle, bu çalışma; erkeklerin toplumsal cinsiyetlerine dair deneyimledikleri stresi, yalnızca başlarına gelen bireysel zorlanma deneyimleri olarak değil, erkeklerin patriyarkal ideolojinin üretilmesinde ve sürdürülmesindeki birincil fail konumlarını dikkate alarak değerlendirmektedir. McCarry'nin (2007) de dikkat çektiği gibi, erkekleri, erkekliğin mağdurları olarak ele almak, tartışmayı oldukça eksik bırakacaktır. Mevcut çalışmadaki görüşmelerin tümüne bakıldığında, patriyarkal erkeklik ideolojisinin nasıl üretildiği ve katılımcıların bunları nasıl zorluk olarak deneyimledikleri görülmektedir. Böylelikle, bireysel ve psikolojik gözüken bu zorlanma ve zorluklarla baş etme sürecinin ideolojik boyutu da karşımıza çıkmaktadır. Birçok araştırmacı, toplumsal cinsiyetin inşasında kişinin aktif/etkin konumunu dikkate alan bir yaklaşımın gerektiğini söylemektedir (Burr, 2003; Bora ve Üstün, 2005; Clarke ve Braun, 2012; Edley, 2001; Seymour-Smith, 2017). Böylelikle, mevcut çalışmada da görüldüğü gibi erkeklerin toplumsal cinsiyetleriyle ilgili deneyimledikleri zorluklar; cinsiyetçilik ve mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasıyla ilişkilenmektedir. Katılımcıların mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırırken, cinsiyetçi ideolojiden beslenen açıklamalar yaptıkları ve böylelikle cinsiyetçiliği yeniden inşa ettikleri görülmektedir.

Buraya kadar, ilgili kuramsal çerçeve ve literatür ışığında, önce nicel araştırma bulguları sonra nitel araştırma bulguları tartışılmıştır. Bir sonraki kısımda ise tüm bulgulara dair genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

4.3. Sonuç

Bu çalışmada, esas olarak, beliren yetişkinlik dönemindeki heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçiliğin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, karma yöntem desenlerinden biri olan çeşitleme desenine göre oluşturulmuştur. Araştırmanın bu şekilde oluşturulması teknik olmaktan ziyade epistemolojik bir tercihe dayanmaktadır. Bu noktada, hem araştırma probleminin daha kapsamlı ve çok boyutlu olarak ele alınabilmesi; hem de nicel ve nitel yöntemlerin güçlü yanlarından faydalanarak, her bir yöntemin zayıf yanlarından uzaklaşılması amaçlanmıştır. Böylece bu desen, araştırmanın geçerliğine de katkı sunmaktadır (Creswell, 2012). Bu kapsamda, mevcut çalışmanın nicel ve nitel araştırma bulguları kimi noktalarda araştırmanın geçerliğine katkı sağlayacak şekilde birbirlerini desteklemiş; kimi noktalarda elde edilen farklı bulgular birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayarak çalışmayı derinleştirmiştir. Yani, nicel araştırma; beliren yetişkin dönemindeki heteroseksüel erkeklerde toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik arasındaki belirli bir ilişkiyi göstermekte; nitel araştırma ise erkeklerin bu olguları nasıl anlamlandırdıkları sorusuna cevap verebilmeyi mümkün kılmaktadır.

Nicel araştırmanın bulgularına göre, cinsiyetçiliğin farklı biçimleri -önce korumacı cinsiyetçilik, ardından düşmanca cinsiyetçilik- toplumsal cinsiyet sisteminin öncelikli yordayıcıları olmuştur. Burada, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ile cinsiyetçilik arasındaki ilişki karşımıza çıkmaktadır. Yüz yüze görüşmelerde ise, heteroseksüel erkeklerin mevcut toplumsal cinsiyet sistemini; kadın ve erkek arasındaki fırsat eşitliğine vurgu yaparak, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini kültür, biyoloji ve/ya fıtrata dayandırıp sabitleştirerek ve geleneksel rolleri onaylayarak meşrulaştırdıkları ve bu açıklamaların farklı biçimlerde ve farklı düzeylerde bir ideoloji olarak cinsiyetçilikle

iç içe geçtiği de görülmektedir. Diğer taraftan, görüşmelerin tamamında farklı cinsiyetçilik biçimleriyle de karşılaşılmıştır. Nicel araştırmanın cinsiyetçilikle ilgili bulgusu; düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik alt boyutları olan *çelişik duygulu cinsiyetçilik* ile sınırlıdır. Ancak görüşmelerde, düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğe ek olarak, cinsiyetçiliğin *kadının güçlenmesine içerlemeyi* ve *eşitlik-cinsiyetçilik ikilemini* de kapsayabildiği görülmüştür.

Nicel araştırmaya göre, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını en az yordayan değişken toplumsal cinsiyete dayalı stres olmuştur. Diğer taraftan görüşmelerde ise erkeklerin meşrulaştırdıkları mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin hangi alanlarda strese kaynaklık edebildiği ve erkeklerin karşılaştıkları zorluklar karşısında hangi baş etme yöntemlerine başvurdukları görülebilmektedir. Buna göre; yetersizlik, entelektüel olarak aşağı hissetme, kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma, duyguları ifade etme ve performans (cinsel performans, çalışma ve gelir sahibi olma zorunluluğu, mezuniyetle başlayacak sorumluluklar, evlilik baskısı ve zorunlu askerlik) birer stres alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Nicel araştırma bulguları katılımcıların belirgin olarak hangi alanlarda stres yaşadıklarını göstermese de araştırmaya katılan erkeklerin yaşlarının artmasıyla toplumsal cinsiyete dayalı streslerinin de artması bu konuya dair bir fikir vermektedir. Nitekim, nitel analiz sonucunda, *mezuniyetle başlayacak sorumluluklar,* performansa dayalı bir stres alanı olarak karşımıza çıkmıştır. Böylelikle nicel araştırmanın yaşa dair bu bulgusunun, mezuniyet süreciyle ilişkilendirildiğinde anlam kazandığı söylenebilir. Aynı zamanda görüşmeler, katılımcıların yalnızca hangi alanlarda stres yaşadıklarını değil, stres deneyimleri karşısında ne yaptıklarını da ortaya koymuştur. Buna göre katılımcıların, incinebilir ve zayıf olmaktan kaçınma; güç ve kontrole güvenme; fiziksel şiddete başvurma; duyguları bastırma; performans ve başarıya önem verme gibi "işlevsiz" baş etme yöntemlerine başvurabildikleri ve bunları kimi zaman erkeklik ideolojisiyle ilişkilendirerek gerekçelendirebildikleri görülmektedir. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, mevcut toplumsal cinsiyet sistemini meşru görmenin hem ideolojik boyutu hem de bir baş etme mekanizması olarak psikolojik boyutunun karşımıza çıktığı söylenebilir.

Diğer taraftan, toplumsal cinsiyete dayalı stres ile çelişik duygulu cinsiyetçilik arasında, istatistiksel analiz sonucuna göre anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak görüşmelerde toplumsal cinsiyete dayalı stresin (örn. *kadınlara tabi olma, kadınsı algılanma),* bir ideoloji olarak cinsiyetçilikle kesiştiği görülebilmektedir. Bu noktada, cinsiyetçi pratiklerin ve tutumların *bağlamsal* oluşu karşımıza çıkmaktadır. Görüşmelerde görüldüğü gibi, farklı ortamlarda ve ilişki dinamikleri içinde cinsiyetçi pratikler kimi zaman farklı biçimlerde ortaya çıkabilmekteyken, kimi zaman da ortaya çıkmamaktadır. Örneğin, görüşmelerde neredeyse tüm katılımcılar bir yandan kadına yönelik ayrımcılığa karşı olduklarını dile getirirken, diğer yandan çeşitli bağlamlarda sergiledikleri cinsiyetçi pratikleri de anlatmışlardır. Buna göre, cinsiyetçi ideoloji, her zaman aynı şekilde ve aynı düzeyde *tutum* olarak karşımıza çıkmasa da çeşitli bağlamlarda *pratiklere* yansımaktadır.

Çalışmanın esas amaçlarından biri olmamakla birlikte, nicel araştırmada, çalışmanın konusu olan değişkenlerin politik görüşle olan ilişkisi de incelenmiştir. Buna göre, "sol görüşler" kategorisindeki katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı stres düzeyleri "sağ görüşler" kategorisindeki katılımcılardan daha yüksek bulunmuşken; toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, çelişik duygulu cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Ayrıca sol görüşler kategorisinde, düşmanca cinsiyetçilik toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının en güçlü yordayıcısı olmuş; ardından bu ilişkiye toplumsal cinsiyete dayalı stres ve en son ise korumacı cinsiyetçilik değişkeni dahil olmuştur. Sağ görüşler kategorisine bakıldığında, korumacı cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının bu araştırmadaki tek yordayıcısı olarak bulunmuştur. Diğer taraftan nitel araştırmaya katılan katılımcılar da politik görüşleri açısından çeşitlilik göstermektedir; ancak bu farklı görüşlere rağmen, görüşmelerin tamamında, farklı biçimlerde ve düzeylerde olmakla birlikte, mevcut toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştıran cinsiyetçi açıklamaları ve pratikleri karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, politik görüş homojen ve sabit bir kategorik değişken olarak karşımıza çıkmamaktadır. Böylelikle, bu bulgular birlikte düşünüldüğünde, politik görüşün, toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilikle çok yönlü ve çok boyutlu bir ilişki içinde olduğunu söylenebilir.

Buraya kadar sunulanlar ışığında, karma yöntem araştırmasının bir yandan toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilik arasındaki ilişkileri anlama imkânı sunarken; öte yandan, heteroseksüel erkeklerin bu olgulara dair anlamlandırmalarını ve deneyimlerini incelemeyi de mümkün kıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, erkeklik, toplumsal cinsiyete dayalı stres ve stresle baş etme, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyetçilik olgularının ve bunlar arasındaki ilişkilerin hem bireysel hem bireyler arası hem de toplumsal/ideolojik düzeyde şekillendikleri ve dahası bireysel ve toplumsal düzeylerin birbirlerinden ayrılamayacak şekilde *iç içe oldukları* söylenebilir. Bütün sosyal kategorilerde olduğu gibi, toplumsal cinsiyetin de doğal olmayan, bağlamsal, sosyo-kültürel ve tarihsel bir sosyal/toplumsal kategori olması (Clarke ve Braun, 2012) -erkekliği doğal bir mefhum olarak inşa eden anlayışların aksine- *(heteroseksüel) erkekliklerin* de değişebileceğine ve değişmekte olduğuna işaret etmektedir. Bunun, toplumsal cinsiyet adaletsizliğinin giderilmesi noktasında olumlu bir dönüşüm potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Diğer yandan, bu durum, heteroseksüel erkeklerin patriyarkal ideolojilerin inşasında ve sürdürülmesinde -hâlen- birincil fail olduklarını göz ardı edebileceğimiz anlamına gelmemektedir. Nitekim feminist mücadele karşısında, hiyerarşik toplumsal cinsiyet yapısındaki avantajlı konumunu kaybetmek istemeyen erkeklerin söylem ve pratikleri, mevcut sistemi korumaya ve sürdürmeye hizmet edecek şekilde de değişmekte ve dönüşebilmektedir. Bu noktada, heteroseksüel erkeklerin, erkek olmaları nedeniyle deneyimledikleri stresi ele alırken, günümüzde değişen ve/ya değişmek zorunda kalan söylem ve pratiklerini ve ikilemlerini görünür kılmak önem taşımaktadır.

Araştırmanın bulgularına dair bu bütünleştirici değerlendirmenin ardından, bir sonraki bölümde, mevcut çalışmanın sınırlılıklarına ve çalışmanın bulgularından hareketle, yapılabilecek yeni çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

4.4. Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu kısımda araştırmanın sınırlılıkları belirtilmekte ve mevcut araştırmanın bulgularından hareketle yeni çalışmalar için öneriler sunulmaktadır. Öncelikle nicel araştırmadan elde edilen bulgular; İstanbul'da sözel ya da eşit ağırlıklı bir bölümde lisans eğitimi gören, 18-30 yaş arasında, heteroseksüel ve toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan 212 kişiyle sınırlıdır. Nitel araştırmadan elde edilen bulgular ise İstanbul'da sözel ya da eşit ağırlıklı bir bölümde 4. sınıf lisans öğrencisi olan, 22-28 yaşları arasında, heteroseksüel ve toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan 13 kişiyle sınırlıdır. Böylelikle katılımcıların, İstanbul'da üniversitede sözel ya da eşit ağırlıklı bir bölümde okuyan, beliren yetişkin dönemindeki, çoğunlukla orta sınıf, heteroseksüel erkekleri temsil edebileceği söylenebilir. Her ne kadar nitel araştırmaya katılan katılımcılar farklı etnik kökene sahip olsa da bunlar bir kimlik olarak görüşmelerde öne çıkmamıştır. Buna göre; mevcut çalışmanın etnik köken ile erkekliklerin kesişimini de ele alacak şekilde tekrarlanmasının alana katkı sunacak bir çalışma olabileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyete dayalı stres erkekliklerin din, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve sınıf gibi mefhumlarla kesişimi üzerinden de çalışılabilir. Mevcut çalışmada politik görüşün toplumsal cinsiyete dayalı stres, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması ve cinsiyetçilikle ilişkisine dair bulgularına dayanarak, bu konu üzerine daha fazla çalışma yapılmasının alana katkı sunacağını söylenebilir. Diğer taraftan mevcut çalışma, beliren yetişkinlik dönemindeki erkeklerin deneyimleri ve anlamlandırmaları üzerinedir. Buna göre, farklı gelişimsel dönüm noktalarını ele alan benzer çalışmaların alana katkı sunacağı düşünülmektedir.

EKLER

Ek. 1 Bilgilendirme ve Gönüllü Katılım Formu

Değerli katılımcı,

Sizden katılmanızı istediğimiz bu araştırma**, 18-30 yaş aralığında, toplumsal cinsiyetini erkek olarak tanımlayan** kişilerin; toplumsal cinsiyetleriyle ilgili deneyimleri ve toplumsal cinsiyete yönelik tutumları üzerine bilimsel bir inceleme amacı taşımaktadır. Bu form ise bir "onay formu"dur. Formda size araştırmaya katılıp katılmama kararınız için gerekli bilgiler sunulmaktadır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir.

Çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir nedenden çalışmadan ayrılma hakkında sahipsiniz. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Soruların doğru veya yanlış cevapları olmadığı için samimi yanıtlar vermeniz araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacıyla kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır.** Vereceğiniz cevaplar, diğer katılımcıların cevaplarıyla birlikte değerlendirilecektir. Bu çalışmanın bulgularının bilimsel dergilerde, kongre bildirilerinde paylaşılması planlanmaktadır.

Çalışma hakkındaki her türden sorunuzu "erogludoa@gmail.com" e-posta adresine iletebilirsiniz.

Bu çalışmaya katılımınız ve desteğiniz için teşekkür ederim.

Araştırma Sorumlusu
Doğa Eroğlu
(Maltepe Üniv. Doktora Öğrencisi)

1. **Araştırma Hakkında Bilgiler**
    a. Danışman: Doç. Dr. Ferzan Curun
    b. Araştırmanın içeriği: Sizden yapmanız beklenen, sunulacak olan anket formlarını doldurmanızdır. Lütfen her bir soruyu dikkatlice okuyun ve değerlendirin, fakat yanıtlarınız üzerinde çok fazla düşünmeyin. **Soruların doğru veya yanlış cevapları olmadığı için** ilk izlenimlerinize dayanarak yanıtlamanız, genelde yeterlidir. Araştırmanın tahmini uygulama süresi: 15 dakika
    c. Araştırmanın niteliği: Doktora tez çalışması
    d. Araştırmaya katılması beklenen katılımcı/gönüllü sayısı: 250 katılımcı

2. Çalışmaya Katılma Onayı

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama, yukarıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı. Çalışmanın muhtemel faydaları ve riskleri sözlü olarak da anlatıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanılmasını kabul ediyorum.

Kabul ediyorum ☐ Kabul etmiyorum ☐

Ek 2. Sosyo-Demografik Bilgiler Formu

1. Toplumsal cinsiyetiniz: .....

2. Yaşınız: .....

3. Okuduğunuz üniversite ve bölüm: .....

4. Türkiye'deki diğer insanlara kıyasla, kendinizin veya ailenizin ekonomik durumunu nasıl tanımlarsınız?

☐ Çok yoksul ☐ Kısmen yoksul ☐ Ortalama ☐ Kısmen zengin ☐ Çok zengin

5. Kütüğünüz/Memleketiniz: .....

6. İstanbul'da bulunma süreniz: .....

7. Politik görüşünüz, aşağıdaki kategorilerden hangisine daha yakındır? (Lütfen sadece en yakın olduğunuz bir tanesini işaretleyiniz.)

Anarşist ☐ Liberal ☐ Cumhuriyetçi ☐ Marksist ☐ Ekolojist ☐

Demokrat ☐ Milliyetçi ☐ Muhafazakâr ☐ Muhafazakâr Demokrat ☐

Feminist ☐ Sosyalist ☐ İslamcı ☐ Ulusalcı ☐ Kemalist ☐

Diğer ☐ (Lütfen belirtiniz: .....)

Ek 3. Erkek Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği (ETCRSÖ)

1. İşe girmek, evlenmek, çocuk yapmak gibi sıralanmış birtakım sorumluluklar
2. Erkeğin paralı-varlıklı olmasının beklenmesi
3. Fiziksel olarak güçlü olmanın beklenmesi
4. Sert görünmek zorunda olma
5. Toplumda var olan 'Erkekler ağlamaz' düşüncesi
6. Evlenme sürecindeki ağır masraflar
7. Korksan da belli etmemen gerekmesi
8. Toplumda var olan 'Hesabı erkek öder' düşüncesi
9. Romantik ilişkilerde ilk adımı atmanın beklenmesi
10. Ortada bir suç varsa öncelikle erkeklerden şüphelenilmesi
11. Futboldan anlamanın beklenmesi
12. 'Erkek gibi' giyinip kuşanman konusunda baskılar

Ek 4. Cinsiyetle İlgili Sistemin Meşrulaştırılması Ölçeği

1. Genellikle kadınlarla erkekler arasındaki ilişkiler adildir.
2. Ailelerdeki iş bölümü genellikle olması gerektiği gibidir.
3. Geleneksel kadın-erkek rollerinin tümüyle yeniden yapılandırılması gerekir.
4. Türkiye, dünyada kadınların yaşayabileceği en iyi ülkelerdendir.

Ek 5. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği

1. Ne kadar başarılı olursa olsun bir kadının sevgisine sahip olmadıkça bir erkek gerçek anlamda bütün bir insan olamaz.
2. Gerçekte birçok kadın "eşitlik" arıyoruz maskesi altında işe alınmalarda kendilerinin kayırılması gibi özel muameleler arıyorlar.
3. Bir felaket durumunda kadınlar erkeklerden önce kurtarılmalıdır.
4. Birçok kadın masum söz veya davranışları cinsel ayrımcılık olarak yorumlamaktadır.
5. Kadınlar çok çabuk alınırlar.

6. Karşı cinsten biri ile romantik ilişki olmaksızın insanlar hayatta gerçekten mutlu olamazlar.

7. Feministler gerçekte kadınların erkeklerden daha fazla güce sahip olmalarını istemektedirler.

8. Birçok kadın çok az erkekte olan bir saflığa sahiptir.

9. Kadınlar erkekler tarafından el üstünde tutulmalı ve korunmalıdır.

10. Birçok kadın erkeklerin kendileri için yaptıklarına tamamen minnettar olmamaktadırlar.

11. Kadınlar erkekler üzerinde kontrolü sağlayarak güç kazanmak hevesindeler.

12. Her erkeğin hayatında hayran olduğu bir kadın olmalıdır.

Ek 6. Görüşmelerde Kullanılan Soru Formu

Yaş
Eğitim durumu
İş durumu
SED
Medeni hal/ilişki durumu
İstanbul'da bulunma süresi
Etnik köken
Politik görüş
Dini görüş
Kardeşi var mı?
Kiminle yaşıyor?
Ailesiyle mi büyümüş?

"Erkek olmak" ne demek

Sizce, toplum "erkek olmayı" nasıl tanımlıyor?

Erkek olmanın gerektirdiği davranışlar, etkinlikler neler? (Maç, meyhane, kavga, çapkınlık, kahveye gitme, araba, cinsellik vb.)

Toplumun "erkek olmak" ile ilgili tanımlamalarını bir erkek olarak siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

"Erkek olmak" kişisel olarak sizin için ne ifade ediyor? Ne anlama geliyor?

Sizce, sahip olduğunuz hangi özellikler bir erkek olarak sizi tanımlıyor?

Erkek olduğunuzu ilk ne zaman hissettiniz/düşündünüz? Erkek olduğunuzu ilk hissettiğinizde ne yaptınız?

Sizce kişiye erkek olmayı öğreten deneyimler var mı?

Sizce toplum eşcinsel erkekleri nasıl değerlendiriyor? Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Değişim

Sizce toplumda erkekler değişiyor mu? Nasıl bir değişim söz konusu?

Siz bu değişimi bir erkek olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

Toplumdaki değişen erkeklik anlayışı sizin hayatınızı etkiliyor mu? Nasıl?

Kendi erkeklik anlayışınızda değişim oldu mu?

Erkek olmak ve stres

Sizce toplum erkeklerden neler bekliyor? Ne tür sorumluluklar yüklüyor?

Toplumun bir erkek olarak sizden beklentileri hakkında ne düşünüyorsunuz? Kişisel beklentilerinizle uyuşmadığında nasıl hissediyorsunuz?

Yakın ilişki içinde olduğunuz kişiler (ebeveynleriniz, sevgiliniz, çocuklarınız) bir erkek olarak sizden neler bekliyor? Bu beklentilere ilişkin deneyimleriniz, düşünceleriniz, duygularınız neler?

Erkek olmanız sebebiyle yaşadığınız zorluklar, sıkıntılar (sıkıntılar/çatışma/gerilim/çelişki/gerginlik/rahatsızlık) neler? Bunların hayatınızın farklı yönleri üzerindeki etkileri neler?

Sizce, erkek olmakla asla bağdaşmayacak özellikler/davranışlar var mı? Hiç böyle bir duruma düştünüz mü? Nasıl hissettiniz/nasıl hissedersiniz?

Erkek arkadaşlarınızın yanındayken düşmek istemeyeceğiniz durumlar var mı?

Hiç erkekliğinizi ispatlamak durumunda kaldınız mı?

Erkek olarak yeterliliklerinizin sorgulandığını hissettiğiniz durumlar oldu mu? Ne yaptınız? Nasıl hissettiniz? (İş, spor, cinsellik alanlarında, duygusal/romantik ilişki, sevgili/partner bulamama)

Ayrıntılı sorular

Nasıl bir beden erkeksidir sizce? "Erkeksi" olarak tanımlanan bedensel özelliklere sahip olma konusunda ne düşünüyorsunuz? (Örn. dış görünüş, fiziksel dayanıklılık, vb.)

Kadınlara özgü bulunan davranışlarınız, özellikleriniz var mı?

Duygularınızı ifade etmekte zorlandığınız oluyor mu? Hangileri? Hangi ortamlarda? Neden? (Örn., korktuğunu kabul etme, üzüntü, hüzün)

Başkalarının duygularıyla karşı karşıya kaldığınız durumlarda tepkileriniz nasıl olur? (Örn. ağlayan bir erkek, vs. öfkeli erkek, sevinç, öfke, agresyon, hüzün, neşe vb.)

Kadınların kontrol/güç sahibi konumda olması, üstün konumda olması hakkında neler hissediyorsunuz? (Örn., kadın bir yönetici olması, kendinden daha çok kazanan biriyle evli olma, iyi eğitimi olan bir partner)

Yetersiz kaldığınız durumlarda neler hissedersiniz? (Örn. kaybolduğunda yön sormak zorunda kalma, kararsız olduğunun söylenmesi)

İşle ilgili ve cinsel açıdan başarısız olma durumunda sizi rahatsız eder mi? (Örn., işsiz olma, yeterli para kazanamama)

Başarı ve güç sahibi olmak sizin için ne anlama geliyor? (Üst mevki, iş, saygınlık, itibar, para, toplum içindeki yeri)

Çözümler

Sizce erkekler karşılaştıkları zorlukları nasıl çözüyorlar? Çözemeyince ne yapıyorlar? (Parasız kalma, aile geçindirme, duygusal ve cinsel tatmin)

Sizin bir erkek olarak yaşadığınız sorunlarla baş etme yöntemleriniz neler? Etkili oluyor mu?

Toplumsal cinsiyet sistemi

Toplumun kadınlara ve erkeklere sunduğu fırsatları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kadınlar ve erkekleri yaşadıkları zorluklar açısından kıyasladığınızda neler düşünüyorsunuz? (Avantaj-dezavantaj) Neden?

Kadın ve erkeklerin rolleri tersine dönse ne/nasıl olurdu sizce?

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık

Toplumun kadınlardan beklentisi nedir? İdeal bir kadın nasıl olmalı?

Sizin kadınlardan beklentiniz nedir?

Sizce kadınların kadın olmaları sebebiyle yaşadıkları zorluklar, sıkıntılar neler? Kadınlar sizce bu zorluklarla nasıl baş ediyor?

Detaylı sorular

Birçok kadının masum söz veya davranışları ve şakaları cinsel ayrımcılık olarak yorumlayabildikleri söyleniyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Birçok kadının erkeklerin kendileri için yaptıklarını pek takdir etmedikleri söyleniyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Kadınların iş dünyasında erkeklerin yerini işgal etmeye başladığı için erkeklerin iş bulamadıkları söyleniyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Son

Bu görüşmeyi bir kadınla yapmış olmak size nasıl hissettirdi? Görüşme nasıl geçti sizin açınızdan? Erkek olsaydım nasıl olurdu sizce?

Ek 7. Katılımcılara İlişkin Anonimleştirilmiş Bilgiler

1	22 yaşında. Psikoloji öğrencisi. Okulda çalışıyor. Sevgilisi var. Bir ablası var. Ailesiyle yaşıyor. Hayatının büyük bir kısmını İstanbul'da geçirmiş. Belli bir politik görüşü olmadığını, "hümanist insancıl bir bakış açısı" olduğu söylüyor. Kendince sorgulayan bir Müslüman olduğunu söylüyor "ama bir tarafım hep elhamdülillah" diyor. Türk olduğunu tahmin ediyor.
2	24 yaşında. Psikoloji öğrencisi. Şu an çalışmıyor ama iş deneyimleri olmuş. Sevgilisi var. 5 yaşından itibaren liseye kadar yatılı okulda okumuş. İstanbul'a

	üniversite için dört yıl önce gelmiş. Kendi deyişiyle tek başına "bekâr hayatı" yaşıyor. Ekonomik özgürlüğü olduğunu çünkü hem kendisinin çalıştığını hem de ailesinin destek olduğunu; bu yüzden maddi sıkıntı çekmediğini söylüyor. İki kız kardeşi bir tane de abisi var. Politik olarak, çoğunluğun görüşünün daha önemli olduğunu çünkü çoğunluğun doğru olana daha yakın olduğunu söylüyor. Müslüman olduklarını, İslamiyet'i tercih ettiklerini ama yüzde yüz uygulayamadıklarını söylüyor. Ancak, Müslüman olduklarını ve etnik kimliğinin de Müslümanlık olduğunu söylüyor.
3	22 yaşında. Psikoloji öğrencisi. Şu an çalışmıyor ama daha önce yaz aylarında boş kalmamak için kendi isteği ile "ciddi" olmayan işlerde çalışmış. Bir kız kardeşi ve bir ablası var. Anne ve babasının memur olduklarını ve ekonomik durumlarının ortalama ya da iyi olduğunu söylüyor. "Memur çocuğu" olduğu için farklı şehirlerde okuduğunu son beş yıldır da İstanbul'da olduğunu söylüyor. Etnik köken olarak Türk olduklarını ama sürekli farklı şehirlerde farklı kişilerle iletişim halinde olduklarından çok milliyetçi bir insan olmadığını söylüyor.
4	23 yaşında. Psikoloji öğrencisi. Şu an çalışmıyor, daha önce kısa zamanlı çeşitli işlerde çalışmış. Kendisini "fakir" olarak tanımlıyor. Çalışmadığı zamanlarda "kıt kanaat" geçindiğini, çalıştığında biraz daha rahat ettiğini söylüyor. Yurtta kalıyor. İstanbul'a üniversite için gelmiş. Bir kız bir erkek kardeşi var. Uzun süreli bir sevgili ilişkisi yakın zamanda bitmiş. Anne ve babasının Kürtçe konuştuğunu, kendisinin anlayabildiğini ancak pek konuşamadığını söylüyor. Ailesine Kürt mü Türk mü olduklarına ilişkin sorularına net bir cevap alamadığını ama melez diyebileceğini; yine de net bir tanımlaması olmadığını söylüyor. Politik görüşünü, "hiçbiri yakın gelmediği" için kendince bir kavramla tanımlıyor; bununla, "insanı insan gibi görüp haklarına müdahale etmeyelim yeter" demeyi kastettiğini söylüyor. Muhafazakâr bir ailede büyüdüğünü, son beş altı yıla kadar dini "dolu dolu yaşadığını" ama bunun gitgide azaldığını söylüyor. Bir şekilde dinle bağının kalması için çalıştığını, "dini sorumlulukları" yerine getirmektense "başkalarının hakkına girmemek", "canlılara zarar vermemek" gibi dinin "ahlak" kısmını uygulamaya çalıştığını söylüyor.
5	22 yaşında. Psikoloji öğrencisi. İş deneyimi yok. Şu an sevgilisi yok ama daha önce uzun süreli bir sevgili ilişkisi olmuş. İstanbul'da doğup büyümüş ve ailesiyle yaşıyor. Üç kız, bir erkek kardeşi ve annesiyle yaşıyor. Ekonomik durumu için orta halli demektense, "geçimle ilgili bir sıkıntımız yok" demeyi tercih ediyor. Etnik köken olarak "Türk'üz galiba" diyor ve kendisi için Türk, Kürt veya başka bir etnik kökenden olmanın arasında bir fark olmadığını ekliyor. Politik görüş olarak İslamcı olduğunu ve dini görüşünün de Müslüman olduğunu belirtiyor.

6	24 yaşında. İktisat öğrencisi. Daha önce yarı zamanlı işlerde çalışmış. Ekonomik olarak kendi geliri yok, geçim kaynağı babası. Ekonomik durumunun çok yüksek olmasa da iyi olduğu söylüyor. abisi bir de kız kardeşi var. İstanbul'a okumak için gelmiş. Yurtta kalıyor. Lisedeki "ufak ve kısa süren" bir ilişki dışında bir ilişki deneyimi olmadığı söylüyor. Etnik köken olarak Türk olduğunu ama bundan ziyade dini inancın önemli olduğunu ve kendisini Müslüman olarak tanımladığını söylüyor.
7	23 yaşında. Coğrafya öğrencisi. Şu an çalışmasa da iş deneyimi olmuş. Arada farklı şehirlerde yaşasa da doğma büyüme İstanbullu olduğunu söylüyor. Bir kız kardeşi var. Ekonomik olarak gelirlerinin yeterli olduğunu ve bir eksiklik yaşamadığını söylüyor. Lisede tam olarak ilişki olarak saymadığı bir ilişki dışında bir ilişki deneyimi olmadığı söylüyor. Politik olarak kendisini belli bir görüşe sığdırmadığını, belli "ahlaki değerleri" olduğunu ve kendi "inanç değerlerini" korumaya, onları "anlamlı kılmaya" çalıştığını ve Müslüman olduğunu söylüyor.
8	27 yaşında. Psikoloji öğrencisi. Şu an çalışmasa da iş deneyimi olmuş. Ekonomik olarak ailesinin durumunu ortanın biraz üstü diye tanımlıyor. Kendi ekonomik durumunu ise düşük olarak tanımlıyor ve abisinden destek aldığını söylüyor. Üniversite için İstanbul'a gelmiş ve şu an yurtta kalıyor. İki ablası, iki abisi ve bir erkek kardeşi var. Şu an için bir sevgili ilişkisi yok ama daha önce "yoğun gönül ilişkisi" olmuş. Arap olduklarını ve kendilerini Nusayri Alevi olarak tanımladıklarını söylüyor. Hayata Marksist bir açıdan baktığını söylüyor. Nusayri kimliğini sahiplendiğini ama Nusayrilerin dini görüşüyle daha çok kültürel ve sosyal bağı olduğunu, felsefi bir bağı olmadığını söylüyor.
9	24 yaşında. Sosyoloji öğrencisi. İstanbul'da tek başına yaşıyor. Kardeşi yok. Şu an çalışmasa da iş deneyimi olmuş. İyi bir kazancı olduğunu söylüyor. Şu an sevgilisi var. Sosyalist görüşe sahip olduğunu ve "inançsız" olduğunu söylüyor. Ailesinin bir kısmının Yörük kökenli bir kısmının Yunan göçmeni olduğu, aslında etnik kökenlerinin çok karışık olduğunu ama aslında etnik kökenin onun için bir anlam ifade etmediğini söylüyor.
10	27 yaşında. Sosyoloji öğrencisi. İstanbul'da doğup büyümüş. Beş yıldır çalışıyor. Sevgilisi var. Babaannesi ile yaşıyor. Kardeşi yok. Kürt Alevi kökenli olduğunu ama dil bilmediğini söylüyor. Alevilik ile ilgili bir şey yapmadığını ve bir inancı olmadığını ekliyor. Hümanist, doğaya ve hayvanlara olabildiğince duyarlı olduğunu ve sosyalist gelenekte kendini konumlandırabileceğini söylüyor.
11	

	24 yaşında. Radyo, sinema ve televizyon öğrencisi. Şu an çalışıyor. Ekonomik özgürlüğünün tam olarak olmadığını, ailesine bir ölçüde bağımlı olduğunu ancak ailesinin yanında geçinebilecek kadar para kazandığını söylüyor. Sevgilisi var. İstanbul'da doğup büyümüş. Annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşıyor. İki kız, bir erkek kardeşi var. Etnik köken bağlamında kendisini bir yere sabitlemekten hoşlanmadığını söylüyor. Herhangi bir görüşe kendisini sabitlemek istemediğini ve buna karşı olduğunu söylüyor. Kendisini eşitlikçi ve adalet yanlısı olarak tanımlıyor. Bir dini inancı olmadığını ve bir kalıba girmeyi doğru bulmadığını söylüyor.
12	24 yaşında. Radyo, sinema ve televizyon öğrencisi. Şu an çalışıyor. İstanbul'da doğup büyümüş. Ailesiyle yaşıyor. Ekonomik olarak ailesiyle yaşadığı için sıkıntısı olmadığını ama kendi kazancının ucu ucuna yettiğini söylüyor. Serbest çalışan olduğu için düzenli bir geliri yok. Etnik köken olarak Türk olduğunu ama bunu umursamadığını söylüyor. "O kadar politik görüşlü birisi" olmadığını ve ama "o kadar da sessiz" kalmadığını ama yine de "aslında uzak duran birisi" olduğunu söylüyor. Aileden gelen bir Müslümanlık olduğunu ama gün geçtikçe bunu "yaşamaz olduğunu", "öyle çok şey yapmadığını" ama inançsız biri de olmadığını söylüyor.
13	28 yaşında. Psikoloji öğrencisi. Şu an çalışıyor. İstanbul'da doğup büyümüş. Ailesiyle yaşıyor. Sosyoekonomik durumunu "orta seviye" olarak tanımlıyor. Bir erkek kardeşi ve bir ablası var. Şu an için sevgilisi yok ama daha önce olmuş. Etnik köken olarak Diyarbakırlı olduğunu, Kürt bir yanı olduğunu söylüyor ve doğu kültüründe yetiştiğini ekliyor. Evrensel, kapsayıcı ve insancıl bir düşüncede olduğunu söylüyor. Muhafazakâr ve dindar olduğunu ama "bağnaz" ya da "yobaz" olmadığını söylüyor. Dinin hayatında önemli bir yeri olduğunu ve dikkat ettiğini ama yeniliğe açık olduğunu ve hayatındaki her şeyi dine bağlamadığını söylüyor.

KAYNAKÇA

Alptekın, D. (2014). Çelişik duygularda toplumsal cinsiyet ayrıcılığı sorgusu: Üniversite gençliğinin cinsiyet algısına dair bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32,* 203-211.

Akşit, G. & Varışlı, B. (2014). Türkiye'de eleştirel erkekler ve erkeklikler konusunu feminizm içinde çalışmak: Jeff Hearn ile erkekler ve erkekliklere ulusaşırı yaklaşımlar üzerine bir röportaj. *Fe Dergi, 6*(2), 81-86.

Atak, H., Tatlı, C. E., Çokamay, G., Büyükpabuşcu, H. & Çok , F. (2016). Yetişkinliğe geçiş: Türkiye'de demografik ölçütler bağlamında kuramsal bir gözden geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 8*(3), 204-227.

APA Dictionary of Psychology (b.t.). *Heteronormativity.* https://dictionary.apa.org/heteronormativity

Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2nd Ed.). Oxford University Press.

Arslan, A. (2020). *Erkeklerde cinsiyetçilik ve meşrulaştırmaya dair söylemsel bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

Aygül, Z. (2016). Psikoloji araştırmalarında cinsiyetçilik: Cinsiyetçiliği incelemenin cinsiyetçiliği. S. Arkonaç (Ed.), *Söylem araştırmaları* içinde (s. 211-234). Hiperlink.

Aygül, Z. & Arkonaç, S. A. (2013). Eskişehir'de yaşayan bir grup erkeğin erkek olmaya dair açıklamalarında kullandığı dilsel kaynaklar. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi, 33*(2), 31-48.

Aysun Doğan, A. & Cebioğlu, S. (2011). Beliren yetişkinlik: Ergenlikten yetişkinliğe uzanan bir dönem. *Türk Psikoloji Yazıları, 14*(28), 11-21.

Başar, D. (2019). *Stalking as a new form of violence: Its relationship with ambivalent sexism, honor endorsement and gender-based violence attitudes* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Middle East Technical University, Ankara.

Baugher, A. R., & Gazmararian, J. A. (2015). Masculine gender role stress and violence: A literature review and future directions. *Aggression and Violent Behavior, 24,* 107–112.

Bayar, Ö., Haskan Avcı, Ö. & Koç, M. (2017). Kadın toplumsal cinsiyet rolü stresi ölçeğinin (ETCRSÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41,* 284-297.

Bayar, Ö., Haskan Avcı, Ö. & Koç, M. (2018a). Erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi ölçeği'nin (ETCRSÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fakültesi Dergisi, 18* (1), 57-76.

Bayar, Ö., Haskan Avcı, Ö. & Koç, M. (2018b). Üniversite öğrencilerinde erkek toplumsal cinsiyet rolü stresinin yordanması. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27*(2), 70-83.

Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. & Radley, A.R. (1988). *Ideological thinking in everyday thinking.* Sage Pub.

Bolak-Boratav, H., Okman-Fişek G. & Eslen-Ziya, H. (2017). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bora, A. (2012). Ayrımcılığın meşrulaştırılması. K. Çayır, M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 175-189). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bora, T. (2003). *Türk sağının üç hali: Milliyetçilik, muhafazakarlık, İslamcılık.* Birikim Yayınları.

Bora, A. & Üstün, İ. (2005). *Sıcak aile ortamı: Demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler.* TESEV.

Bozok, M. (2009). Feminizmin erkekler cephesindeki yankısı: Erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler. *Cogito, 58,* 269-284.

Bozok, M. (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler.* SOGEP.

Bozok, M. (2013). *Constructing local masculinities: A case study from Trabzon, Turkey* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). METU, Ankara.

Bozok, M., Munar, Z. & Kavaşoğlu, İ. (2019). Cinsiyetlendirilmiş bir egzersizin sınırlarında: Adana'daki erkeklerin pilates deneyimleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13*(19), 1721-1756.

Braun, V. & Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı (S. N. Şad, N. Özer ve A. Atlı, Çev.). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7*(2), 873-898.

Brant, C.R., Mynatt, C.R. & Doherty, M.E. (1999). Judgments about sexism: A policy capturing approach. *Sex Roles 41,* 347–374.

Broughton, J. (1987). *Critical theories of psychological development*. Plenum Press.

Burman, E. (2017). *Deconstructing developmental psychology* (3. baskı). Routledge. [Orijinal çalışma basım tarihi 1994]

Burr, V. (2003). *Social constructionism* (2. baskı). Routledge.

Clarke, V. & Braun, V. (2012). Toplumsal cinsiyet. D. Fox, I. Prilleltensky ve S. Austin (Ed.), *Eleştirel psikoloji* içinde (s. 306-327). Ayrıntı.

Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler* (N. Konukçu, Çev.). Phoenix. [Orijinal çalışma basım tarihi 2005].

Connor, R. A., Glick, P., & Fiske, S. T. (2017). Ambivalent sexism in the twenty-first century. C. G. Sibley & F. K. Barlow (Ed.), *The Cambridge handbook of the psychology of prejudice* (s. 295–320) içinde. Cambridge University Press.

Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4. baskı). Pearson Education.

Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2017). *Designing and conducting mixed methods research* (3. baskı). Sage.

Curun, F. (2001). *The effects of sexism and sex role orientation on romantic relationship satisfaction* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University, Ankara.

Curun, F., Taysi, E. & Orcan, F. (2017). Ambivalent sexism as a mediator for sex role orientation and gender stereotypes in romantic relationships: A study in Turkey. *Interpersona, 11*(1), 55–69.

Copenhaver, M. M., Lash, S. J., & Eisler, R. M. (2000). Masculine gender-role stress, anger, and male intimate abusiveness: Implications for men's relationships. *Sex Roles: A Journal of Research, 42*(5-6), 405–414.

Çayır, K. (2012). Ayrımcılığın meşrulaştırılması. K. Çayır, M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 5-17). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çoklar, I. (2007). *Kadına yönelik cinsel şiddetin meşrulaştırılması ve tecavüze ilişkin tutumlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Demez, G. & Tunca, T. (2018). Üniversite öğrencilerinin "kadınlık" ve "erkeklik" tanımlamaları. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, 1*(1) 3-22.

Day, K., Stump, C. & Carreon, D. (2003). Confrontation and loss of control: Masculinity and men's fear in public space. *Journal of Environmental Psychology, 23*(3), 311–322.

Doğulu, C. (2012). System justification and terror management: Mortality salience as a moderator of system-justifying tendencies in gender context (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Middle East Technical University, Ankara.

Dökmen, Z.Y. (2014). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar* (5. baskı). Remzi Yayınevi.

Dryler, H. (1998). Parental role models, gender and educational choice. *British Journal of Sociology, 49*(3), 375–398.

Edley, N. (2001). Analysing masculinity: Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. M. Wetherell, S. Taylor, & S. J. Yates (Ed.), *Discourse as data: A guide to analysis* (s.189–228) içinde. Sage and the Open University.

Edley, N. (2017). *Men and masculinity: The basics.* Routledge.

Edley, N., & Wetherell, M. (2001). Jekyll and Hyde: Men's constructions of feminism and feminists. *Feminism & Psychology, 11*(4), 439–457.

Efthim, P. W., Kenny, M. E., & Mahalik, J. R. (2001). Gender role stress in relation to shame, guilt, and externalization. *Journal of Counseling & Development, 79*(4), 430–438.

Eisler, R. M., & Blalock, J. A. (1991). Masculine gender role stress: Implications for the assessment of men. *Clinical Psychology Review, 11,* 45–60.

Eisler, R. M., & Skidmore, J. R. (1987). Masculine gender role stress: Scale development and component factors in the appraisal of stressful situations. *Behavior Modification, 11*(2), 123-136.

Erkurt, A. (2015). *Kadına yönelik şiddet: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, yetkecilik ve sosyal baskınlık yönelimi açısından bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ercan, N. (2009). *The predictors of attitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justification and religious orientation* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Middle East Technical University, Ankara.

Gallagher, K. E., & Parrott, D. J. (2011). What accounts for men's hostile attitudes toward women? The influence of hegemonic male role norms and masculine gender role stress. *Violence Against Women, 17*(5), 568–583.

Gillespie, B. L., & Eisler, R. M. (1992). Development of the feminine gender role Stress Scale: A cognitive-behavioral measure of stress, appraisal, and coping for women. *Behavior Modification, 16,* 426–438.

Glick, P., & Fiske, T. S. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology, 70,* 491-512.

Glick, P., & Fiske, S. T. (1999). The ambivalence toward men inventory. *Psychology of Women Quarterly, 23*(3), 519–536.

Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist, 56,* 109–118.

Glick, P., ve ark. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology, 79,* 763-775.

Göregenli, M. (2012a). Ayrımcılığın meşrulaştırılması. K. Çayır, M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 61-72). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Göregenli, M. (2012b). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır, M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 17-28). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Güden, M. P. (2006). *Dilde cinsiyet ayrımcılığı: Türkçe'nin içerdiği eril ve dişil ifadeler bakımından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Güdül, Ö., Çolak, Ö., Önen, P. & Şah, U. (Ed.) (2017). *Psikologlar için LGBTİ'lerle (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks) çalışma kılavuzu.* TODAP.

Haig, D. (2004). The inexorable rise of gender and the decline of sex: Social change in academic titles, 1945–2001. *Archives of Sexual Behaviour, 33*(2), 87-96.

Haskan Avcı, Ö., Koç, M., Bayar, Ö. & Yüce, E. (2016). Türkiye'de erkek olmak: Üniversite öğrencilerinin yaşadıkları zorluklar. *Humanitas, 4*(8), 115-129.

Heywood, A. (2015). *Key concepts in politics and international relations* (2. baskı). Palgrave.

Hogg, M. A., & Turner, J. C. (1987). Intergroup behaviour, self- stereotyping and the salience of social categories. *British Journal of Social Psychology, 26,* 325–340.

Hornsey, M. J., Spears, R., Cremers, I., & Hogg, M. A. (2003). Relations between high and low power groups: The importance of legitimacy. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29,* 216 –227.

Jakupcak, M., Lisak, D., & Roemer, L. (2002). The role of masculine ideology and masculine gender role stress in men's perpetration of relationship violence. *Psychology of Men & Masculinity, 3*(2), 97–106.

Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology, 33,* 1-27.

Jost, J. T., Banaji, M. R., & Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political Psychology, 25*(6), 881-919.

Jost, J. T., Burgess, D., & Mosso, C. (2001). Conflicts of legitimation among self, group, and system: The integrative potential of system justification theory. J. T. Jost & B. Major (Ed.), *The psychology of legitimacy: Emerging perspectives on ideology, justice, and intergroup relations* (s. 363–388) içinde. Cambridge University Press.

Jost, J. T., & Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology, 13*(1), 111-153.

Jost, J. T., & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*(3), 498–509.

Jost, J. T., Liviatan, I., van der Toorn, J., Ledgerwood, A., Mandisodza, A., & Nosek, B. A. (2010). System justification: How do we know it's motivated? D. R. Bobocel, A. C. Kay, M. P. Zanna, & J. M. Olson (Ed.), *The psychology of justice and legitimacy: The Ontario symposium* (Vol. 11, s. 173–203). Psychology Press.

Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (26. baskı). Ankara: Nobel.

Kavaşoğlu, İ. & Yıkılmaz, A. (2018). Şampiyonluk ve yenilgi arasında bir kimlik: Wushu'da üretilen erkeklik formları. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13*(2), 318-341.

Kimmel, M. S. (1997). Masculinity as homophobia: Fear, shame and silence in the construction of gender identity. M. M. Gergen & S. N. Davis (Ed.), *Toward a new psychology of gender* (s. 223–242) içinde. Taylor & Francis / Routledge.

Kolk, A. M., & van Well, S. (2007). Cardiovascular responses across stressor phases: The match of gender and gender-role identification with the gender relevance of the stressor. *Journal of Psychosomatic Research, 62*(2), 197–205.

Kray, L. J., Howland, L., Russell, A. G., & Jackman, L. M. (2017). The effects of implicit gender role theories on gender system justification: Fixed beliefs strengthen masculinity to preserve the status quo. *Journal of Personality and Social Psychology, 112*(1), 98–115.

Kuchynka, S. L. (2015). *System threats and gender differences in sexism and gender stereotypes* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of South Florida, Florida.

Lash, S. J., Eisler, R. M., & Schulman, R. S. (1990). Cardiovascular reactivity to stress in men: Effects of masculine gender role stress appraisal and masculine performance challenge. *Behavior Modification, 14*(1), 3–20.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping.* Springer.

Levant, R. F., & Wong, Y. J. (2017). Introduction: Maturation of the psychology of men and masculinities. R. F. Levant & Y. J. Wong (Ed.), *The psychology of men and masculinities* (s. 3–11) içinde. American Psychological Association.

Liu, T., & Wong, Y. J. (2018). The intersection of race and gender: Asian American men's experience of discrimination. *Psychology of Men & Masculinity, 19*(1), 89-101.

Löffler, M., Luyt, R. & Starck, K. (2020). Political masculinities and populism. *Norma, 15*(1), 1-9.

McCarry, M. (2007). Masculinity studies and male violence: Critique or collusion? *Women's Studies International Forum, 30*(5), 404–415.

McCreary, D.R., Wong, F.Y., Wiener, W., Carpenter, K. M., Engle, A., & Nelson, P. (1996). The relationship between masculine gender role stress and psychological adjustment: A question of construct validity? *Sex Roles, 34*, 507–516.

McDermott, R. C., & Lopez, F. G. (2013). College men's intimate partner violence attitudes: Contributions of adult attachment and gender role stress. *Journal of Counseling Psychology, 60*(1), 127–136.

McDermott, R., McKelvey, D., & Kridel, M. (2017). Gender role stress. K. Nadal (Ed.), *The SAGE encyclopedia of psychology and gender* (s. 721-724) içinde. SAGE Publications.

Martinez, C., Paterna, C., Roux, P., & Falomir, J. M. (2010). Predicting gender awareness: The relevance of neo-sexism. *Journal of Gender Studies, 19*(1), 1–12.

Masser, B. & Abrams, D. (1999). Contemporary sexism: The relationships among hostility, benevolence, and neosexism. *Psychology of Women Quarterly, 23,* 503-517.

Mellon, R. C. (2013). On the motivation of quid pro quo sexual harassment in men: Relation to masculine gender role stress. *Journal of Applied Social Psychology, 43*(11), 2287–2296.

Gezici-Yalçın, M. & Tanrıverdi, V. (2018). "Kavanozu açan" erkeklerle "kafasını kullanabilen" kadınlar: Erkek üniversite öğrencilerinin erkeklik müzakereleri. *Masculinities Journal, 9*(10), 129-167.

Moore, T. M., & Stuart, G. L. (2004). Effects of masculine gender role stress on men's cognitive, affective, physiological, and aggressive responses to intimate conflict situations. *Psychology of Men & Masculinity, 5*(2), 132–142.

Moore, T. M., Stuart, G. L., McNulty, J. K., Addis, M. E., Cordova, J. V., & Temple, J. R. (2008). Domains of masculine gender role stress and intimate partner violence in a clinical sample of violent men. *Psychology of Men & Masculinity, 9*(2), 82–89.

Morton, T. A., Postmes, T., Haslam, S. A., & Hornsey, M. J. (2009). Theorizing gender in the face of social change: Is there anything essential about essentialism? *Journal of Personality and Social Psychology, 96*(3), 653–664.

Mussap, A. J. (2008). Masculine gender role stress and the pursuit of muscularity. *International Journal of Men's Health, 7*(1), 72–89.

Müftüler-Baç, M. (2012). *Gender equality in Turkey.* https://www.europarl.europa.eu

Oakley, A. (1985). *Sex, gender, and society*. Gower/Maurice Temple Smith. [Orijinal çalışma basım tarihi 1972].

O'Neil, J. M. (1981). Patterns of gender role conflict and strain: Sexism and fear of femininity in men's lives. *Personnel and Guidance Journal, 60,* 203–210.

O'Neil, J. M. (2012). The psychology of men. *Oxford Handbooks Online.* https://www.oxfordhandbooks.com

Özbay, C. (2013). Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. *Doğu Batı Dergisi, 63*, 185-204.

Özdemir, H. (2018). Türkiye'de erkeklik konusunda üretilen lisansüstü tezlerin yapısal incelemesi. *Erkeklik ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 1-14.

Özdemir, H. (2019). Toplumsal cinsiyet perspektifinde erkeklik ve kadınlık algısı: Bir alan araştırması. *Asya Studies - Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar, 10,* 90-107.

Özkazanç, A. & Yetiş, E., Ö. (2016). Erkeklik ve kadına şiddet sorunu: Eleştirel bir literatür değerlendirmesi. *Fe Dergi, 2,* 13-27.

Parrott, D. J., Peterson, J. L., Vincent, W., & Bakeman, R. (2008). Correlates of anger in response to gay men: Effects of male gender role beliefs, sexual prejudice, and masculine gender role stress. *Psychology of Men & Masculinity, 9*(3), 167–178.

Pleck, J. H. (1995). The gender role strain paradigm: An update. R. F. Levant & W. S. Pollack (Ed.), *A new psychology of men* (s. 11–32) içinde. Basic Books.

Sakallı, N. (2002). The relationship between sexism and attitudes toward homosexuality in a sample of Turkish college students. *Journal of Homosexuality, 42*(3), 53–64.

Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 17*(49), 47-58.

Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları, 6*(11-12), 1-20.

Sakallı-Uğurlu, N. (2008). Erkeklere ilişkin çelişik duygular ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları, 11*(21), 1-11.

Sakallı-Uğurlu, N., & Glick, P. (2003). Ambivalent sexism and attitudes toward women who engage in premarital sex in Turkey. *Journal of Sex Research, 40*(3), 296–302.

Sakallı-Uğurlu, N. & Ulu, S. (2003). Evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, yaş, eğitim ve gelir düzeyinin etkileri. *Türk Psikoloji Yazıları, 6*(11-12), 53-65.

Sancar, S. (2016). *Erkeklik: imkânsız iktidar*: *Ailede, piyasada ve sokakta erkekler* (4. baskı). Metis Yayınları.

Santrock, J.W. (2016). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi* (G. Yüksel, Çev. Ed.). Nobel. [Orijinal çalışma basım tarihi 2011].

Sarıhan, B. (2019). *Üniversite öğrencilerinde flört şiddetinin yordayıcıları olarak ve çocukluk çağı travma yaşantıları ve toplumsal cinsiyetçilik özellikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.

Selek, P. (2008). *Sürüne sürüne erkek olmak.* İletişim Yayınları.

Seymour-Smith, S. (2017). A critical discursive approach to studying masculinities. R. F. Levant & Y. J. Wong (Ed.), *The psychology of men and masculinities* (s. 105–138) içinde. American Psychological Association.

Scott, J. W. (2007). *Toplumsal cinsiyet: Faydalı bir tarihsel analiz kategorisi* (A. T. Kılıç, Çev.). Agora Kitaplığı. [Orijinal çalışma basım tarihi 1988]

Smiler, A. P. (2004). Thirty years after the discovery of gender: Psychological concepts and measures of masculinity. *Sex Roles: A Journal of Research, 50*(1-2), 15–26.

Smith, R. M., Parrott, D. J., Swartout, K. M., & Tharp, A. T. (2015). Deconstructing hegemonic masculinity: The roles of antifemininity, subordination to women, and sexual dominance in men's perpetration of sexual aggression. *Psychology of Men & Masculinity*, *16*(2), 160–169.

Sönmez, B. & Adiller, S. (2015). Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar: Türkiye ve Makedonya örnekleminin karşılaştırılması. *Nesne, 3*(6), 1-28.

Stanford Encyclopedia of Philosophy (2019). *Paternalism.* https://plato.stanford.edu

Stone, A. (2016). *Feminist felsefeye giriş* (Y. Cingöz ve B. Tanrısever, Çev.). Otonom. [Orijinal çalışma basım tarihi 2007]

Sungur, M., Z. & Tarcan, T. (Ed.). (2006). *Erkek cinselliği.* Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği.

Swartout, K. M., Parrott, D. J., Cohn, A. M., Hagman, B. T., & Gallagher, K. E. (2015). Development of the abbreviated masculine gender role stress scale. *Psychological Assessment, 27*(2), 489–500.

Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(2), 199–214.

Swim, J. K., & Cohen, L. L. (1997). Overt, covert, and subtle sexism. *Psychology of Women Quarterly, 21*(1), 103–118.

Swim, J. K., Mallett, R., & Stangor, C. (2004). Understanding subtle sexism: Detection and use of sexist language. *Sex Roles, 51*(3/4), 117–128.

Şah, U. (2016). *Psikolojinin çeşitli alanlarnnda çalışan psikologların cinsiyete, toplumsal cinsiyete ve queer kuramına ilişkin söylemleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Tang, C. S.-K., & Lau, B. H.-B. (1996). The Chinese gender role stress scales. *Behavior Modification, 20*(3), 321–337.

Tougas, F., Brown, R., Beaton, A. M., & Joly, *S.* (1995). Neo sexism: Plus ça change, plus c'est pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin, 21,* 842-849.

Türkoğlu, B. (2013a). *Violence as a way of reconstructing manhood: The role of threatened manhood and masculine ideology on violence against women* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Middle East Technical University, Ankara.

Türkoğlu, B. (2013b). Fay hattında erkeklikler: Çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış. *Mülkiye Dergisi, 37*(4), 33-61.

Uysal, M. S. (2018). Psikolojik şiddet, erkeklik ve namus kültürü. *ONTO, 12,* 27-32.

van der Toorn, J., Feinberg, M., Jost, J. T., Kay, A. C., Tyler, T. R., Willer, R., & Wilmuth, C. (2015). A sense of powerlessness fosters system justification: Implications for the legitimation of authority, hierarchy, and government. *Political Psychology, 36,* 93–110.

van Well, S., Kolk, A. M., & Arrindell, W. A. (2005). Cross-cultural validity of the masculine and feminine gender role stress scales. *Journal of Personality Assessment, 84*(3), 271–278.

van Well, S., Kolk, A. M., & Klugkist, I. G. (2008). Effects of sex, gender role identification, and gender relevance of two types of stressors on cardiovascular and subjective responses: Sex and gender match and mismatch effects. *Behavior Modification, 32*(4), 427–449.

West, C. & Zimmerman, D., H. (1987). Doing gender. *Gender & Society, 1*(2), 125–151.

Wetherell, M., & Edley, N. (2014). A discursive psychological framework for analyzing men and masculinities. *Psychology of Men & Masculinity, 15*(4), 355-364.

Wong, Y. J., Ho, M. H. R., Wang, S. Y., & Miller, I. S. K. (2017). Meta-analyses of the relationship between conformity to masculine norms and mental health-related outcomes. *Journal of Counseling Psychology, 64*(1), 80-93.

Wong, Y. J., Liu, T., & Klann, E. M. (2017). The intersection of race, ethnicity, and masculinities: Progress, problems, and prospects. R. F. Levant & Y. J. Wong (Ed.), *The psychology of men and masculinities* (s. 261–288) içinde. American Psychological Association.

Wong, Y. J., Shea, M., Hickman, S. J., LaFollette, J. R., Cruz, N., & Boghokian, T. (2013). The Subjective Masculinity Stress Scale: Scale development and psychometric properties. *Psychology of Men & Masculinity, 14*(2), 148–155.

Wood, W. & Eagly, A. H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. *Advances in Experimental Social Psychology, 46,* 55-123.

Yeung, N. C. Y., Mak, W. W. S., & Cheung, L. K. L. (2015). Conformity to the emotional-control masculine norm and psychological well-being among Chinese men in Hong Kong: The mediating role of stress appraisal for expressing tender emotions. *Psychology of Men & Masculinity, 16*(3), 304–311.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin.